

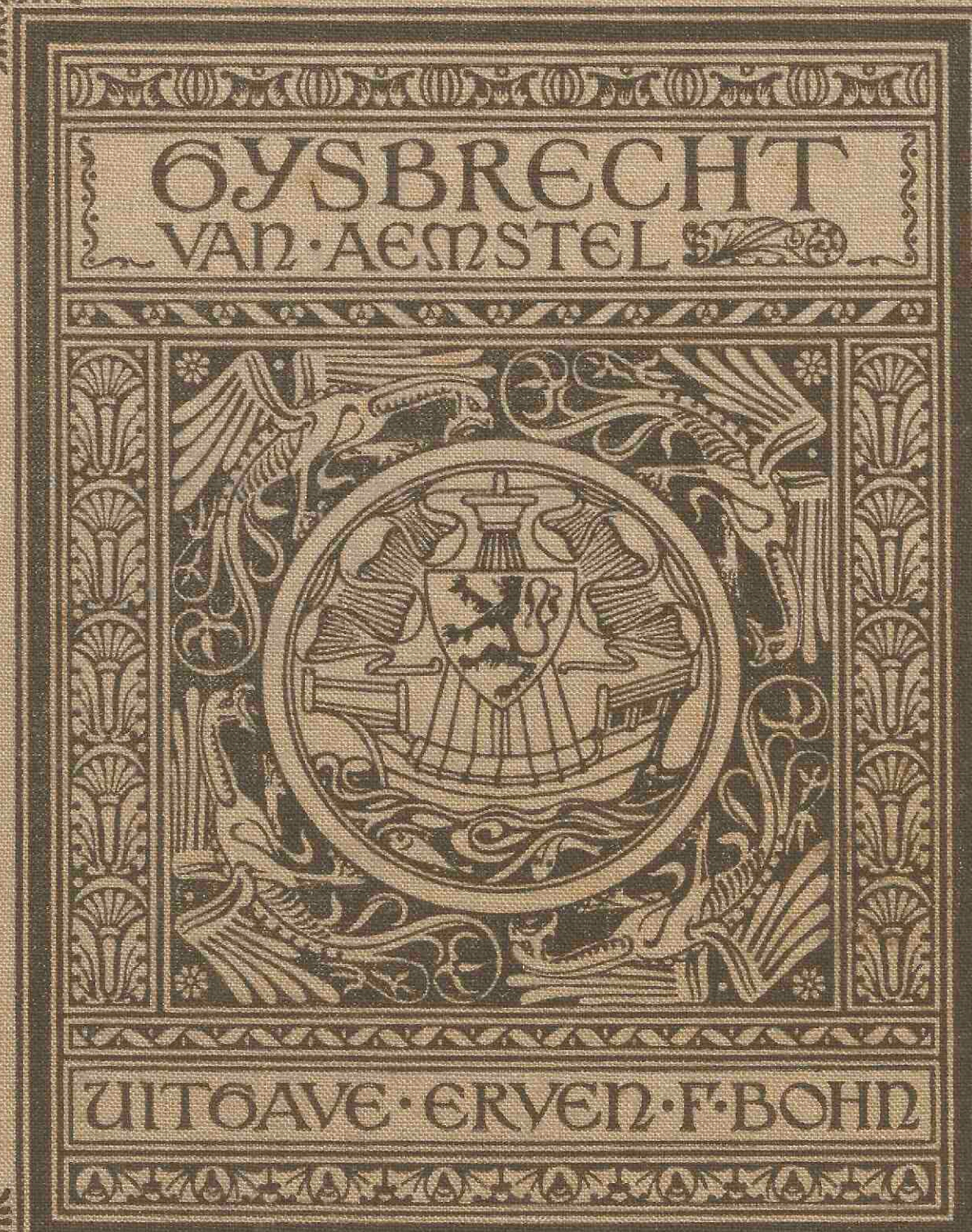

Gysbreght van Aemstel : d'ondergang van syn stad en syn ballingschap : treurspel

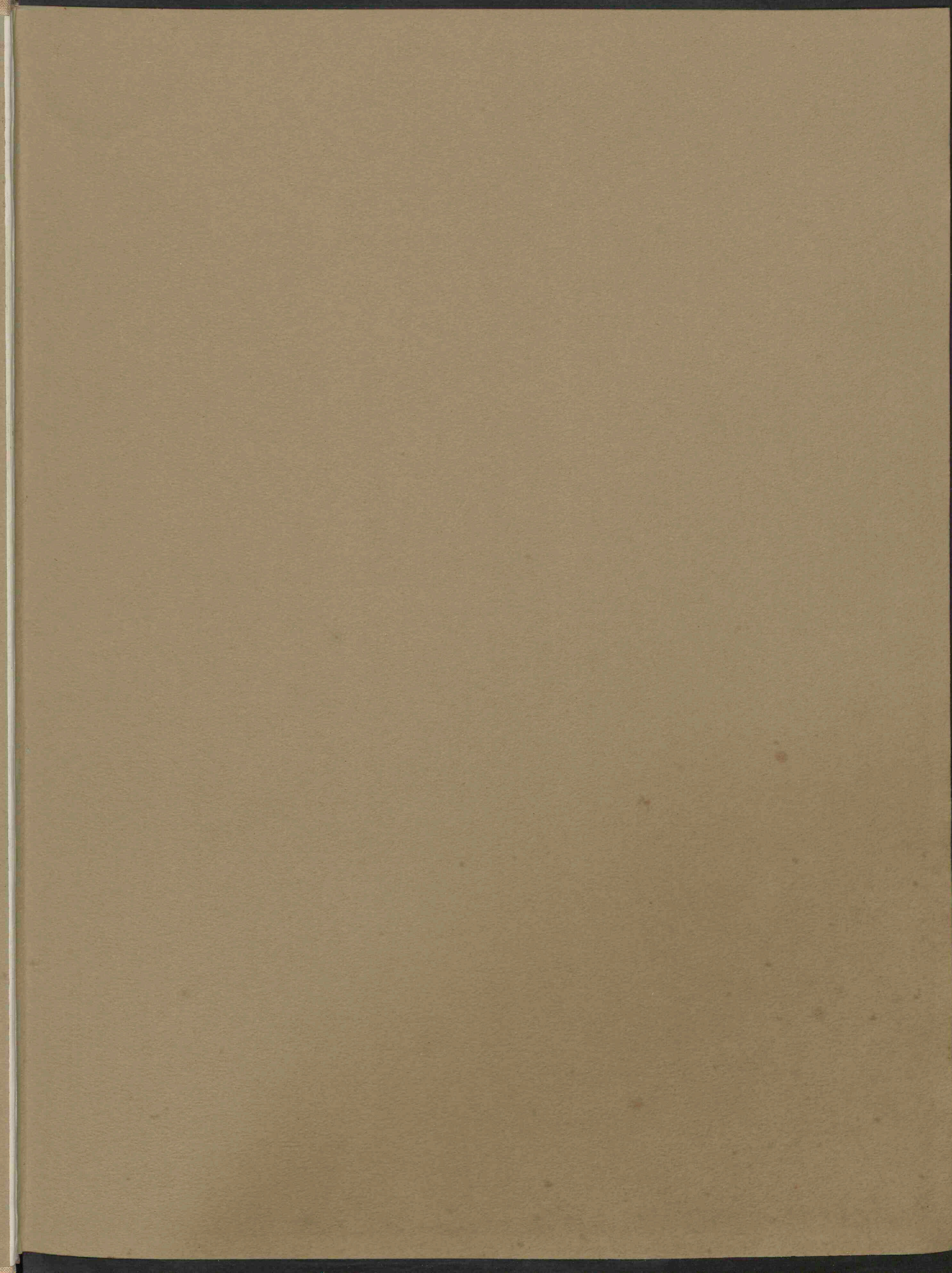
<https://hdl.handle.net/1874/297393>

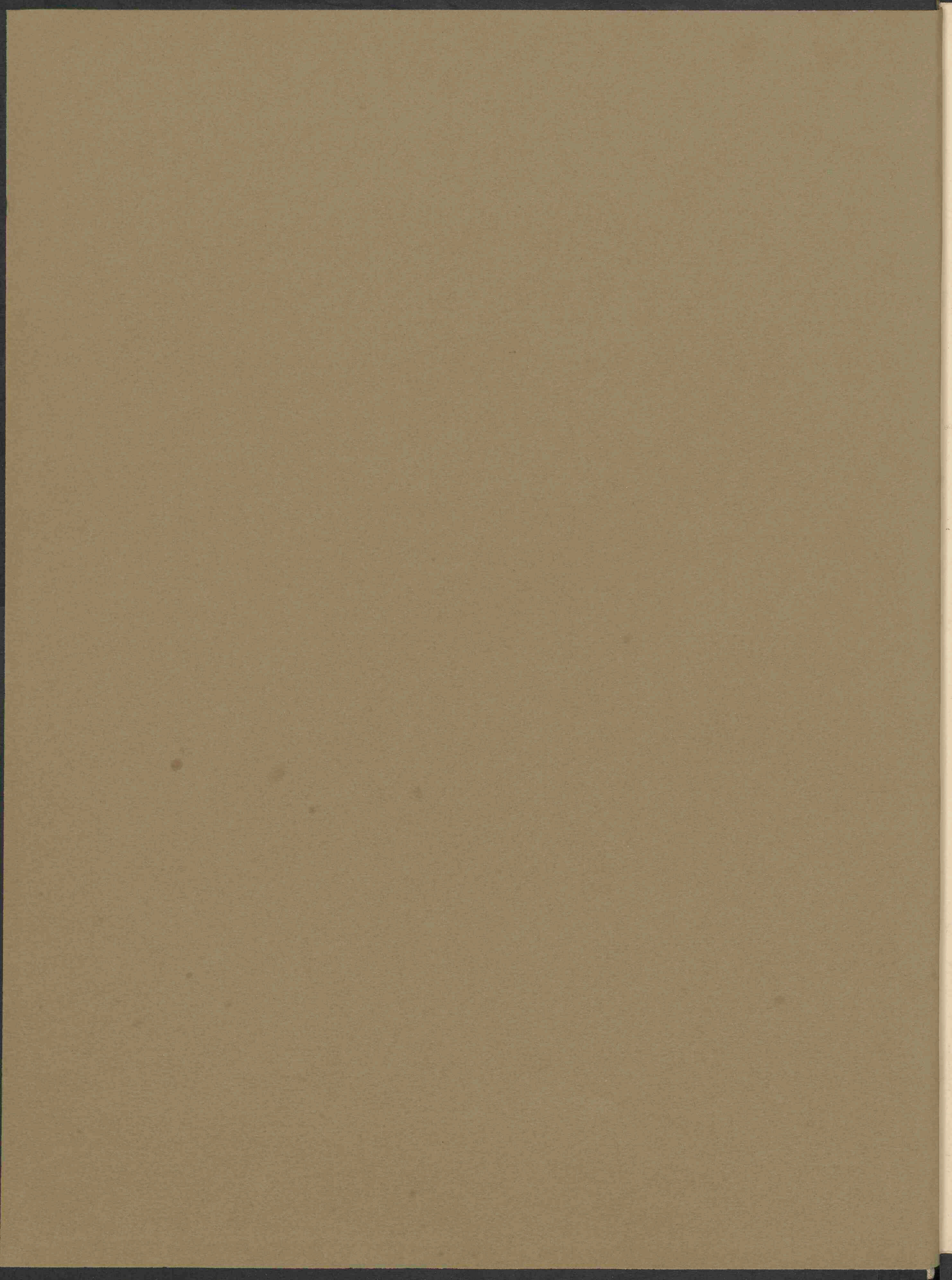
GYSBRECHT
VAN AEMSTEL

ZUITOAVE · ERVEN · F · BOHN

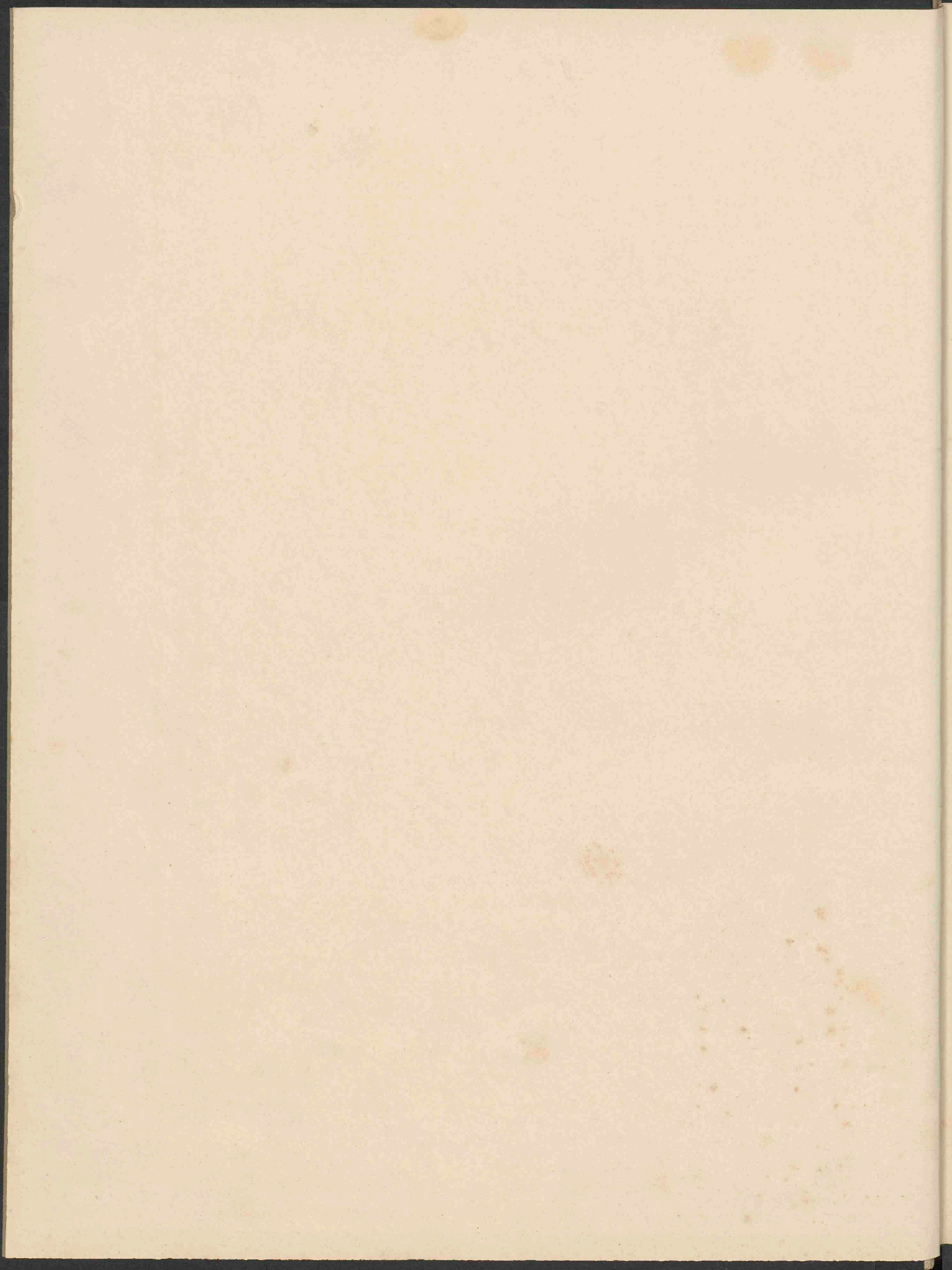

• JOOST • VAN • DEN • VONDEL •

• BYSBRECHT • VAN • AEMSTEL •

D'ONDERGANG • VAN • SYN • STAD • EN •
SYN • BALLINGSCHAP • A • TREUR • SPEL •

URBS
ANTIQUA
RVIT

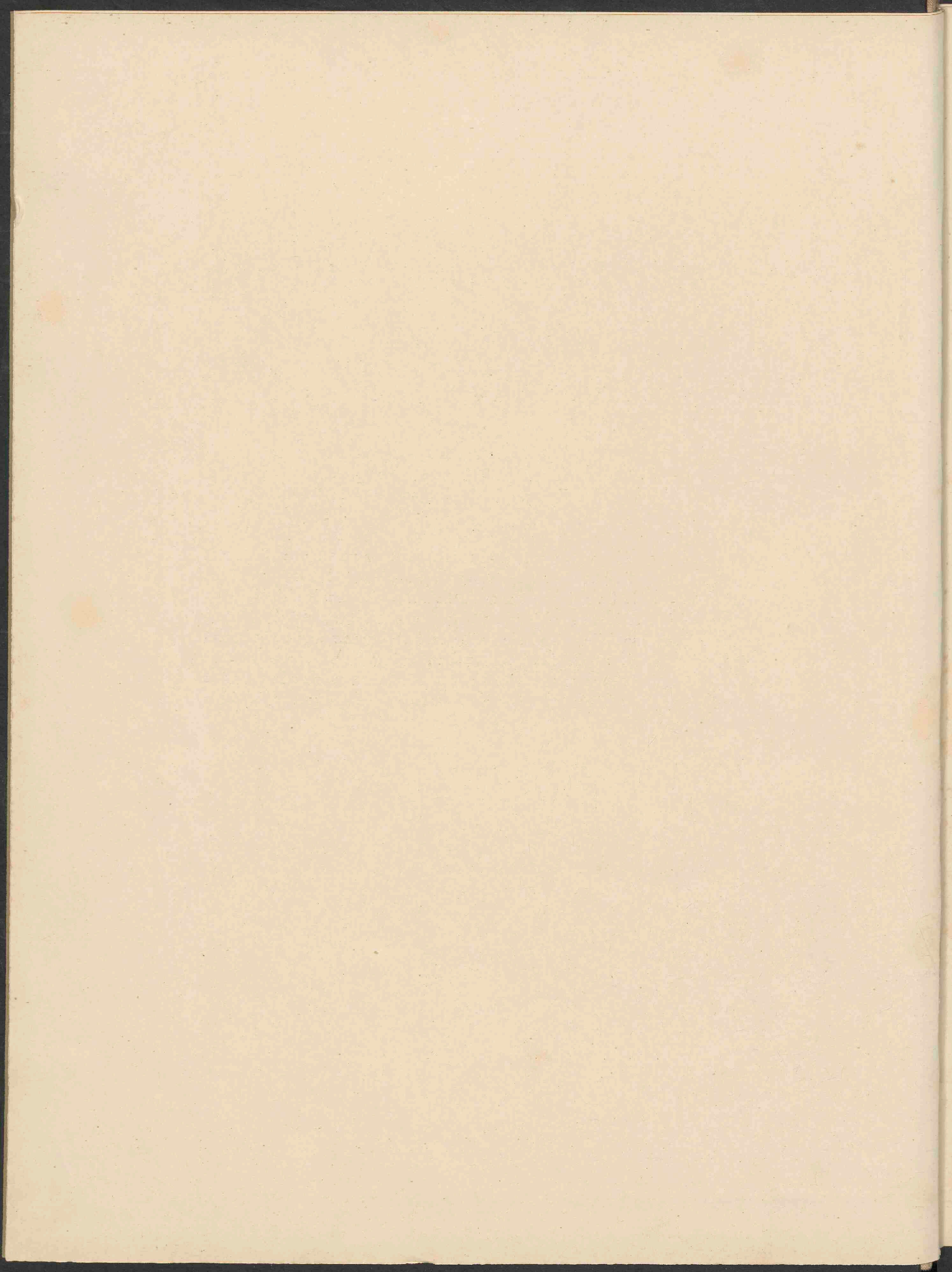

UITGAVE • VAN • DE • ERVEN • F. BOHN • HAARLEM • 1893 •

MET • INLEIDING • VAN • L. SIMONS •
TONEEL • DEGRATIE • ONTWERP •
VAN • H. P. BERLAGE •

MUZIEK • VAN • BERN • ZWEERS •
BOEK • VERSIERINGEN • VAN •
A. J. DERKINDEREN •

NA HET JAMMERLIJK TE GRONDE GAAN VAN DEN alouden en wijdvermaarden Amsterdamschen Schouwburg heeft het UEdelAchtbaren Heeren goedgeocht, op het voorgaan van kunstlievende mannen het voetspoor te drukken van de vroede vaders, die ter eere van hunne Stad dezen schouwburg hadden doen verrijzen, en zal nu eerlang op de van ouds beroemde plaats een nieuw gebouw zijn torens ten hemel verheffen, om der Amsterdamsche burgerij het genot van de statige en roerende welsprekendheid, kunstige vertooningen en streelende muziek binnen zijn muren te doen smaken.

Deze aanstaande opening van den nieuwen schouwburg doet de plechtigheid gedenken, nu meer dan twee en een halve eeuw geleden, toen in tegenwoordigheid en met oirlof van Burgemeesteren en Raden der roemruchte Stad, de droevige ondergang der aloude veste door den dichter **Joost van den Vondel** ten stichtelijken treurtooneele gevoerd is; een

schouwspel 'twelk sedert door alle geslachten en standen bij het einde en den aanvang van het nieuwe jaar met ontroering en stichting is aanschouwd.

Maar gelijk eene schilderij door het stof der jaren den glans van hare eerste verf verliest, zoo zijn ook deze aaneengeschakelde tafereelen van den ondergang Uwer stad, door het toedoen van onkundigen en onverschilligen en het wisselen der kunstleering, van hunne oude frischheid verwelkt en spreken zij niet langer tot den nakomeling met de stemme van plechtigen ernst en kinderlijke vroomheid, die weleer, als heilig bazuin-geschal, ter inwijding van het nieuwe jaar den Amsterdammers in de ooren drong.

Het heeft ons daarom een daad van hulde aan de nagedachtenis van den roemruchten treurspeldichter en aan de grootheid van het met luister bloeiende Amsterdam geschenen, te beproeven dit spel den glans van zijne oude verf en statige schoonheid te doen hergeven, zijn geschiedenis te doen beschrijven en zijn aard te verklaren in eene uitgave, die door de samenwerking van onderscheidene kunstenaars, navorscher en drukker in zich zelf een monument van versieringskunst zou wezen, den lezers en aanschouwers tot genot, den vertooners tot aanblazing.

Uit drie deelen zal dit Gedenkteken opgebouwd zijn:

I. De Inleiding tot het treurspel, gevende eene beschrijving van zijn ontstaan en zijn wezen, de invloeden, die in den dichter gewerkt hebben, de oordeelen, er-over uitgesproken, de geschiedenis van zijn vertooning, voor zooverre nog naspeurbaar. En cindelijk eene verbeelding van wat de vertooning zou kunnen zijn, in de strakke statigheid en levende bewe-gelijkheid van dit kleurrijk historisch, gewijd middeleeuwsch treurspel. De tekst te schrijven door den letterbeoefenaar L. Simons Mz., de kleurprenten te teekenen door den bouwmeester H. P. Berlage Nz., en dit geheel wijders te verluchten met een beeld van de oude stad, naar 's dichters voorstelling, met behulp der houtsneëkaart van C. Antonisz — 1544 — geconterfeit door H. P. B. —

II. Het treurspel — in de oude spelling naar de eerste uitgaven herdrukt — versierd door den kunstschilder A. J. der Kinderen, die het dichtwerk zal verluchten met gekleurde en zwarte prenten door hem zelven op steen geteekend en in symbolieke teekens doen spreken den geest van den dichter en diens verbeeldingen, gelijk ze onder de taalschildering zich opdoen als schemering van gelukgevende visioenen.

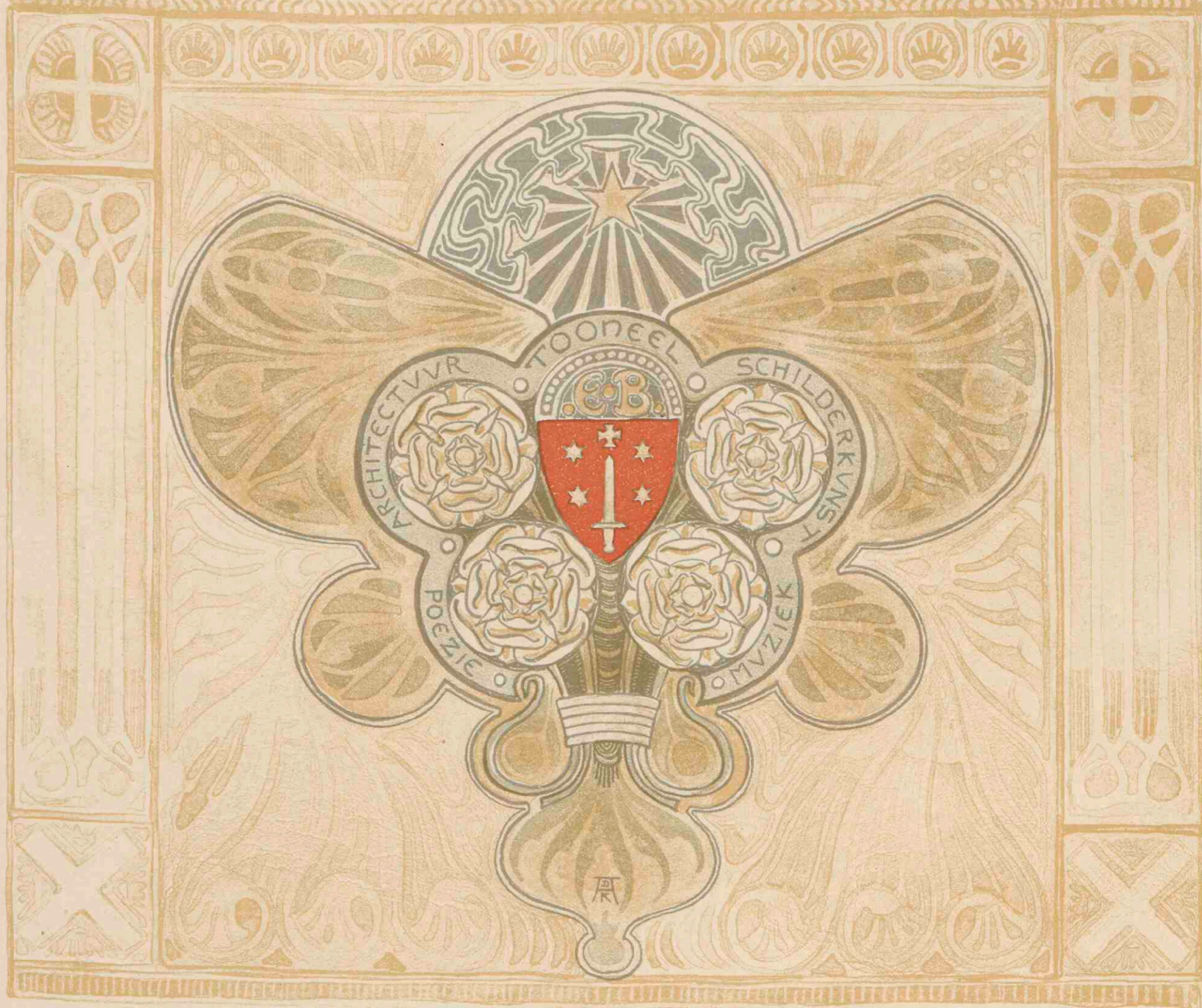
III. De muziek tot het treurspel door den muziekmeester Bernard Zweers, zijnde een voorspel tot elk bedrijf voor alle speeltuigen, waarin is uitgedrukt de stemming van de nu volgende handeling, en de reien, om

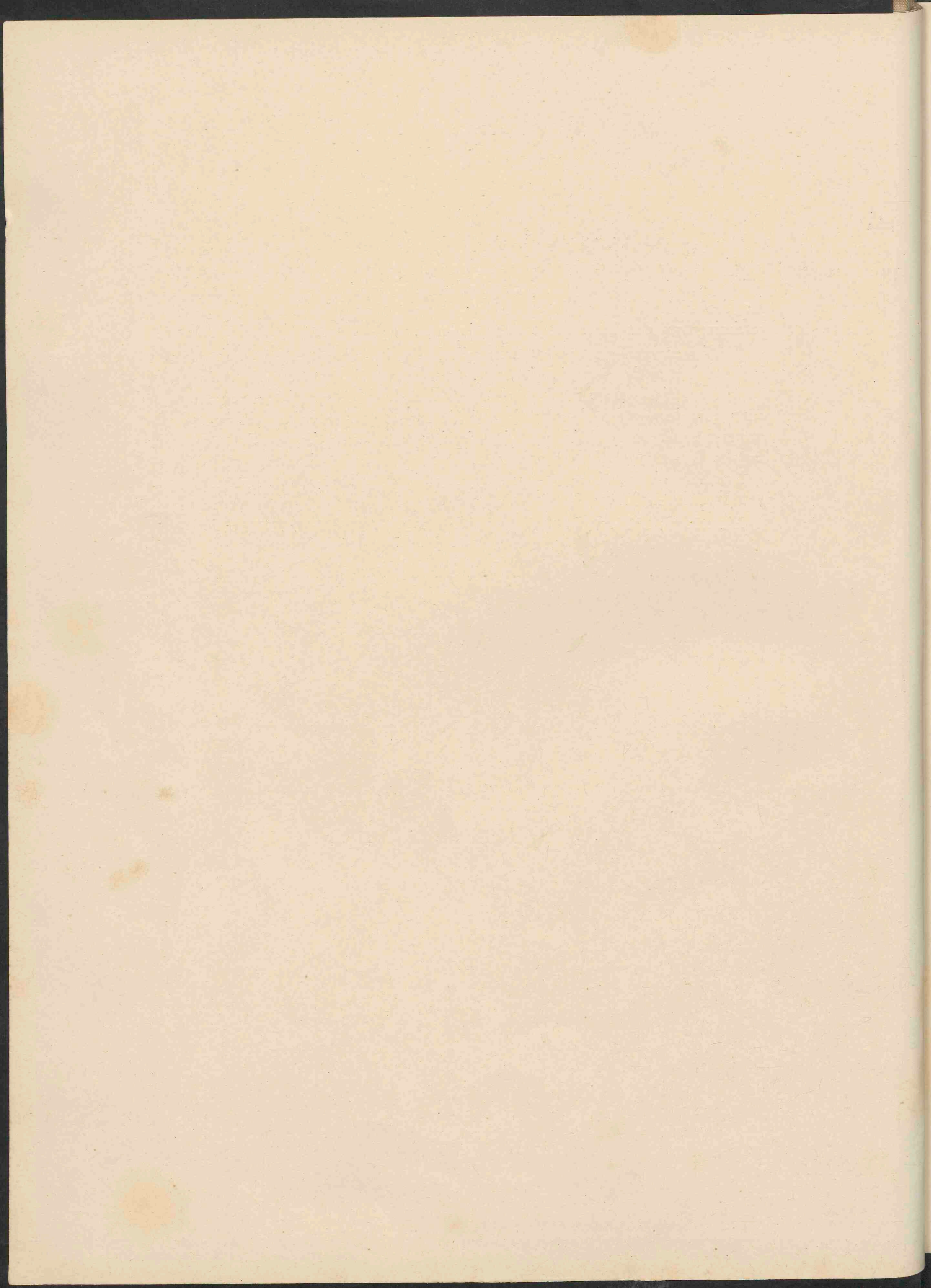
tot hooger plechtigheid der uitvoering en meerder stichting van den toehoorder door een koor van vrouwen, en vrouwen en mannen, met begeleiding van speeltuigen te worden gezongen. Deze muziek in klavieruittreksel van den Heer Wouter Hutschenruyter, elk deel ingeleid met eene prentversiering van den Heer A. J. der Kinderen.

Wij vermeten ons te hopen dat dit boek, 'twelk wij nu zullen doen drukken met al de zorg die binnen ons vermogen leit, zal worden tot een monument, niet onwaardig den roem van den doorluchten Dichter en zijn werk, en der grootheid van zijn geliefde Stad, waarom wij U eerbiedig vragen het ter gelegenheid van de stichting van Uwen nieuwen Schouwburg te mogen toewijden aan U, de Hoeders van den Luister Uwer Stad en haar Eere in de Kunst, gelijk die van ouds door haar groote Meesters in top verheven is.

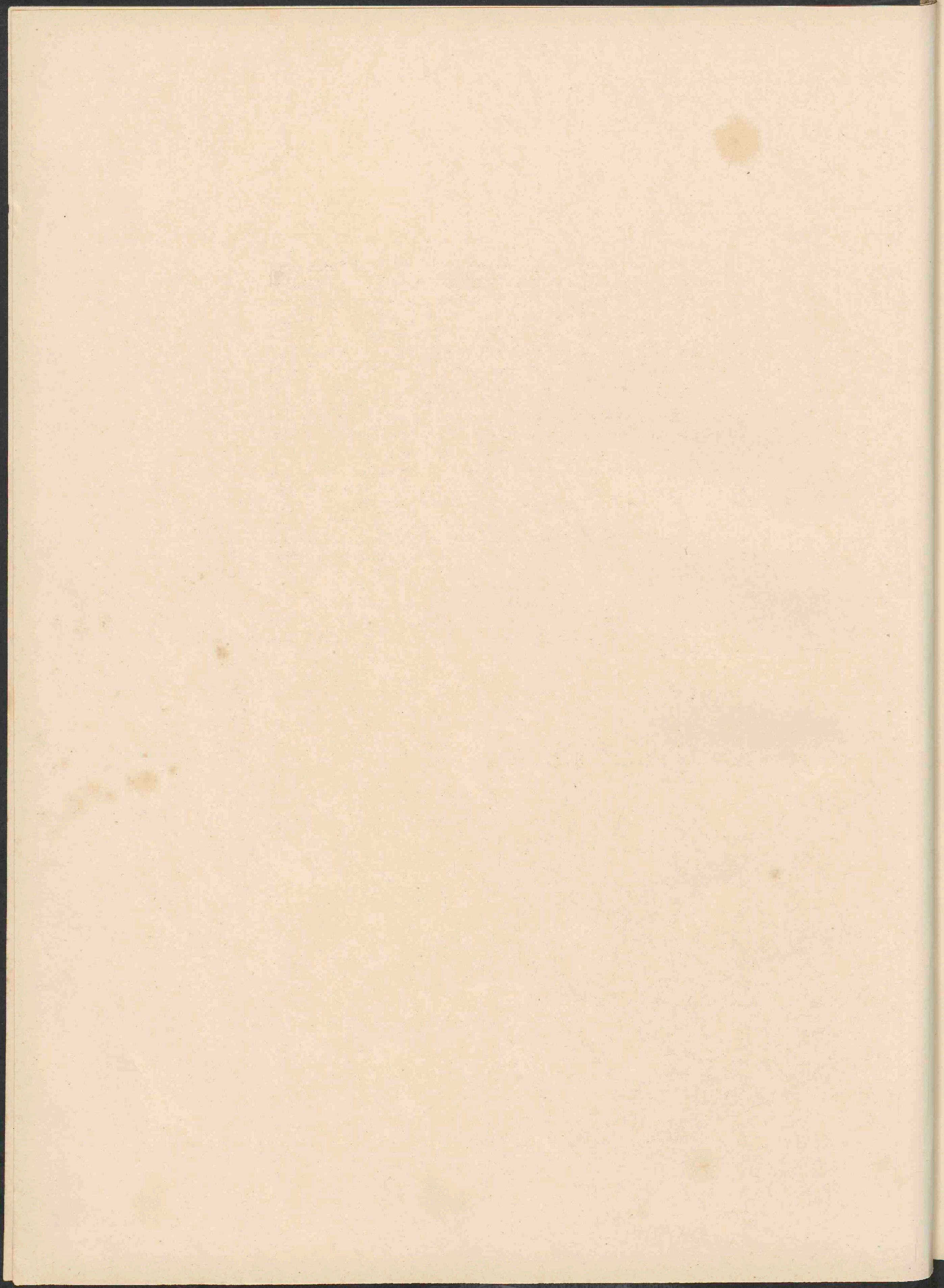
Haarlem, 1894.

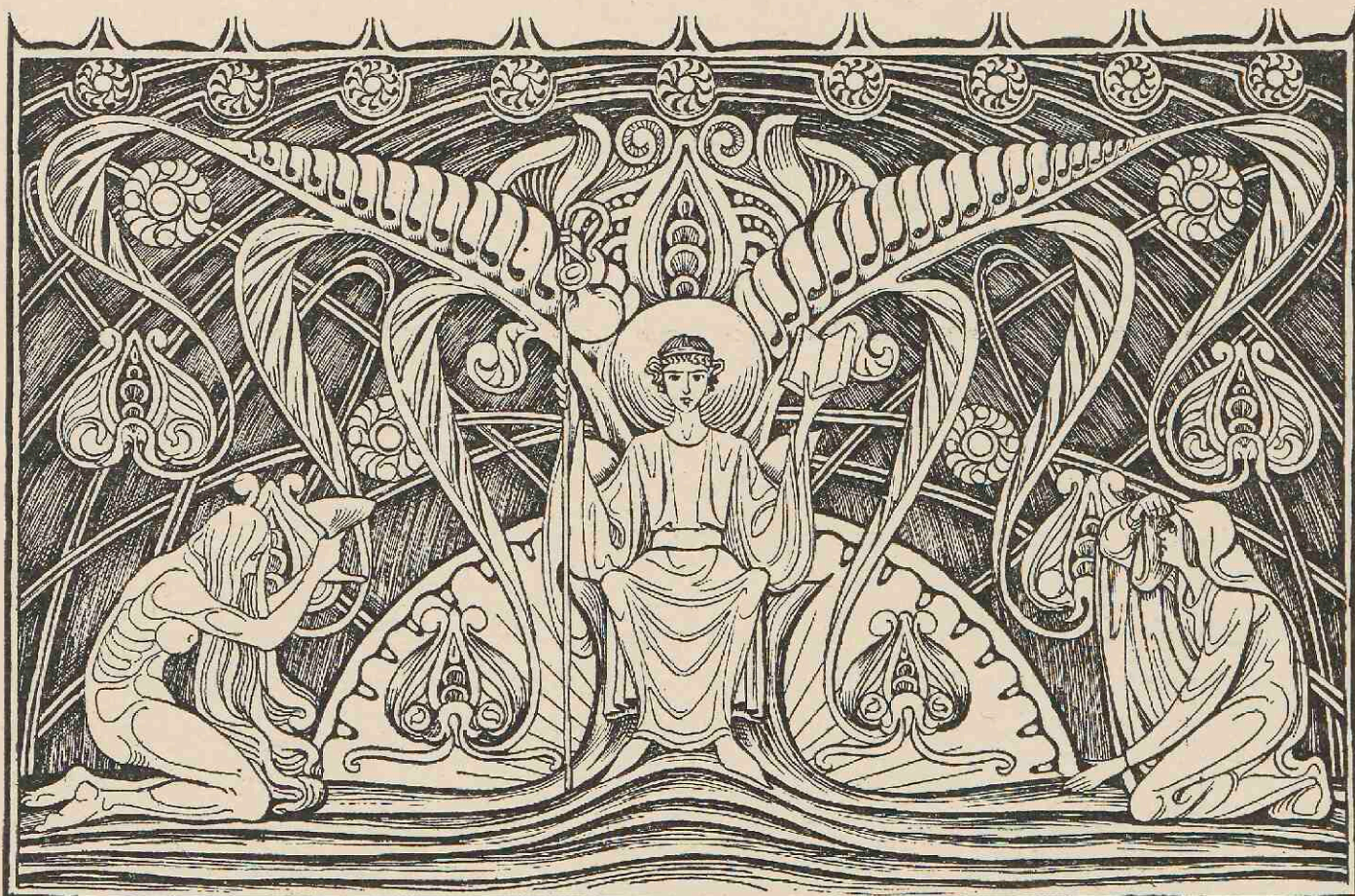
DE ERVEN F. BOHN.

❀ I ❀ VAN * JOOST * VAN * DEN * VONDELS * TREURSPEL *
 DER * VERWOESTING * VAN * AMSTERDAM * EN * VAN * DE
 TWEEËRLEI * STOFFE * DAARIN * DOOR * HEM * VERWERKT ❀

OEN Amsterdam zich tot driemaal toe had uitgebreid en groot en machtig was geworden; vele waren de schepen, die van alle landen de vruchten in haar schoot kwamen werpen, en van den oorlog mocht zij de zwaarste lasten dragen, maar wies toch in rijkdom; toen wilden de Amsterdammers een vasten schouwburg bezitten, daar de speelders regelmatig hunne vertooningen zouden kunnen geven, gelijk dit voor de eer der kunst betaamt. En de Regenten van het Weeshuis en het Oudemannenhuis, te welker voordeele de zuivere winst der vertooningen strekte, hopende die opbrengst te doen zwellen, besloten zulk een gebouw op de Keizersgracht te doen verrijzen. Het was de Bouwmeester Nicolaes van Kampen, wien zij de zorg daarvoor opdroegen, en als nu in het jaar 1637 dat gebouw bijkans voltooid leek, moest daar ook een inwijdingsspel zijn om de stad en haar burgerije te huldigen. Geen grooter dichter leefde toen in Amsterdam, die waardig kon heeten deze taak te volbrengen, en lust bezat om haar zijn krachten te wijden, dan de vijftigjarige Joost van den Vondel. Want Coster, de stichter der Academie, had in zeventien jaren niet meer voor den schouwburg gearbeid en Hooft, die alleen naast Vondel gesteld mocht worden, en hem in zuiverheid en zwier van tale nabijstond, was mede reeds van schouwburgspelen wars gebleken. Vondel zelf had zich tot dien tijd meer op het schrijven van gedichten dan op het vervaardigen van treurspelen toegeleid; maar schoon zijn oogst van eigen spelen in die vele levensjaren gering was gebleven, zoo had hij nochtans door het vertalen van

anderer stukken, uit het Latijn, bewezen, wat liefde voor die hooge kunst in hem woonde en hoe hij ijverig bemoeid was zich door gestadig oefenen daarin tot een hooger top van volmaaktheid te verheffen.

Als nu Vondel de lust bevangen had zulk een spel ter eere van zijne stad, die hij heel lief had, te schrijven, ontbrak het hem geenszins aan de stoffe daartoe. Van al de oude dichters, die hij met vlijt gelezen had, om zich hunne vonden eigen te maken en hun de kunst af te zien, was geen hem zoo lief en hooggeerd als die hij den goddelijken Mantuaan noemde; gelijk hij later bewees door diens stijfstaande Latijnsche verzen in Nederlandsch proze te doen vloeien. En wat hem meest lustte eens na te dichten was de beschrijving van het verwoeste Troje, door den omzwerfeling Aeneas der luistergrage Koningin Dido in het tweede boek der AENEÏDE gedaan. Dat luisterrijke Troje met zijn tempels en paleizen in den donkeren nacht overrompeld en uitgemoord, hield zijn verbeelding gevangen, en om Amsterdam te eeren docht hem geen beter middel te stude, dan het, gelijk Troje, door een vijand in brand ontstoken voor te stellen, om daarna haar wederoprijzen in tegenwoordige macht en luister te grootscher te doen propheteeren. Want zoo hun lieve stad te zien verwoesten d' aanschouwers wel droevig stemmen moest, de gelijkenis met het roemruchte Troje en de voorspelling van haar lateren bloei zou die droefheid matigen en hun de borst van trots doen zwellen.

Nu liep er een verhaal, en de geschiedschrijvers van Amsterdam geloofden het allen in Vondels tijd, van een aanval op Amsterdam en het verbranden der plaatse, meer dan drie eeuwen terug. Het was te dien tijd, dat de Hollandsche graaf Floris door een gespan van wraakzuchtige edelen gevangen genomen en ter dood gebracht was. De mannen van Holland en daaronder die van Kennemerland en Haarlem het felst, die dien graaf als hunnen beschermer en heer geliefd hadden, zwoeren zijnen moordenaren wraak. En Gijsbreght, Heer van Amsterdam, was onder de saamgezworenen één geweest, zoodat hij vluchtte, in angst voor die wraak; maar als de zoon van den graaf overleden was, zoo kwam hij in zijn stad terug en versterkte zijn kasteel, op hope van daar nu wijders rustig te mogen leven. Die van Kennemerland, Waterland en Haarlem verstonden het evenwel anders en belegerden zijn stad, die zij ten leste gruwelijk verwoestten en met vuur verbrand hebben. Zoo verhaalden het de pennen en monden in Vondels tijd en of latere vorschers dit anders mogen bevonden hebben, dit en kon hem natuurlijk niet bekommeren. * * * *

❁ II ❁ VAN ❁ DE ❁ GELIJKENIS ❁ EN ❁ DE ❁ VERSCHEIDENHEID ❁ DEZER ❁ TWEEËRLEI ❁ STOFFE ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

DE verwoesting van Amsterdam in het jaar 1305 was voor den dichter Vondel, dus begeerig zijne stad als de lotgenoot van het aloude Troje voor te stellen, een gebeurtenis van bizondere wellekoms. En hij vond in de verhalen, hem door d'overlevering nagelaten en door den dichter Hooft in zijn treurspel van Ghe-raerd van Velzen ververscht, nieuwe stoffe om de lotgevallen van

Amsterdam en die van Troje bijeen te brengen. Want d'oirsprong der troebelen, daar de stad der Teukren ingebracht en ten leste in verzonken was, was de roof geweest van Helena, Menelaos' gemalin; en dat de edelen in Holland tegen graaf Floris samenspannen, was om het schendig verkrachten van Machteld van Velzen, gemalin van Gheraerd en nichte van Gijsbreght, gebeurd. Zoo, schoon de schuld om Helena bij de Teukren, en die om Machteld bij den vijand van d'Amsterdammeren lei, was daar nochtans overeenkomst in dit eene: dat de schoonheid eener vrouw de oorzaak van al de voortgesproten ellende moest heeten. Wat Homeer te baat had gehad om zijn schilderij van Troje's ondergang te versieren: dat hij Helena in haar wonderbare schoonheid in het midden van die schilderij had doen staan, was bereids door den Latijnschen Virgilius verzaakt, doch zoo Aeneas van Helena niet spreekt dan met haat om haar verwekken van zooveel ellende voor zijne stad, zoo vermocht Vondel het beeld der geschonden Machteld als een prikkel tot medelijden in zijn tafereel te doen opschemeren.

Nu had Vondel evenwel eerst d'aanknooping gevonden van de geschiedenis zijner stad en die van Troje: beide verwoest en om een vrouw. Maar Amsterdam van driehonderd jaar terug was enkel een dorp, de gebouwen van hout, en geen glorierijke paleizen in marmer als die van vorst Priaam. Dies schoof hij, om zijn tafereel in glans bij dat van Virgilius niet te doen verliezen, het Amsterdam van zijn tijd, met kerk, stadhuis en beurs, van gaanderijen omringd, in zijn verbeelding zoovele eeuwen naar achteren, en bouwde daar aan den kant van het IJ, bij Schreierstoren, aan het andere uiteinde der stad vanwaar de vijand gedacht was in te vallen, het aloud Kasteel, daar Gijsbreght en de zijnen inwoonden als Heer van Amsterdam. En wat aan de grootschheid van zijn stad ontbrak, om zich naast Troje oprecht te houden, had zijn Liefde al aangevuld in zijn Verbeelding, die Amsterdam had gekroond tot Keizerin, wijd uitstrekkend haar machtige armen:

✧ Aan d'Aemstel en aan 't IJ daar doet zich heerlijk ope,

Zij die als Keizerin de kroon draagt van Europe. ✧

Zóover was Vondel zijn Latijnsche voorbeeld nabij gekomen, en moest nu wijders overgaan tot het navolgen der bijzonderheden van zijn tafereel. In twee partijen had Virgilius het zijne afgescheiden. Hoe de Trojanen door het houten paard en den sluwen Sinon misleid worden, en in den waan daarmede de gunst van de godin Pallas te winnen, dat gevaarte binnen hun muren sleepen, en: hoe de Grieken hen in den nacht overrompelen en vermoorden. In dit eerste deel voornamelijk had Virgilius willen doen zien, hoe d'ondergang van Troje zijn oorzaak vindt in de nederlaag der Godinne, die haar eerst beschermd, en de verblindheid der Teukren in het inhalen van het paard de opzet was der Goddelijke machten. De waarschuwing van Laokon, die zijn speer in den buik van het paard steekt en de holte doet trillen, slaan zij in den wind, en als verschrikkelijke slangen, uit de zee voortgekomen, hem en zijn zonen een ijselijken dood doen sterven, aanzien zij dit als de straffe der Godin Pallas om zijn twijfel aan het haar gewijde paard. Vierwerf blijft dit op den drempel der poorte stilstaan, vierwerf klikklakken de harnassen in den buik, maar in blinden en onbedachten

ijver varen de Trojanen evenwel voort het gevaarte binnen te halen. Want wie de Goden verderven willen, slaan zij met blindheid. ✧ ☺☺ ✧ ☺☺ ✧

✧ III ✧ VAN * DE * TWEEËRLEI * VOORSTELLING, * DIE * VIRGILIUS * EN * VONDEL * VAN * DE * MACHT * DER * GODHEID * ZICH * GEVORMD * HADDEN * EN * HOE * DIT * DE * NAVOLGING * VAN * DEN * LATIJSCHEN * DICHTER * DOOR * DEN * HOLLANDSCHEN * WIJZIGEN * MOEST ✧ * ✧ * ✧ * ✧ * ✧ * ✧ * ✧

OOALS nu Virgilius zich dacht de beheerschers der wereld en der menschheid: op den berg den Olympus wonen samen veel goden en godinnen, ieder van hen heeft zijn hartstochten en belangen en onder de menschen op aarde zijn eigen beschermelingen. Voortdurend zijn zij met elkander in strijd en het lot der menschen, die zij liefhebben of haten, hangt af van hún overwinning of nederlaag in der Goden raad. Omdat Venus niet langer machtig is de Trojanen te beschermen, vallen zij blindelings ten offer aan de wraakzucht van Juno, tegen Paris verbitterd en den Grieken ter wille. Zóó nu was voor Vondel niet de Eenig Almachtige, wiens raadsbesluiten het lot van den mensch regeeren. Al had hij nog niet in Zijn wil weten te berusten, toen Hij hem zijn dochtertje ontnam, later was hij in Hem gaan gelooven als den allerbesten Vader der menschen, die hen alleen berooft tot hun nut en tot beproeving van hun sterkte. Wie in Hem gelooven en op Hem betrouwen is Hij een hechte steun, en niet te vreezen behoeven zij dat Hij hun zal begeven uit onmacht of gril. Zóó kon nu Vondel dien moord, aan d'Amsterdammeren gepleegd, niet verklaren uit nijd of grilligheid der zegevierende en het onderleggen der hun welgezinde goden, als Virgilius het d' ondergang van Troje gedaan had. D'Amsterdammeren, die hem lief waren, voor te stellen als ongeloovigen, die zich de straf der Godheid op den hals hadden gehaald, ging zijn gemoed veelszins te na, en gelijk Virgilius Aeneas had uitgebeeld, zoo godvruchtelijk als dapper, moest juist immers Vondels held: Gijsbreght van Aemstel het wezen. Hadden de Trojanen schuld op zich geladen door het beschermen van d'ontrouwe Helena, die van Amsterdam waren om Machteld van Velzen onnoozel gebleven. Wel had Gijsbreght deel gehad aan den opzet tegen den Hollandschen graaf en de oud-vaderlandsche geschiedschrijver Melis Stoke had hem een „fel verrader” gescholden. Maar alreede had Hooft, der hollandsche historieën wél kundig, in zijn treurspel van Gheeraerd van Velzen den heer van Amsterdam van dien smet gewasschen en hem voorgesteld als één, die, na zijn metgezellen het stuk te hebben ontraden, alleen uit nood en om het eens gegeven woord hun verder ten dienst blijft. Voor Vondel kon het hoofd der Amsterdammeren evenmin als een schuldige staan en zooal mits zijn doen, niet om zijn schuld de stad worden verwoest. Dies viel het geval hem nóg moeilijker, dan wanneer hij Gijsbreght als het voorwerp van Gods straffenden toorn gehouden hadde. En dewijl Virgilius zijnen Aeneas vertroost en zijn romeinschen toehoorders de tong lekker maakt met het voorspellen van de stichting van Rome door Aeneas' nakroost als een vér gevolg van Troja's ondergang, zoo kon Vondel, die

voor zijn hoorders de verwoesting van hun eigen stad deed gebeuren, zoomin hen als Gijsbreght vertroosten met de noodzaak, dat om het verrijzen van het bloeiend Amsterdam de Godheid weleer de stad moest doen slechten en Gijsbreght verbannen doen. Geen andere verklaring van deze vernieling der stad bleef hem dies over, dan dat dit was eene beproeving, niet uit willekeur maar uit den menschen verborgen gebleven noodzaak; en al wat hij ter verklaring van de goddelijke daad behoefde, de herinnering dat de Heer Zijn zaken wonderbaar beleit. Enkelen der personages in het spel mochten tegen dat duistere raadsbesluit, dat de vromen treft, murmurceren; voor Vondel, zijn toehoorders en d'echt vromen held was dit woord der herinnering genoeg om hen te doen berusten. Dat berusten zelf der vromen in het onbegrijpelijke was hem mooier dan het kennen der beweegredenen Gods, en daarom geviel het hem, dit in zijn held Gijsbreght te toonen.

✿ IV ✿ NOG ✿ VAN ✿ HETZELFDE ✿ EN ✿ HOE ✿ VONDEL ✿ DE ✿ GEGEVENS ✿ VAN ✿ VIRGILIUS ✿ GEESTIG ✿ VERDUITSCHTE ✿ EN WESHALVE ✿ DE ✿ VERSCHIJNING ✿ VAN ✿ RAFAEL ✿ GODS ✿ AFGEZANT ✿ ZIJN ✿ TREURSPEL ✿ VAN ✿ AMSTERDAMS ✿ VERWOESTING ✿ BEKRONEN ✿ MOEST ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿

MDAT nu voor Vondel en d'Amsterdammeren niet denkbaar was dit geloof in het houten paard als een waarborg voor de gunst eener Godin en niet de misleiding der Amsterdammeren bij dit middel, als door de Grieken de Trojanen, kon hij ook niet navolgen die historie van Laokon en zijn zonen, wier ellendige dood de verblinde Trojanen nog dieper begoochelt. En hij kon ook geenszins den spie laten verhalen van zijn partijschap voor Palamedes, gelijk Sinon dit doet bij Virgilius en daarmee zijn vijandschap tot den Griekschen Ulysses, mitsdien zijn bereidvaardigheid tot het inlichten der Trojanen, verklaart. Vondel derhalve moest dit deel zijner historie van nieuws bedenken. En hij vond in de geschiedenis van zijn land, immers van een verrassing van Dordrecht en een overrompeling van Breda, twee gevallen van een krijgslist, waar, als bij de Grieken in het paard, de krijgslieden onder een loozen zolder van een volgeladen schip verborgen en binnen de muren der stad geloodst waren. Dit nu nam hij gereedelijk over, makende van het grieksche paard een schip, beladen met rijs, twelk d'Amsterdammeren, na een langdurig beleg en in de kou, immers tegen kerstfeest, zóó welkom moest wezen, dat zij wel moesten verlangen het binnen hun muren te halen. Om hen op die buit te grager te maken, verhaalt Vosmeer, d'uitgeslepen spie, hoe dit rijs bestemd was om bij een aanslag tegen Amsterdam — door hem versierd, maar door de tweedracht der vijanden niet ten uitvoer gekomen — de gracht om de veste te dammen; aldus winnende door dit verhaal het vertrouwen van Gijsbreght en geestig voorkomend elk vermoeden dat het rijsschip een middel tot een nog niet volvoerden aanslag kon zijn. Zoo verblindt, door het bijna eerlijk bekennen van een voorgenomen verraad, de looze gezant des vijands den Heer van Amsterdam voor de hem nú gelegde laag en vindt, in die oneenigheid der vijanden om dien aanslag, een ge-

reede verklaring van zijn eigen vervolging door wie eerst zijn rotgezellen waren. En om Gijsbreght te lichter te doen gelooven wat Vosmeer hem diets maakt, laat Vondel — ongelijk aan d'histoire van Troje — die van Amsterdam het looze schip niet ontdekken vóór Vosmeer het hun aanwijst, benemend hun aldus de rustige gelegenheid om het wèl t'onderzoeken; terwijl de vader van het klooster, die in de geschiedenis van Amsterdam den Trojaanschen priester Laokon verbeeldt, niet zijn landslieden aan het zeepaard — als het schip, om dat paard van Troje, genoemd wordt — wil doen twifelen, maar veeleer door zijn verhaal van d'oneenigheid der vijanden dat van Vosmeer bij voorbaat bevestigt. Aldus blijkt hier hoe vernuftig de Nederlandsche dichter Vondel de stoffe van Virgilius verduitscht en naar gelegenheid van tijd en land en geloof gepast heeft.

Maar niet alleen dat zijn vernuft aldus een gepaste handeling heeft weten te versieren, zoo vertoont zich zijn dieper inzien in het wezen der gebeurtenissen, die hij heeft voorgesteld, in het bekronen der handeling door het verschijnen van Rafael, d'Engel en afgezant Gods. Bij Virgilius had hij gevonden hoe den ouden Anchises, weigerend zich door zijn zoon Aeneas uit zijn hof te doen dragen, door de Goden een teeken geschiedt om te vertrekken, terwijl Aeneas, om het lot zijner gemalin Kreuse ten diepste bekommerd, haar geest troostend voor d'oogen verschijnt, en hem moed inspreekt met de voorspelling van een nog grootscher toekomst en huwelijk met de dochter van een vorst, uit welk huwelijk de stichter van Rome in rechten afstam ontspruiten zal. Vondel, die na de verwoesting van Amsterdam, alsmede tot vertroosting des toehoorders en ter eere van de feestvierende burgerije haar latere grootheid wil doen voorspellen, vindt in dat voorbeeld van Kreuse's verschijning een aanwijzing, en het einde van Hooft's *Gheraerdt van Velsen*, daar de Vechtnymf de grootheid van land en volk voorzegt, was alsmede een aansporing om zijn stuk met een gelijke prophetie te bekronen. Dan, voor Vondel kon zulk een heidensch wezen eener nymf geen tolk der Voorzienigheid zijn, en daar hij wilde doen zien, hoe Amsterdam onder de bescherming Gods stond, kon geen geringer Wezen dan een van Zijn Engelen door hem met die voorspelling van haar toekomst worden belast. Nog andere redenen dan deze evenwel moesten tot zulk een besluit van zijn spel hem bewegen. Evenals Aeneas moest Gijsbreght uit de neerstortende stad worden gered: de val van Amsterdam — de eigenlijke stof van zijn spel — was al treurig, en de dood van Gijsbreght en zijn gemalin, na dien van zijn eerlijk in het harnas gestorven broeder, zou den aanschouweren in een inwijdingsspel te zeer hebben mishaagd. Maar Aeneas, schoon onder de Trojanen een dapper held, was niet het hoofd van zijn stad, en de geschiedenis van Troje's ondergang, in het heldendicht van Virgilius, niet dan een deel, waarna het verhaal van de omzwervingen van Aeneas diens dapperheid en heldhaftigheid helder in het licht stelde. Gijsbreght evenwel was het hoofd van Amsterdam; en haar te verlaten en met zijn volk te vluchten kon den schijn van lafheid op hem werpen, dien Vondel, wiens spel hiermede eindigt, niet later van hem zou vermogen weg te vagen. Zóó kon hij hem niet met de zijnen zich het leven doen redden, bijaldien geen hoogere plicht hem daartoe mocht dwingen; en

het was dus alleen het gezag van den afgezant Gods dat hem kon afhouden van zijnen moedwil, liever in eenen uitval den dood te zoeken dan genade van den vijand t'ondergaan. En nog was daar eene derde overweging die Vondel moest nopen aan eenen Engel Gods op te dragen, Gijsbreght te doen heengaan en de toekomstige grootheid van Amsterdam te voorzeggen. Die nieuwe stad was niet meer zooals Gijsbreght zelf was geweest: vroom katholijksch, en de voorzegging van dit hervormd Amsterdam moest den vromen Gijsbreght tot kranke troost verstrekken. Voor de toehoorderen van dit treurspel kon, op húnne beurt, de voorspelling dat Gijsbreght de stichter van eene kleine stad Nieuw-Holland, in Pruisen, zou worden, van kleen belang zijn, ongelijk aan de voorzegging van Kreusa, die de gordijn van het toekomstige niet openschuift, of laat den Romeinen, den lezers van Virgilius' dichtstuk, den bloei van húnne stad zien. Wat troost was voor Gijsbreght, was dit niet voor d'aanschouweren van het spel, en wat hén blij zou maken, moest hém diep bedroeven. Alleen d'authoriteit Gods kon beider belangen versmelten en vereenigen; de besluiten van Zijnen Raad, hoe wonderbaar ook geleid, tot wet en berusting voor hen allen worden, en daarmee dit spel van Amsterdams verwoesting, aangevangen met eene dankzegging aan den Heer om het eerst aftrekken des vijands, bekroond en gewijd in de verheerlijking van de almacht en ondoorgrondelijke wijsheids Gods.

❀ V ❀ NOG * VAN * HETZELFDE * HOE * VONDEL * DE * HEIDENSCHEN * GEBEURTENISSEN * VERDER * VERKRISTELIJKTE * EN * DAARBIJ * ZIJNE * LIEFDE * TOT * DEN * ROOMSCHEN * GODSDIENST * KLAARLIJK * DOET * UITSCHIJNEN ❀

ALS in dat nachtelijk duister de Grieken, uit het houten paard geklommen, d'in slaap verzonken Trojanen overvalen, en, de rest van het heir binnengelaten zijnde, de straten der stad welhaast van vijanden vervuld staan, zoo schiet Aeneas, door Hektor's geest van het dreigend gevaar verwittigd, uit den slaap en in het harnas, om zijn leven ten duurste te verkoopen. En verhalend aan Dido, Karthago's luistergrage koningin, van wat hem verder in dien bloednacht wedervoer, toont haar Cassandra, uit Minerve's kerk gesleept, en Priaams luisterrijk hof, daar Hekuba al hare dochteren rondom zich en het huisaltaar verzamelt, en Priaam, die, de zwakke leden in het harnas gestoken, den woesten Pyrrhus om het vermoorden zijn zoons Polytes met woorden te lijf gaat, en zelf ten leste ellendig gematst wordt. Waarop Aeneas' goedertieren moeder, Venus, haren zoon in een helder licht verschijnt, en met een minnelijk aanschijn tot hem sprekend, hem vraagt, of hij niet liever eerst zou omzien naar zijnen ouden vader, zijne gemalin Kreusa en zijn zoontje Askaan, tot nu door hare zorgvuldigheid tegen vier en zwaard der vijanden beschut. Zij gebiedt hem den strijd te staken, met belofte van hem niet te zullen begeven, maar hem veilig in zijn vaders huis te zullen leveren. Dan, zijn vader Anchises wil na Troje's ondergang niet langer leven, nochte in ballingschap gaan: „Gijlieden” — zegt hij, „die nog in het beste van uw leven zijt, stelt gij het op een vluchten, en bidt mij hier

vaarwel. Ik zal mijzelf met eigen hand ombrengen; de vijand, mij plunderende, nog eens over mijn lijk zuchten. Het graf te derven is van kleen belang". —

Als Vondel nu dit alles in Amsterdam wil doen naspelen, zoo vindt hij in de Nieuwe Kerk aan den Dam eene wedergade voor Minerve's tempel en verziert daarin eene zuster van Gijsbreght, die als godgewijde non den moordlust des vijands ten offer valt en door die van Amsterdam niet gered en kan worden. Maar Priaam's hof kan Gijsbreght's kasteel niet verbeelden, dewijl het hoofd der Amsterdammers niet den grijzen Vorst der Trojanen dekt, maar Aeneas; en, niet door 's vijands hand sneuvelend, doch als Aeneas gered wordend, zijn kasteel als leste toevlucht behouden moet. — Zoo verdeelt Vondel de handeling om Priaam's hof in twee onderscheidene deelen: het bestormen van het paleis, waarbij Aeneas, op eenen toren geklommen, van uit de hoogte dit aanziet, en zich in het verweren moedig kwijt — en stelt daarvoor het Stadhuis, daar Gijsbreght en de zijnen een toevlucht en bolwerk in vinden. Dan samenpersend in éene figuur, wat de Latijnsche dichter van Priaam en Anchises verhaalt, brengt hij eenen oom van Gijsbreght, voormalig bisschop van Utrecht en eigenlijk reeds lang ter ziele, in Amsterdam in een klooster. Dat klooster wordt hem als Priaam's hof en stelt om den grijzen Gozewijn eene rei van nonnen met Klaeris van Velzen, bereid als Hekuba en hare dochteren rondom het altaar te sneuvelen. Maar dit tafereel van Roomsche geloof penceelt hij uit met groote voorliefde en zorg, makende Gozewijn niet als Anchises tot heidenschen zelfmoord, maar tot den christelijken marteldood om het geloof bereid; gelijk hij ook de godgewijde nonnen, in hunne blijde offervaardigheid tot den dood om de Kerk, met warme kleuren maalt. Aldus doet hij in het middeleeuwsch Amsterdam een tooneel uit den geloofsstrijd van de vorige eeuw herleven, voorstellende de vijanden der stad als op de Roomsche Kerk en hare dienaren fel gebeten, gelijk weleer de hervormden de kerken geplunderd en geschonnen hadden. Ende maakt wijders Gozewijn en Klaeris van Velzen, tegen wie de bastaard van Floris, Witte van Haemstede als Pyrrhus woedt, tot statige en ontroerende figuren van martelaren om den geloove en der Roomsche Kerke, gelijk hij bereids vroeger in zijnen *Lof van St. Agnes* de doodsgewijheid van eene derzulken verheerlijkt had en, na zijnen overgang tot d' oude Kerk, in zijn *Maagden* het bloedig offer van St. Ursula en de Keulsche Jonkvrouwen met eerbiedig bewonderen schilderen zou. Terwijl Virgilius van het lot van Hecuba en hare dochteren zwijgt, weidt Vondel over den marteldood van Klaeris van Velzen en de Klaerissen uitvoerig uit; beschrijft ook nader de plondering der Nieuwe Kerk, daar de Latijnsche dichter van Minerve's tempel niet wijders spreekt, en maakt de verschijningen van Hektor, Kreuze en Venus aan Aeneas, in de gedaante van Machteld van Velzen aan Badeloch; van een heilig licht aan Gijsbreght, en van Rafael aan hen beiden, tot teekenen van de bijzondere bescherming Gods, daar die van Amsterdam zich in verheugen. Met de plaatsing der handeling op Kerstnacht brengt hij dezen moord op d' onschuldige Amsterdammers in verband tot de geboorte des Heilands en d' onnoozelen kindermoord, door Herodes bevolen, en werpt over zijn tafereel van de verwoesting der stad den afschijn van het innig kristelijk gelooven in de redding der menschen door den Heiland. Zooals

Rembrandt, de groote schilder, al zijne bijbelsche tafereelen in eenen geheimzinnigen lichtglans dompelde, heeft Vondel in de mystiek van het Roomsch-kristelijk geloof zijne schildery van Amsterdam's ondergang gehuld.

Zoozeer was hij in die dagen evenwel nog niet goed katholijksch, of hij wist om sommiger monniken ijdelheid en lust tot goede gaven zich wat vroolijk te maken, gelijk hij doet uitkomen in zijne schildering van den Prior der Kathuizers, die Gijsbreght van het onderling getwist der vijanden komt verhalen. Terwijl hij wezenlijk het blinde speeltuig van hunnen listigen aanslag geweest is, verhoovaardigt hij er zich op, door zijne welsprekendheid hen beängst en tot den aftocht bewogen te hebben en toont zijnen snoeplust en zijne kinderlijke dankbaarheid om het sparen door den vijand van zijnen boomgaard met vruchten en zijnen vijver met visschen.

❀ VI ❀ HOE ❀ VONDEL ❀ IN ❀ ZIJN ❀ TREURSPEL ❀ IN ❀ STEE ❀
VAN ❀ DE ❀ LIEFDE ❀ VAN ❀ KIND ❀ TOT ❀ OUDER ❀ — ALS ❀
VIRGILIUS — ❀ DIE ❀ VAN ❀ DE ❀ VROUW ❀ TOT ❀ HAREN ❀
MAN ❀ TE ❀ VERHEERLIJKEN ❀ ZOCHT ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ALS Aeneas, in zijne woning teruggekeerd, om de halsstarrigheid van zijnen ouden vader ontzet, zich den vijand in d'armen wil gaan werpen, zoo treden zijne gemalin Kreuse en zijn zontje Julius hem tegen met smeekingen, hen niet aan den vijand over te leveren. En als Aeneas nog wankelt, zie, een licht om het hoofd van den kleinen Julius en eene vurige staartster verschijnen Anchises, als teekenen, waarna hij zich aan den wil van Jupiter onderwerpt, en gedooft dat Aeneas hem op zijnen schouder in veiligheid uit de stad draagt. Midelerwijl, door geruchten verschrikt, verlaat Aeneas het pad en verliest zijne gemalin Kreusa, die hij niet eer gedenkt dan na haar buiten de poort te vermisen, waarna hij in dolle ontsteltenis de stad injaagt om haar te zoeken en ten leste haren geest bejegt, die hem zoekt te bedaren en over het komende te troosten.

Vondel nu, die het afbeeldsel van Aeneas, Gijsbreght, tot hoofd der stad gemaakt had, kon hem naar den eisch der heerlijke opvolging, natuurlijk geen levenden vader ter zijde stellen, en dewijl hij Anchises-Gozewijn reeds had doen sneuvelen, zoo vermocht hij dat tafereel van kinderlijke zorgen voor den grijzen vader bóven die voor d'eigen gemalin, niet aan het einde van zijne schildering van Amsterdams ondergang te plaatsen. Niet onmogelijk ook mishagde hem het schouwspel van de geringe bedachtzaamheid, door Aeneas in het beschermen zijner eegade betoond. Want hij was een man, die heel diep voelde de waardij eener zorgzame en trouwe echtgenoot, gelijk hij had doen blijken in zijne verheerlijking van Huigh de Groot's huisvrouw, om hare vernuftige en moedige verlossing van haren man, en alsmede in de woorden, daar hij de liefde van zijne eigene, overledene vrouwe in herdacht

❀ Marie, al laat ge mij alleen,
Uw vriendschap, Uw gediensigheên
Staan eeuwig in mijn hart geschreven. ❀

En nu schrijvende een treurspel, dat hij den dichtlievenden en kunstkundigen Huigh de Groot in zijne ballingschap wilde opdragen, kon hij niet onnatuurlijk gedacht hebben aan de teedere vriendschap tusschen man en vrouw, vindende mishagen in Virgilius' schildering en willende de gelegenheid te baat nemen, om die teederheid op het levendigst uit te malen en de heugenis der manhafte Maria van Reighersberg te ververschen. Aldus heeft hij geheel het einde gewijzigd en de figuur van Gijsbreght's eegade, door hem Badeloch genoemd, meer naar voren gebracht, dan Virgilius het die van Kreusa gedaan had. Als, in het uiterst gevaar, Gijsbreght haar en zijne beide kinderen met de hoop der weerloozen uit het bedreigde huis in veiligheid zenden wil, om te manhaftiger zich te kunnen verdedigen of met zijne stad te gronde te gaan, zoo toont Badeloch zich geenszins geneigd tot vluchten. Wil hij blijven, dan weigert zij mede hem te verlaten, wil met hem strijden en, zoo het moet, omkomen. Hare kinderen bewegen haar min dan haren man, en eer dan hem begeven en toch wellicht den dood in het gemoet te loopen, smeekt zij hem zelf haar den dood te geven, opdat zij in zijne armen nog den geest uitblaze. Niet eer buigt zij het hoofd deemoedig voor zijnen wil, dan na hare halsstarrigheid hem, als die van Anchises Aeneas, buiten zich zelve vervoerd heeft en hij den vijand in d'armen te loopen dreigt. Vondel doet niet Badeloch als Kreusa sterven, doch behoudt haar voor Gijsbreght tot steun in zijn ongeluk; en in steè van haren geest zien wij d'engel Gods als tolk van het toekomende verschijnen, gelijk hiervoren uitvoerig verklaard is. * ❀❀❀❀ *

❀ VII ❀ VAN * DE * WIJZE, * WAAROP * VONDEL * HET * VERHAAL * VAN * VIRGILIUS * IN * EEN * TOONEELSPEL * OMGESCHAPEN * HEEFT * EN * HET * VERSCHIL * VAN * DE * DRAMATISCHE * EN * D' * EPISCHE * KUNST ❀ * ❀ * ❀ * ❀ *

IRGILIUS, d' historie van Troje's ondergang door Aeneas, als een der ooggetuigen en overgeblevenen verhalen doende, kon hem alleenlijk doen spreken van wat hijzelf beleefd had. En gelijk dit den eigen aard van een epos voegt, had hij hem zijne belevnissen doen vertellen, meer om de voortstuwing der ineenloopende gebeurtenissen, dan om de gemoedsbewegingen der personagiën te schilderen, van welke Aeneas, als toeschouwer, bovendien niet dan die van zichzelf weten en konde. Het verhaal van Virgilius is alzoo wel allereerst de beschrijving der stadsverwoesting geworden, maar met Aeneas als brandpunt, in wien alle stralen bijeenloopen, en zijn gemoed doen bewegen. Zooals Aeneas die verwoesting kende en doorleefd had, vinden wij haar bij Virgilius, opgesierd met vergelijkingen en overpeinzingen van den verhaler, die, aan het gevaar ontkomen, zich met rustigheid in zijne herinneringen verliest.

Vondel, dichtende een treurspel, werd zelf de beschrijver van al het gebeurende. Hij kon weten, wat ook buiten de stad, onder de belegeraars, middelerwijl geschiedde, en niet meer zou hij kennen de ontroerenissen des harten van zijne voor-

naamste personagie, dan die van allen in zijn spel. Hij moest niet verhalen het lang gebeurd zijnde, doch toonen het gebeurende en wordende, onmiddellijk voor d' oogen der toeschouwers. In de stoffe nu, die hij zich gekozen had, ging het meest om een strijden en vechten, een verbranden en verwoesten, een neervellen en doorsteken. De dichter van een episch verhaal kan daaruit wel eene levendige en kleurrijke schilderij samenstellen, maar dit op het tooneel te doen vertoonen zou eene gruwzame prikkeling der zinnen, geen ontroerende droefheid naar den eisch der dichtkunst verwekt hebben. Wat der verbeelding, door den dichter geleid, ontfonkt en behaagt, zal bij rauw aanzien het oog smerten en den geest pijnlijk aandoen. Dies kon ook Vondel het eigenlijk verwoesten van Amsterdam ten tooneele niet brengen, doch moest het door d'omstanders den aanschouweren en toehoorderen doen verhalen, gelijk weleer Aeneas het der koningin Dido gedaan had. Alleenlijk zou dat niet wezen een oprakelen van lang geleden smart, maar een uitstorten van het versch bewogen gemoed, nog onder den druk van het leed, wat daarom den toehoorder te dieper moest treffen, niet minder als hij temet ziender oogen kon waarnemen, hoe den naastbetrokkenen dit versche leed de tranen uit hunne oogen perste. Wat die toehoorder aldus in het spel aan voortschrijdende beweging en natuurlijkheid der handeling verloor, overmits het hem wel vreemd moest toeschijnen, de verschillende personagiën onder het barnen der gevaren zich rustig tot verhalen te zien neerzetten, herwon hij ruimschoots in meerdere aandoenlijkheid dier verhalen, boven wat zij bij Virgilius gaven. Want het zien der droefheid van anderen beweegt de harten meer dan het louter lezen er van, en terwijl de toehoorder zijne verbeelding aan den verteller gevangen geeft, moeten diens stem en gelaatsuitdrukking, met de verslagenheid der omringende personagiën, hem tegelijkertijd treffen.

Niet mogelijk evenwel ware het voor Vondel geweest, uit deze stoffe een rechtgeaard spel van sprekende, redeneerende en elkaar voortstuwende personagien te bouwen, indien hij alleenlijk had doen verhalen. Weshalve hij wel uit de gebeurtenissen van dien nacht dezulke moest afzonderen, die alleen konden verteld worden, en de overige in tooneelen zoodanig stellen en uitbreiden, dat zij als onmiddellijke handeling in woord en tegenwoord konden voortgebracht worden, ontblootende, naar den eisch der dramatische kunst, de gedachten, beweegredenen, twijfelingen, aandoeningen en besluiten der personages. Om te meer stoffe daartoe te vinden, verzierde hij — waar Aeneas van had moeten zwijgen — het doen des afgetrokken vijands in het duister vóór den aanval; bracht de figuur van Gijsbreght's gemalin meer naar voren, opdat zij, in haar man's afwezigheid, het tooneel zoude vullen en, gelijk weleer Karthago's koningin, een goed luisteraarster wezen naar de verhalen der stads verwoesting, eerst door Gijsbreghts broeder Arend, straks door hemzelve voorgedragen. Voorts weidde hij meer uit, dan Aeneas, als niet daarbij geweest zijnde, had kunnen doen, over het gebeuren in het klooster, daar Gozewijn en de nonnen vallen, en teekende aan het eind een tafereel in Gijsbreghts kasteel, daar een afgezant des vijands dezen tot d'overgaaf komt pressen, doch door hem scherp

afgewezen wordt; en waar, na Arends sterven, die strijd tusschen Gijsbreght en zijne gemalin gebeurt, uitvoerig door ons vermeld. * * *

❁ VIII ❁ VAN * DE * GELIJKENIS * VAN * VONDELS * TREUR-
SPEL * MET * EENE * MUURSCHILDRIJ * EN * DEN * OVERGANG
EN * WISSELING * DAARIN * VAN * LICHT * TOT * DONKER *
VREUGDE * TOT * DROEFENIS * ALS * IN * EEN * SAAMGESTELD *
MUZIEKSTUK ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁

LDUS nu vinden wij in dat treurspel van Amsterdams ondergang de verhalen daarvan als opgeslorpt door de voorstelling van verschillende gebeurtenissen uit hare jammerlijke historie, die bij beurten de aandacht bij de bijzonderheden bepalen, en die in hunne volgorde zóo kunstig geschikt zijn, dat zij, gelijk in een uitgebreid muziekstuk, ons van de éene stemming naar de andere, of, gelijk op eene schilderij de onderscheidene plans, ons van het licht naar het donker voeren. Zóo hooren wij eerst de dankbare blijdschap van Gijsbreght om de verlossing zijner stad na lang doorstaan beleg; de versterking van zijn betrouwen door het verhaal van den Vader der Kathuizers, uit zijn buitensteeds gelegen klooster naderbij gekomen; en gaan wat voor hem vreezen op het zien van Vosmeer's verraderlijke manieren. Waarna wij in het volgende gedeelte in die vrees om Gijsbreght en zijne stad versterkt worden, als wij den vijand in het donker zijne list hooren bekennen, en d'uit de stad gezwommen Vosmeer van het gelukken van zijnen aanslag verhalen komt. Dán wij, in de stad en naar het kasteel geleid, hooren het droomgezicht van Badeloch, waarschuwend voor gevaar, door Gijsbreght verworpen, maar al te ras bewaarheid. De droefheid en de druk over de belegerden gevallen, maar door Gijsbreght's moedig uittrekken, van zijne bondgenooten verzeld, alsnog met hoop op redding onderbroken. Straks, in het klooster, te middernacht, d'onversaagde stervensmoed van den Bisschop en de nonnen, door Gijsbreght, te hunner hulp gesneld, te bewegen noch te redden. En weer in het kasteel, bij duisternacht, de treurverhalen van Arend; Badeloch's angst om haren trouwen vriend; zijne redding uit het te gronde zinkend Amsterdam, daar de Bode een lest verhaal van ten beste geeft. Nu schijnt alles verloren, behoudens eenen laatsten aanval, die, afgeslagen, den dapperen Arend het leven kost. Nog flikkert weer op een schijn van hoop, in d'aanbieding, door 's vijands afgezant, van mogelijk lijfsbehoud voor Gijsbreght en de zijnen, door hem in fieren hoogmoed afgeslagen. Ten leste dan, in die steeds benarder laatste ure, de liefde en zorg van man en vrouw, gevend een hevig barnen van hartstochten, onrustig na voorafgaande statigheid, en eenen toon van innigheid en van ontroering in het uiterst ongeluk, met geene uitkomst dan den dood voor oogen. Tot, in dit hachelijk duister, de lichtende engel aan den hemel verschijnt om een behouden vlucht, troost in onheil, en Amsterdams toekomstigen bloei te voorspellen. Zoo zien wij de stad van vreugderijke verlossing tot treurigen ondergang gevoerd en ten leste met het gelukkige heden onder 's Hemels bescherming vertroost.

Maar dewijl nu in deze ten-tooneele-voering van Amsterdams verwoesting de stad zelve, als geheel, niet dan als achtergrond en nog alleen maar in onze verbeelding geschilderd kon worden, zoo moest Vondel, wiens stoffe niet was de nederlaag van Gijsbreght maar het treurig einde zijner stad, wel heel zorgvuldig zich in acht nemen, dat hij de figuren op zijne schilderij niet al te vol en los van dezen achtergrond maalde, opdat zij niet meer de aandacht van den toeschouwer tot zich zouden trekken dan de stad zelve doen kon. Gelijk eene vlakke schildering die tot muurversiering dient en waarop de figuren alle zoodanig uitgewischt zijn, dat zij meer de aandacht tot den wand en d'algeheele voorstelling trekken, dan bij zich zelve bepalen. Te eer kon dit aldus gedaan worden, dewijl dit tafereel speelde in het duister van den nacht, waarin de figuren staan als schimmen in den afschijn van de lekkende tongen, die op het achterdoek de stad in brand verteren.

En om te treffender te maken de gelijkenis van dit treurspel met eene vlakke muurversiering, zoodanig als gemeenlijk verdeeld is in onderscheidene groepen, met randen van symbolieke teekens onderling vaneengehouden en verbonden, zoo vinden wij ook in Vondels spel aan het einde van elk bedrijf eenen statigen lierzang, die in verbeeldingen, van Oud-Grieksche en Kristelijke historiën of van de levende natuur geborgd, de stemmingen der voorafgaande gebeurtenissen samenvatten en uitdrukken. Verlevendigende de dichter in den eersten, tweeden en derden zang besonders de heugenis van des Heilands geboorte en den onnoozelen kindermoord, daar zijn spel door het gebeuren in den Kerstnacht in betrekking toe stond, en die eerst in de blijdschap, dan in de vrees voor verraderlijken moord, ten leste in de volbrachte matsing der onnoozelen, den drie onderscheidenen toestanden der verlostte, bedreigde, en overrompelde Amsterdammers nabij komen. Door deze voegelijke schikking, van d' Ouden afgezien, heeft Vondel zijne tafereelen in eene wèl passende omlijsting geplaatst, en waar de beweging der handeling — als in het tweede bedrijf — wat te zeer in het wereldsche viel, de aandacht des toehoorders weer naar de Goddelijke Voorzienigheid en de Christelijke betrachtning teruggevoerd. ✠ ☺☺☺ ✠

☺ IX ☺ NOG * VAN * HETZELFDE * EN * HOE * VONDELS * SPEL * ZICH * VERHOUDT * TOT * DE * GRIEKSCHE * FRANSCHES * EN * ENGELSCHE * TREURSPLEN * ☺ * ☺ * ☺ * ☺ * ☺

ET-DIT-AL is zijn spel, hoewel naar den aard der Ouden opgezet, geenszins eene navolging van hunne kunstregelen geworden, gelijk dit bijde Fransche dichteren, bijvoorbeeld den schepper van den *Cid* — gelijktijdig bijkans met den *Gijsbreght* uit zijns dichters brein gesproten — het geval geweest is. Want de keurigheid der Franschen gedoogde niet dat de dichter de natuurlijke toevalligheid en gevoeligheid des gewonen levens in de gedachten en wendingen zijner personagiën legde, noch zijnen held anders dan hoogdravende gevoelens bekennen deed, of eenig laag personaadje in zijn spel eene rol liet spelen.

Vondel, evenwel, als de meesten zijner landgenooten, had eene bijzondere voorkeur tot opmerken en nagaan van het gemeene leven om zich heen, gelijk hij dan ook met luiden van allerlei slag verkeerde, om zich hunne uitdrukkingen en zegswijzen te beter eigen te maken. Daarom ook schroomde hij niet, in zijn treurspel een volkskind, Vosmeer, ten tooneele te brengen, den groven aard der krijgslieden, zelfs die der hoogere bevelhebbers, te teekenen, alsmede de gewone praat der lagere monniken weer te geven. En te zeer was hij een innig gevoelend man, om vrede te hebben met koude hoffelijkheid, die bij hooge personages in deftige toespraken den loop der teederste gevoeligheid stuiten zou. Zijn spel was hem niet als eene gebeurtenis in verre landen, dat alleenlijk in zijne verbeelding voor hem bestaat; maar hij leefde het mee, alsof het werkelijk in zijne geliefde stad Amsterdam gebeurd was, en zoo levendig werd zijne voorstelling er van, dat hij niet kon helpen eene schilderij van heldere verven met bijzonderheden van zijne stad en volk er van te penceelen. — Alles gebeurde voor zijne oogen, daarom wist hij zoo goed de beweging en den voortgang te schilderen, en zijnen tafereelen eene levendigheid en kracht in te blazen, die den toehoorder en toeschouwer niet onbewogen konden laten. — Voor hem was de arbeid des tooneeldichters wezenlijk niet onderscheiden van die des schilders, gelijk hij meermalen in zijne uitspraken deed blijken, als in zijne lofspraak op Huigh de Groot's Sofompaneas, daar hij van getuigde: „de schilderij is natuurlijk, levendig en gloeiend.” — Aan de „tooneelwetten”, daar hij in zijne opdracht van den Gijsbreght van spreekt, als hebbende wetende daartegen niet misdaan, kan zijn spel niet getoetst worden, of toont er vele vrijheden van; maar terwijl deze wetten niet waren dan willekeurige regelen, door schoolmeesterlijke bespiegelaars vaak met vooroordeel en gebrekkige kunstkunde uit der Ouden spelen, dikmaals valschelijk, afgeleid, zoo is Vondel uit eigen dichterlijk vermogen, buiten deze om, den waren geest der Ouden, hunne natuurlijke bevalligheid, kracht en aandoenlijkheid, te dichter nabijgekomen. De éenigheid van plaats heeft hij niet bewaard, doch zich evenmin zulke vrijheid in het veranderen des tooneels veroorloofd, als dit de Engelsche Shakespeare te doen placht; en, alnaar de gelegenheid van het spel dit vereischte, niet geschroomd meerdere figuren ten tooneele te brengen. Zijn treurspel van Amsterdam's ondergang houdt het midden tusschen de strakke statigheid en rust der oud-Grieksche treurspelen en de rustelooze bewegelijkheid en levendige voorstelling der Engelsche geschieddrama's; gevende als de laatste eene reeks tafereelen van éene handeling, doch zonder het vechten en strijden; veeleer invoerende, als d' eerste, de beschrijving van dat vechten, en houdende al de figuren binnen de vlakheid eener laagverheffing, zoodat d'overgang van handeling tot verhaal, van beweging tot rust, te geleidelijker zou kunnen gebeuren. Niet de roerselen tot 's menschen handeling ontleed en hunne onderscheidene karakters scherp uitgehouwen; alleenlijk hunne aandoeningen en gevoelens in taalkunst omgezet en hunne vereenigingen in groepen en situaties vertoond, als een onderdeel van de hoofdvoorstelling: die van Amsterdams verwoesting. * * *

✿ X ✿ VAN ✿ DE ✿ ONDERSCHIEDENE ✿ TAFEREELLEN ✿ IN ✿
 HET ✿ SPEL ✿ EN ✿ DIE ✿ VAN ✿ DEN ✿ EERSTEN ✿ HANDEL ✿
 ZONDERLINGE ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿

ELIJK het bij dichters gebruikelijk en voor het welverstaan der handclinge om hunne toehoorders noodzakelijk is, zoo heeft ook Vondel zijn spel doen beginnen met eene expositie ofte verklaring van den toestand, daar de personagien in verkeerren. Gemeenlijk, en bij de Fransche dichteren veelvuldig, hooren wij zulks gebeuren bij monde van een der hoofdpersonagies, sprekende tot eenen vertrouweling, voor wien de spreker of sprekster het hart blootlegt. Vondel heeft verkoren, naar der Ouden voorbeeld, eene alleenspraak te doen zeggen, doch daarmee niet een onzijdig persoon, maar Gijsbreght zelve belast, die, aldus sprekende, niet een ander personage maar de toehoorders in zijn vertrouwen neemt. Deswegen is onze dichter op het vinnigst doorgestreken, wordende hem geringe kunstkennis en gebrekkige natuurlijkheid verweten. Dan, het is niet meer buiten de natuur, dat eenig mensch zijne bedruktheid als in het wilde uitklaagt, dan eenig dienaar tot luisteren dwingt naar wat dezen gemeenlijk niet meer vreemd wezen zal. Gijsbreght, ten tooneele verschijnende, komt uit de stad, in groote blijdschap om hare verlossing van den vijand, en terwijl hij buiten de wacht houdt tot zijn broeder van zijne vervolging des vijands teruggekeerd wezen zal, voelt zich met lust ontstoken al zijn geleden smaad en bekommernis en rampspoed te gedenken en in den breede uit te meten, ook opdat de toehoorder over zijnen staat te beter kunne oordeelen. In die lange bepeinzing haspelt hij velerlei dooreen, noch houdt zich aan de geschiedkundige volgorde, gelijk het pleegt te vergaan in ons schielijk willen uiten van wat zich lang in ons vastgezet en in ons gewoeld heeft. Hij somt op al wat zijn vader en hijzelf voor graaf Floris gedaan heeft, om te treffender te doen uitkomen d'onrechtvaardigheid van zijn lot en spreekt niet dan met weinig woorden over zijn eigen aandeel aan 's graven verraderlijken moord. Is hij schuldig daaraan geworden, 't is uit onnoozelheid, maar uit boos opzet niet, vermits hij zelf wel tot gevangenschap, niet echter tot den dood van den graaf geraden en tot bijeenroepen van de ridderschap en de groote steen als rechters over den vorst gemaand had. Deze alleenspraak en het verhaal van historische bijzonderheden dienen om in de heugenis der toeschouwers te verlevendigen d'oorzaak van den nood, daarin Amsterdam geraakt is, en hen van mededoogen te vervullen met haren heer, die manmoedig zooveel onverdiende tegenheid doorstaan heeft, en noch in offervaardigheid jegens anderen, ofte in ootmoed en vertrouwen op den Hemel bezweken is. Nadien keert Gijsbreght, aan het eind, uit het verhaalde Verleden weer terug tot het gebeurende Heden, zijnde de verlossing van Amsterdam, waaromtrent hij van den vader der Kathuizers, als hebbende buiten de muren der stad onder den vijand geleefd, meerdere verklaring en opheldering te gemoet ziet.

Het uitbundige der blijdschap om der stads verlossing, en dankbare erkentenis deswegen aan den Hemel, wordt in het spreken van Gijsbreght en Willebord wijders

gevorderd, daar des kloostervaders goedronde welbespraaktheid en gemoedelijke tevredenheid over zijn eigen den toehoorder in opgewekten luim houdt. En al luisterend naar zijne vertelling zien wij in de verte een geestig geschilderd tafereeltje opschemeren van woesttierende en overhoop liggende krijgers, door de welsprekendheid van den goeden prior gepaaid en tot vluchten gebracht, zettende allen het op een loopen, zoo ras zij van eenen uitval door de belegerden gewagen hooren. Na dit opgeruimd tooneel van samenspraak tusschen Gijsbreght en den vader, heel levendig het verschijnen van Arend en zijne krijgsknechten met rijken buit en den gevangen Vosmeer; diens banden door Gijsbreght in zijne dankbare stemming om de verlossing geslaakt, en hij nu aan het verhalen van den mislukten aanslag, tegelijk verschrikkende en in slaap sussend die van de stad. Gijsbreght, door den kathuizer voorbereid op zulk nieuws van gevallen tweedracht in het leger des vijands, en ongezind in deze blijde ure te straffen, ontslaat Vosmeer uit zijne gevangenschap en neemt hem, om zijn goed bericht, in zijnen dienst met last het rijsschip binnen te halen. Dit alles is gevoegelijk naar den eisch der tooneelkunst geschikt, uitmakende eenen handel, die den hoorder en toeschouwer moet ketenen en angstig zaad voor het toekomende zaait. Waarna ter afsluiting van deze bewegelijke tooneelen, de statige rust en plechtige deftigheid van de Rei, bezingend de blijde verlossing der Stad, voor het laatst nog eens dien toon van blijde dankbaarheid aanhoudt en versterkt, en opwekt tot feestviering in den vallenden kerstavond.

❀ XI ❀ NOG * VAN * HETZELFDE * EN * DEN * TWEEEDEN *
EN * DERDEN * HANDEL * DES * TREURSPELS ❀ * ❀ * ❀

A deze vreugdebetooning onder het vroeg dalen van de zon, als gemeenlijk in wintertijd, gemoeten wij, bij avond vóór het klooster, de beide bevelhebbers met hunne hoplieden, bijeengekomen opdat de laatsten van Egmont vernemen mogen, wat achter die vlucht stak en wat zij tegen de stad wijders beraamd hebben. In dezen krijgsraad toont Egmont eene kernachtige en tot de zaak dienende welsprekendheid, opwekkende de graagte zijner toehoorders op buit, en makende hen dús belust op den aanslag tegens de stad, nu door hem ontvouwd, dat allen er hun deel aan willen hebben. Wij, luisterende na dit fluisteren van den listigen vijand in de duisternis van het veld, voelen ons welhaast om Gijsbreght en zijne stad bekommerd en gaan door de list zien, daar hij zich in heeft doen vangen. Want nu hooren wij van het verraad, hoe een aantal mannen listiglijk in het rijsschip geborgen zijn; en, als een voórspook van wat den overvallen Amsterdammers te wachten staat: het dreigen van Diederik tegens den kloostervader, van het Godshuis in brand te steken, waarop Willebord, na eerst het betreden van het Godshuis door den soldaat met vloek en hoogen toon geweigerd, en zijn eigen lijf tot schut van het klooster gesteld te hebben, in grooten angst geraakt en om gena smeekt. Dit levendig gekijf van den breedsprakerigen monnik, op oude voorrechten verschanst, en den wat al te bijbelvasten, evenwel zeer hardhandigen soldaat, wien niets gaat boven de vorderingen des

oorlogs, is door Vondel op het geestigst en met veel kunst geteekend, daar hij aldus de kerkelijke grootspraak des weekhartigen monniks en de harde onbuigzaamheid des oorlogsmans met vernuft tegen elkaar gesteld heeft. En ten leste ontmoeten wij bij de stadsgracht den meer zachtzinnigen overste Egmont en den sluwen Vosmeer, over de gracht gezwommen om het gelukken zijner list te verhalen, tekenende hij een sprekend tafereel van de wijze waarop d'Amsterdammeren, als die van Troje, het rijsschip binnenhaalden; hij onder de verborgen manschap de orde te bewaren zocht en één hunner, als in het turfschip voor Breda, liever zichzelf den dood gaf dan door zijn hoesten zijne makkers en d'aanslag te verraden; middelerwijl Vosmeer zelf, daar het ontladen van het rijt de looze zoldering te ontblooten dreigde, het werk wist te doen staken. Na dit gesprek zijn wij van het gevaar dat Amsterdam bedreigt te levendiger doordrongen, en als wij daarna den vreugdezang om het verlossen der stad en de geboorte van het kindeke Jezus door d'edelingen vóór de kerk in de stad hooren aanheffen, treft ons dat vreugdelicht binnen, na het voorspookig duister daarbuiten, als eene weemoedige tegenstelling, en wij stemmen in met het slotgebed tot redding der onnoozelen, denkende meer nog aan d'Amsterdammeren, in hunne vreugde bedreigd, dan aan Jeruzalem's kleenen.

Om de rust der Amsterdammeren is het nu aanstonds gedaan. Het droomgezicht van Machteld van Velzen, aan Badeloch verschenen, is het eerste teeken van naderend onheil, hun waarschuwend ten deel gevallen. Splinterzoekers en vitlustigen hebben er den dichter om berispt, dat het achterblijven van de stadsvrouwe, bij de dankzegging en op het hooggetij, tegens de natuur der zake staat, maar vergaten dat den dichter het schilderen en wekken der bewegeningen in de harten, boven het naarvolgen van deze gebruiken des dagelijkschen levens gaat. Anderen hebben het in hem misprezen, dat hij de schim eener gewone sterveling, als Machteld van Velzen, met de macht bekleed heeft, om des Hemels raadbesluit te doen kennen en bescherming aan Gijsbreght en de zijnen te beloven. Dan, Vondel scheen het alsof elk kindekijn dat ten hemel gevaren was, in de rij der Engelen opgenomen wierd en de volwassen menschen, ter zaligheid van het Paradijs toegelaten, almede in der Engelen macht en glorie deelen,

✧ Met eenen pallemtak in haar sneeuw witte handen,
En in het sneeuw wit kleed ✧

Derhalve aanzag hij Machteld's geest als eene afgezante des hemels, die alvast het dreigend leed en leste uitkomst en redding voorzeggen kon. Heel kunstig heeft hij daarna Gijsbreght nog doen twifelen aan dit bedrieglijk droomgezicht, dat zoo iets onwaarschijnlijk vermelden kwam, en toen op eenmaal, gelijk een donderslag, den wapenroep van broer Peter, den deken van het huis, doen hooren, brengende ontsteltenis in de harten der verblijden, en verhalende, tegens Gijsbreght's ongeloof, van den inval der vijanden, kort en krachtig. — Dan, wijl Gijsbreght zich vergewissen gaat, de droeve jammerklacht van Badeloch, meest om haren lieven man benauwd; het haastig terugkomen van Gijsbreght, met jagende woorden beschrijvend den aangestoken brand en d'aangevangen strijd; doch, kloekmoedig in het gevaar, zijne rusting aanschietend, de bondgenooten tot tegenweer opwekkend

en heenijlend, hen voor, zonder zijne bekommerde vrouwe gerust te maken of zelfs eens te kussen, die hij toch eerst, om haren angstigen droom, de tranen van de wangen gedroogd had. Dan Gijsbreght, in de gerustheid om de stad een troostend en teerhartig echtgenoot, wordt, in het dreigen van het gevaar, aldereerst aanvoerder der strijdenden, als hoofd der veste meer om haar, dan om vrouw en kinderen bekommerd. Zijnen broeder Arend verblijft het, d' angstige Badeloch om het lot van haren man gerust te stellen met belofte van over Gijsbreght te zullen waken. Dit gansche tooneel heeft die gejaagdheid en onrust, als onder plotseling overvallen menschen in de natuur leit, en de zang van de rei in het klooster, met droeve heugenis aan den Bethlemschen kindermoord, volgt daarna als een geheel indompelen in donkere smart. Bij het weer vervolgen van het spel zien wij daarna in datzelfde klooster, midden onder de woelingen van den strijd, de doodsbereide rust van Willebord en de Klaerissen, die Gijsbreght, uit den strijd gekomen, met nog den strijdlust en gejaagdheid in zich, niet vermag te schokken. En als de vijand in het klooster staat in te breken, breekt de dichter op eenmaal den rechtstreekschen handel af, om niet het gruwelijk moorden en schenden zienderoogen te doen gebeuren, makende de rustigheid van dit tooneel eene goede voorbereiding tot wat nu verder volgen gaat: de verhalen van de stadsverwoesting, en in ons latende eene angstige bekommernis om het verder lot van den doodsgewijden bisschop en zijne getrouwe nonnen. Uit welke bepeinzing alreede volgt, hoe men des dichters bedoelen te na komt, door d'invoeging der stomme vertooning van den moord, dewelke door de latere beschrijving van den Bode bovendien ganschelijk overbodig is.

❀ XII ❀ VAN ❀ DE ❀ VERBEELDINGEN ❀ DER ❀ BRANDENDE ❀
 STAD ❀ DOOR ❀ DEN ❀ DICHTER ❀ IN ❀ TAALTEEKENS ❀ VOOR
 ❀ ONS ❀ GESCHILDERD ❀ EN ❀ D' AANDOENINGEN ❀ DER ❀
 PERSONAGIES ❀ IN ❀ HET ❀ BIZONDER ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

VEN nog roept Vondel d' aandacht des toeschouwers tot d'aandoeningen der bizondere personagies, waar hij, op het verschijnen van Arend op het kasteel, Badeloch in hevigen angst naar Gijsbreght doet vragen. Dit komen van Arend om het kasteel te bewaren, middelerwijl zijn broeder in stad, bij het raadhuis, aan het hoofd der strijdenden blijft, toont hoe Vondel, bij het verziën der gebeurtenissen, de lessen eener oordeelkundige krijgskunst ter harte nam. Doch als nu bij het ontmoeten van Badeloch en Arend de dichter hunnen eigen aandoeningen het woord heeft gelaten, zoo zet hij daarna, op het vragen van Badeloch, Arend aan het verhalen; en hoewel hij daarbij geenszins vergeet, de bewegnisse en ontroering van den verhaler zoomede die van de luisterende Badeloch te doen spreken, zoo is het ons toch of wij, over hen heen kijkend, voor onze verbeelding aldereerst d'overvallen stad en den strijd binnen hare muren geschilderd zien. In des dichters behoefte tot het uitmalen van dat gruwtooneel met al de verf en versieringe der dichtkunst, laat hij bijwijlen Arend meer spreken als zijn tolk dan voor zichzelf. Desgelijks vinden wij in de nakomende verhalen van Gijsbreght, bovenal in dat

van den Bode, herhaaldelijk proeven, hoe Vondel onder het neerschrijven meer geleefd heeft met de tafereelen, die hij schilderde, dan in de harten zijner personages en den onmiddellijken tooneelhandel. In welk gebrek meerdere dichters vervallen zijn, die aldus zich overgaven aan het bedwelmen onder ontboezemende of beschrijvende verskunst, taal en verbeeldingen, ongeacht of dit overeenstemde met den aard der sprekende personages in hun spel.

En alzoo nu schildert Vondel, als op een achterdoek, dat plotseling voor ons verlicht wordt, terwijl de personen op het tooneel in schemer van vane flambouwen gehuld blijven, d'overrompeling van Amsterdam. Uit straten en woningen stroomden de burgers bijeen om Gijsbreght en Arend te hulp te staan. Den toegang tot den Dam verstopten zij met ketenen, vliegen naar den brand om dien te blusschen en den vijand terug te drijven naar d'Haarlemmerpoort. In dit visioen van de stad wordt zij telkens grootscher en weidscher, als lag tusschen den Dam en die poort een warnet van straten en als kosten de vijanden, eenmaal in stad, niet den Dam bereikt en de stad overweldigd hebben, eer Gijsbreght en zijne burgers te weer gevlogen waren. De verbeelding des dichters ziet Amsterdam als Troje, maar terwijl hij in het strijdgewoel hare lengten en breedten onmerkbaar uitzet, bepaalt hij, nader dan Virgilius van Troje gedaan had, de plaatselijke gesteldheid des gevechts, verlevendigend daarmee de voorstelling voor den hoorder. — Kleurrijk en afwisselend en als gejaagd blijft het visioen van strijdenden en vallenden, van aangroeiende en aanstuwende menigten, van burgers en ruitertocht, van radeloozen weerstand. Dan, een terugtrekken naar de nieuwe kerk, waar het kerstfeest te pronk staat, waar Gijsbreght's zuster in gevaar van haar leven beeft, en het om een plundren, een vechten om den buit gaat. — Gelijk een schilder zich vermeit in het weergeven der verlichting, der pracht van goud en gesteenten, zoo hooren wij nu ook Arend uitweiden over d'aanblik der kerk, met kaarsen half gebluscht, en sieraden te pronk gehangen. — Dan weer terug tot d'ellende der menschen, het beeld van Kristijn, d'armen gebonden en d'oogen ten hemel geslagen, gelijk Cassandra in Troje; verwoed gevecht om haar redding of verderf, en geen uitslag daarvan ons gemeld, nu Arend zich in de heugenis aan andere gesneuvelden, daaronder zijnen en heer Gijsbreght's broeder, Proost Willem, verliest. Middelerwyl Gijsbreght, altijd onversaagd, tegens d'overmacht aan het strijden, maar vergeefs; vermits op het schrikkelijk afbranden der kerke, der burgerije al haar moed bezwijkt en ieder eene vlugge redding zoekt; waarop Gijsbreght niets rest dan naar het raadhuis terug te trekken. Verder kan Arend ons, noch Badeloch, berichten, en laat haar na zijn verhaal zoo kranke troost om het lot van haren heer, dat zij in d'armen harer joffren ofte Burghtzaten bezwijmt. In deze treurige gesteldheid voelt de rei dezer Burghtzaten zóó hevig de kracht der echtelijke liefde, dat zij den lust niet bedwingen kan, haren lof te bezingen, eindigend met eene smeekbede tot God om Gijsbreght veilig tot zijne gemalin te geleiden. Deze zang verschilt aldus van de vroegere, die de drie eerste handelingen besluiten, dat hij min op het algemeene der Amsterdamsche gebeurtenissen dan op het bijzondere en huiselijke slaat, en alleenlijk door de slotbede de betrekking der handeling tot den

Hemel doet uitschijnen. Wij vergeten Amsterdam om het leed harer Vrouwe.

✿ XIII ✿ MEER * VAN * DEN * INDIRECTEN * HANDEL * IN *
 TAALVERBEELDINGEN * GESCHILDERD * EN * DE * VERONT-
 SCHULDIGING * VAN * HET * AFGRIJSELIJKE * DAARIN ✿ * ✿

EVORENS Vondel nu weer het achterdoek van der Stads verwoesting voor onze oogen verlicht, laat hij even den toon van liefde en innigheid tusschen Gijsbreght en Badeloch dóorklinken, toonende ons hare uitbundige blijdschap om het lijfsbehoud van haren heer in zoo welige uitgelatenheid, dat wij, hoorende haar spreken, hare liefkoozingen en omhelzingen voor oogen zien. In deze uitbundigheid, daar zij de stad en al 's werelts goed gering acht, toont zij de ware natuur der vrouw, voor wie het leven en bchoud der haren boven de zorg voor het algemeen plegen te gaan, ongelijk des mans, wien het welzijn van het algemeen boven dat zijner huisgenooten te bekommeren pleegt, zooals wij bereids in Gijsbreght ontdekt hebben en nog nader bespeuren zullen.

Als Badeloch's vreugde haren loop gehad heeft, zoo zet zich, op hare vraag, Gijsbreght op zijne beurt aan het verhalen en schilderen, en doet ons zien den aanval op het stadhuis, waarvan hij — gelijk Aeneas het hof van Priaam — den toren beklimt om vandaar af den vijand met groote stukken hout te verpletten. In deze schilderij door Gijsbreght gaat, op den trant van d'ouden Seneca, d'overmatige teekening van den woedenden reus, dóor Vondel doorzichtig naar den braveerenden en moorddadigen Gelderschman, Lange Pier, uitgebeeld; en gemoeten wij de vermelding van burgemeesteren en raden, dewelke natuurlijk ten tijde van Gijsbreght nog niet en bestonden, en waarvan Vondel niet spreekt dan om eene hoofsche plichtpleging jegens Burgemeesteren en Raden, die ter eerste vertooning van zijn Inwijdingsspel den Schouwburg bezoeken zouden. Zonderen wij deze beide uitweidingen, niet gelukkiglijk aangebracht, af, zoo behouden wij alweer eene op 't levendigst gepenceelde schilderij van het bestormen en verweren van het raadhuis, dat ten leste door den vijand vermeesterd wordt, en waarin Gijsbreght, verbaasd en stom, van allen verlaten blijft. Nu verschijnen hem een goddelijk licht en stem, manende hem naar zijnen oom Gozewijn en Klaeris en vrouw en kinderen om te zien, en geleidende hem door eene verholen gang naar het klooster, waaromtrent wij bereids zienderoogen bescheid weten en waarvan door Gijsbreght derhalve slechts in korte woorden verhaald wordt. Doch waar Vondel den handel afgebroken had, laat hij nu Gijsbreght het overige melden, voor zoover hij dit van eenen boom, daar hij in geklommen was, had waargenomen. Dat is allecnlijk het in brand steken van het klooster en onnoodig door hem meegedeeld, vermits wij later gansch datzelfde nog eens van den Bode, en meer wijdluftig, verhalen hooren. En vermits dit klimmen van Gijsbreght in eenen boom wat potsicriijk en voor het hoofd der stad, op wiens schouders haar last geleid is, ietwat zonderling schijnt, zoo mochten wij willen dat Vondel hier het voorgaan van den klimmenden Aeneas wat bezweken hadde. Doch zullen hem deshalve niet te na komen, noch gelijk splinterzoekers be-

spotten, bedenkend dat ook de Grieksche Homeer bij tijden wel eens gedut heeft. Gijsbreght maakt het alweer beter in zijn manmoedig aanbieden van achter hem de niet opgehaalde Doelebrugh in stukken te doen slaan of in brand te steken, wat echter geen van allen bestaan durft. Ende zoo trekt hij op naar het kasteel, de stad ten beste gegeven hebbende; eene grootc, troostelooze hoop volks achter hem aan.

Nauwelijks is Badeloch van dat verschrikkelijk nieuws vervuld of daar verschijnt, aan de poort, de verslagen Bode, en ontzet met zijne klacht d'in leed gedompelde hoorders. Zijn verhaal van wat wijders in het klooster gebeurd is, daar hij in vermomming van vijandelijke wapenrusting, als de Trojanen gedaan hadden, ooggetuige van was, volgt in de beschrijving van des bisschops afsterven het voor- gaan van Virgilius ten aanzien van Priaam, doch is met menig cieraadt van taal, beeld en gelijkenis gesmukt. In deze schildering van den kloostermoord speelt een zwier van verven en draaft de dichter ten top van zijne poezij, verzachtende hiermee de gruwzaamheid en wanstaltigheid van de schennis, door Witte van Haemstede tegens Klaeris van Velzen en de heilige assche van eenen martelaar gepleegd. Deze gruwelijkheid en kwam bij Virgilius niet voor, doch was door Vondel verzierd, om zijne toehoorders, die op sterke aandoeningen graag vielen, te zwaarder met het ellendig lot hunner stad te drukken. Veel afschuwelijker tooneelen zijn en werden in later tijd, zoo in treur- als kluchtspeelen, op den Amsterdamschen schouwburg vertoond; en door de vercieringe van zijne dichtkunst, alsmede door meer het medelijden en de bewondering voor de martelares, dan de gebeurtenis zelve te doen spreken, heeft Vondel hare afgrijselijkheid voor de verbeelding des toehoorders gematigd. Het einde der beschrijving van de plondering der stad is nog eenmaal door hem bij Virgilius geborgd, waar hij den opgetasten buit, in Troje bij de galerijen op Priaams hof getoond, in de galerijen om de Beurs opeen doet stapelen. Daar nu alle toehoorders in zijne dagen wel wisten, hoe dezelve beurs eerst kortelings in die eeuwte te water uitgebouwd was, zoo kunnen wij hieruit nog leeren hoe weinig Vondel en zijne tijdgenooten zich in zulk een spel uit het verleden om trouw aan d'histoire bekommerden. Dat Amsterdam rijk en machtig voor hunne oogen zou staan gold hun me er, en Vondel zelf toont nog eenmaal weer zijnen lust tot schilderen in den regel:

✠ De vlamme speelde in 't goud en schitterde bij nacht ✠

terwijl hij zijne schilderij voltooit met de stoffeering van den wachthoudenden reus en de droevige schaar van weduwen en weezen, „bekreten en bedrukt”. *   *

* XIV * VAN * DEN * VOORTGEZETTEN * DIRECTEN * HANDEL
* IN * HET * SPEL * EN * DE * GEJAAGDHEID * DIE * TOT
* HET * EINDE * VOERT * * * *

LS nu de bode zijn verhaal volbracht heeft, zoo is hiermede het middellijk te prijck stellen van het geplonderd Amsterdam ten einde, en verduistert het achterdoek met zijne schilderij daarvan voor onze oogen, zoodat weer geheel en alleenlijk de personen, die op het tooneel in het licht komen te staan, onze aandacht gaan trekken. Heel vernuftig heeft Vondel dezen over-

gang van het zien der verbeelding tot het zien der werkelijke dingen teweeggebracht, door den Bode na het einde zijns verhaals naar voren te doen stappen, en, als ontwakend tot de wezenlijkheid van het gebeurende, Gijsbreght's aandacht te bepalen tot den nood van het oogenblik, het zich uitbreidende vuur, waarbij hij, zichzelf onder zijne bescherming stellend, hem tot eenen uitval raadt. Wat deze onmiddellijk ondernemen gaat, gelijk wij vernemen uit Badeloch's beschrijving, daar zij de vlucht der Burghtzaten, Gijsbreght's zoeken naar zijnen gewonden broeder en het sloopen der brugge in angstige beroering volgt. En nu, na de langdurige rust van al die verhalen, die ons in weemoed en droefenis gedompeld hebben, haasten achtereen eene reeks van handelingen vol beweging en kracht, die ons snel en in gejaagdheid — gelijk als het einde van een muziekstuk — tot het besluit van het treurspel voortstuwen. — Aldereerst dan Arends sterven, met mannelijke gelatenheid door Gijsbreght gedragen en met korte lijkrede geëerd, verblijvende er in dezen uitersten nood geene rust tot langdurig verzinken in droefenis. Straks het ontmoeten van Gijsbreght en d'afgezant van Egmont, gekomen om den heere van Amsterdam hulde te doen om zijne dapperheid, en voorspraak op eervol lijfsbehoud bij willige overgaaf te beloven. Dat tegen-aan-gaan van Gijsbreght's verbittering om hem aangedaan onrecht en afwijzing van smadelijke genade, en des heeren Van Voorne's ontschuldiging van des gemeenen krijgsmans plonderzucht met zijn braveeren op naderende hulp van de waterzij, klinkt ons in d' ooren als het hard tegenaanslaan van uitgetogen zwaarden, beide scherp van lemmer en van helder en klankrijk metaal. — In deze samenspraak, door Vondel van geenem vreemden dichter naargevolgd, toont hij d'edelhoedigheid des vijands, vervolledigt 's veldheeren Egmont's beeld, plaatst Gijsbreght's dapperheid op het voetstuk van zijns vijands erkentenis, en laat Gijsbreght's godsbetrouwen, zoomede zijne vaardigheid in het voeren eener hekelende tong, op het duidelijkst uitkomen. Hier draaft zijne poczy als gcharnast met statigen stap het renperk in, en behaalt naar ridderzede niet oneerlijk de zegepraal, daar zij, tegens d'Ouden staande, in lenigheid noch kracht bezwijkt, en het metalen harnas van hare taal helder geluid slaat zonder eens te bersten.

Als Gijsbreght deze manhafte taal gevoerd heeft, zoo is hij ganschelijk krijgshoofd en vervuld van de vorderingen des oorlogs, weshalve hij in dezen uitersten nood, met den dood voor oogen, zijne gemalin en kroost benevens alle onnut gezin, uit het kasteel en over het IJ te verwijderen zoekt, eer dit door d'oorlogsvloot des vijands bezet zal wezen. Maar Badeloch, vreczende min het leven en zelfs haar kroost dan wel haren heer te verliezen, en door Amsterdam's ondergang twijfelachtig geworden aan des hemels bescherming, wil niet vluchten zonder hém, doch met hem vechten en in het puin of door zijn zwaard omkomen. In deze vervoering van hare echtelijke liefde, toont Badeloch den aard van eene vrouw, wien de steun van haren man boven d'eigen zorg voor hare kinderen gaat, en hoe het gevaar ook in de zwakste, die eerstijds alleen om het onheil schreien en in d'armen van haren heer troost te zoeken vermocht, spier en zenuwen stijft; herroepende Badeloch's kloekmoedigheid en doodsverachting de heugenis van vrouwen, die weleer,

ook uit het nederlandsche volk gesproten, den mans niets toegaven in heldhaftigheid. Dan, dit weigeren van haar om naar haar mans woord te luisteren en haar vragen, dat hij veeleer haar zelf mocht dooden, ontsteekt Gijsbreght in hevigen toorn en vertwijfeling, zoodat hij vrijwillig, in het zwaard des vijands, bij een lesten, wanhopigen uitval, den dood te zoeken dreigt. Hiervan ontzet, besluit Badeloch haren heer te gehoorzamen, zooals dit, naar Vondels gelooven, eene Christin jegens haren heer betaamt, en wil, mits Gijsbreght bedare, zich onder hoede van heer Peter schcep geven. Dit tooneel drijft met woord en tegenwoord op het barnen der tochten, onrustig en woelig als eene zee, wen wind en tegenwind de golven opjagen en beroeren. Waarna, als eene windstilte en berusting in het lot, volgt het gebed van heer Peter, smeekende om 's hemels bescherming op den tocht en verwekkend een antwoord als een teeken van 's hemels goedgunstigheid om Gijsbreght's vroomigheid en godsbetrouwen, daar nu voor de verbaasde oogen der belegerden, Rafael, d'engel Gods, verschijnt om hen allen tot het opgeven der veste, en het verlaten van de hollandsche landgrens te vermanen. Dit verschijnen en toespreken van Rafael — daar, hoewel in een inwijdingsspel verschoonlijk, niet gansch gelukkig in gemengd is eene toespeling op de plechtige opening van den schouwburg en eene hulde aan burgemeesteren — spreidt over het einde van dit spel eene stemming van heiligen vrede en berusting, verzoent het geleden leed en werpt over het geheele spel, dat, schoon niet van Gods bestuur zwijgend, toch alleenlijk eenen wereldschen handel schildert, den sluier der gewijheid, waarin het aldus niet bij de spelen, die louter van bijbelsche stoffen handelen, ten achter staat. Het verlaten der geplonderde stad en land, nu op Rafaels woorden gevolgd, en van Virgilius en d'Aeneiden afgezien, gebeurt in weemoedig berusten, schoon de wijze spreuken van de vluchtelingen en heer Peter min ter plaatse dienstig schijnen. Maar het afscheid van Badeloch en Gijsbreght, kort en veelzeggend, laat niet na eenen indruk van opgetrokken berusten te geven, als van menschen, wien het scheiden hart valt, doch die, om hooger wil niet te schennen, hunne jammerklachten bedwingen. Het heengaan van allen, daar het tooneel leeg na blijft, is niet min welsprekend; alzoo de stilte na zooveel bewegenis ons hard in de ooren klinkt. ✧ ( ) ✧ ( ) ✧

✧ XV ✧ VAN ✧ DE ✧ GROEPEN ✧ EN ✧ PERSONAGES ✧ IN ✧ HET ✧ SPEL ✧ EN ✧ DIE ✧ VAN ✧ DE ✧ STAD ✧ IN ✧ HET ✧ BIZONDER ✧

FSCHOON ons, in het voorbijtrekken der handeling, de personages geenszins ontgaan zijn, zoo mag het evenwel niet ondienstig gerekend worden, de figuren van het spel meer bijzonders onder d'oogen te nemen. Want niet de voegelijke schikking van het geheel alleen is voldoende om den dichter de kroon te geven; elk deel heeft zijn eisch en moet wèlgemaakt zijn. Doch overmits alwederom de figuren niet los van elkander, dan wel groepsgewijze staan, zoo zal temet hunne plaats in de groepeerij worden aangeduid. Waarbij nog opgemerkt wil zijn, dat buiten de figuren, zienderoogen

voor ons gesteld, andere alleen op den achtergrond van onze verbeelding schimmig zijn omgetrokken, doch om die reden niettemin tot het spel zelf behooren. Gelijk een beeldhouwer, eene groep in verheffing boetseerend, sommige in voller vleesch naar voren doet uitpuilen, andere vlakker aan den wand houdt en ettelijke zelfs ter nauwernood uit dien wand aanzet, verkrijgende aldus eenen geleidelijken overgang van den achter- tot den voorgrond. Vondel heeft — zooals hierboven, enkele hoofdstukken bevorens, gezegd is — zijne geheele groep in laagverheffing gehouden, opdat geen enkele figuur te veel zich zou losmaken en d'aandacht tot zich zelf alleen trekken.

Als opperste figuur van de groep der belegerden, dewelke wij rechts van het geheel treffen, toont zich Gijsbreght van Aemstel, niet ganschelijk naar den eisch in volmaaktheid van strakke lijnen uitgehouwen. De deelen vallen wat los en willen gevoegd zijn, daar de kunstenaar hem niet alleenlijk toont gelijk hij in den huidige handel is, maar ook een vlak beeld van hem, gelijk hij in den voortijd was, schimmig daarachter geboetseerd heeft; verliezende door deze vage bijfiguur het geheel aan vastheid van omtrek. Gelijk wij hem nu zien, toont hij zich een middeleeuwsch vechtridder in zijn harnas, die niet, gelijk een dooroefend veldheer, zijn plan kunstig overleit, maar op het overvallen van het gevaar rustig en vol vuurs het zwaard trekt, zijn' volgelingen vooruit ijlt en zich al te bloot stelt. In geleden onrecht draagt hij zich gelaten, en wordt niet dan door list in eene samenzwering getrokken, daar hij zijn' eedgenooten trouw in blijft, zonder evenwel hun geweld nochte misdaad jegens den gevangen graaf, nu zijn leenheer, te bestemmen, waar zij hunne macht al te zeer in te buiten gaan, zonder eens de ridderschap of steden te raad te roepen. Want hij zelf is een vroom Christen, deemoedig onder de raadsbesluiten Gods, en dies gezind elk zijn recht te gunnen, den adel te handhaven, de burgerij voor te staan, en het recht zijnen loop te laten, doch niet te misleiden. In het zwaar beleg heeft hij vooraan gestreden, twisten beslecht, den zwakmoedigen voorgegaan en eigen leed verkropt. Voor zijne stad strekt hij een trouw heer en vader der burgerije; en gelaat zich, schoon meer om háar dan om eigen vrouw en kroost bekommerd, mede voor dezen als een teerhartig vriend en stut, — hoewel hij, naar den eisch van een middeleeuwsch krijgsman, zijne gemalin nimmer zijne zorgen of bekommerdheid betrouwt, en van haar enkel gehoorzaamheid aan zijne bevelen vergt. In het handelen is hij kloekmoedig; in het spreken en gebaren somwijlen deftig; doch bij verzet, de zinnen geprikkeld, uitgespat en heftig, toonenden eenen lichtontvlambaren en welscherpten geest, daar hij zijnen vijand niet enkel met geweer, doch ook met hoogheid, hoon en spot te lijf gaat, en, schoon weleer in voorspoed geneigd zijnen vijand te verzoenen, hem in het uiterst met des Hemels wraak bedreigt. Aldus toont hij zich, hoewel vroom, geenszins van menschelijke feilen ontbloot; en staat voorts in de verheerlijking van Badelochs liefde en bewondering en d'erbied voor zijne kloekheid bij vijand en broeder.

Meer naar achteren gesteld staat Badeloch, zijne gemalin, teeder van harte, welig van verbeelding, scherpzichtig van verstand, en bovenmatig in hare aan-

doeningen; valt wat schrikachtig en kleenmoedig als de meeste vrouwen, schoon min om haarzelve noch de stad en alleenlijk om haren gemaal bekommerd, zonder wien zij niet leven kan. Eenmaal door 's vijands verraad in haar betrouwen op eenen gelukkigen omkeer geschokt, wil zij alleenlijk het ergste vreezen en raakt aan het twijfelen aan 's Hemels raadsbesluit, dat zooveel ellende gehengt. Maar met het uiterste voor oogen, vreest zij niet meer en gevoelt zich moediger tot vechten dan tot machteloos het ongeluk in d'armen te loopen. Haar liefde voor haren man is haar het meest van al, gevoelende zij meer behoefte om hem te bewonderen en in zijne armen steun te zoeken, dan zelf hare kinderen te beschermen. Die kinderen zijn enkel flauw aangeduid, als zich aandringend tegens haar; en achter haar en Gijsbreght, staat, met gebaar van matiging en maniering en uitdrukking van vrome onderworpenheid, de deken van het Huis, Heer Peter, een nâdachtig en goedmoedig mensch, Dan, ter slinker van Gijsbreght, een min vol uitgehouwen figuur, mede in het harnas, zijn broeder Arend, trouwe hulp en onversaagd vechtridder, vroom Christenmensch; en ietwat achter Arend een groep van acht ridders, — elk met éenen trek even aangeduid en vlak gehouden, — manhaftig en tot tegenweer bereid. Op den achtergrond van Gijsbreght en al de zijnen, eene menigte van dienaars, krijgsknechten, gewapende burgers, benefens eene troosteloze hoop vrouwen en kinderen. — En in schemerschijn van heel laagverheffing, als in de verte: Gijsbreghts zuster en broeder: Katrijn, d'armen, dun en teer, achter het lijf gebonden, d'oogen ten hemel geslagen, bij 't hair gesleurd; Proost Willem, rade-loos zijnen broeders achternagesneld, tot hulp hen roepend en entelijk voor het hoogaltaar gesneuveld. Boven deze allen, in Badeloch's droomverbeelding: Machteld van Velzen, de kleeren van het lijf gescheurd, de handen wringend, het hoofd-hair uitgetrokken, eene figuur van Wanhoop en Ontzetting, rondwarend als een ontruste geest, werpend onrust in de blijdschap en waarschuwend — als 's Hemels afgezant — voor het dreigend gevaar, met belofte van uitredding.

Ter zijde van deze groep, in den rechtschen hoek van het tafereel, zit, in de kloosterkapel, Gijsbreghts Oom, d'oudbisschop Gozewijn, als een eerwaardig kerkvoogd van plechtigen ouderdom. In het gevaar onverschrokken, bereid tot den offerdood, daar zijn vervolgers den glans van zijn aardsche leven hebben doen verbleeken, sneuvelt hij in de pronkkleeren van zijn ambt, na des vijands laagheid met leste kracht onverschrokken verdoemd te hebben. Om hem heen figureeren teedere nonnen, d'armen tot eenen muur ineengestremgeld, en verheffen zich in oprechte trouw en eedle gramschap moedig tegen 's vijands woeden, tot zij ten leste door zijnen degen te sneuvelen komen en in het bloed liggen, gelijk een krans van rozen, wit en rood. Dichtst bij Gozewijn, d'arm om hem heen geslagen, verrijst Klaerisse, Machteld's kind en valt met hem neer: „gevormd albast van purper overspat”. Middelerwijl tronen, boven hen allen, figureerderwijze de Deugden: Geloof, Liefde en Hoop, met hare zusteren om het Kruis vereenigd en omstremgeld door den band van Medelijden. Zóo munt deze groep door teedere aandoenlijkheid en bekoorlijke welschikkingskunst uit, terwijl zij met die van Gijsbreght en de zijnen in betrekking gebracht is door de figuur van den Bode,

een geharnast ridder, vermomd in 's vijands helm en rusting, die, als in 's dichters naam, d'ondergang van het klooster schilderen komt en uitmunt door beschaafdheid en welsprekendheid. Hij moet een der edelen zijn, gerechtigd om zóo in Gijsbreght's Huis te dringen en hem van raad te dienen; maar wijders heeft Vondel de gesteltenis van deze personagic niet zonderling geteekend, en behoefde dit ook geenszins te doen.

Weer aan den slinkschen kant van Gijsbreght en de zijnen, als buiten de stad, staat entelijk, ietwat in den achtergrond geboetseerd: de dikke Vader der Kathuizers, wèl doorvoed, niet ontevreden met zijn eigen, vaardig met woorden, bijbelsche aanhalingen en schrikkelijke vloekformulieren, doch vreesachtig voor 's vijands dreigement en snel daarvoor bukkend; geloovend aan de macht van zijn woorden, doch zelf door den vijand misleid; wat grootsprekerig en tuk op Ick-kernij. Achter hem, met volks-vernuft en ronduitheid de portier van het klooster; beide wekkend wat goedronde opgeruimheid in dit ernstige spel. * *

❁ XVI ❁ VAN ❁ HETZELFDE ❁ EN ❁ VAN ❁ DE ❁ GROEPEN ❁ EN ❁
FIGUREN ❁ DES ❁ VIJANDS ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

EFFENS deze drie groepen van de belegerden, — ter slinker, meer los van éen dan wel groepsgewijs, de vijanden der stad uitgehouwen. Als hoofd der groep aldereerst Willem van Egmont, zachtmoedig en rechtschapen jegens den vijand, beschermer van de Kathuizers en niet ongezind Gijsbreght en de zijnen in het eind te begenadigen. Heel anders de ruwe, zich aanmatigende Diederik van Haarlem, die met zijne harde stem den Kathuizer bedreigt en in den krijg aan toegeeflijkheid noch Christelijke zachtheid denkt. Om hen beiden heen: de hoplieden, luistergraag naar Egmont's openbaring van de geleide laag en, op buit belust, allen tot het waagstuk bereid. Dan, tusschen die van Amsterdam en die van Haarlem: Vosmeer de Spie, een jonkman, gelijk de Grieksche Sinon, die tot Gijsbreght als zijnen vader spreken kan; geboortig uit het volk; waaghals, onvervaard, die zich vermomt, zich listiglijk verbergt in het slik en zich door die van Amsterdam gevangen nemen doet; verziert een gansch verhaal van een mislukten aanslag op de stad, speelt met Gijsbreght en zijne burgerij, vermaakt zich met hunne verblindheid en gedraagt zich jegens d'eigen rotgezellen met d'onbeschaamdheid des gemeenen mans, die zich onmisbaar weet. Een type, heel levendig geboetseerd, dat den toeschouwer zou kunnen vermaken, bijaldien Vosmeer niet in den dienst des vijands ware en de stad bedreigen hielp. En na hem, die listiglijk knielt in het begin van het spel, staat aan het eind, — als afgezant van Egmont — tegenover Gijsbreght de heer Van Vooren, die zich manhaftig, deftig en rustig houdt te midden van het woelen van den strijd, en met gebaar van verzoening en vermaning de taal des van den zege bewusten krijgsmans voert. Meerderen van den vijand stappen niet ten toonele; doch in den achtergrond, ons verbeeldingsgewijs getoond, figureeren: Witte van Haemstede, van haat bezeten, dol van wraak om 's vaders dood, met

opgestroopten arm en scherpen degen, beide beklad en rood, doende woeste daden van gruwzamen moord, schoffeering en schennis van het heilig graf; Grobber, brandstichtend; de helsche en goddelooze Fries; en, uitstekend boven allen, geweldig in zijne lichaamskracht, met spiets-mast in zijne vingeren, rondslingerend en kneuzend man op man, de lange Klaes van Kyten, Sparrewouwer reus. Voorts, in het rijschip, de bloem van d'adel met 's graven zonen mede, en Arkel, uit reddingszucht voor d'anderen, zichzelf edelmoedig den dood daar gevend: eene groep, niet meer van mensch tot mensch t'onderscheiden; door de poort der stad dringend: een heirleger van voetvolk en ruitren, allen straks in Amsterdam op een moorden en plunderen gaande. Ten leste, alleen in het verschiet: eene vloot van masten op het Y, en Admiraal Persijn, geducht waterroover, als haar hoofd, dreigend de leste uitvlucht uit het Huis voor Gijsbreght en de zijnen af te sluiten. Aldus staan, aan beide zijden, machtige menigten, — met lijdzame verduldigen te éener — strijdbaar tegens één, en zien wij deze historieschilderij rijk in figuren en hevig van bewegensse. Terwijl tusschen al dit tuimelen en barnen — als te voren is opgemerkt — met konstige welschikking de zedige en plechtige vier reien opgesteld zijn, om in hemelsche gelijkkluidendheid en tegenstelling van heilige galmen, de blijdschap om de verlossing, de dankbaarheid jegens den Hemel, de geboorte en teerheid van den Heiland, den bewegelijken moord der onnoozelen, het verlangen naar den Heiligen Vrede, en de teedere liefde van vrouw tot man te bezingen, en den toeschouwer en luisteraar uit de aardsche bekommernis te trekken. Gelijk dit ten leste op het krachtigst gedaan wordt door het verschijnen, boven al dit moorden en bloedig woelen, van d'aartsengel Rafael,

✠ Met eenen pallemtak in zijn sneeuw witte handen,

En in een sneeuw wit kleed, ✠

verkondigend met klare rustige stem en heilig gebaar des Hemels raadbesluit en oordeel over dit donkere tooneel der nachtelijke gebeurtenissen, waarin zijn licht straalt als de nadering van een blijder dag. ✠ ✠ ✠

✠ XVII ✠ VAN ✠ DE ✠ TAAL ✠ EN ✠ VERS-KUNST ✠ DES ✠ DICHTERS ✠ BLIJKENDE ✠ IN ✠ LEVENDIGE ✠ BEWEGELIJKHEID ✠ EN ✠ VERSCHEIDEN ✠ KARAKTER ✠ DER ✠ VERZEN ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠

NDIEN de schikking der stof, de uitwerking der tooneelen zonderling, en de teekening der personagies den dichter den lof der kundigen verzeckert, zoo stijgt zijn spel eerst ten hoogsten top van luister, bijaldien het op welluidende, buigzame, forsche en bekoorlijke verzen stapt. De Nederlandsche zesvoet, daar dit spel op gaat, was bevorens door menig dichter, niet min door Vondel zelf, te baat genomen, doch had nimmer zulk geluid geslagen als in deze verwoesting van Amsterdam. Want de verzen van Hooft staan wat stijf en stug en vloeien naar de rede en bewegensse niet, daar zij in al te hoofsche en vormelijke kleedij gepijnd zijn; die van Coster loopen wat mank en schijnen bijwijlen geleebraakt of daar een houten of ijzeren deel in stee van bewegelijke

ledematen ingevoegd is. Maar in Gijsbreght gelijk de Nederlandsche Alexandrijn of zesvoet eerst recht eene stoffe, die zich geheel naar den eisch der rede, naar den gang der personagies en de bewegnisse der harten en zinnen vleit, zijnde geheel Nederlandsch van maaksel, welig, kleurrijk en soepel, of ook stevig en hard, opgeleid met nopjes, van de spraakmakende Amsterdamsche gemeente geborgd, en niet behangen met cieraad, dan die uit 's dichters eigen waarneming gesproten zijn. Voor sommige al te kieskeurige bedillers, die in de stoffage des treurspels alleen hoofschen zwier en geenszins de sappige frischheid en veelvervige natuurlijkheid des gemeenen levens dulden willen, mocht des dichters taal bijwijlen te veel naar hare Amsterdamsche herkomst smaken; anderen, daarentegen, zullen er te grager in bijten en van deze vaderlandsche vrucht om haar malsche weligheid te liever gediend zijn.

Wie de verzen in dit treurspel zich wel in d'ooren en in de ziel doet dringen, vindt ze oneindig geschakeerd naar den eisch van d'onderscheidene deelen des handels. Nu eens vloeien zij uit in breede en langzame golvingen, zooals wanneer de goedmoedige welbespraaktheid van den Vader der Kathuizers op hen deint, of d'oude bisschop Gozewijn zijne vrome herinneringen en uitspraken door hen mee laat voeren, of ook broer Peter zijn gebed op hen uitstort. Al deze geestelijke heeren vallen wat langzaam en slaan in den breede. Maar de krijgslieden spreken met korter zinnen en kerniger, ook gejaagder, met het vallen van eenen waterstroom op rotsen, dat de stralen breekt en een scherp geklater tweegbrengt, zooals Egmont, de heer van Voren en Gijsbreght zelven doen. Zonderling van korthed en afgebrokenheid is d' eerste beschrijving bij Gijsbreght van het overvallen Amsterdam:

✧ De klokken kleppen vast. De heele waterkant
Die is in rep en roer. Het bloedig zwaard gaat weien,
Men steekt er de trompet. Men hoort de menschen schreien, ✧

terwijl seffens te voren Badeloch's jammerklacht op eene langzame en klagende deining gewiegd heeft. Hevig van haastige bewegnisse, als in de nijping van het gevaar past, jaagt in éenen adem Gijsbreght's uitroep tot Gozewijn en Klærise voort:

✧ Hoe nu? Heeft God mij dan, door water en door vier,
Door spiets en zwaard gered, en menig blank rapier,
Dat ik den Bisschop nog voor 't outer zou zien slachten,
En in het lauwe bloed de nonnekens verkrachten? ✧

De bitterheid om geleden onrecht tegenover 's vijands verklaring van goedwilligheid jegens hem, barst uit in Gijsbreght's uitval jegens den heer Van Vooren, zóo hevig dat hij in zijn toeslaan regel op regel te berste breekt, telkens in kleiner deelen, terwijl in den 5^{en} regel het knarsen van de letter r dit bersten te scherper hooren doet:

✧ Wie heeft de stad vernield, verwoest met zwaard en vier,
En al den nacht gewoeld, als wild en uitgelaten?
Wie stopt den Aemstel toe met dooden? Wie de straten?

Waar ziet men niet de vlam van dien gestichten brand?
 Wat grafstee | wat outaar | wat kerk | heeft 's roovers hand
 Verschoond? — Wat heiligdom | kapellen | kloosters | nonnen
 Zijn van die klauwen niet geschandvlekt en geschonnen? ✠

Eindelijk, om nog één voorbeeld ten beste te geven, zoo vinden wij ook datzelve ontploffen van d'aandoeningen uit Gijsbreght's harte, waar hij, op Badeloch's bede, dat hij eigener-hand haar dooden zou, heviglijk losbreekt in verzen, die aldus aangaan, en in dertig regels zonder eens tot rust te komen voortstuwen:

✠ O gruwel Badeloch, ben ik van zulk een aard,
 Dat ik een vrouw, en nog mijn eigen, met mijn zwaard,
 Zoo eereijk voor haar, voor kinderen en magen,
 En deze goe gemeent, mijn leven lang gedragen,
 Vermoorden zou, gelijk een gruwelijk tyran? — ✠

Den aandachtigen lezer is het daarbij geenszins ontgaan, hoeveel levendigheid de vele alleenstaande regels den verschillenden deelen van den directen handel bijzetten; gelijk na het eerst schermutselen van twee vechtenden, het entelijk heftig tegens-één slaan van hunne zwaarden, op een dadelijk treffen gemunt. Heel anders weer stapt de wêlredenskunst in d'uitvoerige beschrijvingen van de verwoesting der stad, door Arend, Gijsbreght en den Bode voorgedragen, hebbende elk zijne eigenaardigheid, schoon ongelijke waardij. Dat van Arend stormt op het levendigst vooruit, zich windend naar den gang der geschilderde gebeurtenissen, en weerklinkt nù helder of verward met het hard geklep van den strijd, dan donker met de droefenis om duur verlies; staat eens een enkel maal stil om rond te zien en heel het tafereel in d'oogen te nemen, éene schilderachtige kleinigheid op te merken, of door eene gelijkenis, der natuur van zijn waterland afgezien, den toestand te klaarder te teekenen. Het geheel heeft de natuurlijke verschheid en aandoenlijkheid van de pas ontvangen en nog ongeordende of diep ingezonken indrukken en neemt daarom den luisteraar op zijne onrustige en hevige strooming te onweerstaanbaarder mee. Als dan Gijsbreght zich te verhalen zet, zoo vinden wij meer van d'afgematheid, die met versieringen zoekt op te vullen, wat haar aan eigen stuwkracht gebreekt, en zonderling zijne beschrijvinge van den reus en zijn spiets zweemt naar snoeverij, gelijk alleenlijk den onbekwamen dichteren te stude pleegt te staan. Enkele gedeelten, zooals die welke het aanvallen en verweren van het stadhuis vermelden, zijn nochtans levendig en wel ter zake dienend. Ten leste hooren wij den Bode van het eind van den strijd en de schennis van het klooster verhalen, makende eene rustige en uitvoerige schilderij van wreedheid en stervensmoed, opgelegd met cieraaden van gelijkenissen, en teekening van bizondere kleinheden, die somwijlen het geheel te zeer onderbreken, of ietwat valschelijk opgelegd schijnen, maar ook voor den geest onzer verbeeldinge aandoenlijke en verheffende gezichten in het leven roepen. De rede van Arend valt, door hare bewegelijkheid, meer in het dramatische; die van den Bode, door hare rust, in het verhalende en wêlsprekende, ofte redenaarskunst. * *

❁ XVIII ❁ VAN ❁ HETZELFDE ❁ EN ❁ ZONDERLING ❁ VAN ❁ DE
❁ VIER ❁ REIZANGEN ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

VENEENS als deze drie verhalen, verschillen de reizangen, aan het einde van de vier eerste bedrijven ingevoegd, onderling in wezen en waardij. Die van het eerste bedrijf klinkt helder op, met blijde klanken en opstijgend maatgedein, getemperd alleen door vrome erkentelijkheid. Maar de heugenis om het geleden leed kan wèl hekel en spot jegens d'afgetrokken vijand, geen droefheid meer verwekken, en de blijheid om de verlossing smelt saam met die om het feest van Gods geboorte tot een dartelen juichtoon, als wij vooral hooren uitschateren in d' eerst heldere, dan voller klanken van deze regels:

❁ 't Is tijd de kerken te stoffeeren,
Te dansen en te banketteeren,
En met een uitgelaten geest
Deez' blijdschap aan de vreugd te huwen,
Die vroolijke engelen ons vernuwen
Met zang op Gods geboortefeest. ❁

De tweede reizang, van d'edelingen binnen de stad, onkundig van de lagen hun door den vijand gelegd, staat door de tegenstelling van hunne blijdschap om het Kerstfeest en het naderend ongeluk, in den schijn van eenen zonderlingen weemoed. Behalve dit houdt hij ook in zichzelf eenen anderen toon dan d'eerste; min overmoedig en meer vroom. De dichter heeft niet ongelukkiglijk de teederheid om het Kindeke Jezus in de kribbe en d'aanbidding van zijnen goddelijken luister tegens één geschakeerd en bijeengebracht; uitgalmend de letste met sterk geluid van bazuin en stem, in majesteit van stijging:

❁ Hier schuilt dat godlijk aangezicht,
Waaruit de zonne scheidt haar licht
En alle starren glans en luister — ❁

of met siddering van koperen trompetten, in scherpe, kletterende klanken:

❁ De hemel, 't aardrijk en de hel
Die luisteren scharp na zijn bevel
En siddren voor de zuivre wetten,
Die hij door visschers laat trompetten
En blazen, over duin en dei. ❁

Heel teeder, met zoet gevlei van rietfluit, zingen zij wiegend:

❁ Des hemels reien wiegen hem
In slaap met hunne zoete stem, — ❁

en ietwat plechtiger en eerbiediger:

❁ De doeken, daar dit kind in leit
Is 't purper van zijn majesteit. ❁

Echter is deze reizang niet in al zijn deelen welgebouwd en volschappen, be-

vattende eenzelve regels en coupletten, die meer geleerd of zedespreukig dan wel aandoenlijk of uitbeeldend en smijdig van taal zijn. Weshalve de derde reizang, zijnde die van de nonnen in het Klaerissen-klooster, de beide eerste verre achterhaalt. Want in dezen zang wordt, als eene gelijkenis met den naderenden moord der Amsterdamsche burgerij, het tafereel van den Bethlehemschen kindermoord op het roerendst en in teeder mededoogen geschilderd, en besloten met eene troost tot Rachel, hier figureerderwijze als de Moeder van het Joodsche volk ingevoerd. De verschijning van haren beangsten, en ontzet rondwarenden geest, wanhopig om het vermoorden harer kleenen, verwezenlijkt voor onze verbeelding, in éenen slag, de bittere droefenis van al de Joodsche moeders, in dien nacht van wreedheid.

Niet alleenlijk echter in het doen verrijzen van dien geest van Rachel heeft Vondel hier zijne hooge kunstkunde getoond; zonderling evenzeer in de onderdeelen, verf en toon van zijne gansche taalschilderij. Het rusteloos angstig rondwaren van den geest heeft hij met schelle klanken, het schrille van den moord met scherpe klinkers en medeklinkers, de teederheid der kleenen met korte, hunne blijde jonkheid met heldere, de droefenis met diepe en donkere klanken op muziek gezet. Zoo doorboort, terwijl ons oog dat droef tafereel zich ontplooien ziet, de klank van zijne taal ons oor en ons gemoed en dompelt ons in rouw, ten voorgevoelen van den naderenden moord van het onnoozele Amsterdam en met troost voor haren lateren bloei onder 's hemels bescherming.

De lofzang van d'ouden Simeon, bij Gozewijn en de nonnen in de kapel aangeheven, klinkt op als de stem van eenvoudige en vrome zielen, in blijmoedige doodsgewijheid, en houdt dien reinen toon te midden van het dooden en woelen van den nacht, als eens harders fluiten, om het buldren van het weer onbekommerd en alleenlijk vervuld van het denken aan het naderend verjongen der natuur. Daarentegen schijnt de leste reizang, die der Burgtzaten, hoewel bij vele menschen voor de treffelijkste van allen gehouden, door den dichter in eene min gelukkige ure geschreven, bijaldien zij meer bepeinzigen over d'echtelijke liefde en hare voortreffelijkheid boven alle andere genegenheid inhoudt, dan wel eene uitstorting van het gemoed ten gehore of aanlokkende verbeelding voor d'oogen brengt. In taalmuziek, zoo van maat als klank, is zij meer pover dan cenige andere der reien en veel min vervult zij ons van de diepte en uitbarstende teederheid der echtelijke liefde, dan in ons overstroomt uit Badeloch's vurige begroeting van haren heer, vol jubeling en geschrei:

✧ Nu gij behouden zijt, is al mijn leed vergeten,
Mijn trouwe bruidegom, mijn hoofd, mijn troost, mijn schat!
Nu gij behouden zijt, wat geef ik om de stad,
Om al des weerelds goed! ✧

Want het zijn de gedachten en bepeinzigen des kunstenaars niet, die ons ontroeren, maar de, hevige of teedere, uitdrukking daarvan, onmiddellijk, in verbeelding, woordgedein en klank. ✧ (o)(o)(o) ✧ (o)(o)(o) ✧ (o)(o)(o) ✧

❁ XIX ❁ NOG * VAN * HETZELFDE * EN * DE * GELIJKENISSEN
 * EN * KRACHT * DER * ONDSCHIEDENE * PERIODEN * EN
 * REGELS ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁ * ❁

M van dit algemeene tot het meer bizondere te komen, zoo willen enkele gelijkenissen en regels nog nader bezien zijn. Ettelijke van deze eerste heeft de dichter van zijn latijnsche voorbeeld, doch met helder oordeel en gevoeligheid, naargevolgd, makende het beeld tot een van zijn eige, gansch ongelijk aan velen zijner nakomelingen, die hunne dichtwerken niet volkomen oordeelden, of daar moesten vele namen en zaken uit de Romeinsche Godenleer in voorvallen. Zoo vinden wij in zijne proze-overzetting van Virgilius' verhaal deze gelijkenis: „Gelijk somtijds de vier winden tegen elkander aanbulderen, dat de bosschen knakken en kraeken, terwijl Nereus met zijn beschuimden drietand de zee ophitst en het onderst boven keert”. — Dien Nereus met zijne drietand laat hij den Romeinen, en gedachtig aan de hollandsche waterweringen, brengt hij dit aldus over, kiezende zijne woorden zóo dat zij den sterken opstuw van het water in opstijgende kracht mochten uitdrukken:

✠ „De winden buldren zóo, eer 't bijster weer bedaart,
 Des winters tegens één en weten van geen wijken,
 En zetten in gevaar de dammen en de dijken
 Door 't parsen van den vloed.” ✠

Doch krachtiger en levendiger schilderij van de macht des waterstroms in deze lage landen teekent hij, voltooiend de gelijkenis van Virgilius: „Wanneer een stroom al schuimende door dijken en dammen breekt, en al 't gevaar, dat hem schutte, overweldigt, dan stroomt hij zoo verborgen over akkers en velden niet, nochte rukt stal en vee zoo geweldig met zich” — als de Grieken in Priams hof dringen. Zulk eene gelijkenis in het ontkennende hangt altoos wat slap; Vondel verandert haar dies in het bevestigende en teekent eerst het aanzwellen van het water en het verzet daartegens, met klank en beweging:

✠ Gelijk een waterstroom geweld doet op een sluis,
 En elks gehoor verdooft met ijselijk geruisch...
 De deuren van de sluis zich kanten tegens 't wringen
 Des springvloeds voor een wijl . . . . .

(nu volgt plotseling de hevigheid van de doorbraak, alles meesleurend)

. . . . . tot dat zij open springen
 En geven 't water ruimt', den springvloed vrijen toom
 Die wint dan veld, en rukt de wortels met den boom
 En huis en hof omveêr. . . . .

(tot ten leste de stuwkracht breed uitvloeit in eene stille rust)

. . . . . en zet de lage landen
 In eene bare zee met groene en nieuwe stranden! ✠

welke laatste regel feilloos zou wezen, bijaldien het woord „nieuwe” door een

klank- en verbeeldingsteeken vervangen ware. Hoe keurig Vondel ten overige op de muziek der tale te gast ging, toont heel duidelijk zijn veranderen van „wolven” — gelijk hij zulks bij Virgilius gevonden had — in „beren” in den regel:

✱ „Als beren, die bij nacht van honger uitgejaagd,” ✱

daar „wolven” in zou misstaan hebben. Niet min vinden wij dit in het beurtelings dalen en stijgen van den klank zijner versregels, daar sommige van met zoo hoogen luister en trots den kop verheffen: ✱ En met den zegekrans mij heerlijk begenadigt ✱ En tegens al de macht der vijanden verdadigt ✱ Het zeepaard, zwanger van gewapenden zal gaan ✱ En hooren eenen galm, die uitbarst over straat ✱ Die stijf staan van gesteent en paalen en rood goud ✱ Ten daecke van de kerk ten hemel uitgeslagen ✱ En proeft zijn beckeneel op poorten van metaal ✱ En wat er is van ouds tot pracht en praal gebouwd. ✱

Hooger, glorieuser nog steigeren op: ✱ En draven voor het heir op een luid brieschend paard ✱ Gij zult het van dien kant zoo heerlijk op zien dagen ✱ De triomfeerder stelt zijn vaandels in slagorden ✱: en breed, voluit zwaaiend, alles in angst voor zich heen drijvend: ✱ Het bloedig zwaard gaat weien ✱ Wanneer 't verbolgen zwaard eens raakt uit 's vijands scheede. ✱

Opsteigrend met vernieuwde stuwkracht aan het eind: ✱ Wie stopt den Aemstel toe met dooden, wie de straten ✱: of in donkerheid cindigend: ✱ De groote, aaloude stad, vermaard in oorelogen ✱: dreigend met scherpe spiets aan het slot: ✱ Maar 't godshuis op te doel baldadigen soldaten ✱: heel stoutmoedig aanzwellend, wat verloopend daarna: ✱ Bestel me slechts een zwaard, ik ben bereid te vechten ✱: onrustig gebroken, tot tweemalen toe; gejaagd aanhoudend: ✱ Waar zijt gij dienaars, waar mijn lijfwacht, waar mijn knapen ✱: heel innig, rustig, deemoedig, als het gekabbel van een stroompje in groenig grasveld: ✱ Gij die der vromen schild en wisse toevlucht zijt ✱ Gij troostte door de duif die overbleven zielen ✱: licht en helder: ✱ En lei der englen rei met vroolijkheid ten dans ✱: donker, onrustig: ✱ Zij schudde 't hoofd en scheen van gramschap te veranderen. ✱

Evenzeer is de poezij in dit spel, hoewel meer de natuurlijke eenvoudigheid der rede volgend dan met cieraden van gelijkenissen opgelegd, niet ganschelijk van deze gespeend. Alzoo wij de personagies vergelijkenderwijs spreken hooren van een „springvloed van zwarigheden”, eenen „poel van ellende”, eene „tweedracht als een pest”, den harder en zijne kudde, een geknevelden en gevleugelden vogel; verwoede tigers, oprijzende leeuwen, een schip zonder roer — en zoo meer, meest altemaal uit de hollandsche natuur geput, en alleen sprekenderwijs, zonder uitgebreidheid van zin, in de rede gevoegd. Sommige gelijkenissen — als hierboven reeds vermeld — vallen wat uitgebreider en staan dan op eigen beenen; òf meer in het komieke en geestige, als die van Gijsbreght:

✱ Nooit kraaide haan, als hem de kam was afgebeten.

Een dog en baste nooit, maar kroop als hij 't verloor,

Met ingetrokken staart en hangende ooren door. ✱

òf ernstig, als van Badeloch:

✦ De klokken dekt vergeefs het zidderende kieken
 Voor den doortrapten vos met schaduw van haar wieken.
 Hij grijpt ze beiden, en strooit de pluimen in den wind,
 En koelt zijn' lust en rukt de moeder van het kind. ✦

Welke twee uitgebreide gelijkenissen toonen, hoe uit d'eenvoudige waarnemings des dagelijkschen levens zoozeer het aangrijpende als het geestige gewonnen kan worden. Sommige der figureerderwijze uitgehouwen beelden zijn zonderling welgemaakt, als die van het Noodlot, voorgesteld gelijk eene wispelturige vrouw, die de plannen der menschen vrijdelt:

✦ En of ons brein iet bouwt, zij stoot het al omverre,
 Met eenen dartlen voet. ✦

Diesgelijks ook de stede van Amsterdam, als ecne maagd, met vesten omgord; en de vijand zoekend haar te schennen, door haar dit omkleedsel af te rukken:

✦ En rukken door geweld van benden,
 Der vesten gordel van haar lenden. ✦

Doch niet min heeft de dichter in zijn verzen ettelijke regels en perioden ingevoegd, die wat slap en burgerlijk of kinderachtig vallen: ✦ 't Is schrikkelijk; begint uw hart nog niet te beven ✦ Van menschen, die 't niet merken ✦ Waar ziet ge mij voor aan ✦ Daar Sinte Klaere was, wat deed ze toch ✦ Hoe voel ik mij zoo naar ✦ Daar die is doorgeweekt en zweet met alle man ✦ Men richt met jammeren en janken hier niet uit! ✦

Of ook, in het omgekeerde, al te mooi doenend: ✦ Gelijk de dauw getuigt, die op mijn kaken leit ✦ Wat nevel van verdriet bezwalkt uw blinkende oog? ✦

Echter deze voorbeelden zijn te gering in zóo keurig een werk, om het anders dan bij splinterzoekers te doen berispen. Daar is geen werkstuk, of het geeft, aldus nauw bezien, den splinterzoeker wat mee; doch de kenners zien daarover, en onthouden den dichter den lauwer niet, om zóoveel kunst en taalvermogen, als in dit werk te prijck staan. * * * *

✦ XX ✦ VAN ✦ D' OORDEELEN ✦ DOOR ✦ DEN ✦ TIJDGENOOT ✦
 EN ✦ NAZAAT ✦ OVER ✦ DIT ✦ SPEL ✦ VAN ✦ AMSTERDAMS ✦
 VERWOESTING ✦ TEN ✦ BESTE ✦ GEGEVEN ✦ ✦ ✦ ✦ ✦

LS de Heer De Groot, doenmaals gezant der Koninginne van Zweden tot Parijs, dit spel van Gijsbreght, hem door den dichter toegeëigend, ontvangen hadde, schreef hij hem in hoffelijke dankzegging aldus:

Myn Heer.

Ick houde my seer geobligeert aen uE. beleefdheit ende groote affectie tot my, de welke schier alleene, immers nevens weinige van die landen soect te versoeten myne geleden swaericheden ende te vergelden myne onbe-loonde diensten. Ick heb uwe gaven ende wercken altyd ten hoogste geestimeert. Soo ick van dit werck soude seggen dat ick gevoele, soo soude ick mogen verdacht sijn off ick de eer die my is geschiet door de toeigening daerdoor soude willen

erkennen, 't welck ick noch daermede nocte op andere wegen en sie te connen doen nae behooren. By anderen wil ick wel spreecken vande geluckige uitkiesing van dese in der daet waerachtige, maer by uE. schoon gecierde geschiedenis, de Stadt van Amsterdam, daer dit werck is gemaect ende verthoont, eigentlyck toecomende; de seer welvoggende schickinge van alle deelen van het eerste tot het laetste, wijse leeringe, teere hartroeringe, vloeiende, doch welbeknochte veerzen. By uE. sal ick niet anders seggen, dan dat ick Amsterdam voor geluckigh houde, soo veele daer syn die dit werck nae syne waerde connen schatten. Den Coloneeschen *Cedipus* van Sophocles, de biddende vrouwen van Euripides, hebben Athenen noit grooter eere aengedaen als Amsterdam hier mede geniet. Ende alsoo ick vertrouw, dat dit werck onsterffelyck is, so derf ick daeruit verhoopen, 't gunt my myne eigen wercken niet en derven toeseppen, dat myn naem sal blyven levende in een stadt, die ick ten hoochste altyd heb geeert. Groote danckbaerheit ben ick uE. schuldigh; de welcke ick in myn hart onverzeert wil bewaeren, tot dat ick eenige gelegenheit vinde om de selve metter daet te doen blycken. Tot Parys den 28 Mey 1638.

UE. Dienstwillige ende danckschuldige
H. DE GROOT.

Niet anders sprak de Groot tot Vossius omtrent dat zelve spel, noemende het „een treurspel van treffelijken inhoud, voegelijke schikking en overvloedige welsprekendheid”, terwijl ook Vossius in eenen brief aan de Groot mede betuigt, dat het stuk den eersten Zondagmiddag van Januari 1638 — tegens het verzet der predikanten, om de roomschgezindheid verbolgen — met groote toejuiching gespeeld is. Hoe verder het oordeel des tijdgenoots geluid heeft, is niet tot onzer oore gekomen, zijnde het gebruik om van schouwburg voorstellingen of spelen in loopmaren of boeken te gewagen en te oordeelen, eerst later in zwang geraakt. Dat het d'Amsterdammeren niet mishaagd heeft, naar dit spel te luisteren, mag evenwel met rede betuigd worden, overmits het tijdens het leven des dichters, mitsdien tot den jare 1678, niet min dan 120 malen ten tooneele gevoerd is, zijnde een derde van het gansche aantal vertooningen van al zijne stukken gedurende zijnen leeftijd. Sedert dien, als bij ons naargevorscht, is het den Amsterdammeren evenmin moede geworden, er naar te komen luisteren, zijnde het, blijkens d'oude tooneelboeken, onder meer in den jare 1737 vijf malen ten tooneele gebracht, en in een tijdsverloop van een honderd en dertig jaren, als van 1760 tot 1890, juist 570 malen in den Amsterdamschen schouwburg gespeeld, ongerekend nog de vertooningen in kleinere schouwburgen van de hoofdstad, ook tegen zeer geringen prijs voor het gemeene volk toegankelijk, en in andere steden gelijk de hoofstad gegeven. Z60 hooren wij in Van Langendijk's „Spiegel der Vaderlandsche kooplieden”, gewagen van de volte bij „Giesbert van Aemstel”, en vinden in de schouwburg-registers van de jaren 1774 tot 1794, daar d'ontvangsten van elke voorstelling in aangeteekend staan, de bewijzen, hoe na het heropenen des Nieuwen Schouwburgs het spelen van den Gijsbreght meer bezoekers placht te trekken dan dat van eenig ander stuk, zooals ook de Duitscher Grabner in 1792 verklaarde, dat Gijsbreght van Aemstel gespeeld wierd om „een

vol huis te krijgen". Niet min spreken van deze blijvende volksgunst de vele en velerlei drukken van het stuk zelve, beloopende deze, behoudens dezulke als in de verzamelde dichtwerken des dichters afgedrukt staan, tot op heden niet min dan vier en vijftig, ongerekend vertalingen in het Duitsch en Fransch. Hoezeer het spel der burgerije tot stichtelijk eigendom geworden was, mag overigens ten duidelijkste blijken uit het verhaal, in d' achttiende eeuw door den tooneelspeler Corver gedaan, van eene vrouw, die in 1660 geboren zijnde, en den schouwburg altijd veel bezocht hebbende, doch door d'ouderdom niet meer daarheen kunnende gaan, zoo moest op kersttijd haar zoon, toen al een man van bij de veertig jaren, „Gijsbreght van Aemstel" voor haar lezen. Een veertig jaren later moet, door den Franschen smaak in de treurspelen, Gijsbreght wat achter de bank geraakt zijn, overmits de schrijver van een stukje in een der spectatoriale Tooneelbrieven, zijnde het in de jaren 1763 en 1764 uitgegeven „Schouwburgnieuws", bij het gewagen van de vertooning van Gijsbreght in dat laatste jaar, het niet overbodig oordeelt zoowel de rei der Burghtzaten als het verhaal van den Bode voor zijne lezers af te drukken. In dit „Schouwburgnieuws", zoo mede in de „Brieven van een Rotterdamsch Heer over het spelen van de aldaar zijnde acteurs en actrices van May 1773 tot Mei 1774" vinden wij almede d'eerste publieke oordeelvellingen ofte kritieken betreffende dat treurspel, nu welhaast achtervolgd door ettelijke beschouwingen over het historische van het spel in de „Proeve van Tooneeloefening" in den jare 1785 bij Arend Fokke Simonsz uitgegeven. D'eerste welberedeneerde en uitvoerige beschouwing over het treurspel gaf omstreeks dienzelfden tijd de dichtlievende Heer Maquet, loflijker nagedachtenisse, in het licht, toonende grooten eerbied voor des dichters dooroeffende kunstkunde, zonder nochtans de gebreken in zijn werk met blinden ijver te verhelelen. Sedert dien werd dit spel door velerlei mannen op zeer onderscheidene wijzen, ieder sprekend naar den temper hunner hersenen, gevonnist, wordende door den mond van den één uitgeroepen voor een kunstschat, door anderen, dwersdrijvers en tooneelvlegels, op het hatelijkst doorgestreken, en ten leste door derden noch ten hemel verheven, noch vertrapt, maar minnelijk gekuischt.

❀ XXI ❀ NOG * VAN * HETZELFDE * VAN * FELLE * HEKELINGEN * OVERDADIGE * LOFSPRAKEN * EN * WEL * AFGEWONGEN * VONNISSEN * DES * TREURSPELS ❀ * ❀ * ❀ * ❀ * ❀ * ❀

IN eenen „boertigen" weerklank van Gijsbreghts alleenspraak tot zijne soldaten, in den beginne dezer eeuw tot Amsterdam gedrukt, wordt Gijsbreght uitgebeeld als klappertandend van de kou, daar hij zoo lang, bij winterweer en in de sneeuw, met het hoofd ontbloot, moet staan verhalen. Zulk eene boertigheid, en erger, hier liefst niet te vermelden, die de natuurlijkheid der kunst ganschelijk met de maat des alledaagschen gemeenen levens meet en geen hoogere wet voor het dichtwerk dan die der nuchtere beschouwing van de werkelijkheid kent, is niet enkel door den schrijver van dezen lagen Weerklank,

doch ook door beoordeelaars, die zich kunstrechtters noemen, betracht. Dezen, waaronder meergemelde Arend Fokke Simonsz., Barbaz, de schrijver van „Amstel's Schouwtooneel” (1808), Witsen Gijsbeek, de samensteller van het „Biographisch en Critisch Woordenboek” (1821—27) d'ergsten waren, en die sedert door een Amsterdamsch hoogleeraar in de geschiedkunde achtervolgd zijn, hebben niet gerust aleeer zij hunne tanden aan het beknabbelen van dit werk hadden stomp gebeten — uitroepende daarbij in bijzonderheden op wat wijze de schilderij der afzonderlijke personagies in strijd was met wat zij van d'histoire geleerd hadden, of zich van de werkelijkheid voorstelden. Zoo waarschuwt Fokke Simonsz, dat het onhistorische de Fabel in eene volksdwaling dreigt te veranderen, die de navolgende eeuwen voor waar zullen opnemen en komt meteen op tegen het rijm als beletsel der natuurlijkheid. Barbaz, niet min door dien dorst naar valsche natuurlijkheid, en tegelijk door de deftigheid en onnatuurlijkheid, als bij het Fransche treurspel in zwang, misleid, gispt de valscheheid der historische voorstelling, en den toestel des treurspels, — door de Franschen wanstaltig geheeten; overmits Gijsbreght en Arend praters en geen vechters zouden zijn, en de intrigue laag is, gaande het beneden de waardigheid des treurspels, om er een man zonder eenig aanzien voor te plaatsen, die bovendien met zijne twee opperhoofden na twee bedrijven van het tooneel verdwijnt. Op gelijken toon, maar veel scheller nog, valt Witsen Geysbeek aan het braveeren, ontzeggend dit spel ganschelijk den rechtschapen aard van een treurspel, en het uitkrijtend voor een samenweefsel van onwaarheden en onmogelijkheden. Van het gesnater dezes eksters lust het ons niet, in dit bock wijldlufftig te spreken, daar het de klare helderheid van dit werk alleenlijk besmetten zou. Doch niet ondienstig mag het schijnen, tot afschrik van wie met gelijke handen dit spel te beduimelen zoeken, enkele der uitspraken van dezen kieskeurigen kunstrechtter, die zich op der Grieken voorbeeld beroept, uit het duister te trekken. Wat dezen rechter meest steekt is het Roomsche-middeleeuwsche, dat hem triviaal, onvoegzaam en aanstootelijk dunkt, willende hij Willebord en den portier van het Kathuizerklooster, Gozewijn en de nonnen, ja Badeloch zelf, als overtollige personagies gebannen zien. Wat versch natuurlijk en levend is, staat dezen overkeurigen beoordeelaar tegen, die nochtans zelf zóo weinig de keurigheid in woord en toon in acht te nemen weet, dat hij op een zoo roemruchtig kunstwerk spuwt als een gemeene man op den kerkvloer. Naar den smaak van dezen rechter, diende het treurspel te beginnen waar het nú eindigt: bij de komst van den heer Van Vooren, schoon hij niet zegt, wat dan verder zou moeten volgen, overmits ook Rafaels hemelval hem te zeer mishaaft, en de gesprekken tusschen Gijsbreght en Vooren en Gijsbreght en Badeloch hem reeds te lang vallen. — In geen anderen, schoon wat zachteren toon, trompet de Amsterdamsche hoogleeraar Jorissen zijne wijsheid en vernuft, na het treurspel en de handelingen der personages, zonderling Gijsbreght en Badeloch, met een vergrootglas betuurd te hebben, vergetend dat Vondel geen onmiddellijk handelingsdrama heeft willen voortbrengen, doch met opzet de figuren wat in het onzekere gelaten heeft, makende echter geenszins Gijsbreght zóo onnoozel, laf, grootsprekend, noch Badeloch

zoo klagelijk en zwak, als eene burgervrouwe, gelijk deze vitter — door vooringenomenheid verblind — ons wil doen gelooven. Doch bijaldien deze leebrakers in hunnen tegensijver te ver afdrijven, zoo heeft de berisping van sommige onderdeelen des treurspels, alreede door onszelven met den vinger aangeduid, meer kracht om den lezer tot opmerken aan te zetten, dan sommiger tot zwetserijen overslaande loftuitingen en uitroepingen. Gelijk Barbaz doet, daar hij aan het hollen slaat: „Doch welk een welsprekendheid, welk een poczie, welk een vloeibaarheid en zangerigheid in de verzen, welk een verhevenheid van denkbeelden en welk een zwier in de gelijkenissen!” Nog meer in het komieke valt het opgedonder van „De Tooneelkijker” van 1816, uitroepend de tallooze schoonheden van het dichtjuweel: „Hoe schoon zijn de hemelsche reyen! — Hoe onnavolgbaar het verhaal van den Bode! — Hoe dichtelijk de droom van Badeloch! — Hoe stout het tooneel met Vooren! — Hoe meesterlijk de rol van Vosmeer! — Hoe schilderachtig de andere verhalen! — Hoe treffend de worsteling van Gijsbreght en Badeloch!” Dusdanig gezwets brengt den splinterzoekers aan het meesmuilen en valt den liefhebbers te grof en overdadig. Niet meer ter zake dienende is het zeggen van den redenaar Jacobus Koning, die ter verklaring dat het volk zoo lang zoet op dit spel is gebleven, spreekt van „de inachtneming der voornaamste tooneelwetten, zoo menige zinrijke rede, zoo menigen krachtigen volzin, zoo menige overschoone zedeles; en eene volhouding der bewaring der karakters”. Immers om het bezwijken dier tooneelwetten, naar den eisch der kunstleeraars, is Vondel door zijne berisping, ook door den sedert overleden hooggeleerden heer Jonckbloet, om het scherpst geheeld, verklarende zij daarom het spel den naam van treurspel — naar de leer van den Griekschen Aristoteles — onwaardig; terwijl mede het volhouden en bewaren der karakters door hem geenszins naargestreefd is. En al moge ook een vroeger hooggeleerde heer Schrant het stuk om zijne zedelijke strekking ten top verheven hebben, zoo kan dit geenszins tot verklaring van de kunstwaarde des treurspels verstreken. In den „Spektator voor het Tooneel” van den jare 1844 heeft een ongenoemde, opsommend de deugden des spels, daar het d'aanschouwers mee vasthoudt, gelijk de vangarmen van een waterdier zijn voedsel, doen uitschijnen hoe er in vromen moed, innige godsvrucht, echten trouw, de springader van ons volksbestaan in klopt. — Door eenen Franschman, den abt Looten, is de verhevenheid des laatsten tooneels tusschen Gijsbreght en Badeloch met hoogen lof uitgetrompet, als zijnde de heldhaftigheid van den plichtgetrouwe voor het eerst door Vondel, boven eenig zijner voorgangers, op het Amsterdamsch tooneel uitgebeeld. Een Duitscher, Baumgärtner, nu ruim tien jaar geleden schrijvende, heeft dit gansche spel, met zijne reien en verhalen, op den trant doen gaan van de godsdienstige spelen van den Spaanschen Calderon, het deswegen aan de berisping om het bezwijken der Ouden of den Engelschen Shakespeare onttrokken, betuigende dat het is een goed middeleeuwsch Kerstnachtspel en te opmerkelijker om het zich houden op het tooneel in eene zoo ónroomsche stad. Door den dichtelijken Van Lennep, die zich geen arbeid tot het verbreiden van Vondels roem ontzegd heeft, is ter verklaring van des volks gunst, zonderling in het licht gesteld

de veelvervigheid en geschakeerdheid van het spel, noemende het eene proeve van 's dichters groote kunst in het herroepen van het verledene. Sedert heeft nog de scherpoogige Busken Huet het om d'onbelangrijkheid van zijnen handel, als voorvallende tusschen twee kleine steden, geleëbraakt, daar het door den ijverigen en van liefde blakenden hooggeleerden Van Vloten, zoomede door den roomschgezinden, kunstkeurigen Alberdingk Thijm weer terechtgezet is, middelerwijl de taalkundige Terweij het voor d'opvoeders der jeugd door het nabauwen van Jonckbloet's schoolschheden verkorven heeft, en een der jongere poeten, Verweij, de taalschoonheid en den verbeeldingslust in dit spel op het heerlijkst te prijck heeft gesteld.

⊗ XXII ⊗ NOG * VAN * HETZELFDE * VAN * AL * DE * BERIS-
PINGEN * BIJEENGEGAARD * EN * DAARTEGENOVER * DE *
GUNST * DER * MENIGTE * NIET * ALLEENLIJK * DOOR * DEN
* LUST * TOT * DE * VERTOONING * TE * VERKLAREN ⊗ * ⊗

IE al de verscheidenheid der oordeelen aan een ris aaneen te rijgen zocht, zou het volgende vonnis tegen het spel moeten vellen. Het is berispelijk om het bezwijken of verdraaien der historie, zonderling in het schoonwasschen van den verraderlijken Gijsbreght en het verzwarten van Witte van Haemsteë en den graaf Floris V. Gijsbreght spreekt zich zelve onophoudelijk tegen en praat meer dan hij vecht. Badeloch's figuur is burgerlijk, tegenstrijdig en meer zwak dan heldhaftig. D'alleenspraak van Gijsbreght strijdt met het natuurlijke en draaft te lang en t'onregelmatig voort, terwijl het verschijnen van den prior en zijne monnikenpraat de hoogheid van het treurspel te na staat. Dat Gijsbreght Vosmeer zijne vrijheid hergeeft, zonder hem eens in het oog te houden, of zijne geveinsdheid te doorzien, toont hem een echte sukkel te zijn. Willebord en de portier waren beter niet op het tooneel voor d'oogen der toeschouwers gebracht, en het gekijf van den eerste met Diederik valt uit den toon en mocht wat korter van duur geweest zijn. Wat kluchtig lijkt het, dat Gijsbreght zonder zijne gemalin ter kerke getogen is, zonder eens naar haar om te zien, en als Machteld's schim al voorspellen en waarschuwen kon, zoo had Badeloch naar haar moeten luisteren en allen de stad verlaten, zonder haar eens te verdedigen. Gijsbreght's verschijnen en vroom bidden in het klooster staat, als geheel dat tooneel in het klooster, den steilen hervormden veelzins in het licht, en wordt, als al te roomsch, ontzeit. Arend had niet moeten verhalen, noch Badeloch bezwijmen, of Gijsbreght zich tot verhalen zetten, en de Bode spreekt al te cierlijk, en buitens den goeden toon in het verhalen van zooveel verschrikkelijks, terwijl Gijsbreght meer bewegenis onder het luisteren had moeten toonen. Ook is hij al te kort in het betreuren van zijnen broeder Arend, en diens sterven, zonder eens bediend te worden, te zeer op zijn burgermans. Waarna de splinterzoekers het einde van Gijsbreght's en Badeloch's getwist laag gekijf schelden, en Rafael's nederdaling, met eene vernuftsspeling, als het uit de lucht vallen, tot het gewelddadig een eind maken aan den handel, voorstellen. Aldus vindt bij deze berispers alleenlijk het spreken van Egmont tot zijne soldaten,

het tegenéenslaan van den heer Van Vooren en Gijsbreght, en het teerhartig tooneel van Gijsbreght en Badeloch genade, twistende zij voorts over de hoedanigheid van Vosmeer en den Bode, daar d'een in den Spie een vermomden edeling, den heer van Vormeer, stellig een voornaam krijgsman (immers met zoo zwaarwichtig een aanslag belast) wil zien, d'ander hem voor eenen gewonen gelukzoeker houdt; en de meesten in den Bode, om zijne sierlijke taal en vrijmoedigheid tot Gijsbreght, eenen ridder zoeken.

Tegens al deze berispingen van den dichter en zijn werk, dewelke wij nu voorts den kunstkundigen lezer ter berechting overlaten, willen wij alleenlijk den lof stellen, dien wij zelf het gegeven hebben, en herinneren hoe dit spel elk ander door de langdurigheid van de volksgunst in het licht staat. Niet altijd is deze even krachtig gebleken, wisselende met de tijden, de bekwaamheid der speelders, den toestel des tooneels, en de genegenheid tot het berijmde treurspel. In de vorige eeuw wierd het gemeenlijk vijf malen in een jaar, tegen het einde des ouden en na het begin des nieuwen gespeeld, stijgende dit aantal tot tien bij de heropening des nieuwen schouwburgs, na het verbranden van den ouden, en het vernieuwen des tooneeltoestels. Desgelijks werd de genegenheid der toeschouwers, tijdens de Fransche overheersching — en daarna — wat verslapt, dalende het getal uitvoeringen tot drie, doch weer aangesterkt door het vernieuwen des toestels in den jare 1817, daar toenmaals het spel meer als een dozijn malen den volke vertoond moest worden. In de toen volgende jaren kon het gemeenlijk meer dan zes, ja zeven malen op het tooneel stappen, schoon achtereen de groote kunstenaars, die het den volke smakelijk moesten maken, door den dood of ziekte hunne rol moesten overgeven. Allengskens, als t'Amsterdam de genegenheid voor spelen in verzen daalde, en die voor tooneelspelen met kunst en vliegwerk of schilderijen des alle-daagschen levens plaats ruimde, verloren de kunstenaars den lust en het vermogen tot het statig en gevoelig voordragen van Vondels poezy en het volk dies het begeeren tot luisteren. Zoo weinig echter was zijn spel der menigte onverschillig geworden, dat in geringe schouwburgen, den gemeenen man toegankelijk, de speelders het ettelijke jaren achtereen met voordeel in het kleed konden steken. En sedert, nu bijkans twintig jaren geleden, versche, schoon geenszins voldoende zorg aan het vertoonen van dit spel in den Amsterdamschen schouwburg ten koste gelegd is, heeft het van nieuws de toeschouweren op het krachtigst verlokt. Wel is menigmaal door velen beweerd, dat de menigte alleen om de vertooning in het klooster, waarover straks, uit lust tot aanschouwen gekomen is, doch daar zoovele vertooningen en spelen met kunst en vliegwerk sedert ten beste gegeven en weer tot vergetelheid gevallen zijn, zoo kan ter verklaring van de langdurige gunst der menigte, door geslacht na geslacht bevestigd en aangehouden, deze vertooning alleenlijk niet strekken. Te minder, naarmate de gebreken, door splinterzoekers ten breedste uitgemeten, het spel eer van de gunst der menigte berooven moesten, gelijk door De Naprater van 1826, in de verzuchting door eene mevrouw geslaakt, niet onwaar de tegenzin der onverschilligen wordt geboekstaafd, als zijnde het stuk zoo vervelend, de verhalen zoo taai en het spel van zoo langen duur. Voor de

groote hoop, door geen vooroordeelen bezwaard, en nooit door eenigen eerbied voor eens dichters gedachtenisse van het toonen harer verveling of ongeduld be-
 waard, moest aldus dit spel, gelijk voor de kenners, het vermogen van te ontroe-
 ren en te vermaken niet oneigen zijn. Wie niet blind zich tuurt op door vernuften
 uitgedachte wetten, maar de verscheidenheid, veelvervigheid, omkeer, hartroe-
 rendheid en verschrikking van heel deze levende en bewegelijke schilderij gedenkt,
 zal oordeelen dat de natuurlijke gevoeligheid en ontvankelijkheid van de groote
 hoop der waanwijsheid van betweterige tooneelvlegels de juiste maat van hun
 onkunde in haar trouw aan dit oud-hollandsch spel niet onrechtvaardig toemeet.
 Mits de speelders des dichters kunst tot de harten weten te doen doordrin-
 gen, zal Macquet's billijk oordeel altoos bevestigd worden: „t Treurspel is niet
 volmaakt, maar roerend en treffend, vol teere sentimenten en sterke pathetick” —
 en d'aanschouweren niet zonder stichting en weemoed de gordijn over de ver-
 bannen Amstelaren zien neervallen. ✱ ✱ ✱ ✱

✱ XXIII ✱ VAN * DE * VERTOONING * DES * TREURSPELS *
 ZOO * IN * DE * ZEVENTIENDE * ALS * IN * HET * MIDDEN *
 DER * ACHTTIENDE * EEUWE ✱ * ✱ * ✱ * ✱ * ✱ * ✱ * ✱ * ✱

E geschiedenis van d'eerste vertooning van dit treurspel en hoe de predikanten haar om het ten tooneele voeren van het Roomsche geloof zochten te keer te gaan, doch dit door bur-
 gemeestren geweigerd zijnde, d'inwijding van den schouwburg, met de vertooning van dit spel, alleenlijk ettelijke dagen uitstels
 leed, is sedert nagespoord en door zoo menige pen beschreven, ook die inwijding zelf door eenen letteroefenaar dus op het uitvoerigst geschilderd,
 dat wij ons van het herkauwen dezer stoffe veiligst bevrijd mogen rekenen. Meer gewichts schijnt ons toe te komen aan d'uitvoering van dit treurspel zelve, alder-
 eerst door de speelders, die te dien dage de treurrol lazen en manhaftig op het tooneel stapten. Dan, hier tasten wij al vrijwel in het duister, en zien geen licht dan ontstoken wordt bij de lijst der spelers, in een handschrift met des dichters
 treurspel *Gebroeders* gevonden, en sedert naargesnuffeld, of men altemet wat meer betreffende deze speelders te weten mocht komen. Niet gansch ondoenlijk lijkt het ons toe, op goede gronden het vermoeden te bouwen, dat wie in dit andere spel den zachtmoedigen koning David uitbeeldde — zijnde Jan Lemmers — voor Gijs-
 breght, — wie Michol, de koningin, zijnde Jacobus de Ville, overmits te dien tijde de vrouwerolle nog door eenen man gehouden werd, voor Badeloch speelde; en voorts Carels Germez, als hebbende het zware verhaal der Levyten voorgedragen, de schilderij van den Bode den volke voorgehouden hebbe. Bisschop Gozewijn nadert den gematigden Hoogepriester, die vol waardigheid de godspraak uitleeft, en zou deshalve door den akteur Van Ilt kunnen voorgesteld zijn, nemende dezelfde de partij van den Heer Van Vooren waar. Voor Thomas de Keyser „t ciersel onzer treurtooneelen geheeten” als hebbende den barschen en onverzoenlijken Gabaonnens het leven gegeven, vinden wij in den *Gijsbreght* geene bijkomstige partij dan die

van den woesten Diederick, dewelke hem evenwel te gering van beduidenis moge geleden zijn. Arent valt als de Rei van Priesteren, wèl overleit en wat jeugdig, krachtig van spraak en mocht derhalven Treaal Parker toegeleit zijn. Dan, dit zijn altemaal gissingen, die wat in de lucht vliegen, als losse bladeren in het herftsgetij, en daar wij weinig lichts van ontvangen, dan alleenlijk dat alle deze spelers, om zoo zwaarwichtige rollen als in de *Gebroeders*, en andere spelen zoo van Vondel als Hooft: *Geraerdts van Velzen*, *Sofompaneas*, *Elektra* te houden, en alle deze verzen, knarsende van wichtigheid, wèlgevoegd in alle leden, en moeilijk om buigen, den volke genietbaar te maken, de wèlredenskonst wèl verstaan moeten hebben, kunnende zij zich niet alleenlijk met opgeblazenheid hier door helpen. Gelijk nog hunne navolgers Hermanus Koning en Van Malsem, aan het eind der eeuw spelende, deze kunste aldus verstaan moeten hebben, daar d' achttiende-eeuwsche Corver in zijne Tooneelaanteekeningen verhaalt van eenen veertigjarigen heer, die, van hen de kunst afgezien hebbend, den Gijsbreght van Aemstel voordroeg met „spreken op maat en rijm”, en geen „bulken noch verzen brommen”, als in zijne, Corvers, dagen door den vermaarden Jan Punt in zwang gekomen was. Diens eerste huisvrouw, Anna Maria de Bruin, is door eenen bewonderaar geroemd, dewijl zij „in de *uitgalming* der Nederduitsche Poezye, vooral in onze oorspronkelijke stukken, die wonderbare rolling van betooverende toonvallen bracht, welke de ouden rythmus genoemd hebben”, doch die door tegenstanders juist voor al te groote kunstmatigheid, vallende buiten het natuurlijke, gegispt is. Van de mannen en vrouwen, die naar wij weten in het midden dezer 18^e eeuw de voornaamste rollen in den Gijsbreght van Aemstel gehouden hebben, zijnde Duim en Punt, Lijsje Bor (dochter van den befaamden Cornelis Bor, den hollandschen Baron en leermeester van Punt), Anna Maria de Bruin en juffrouw van Thil, weten wij dat terwijl Punt zich in het zingen of schreeuwen placht te buiten te gaan en zijne huisvrouw hem daarin wat volgde, Duim door natuurlijkheid in het spreken en verzen zeggen zich den kenners aangenaam maakte, zonder nochtans in hartstochten te kort te schieten, gelijk toen hij op 68-jarigen leeftijd den Gijsbreght voorstelde, getuigd wierd dat hij onverbeterlijk diens vervoering, razerny en bezwijming in het laatste bedrijf uitgebeeld had. Ook vernemen wij dat juffrouw van Thil voor Badeloch meesterlijk teerhartig gespeeld heeft, toonende dit zeggen hoe dit spel geenszins met koude declamatie werd ten gehore gebracht, doch d' aanschouwers met baring van hartstochten en schreiende droefenis in het gemoed greep, wordende ook van Maria de Bruin verhaald, dat zij als Badeloch anders *schreide* dan als Andromache. In het generaal wierd Badeloch zelve vertoond door dezulke speelsters wien anderszins de teedere rollen of goedhartige moeders toegeleit wierden, schoon ook de speelster van de Vorstelijke Moeders, en op hoogen ouderdom, nog met die rollen bedeed wierd. Later in die eeuw viel Punt's schreeuwen en declameeren meer uit den zwang, daar de meergemelde Corver eene natuurlijkheid in het spreken op maat en rijm had voorgestaan en de meeste acteurs of actrices aan den Amsterdamschen schouwburg of zijne leerlingen of zijne volgelingen waren. Doch de holheid der vaerzen, door de rijmelaars van die eeuw aaneengeklonken, maakte

den speelders van die dagen al te moeilijk het geluid slaan op maat en rijm met de natuurlijke kracht en volheid van stem, door d'echte poezij gevorderd, zonder aan het brommen te slaan, gelijk een vol en rijk kleed aan een mager lijf niet aansluit doch bol uitpuilt en al te zwierig hangt. Vondels vaerzen klonken te welig voor de verskunst van dien tijd en als de speelders na zoo veel geblaas op schorre instrumenten, ten leste weer eens zijn speeltuig in handen kregen, zoo bleven zij al te hard of sloegen onnatuurlijke en te schelle geluiden. * *

✿ XXIV ✿ VAN ✿ HETZELFDE ✿ EN ✿ DE ✿ VERTOONERS ✿ AAN ✿
✿ HET ✿ EINDE ✿ DER ✿ ACHTTIENDE ✿ EN ✿ BEGIN ✿ DER ✿
✿ NEGENTIENDE ✿ EEUWE ✿

AN de speelders en speelsters aan het einde der 18^e en het begin der 19^e eeuw, die in den *Gijsbreght* eene rol gehouden hebben, zijn wel de namen voor ons bewaard, doch luttel berichts aangaande hun spelen daarin. De duitsche Grabner en Haug hebben meer van het algemeen der speelders dan van den *Gijsbreght* zonderling geboekt. De eerste verhaalt omstreeks het jaar 1785, hoe de meeste nog, als Punt, zich door zingende declamatie, malle, levenlooze of overdreven gebaarden deden kennen, makende hij eene uitzondering voor de juffrouwen Wattier en Sardet, en de heeren Bingley, Sardet, Hilverdink en Passé. Van de eerste, door hem geroemd om hare aandoenlijke, schoon ietwat zwakke stem, teeder gevoel, bekoorlijke gestalte, fijne gelaatstrekken en goede declamatie en die in den jare 1781 met juffrouw Sardet den engel Rafaël omwisselde, gewaagt een later tijdgenoot, Barbaz, met veel lofs als Badeloch, schoon een ander (Van Halmael) getuigt dat Helena Snoeck, die in latere jaren veelmaals in hare plaats trad, meer de hollandsche vrouw vertoonde, zijnde Wattier al te vorsteljk. Van juffr. Sardet, dewelke van den jare 1789 tot 1804 om beurte diezelve rolle hield, — daar dusdanig omwisselen van de voornaamste rollen in dat spel bij d'onderscheide voorstellingen sedert gebruikelijk is geweest — weten wij anders niet, dan dat zij op het tooneel voortreffelijk eene teedere en goedhartige moeder maakte. Hilverdink en Passé, om hunne uitnemendheid in edele karakters door Grabner geprezen, voerden den *Gijsbreght* of ook den Bode uit, en wierden later door Sardet en Bingley — de laatste om zijne kracht in hevige karakters, als verrader en edelmoedig vader, door Grabner geroemd — daarin verplaatst. Hoe weinig eerbieds evenwel reeds in die dagen aan Vondels treurspel betoond wierd, mag worden afgeleid uit het uitdeelen van de rol van den Bode, zoomede die van Arend, aan den akteur de Waal, die anders de komieke knechts en boeren, en in dit spel den spie Vosmeer voorstelde; of, nog bitterder, aan eenen akteur Gisser, voor deze occasie van den achtergrond naar voren getrokken.

Over het toebetrouwen van de rolle van den spie aan de spelers van het komieke, gelijk ook aan Spatsier en La Plas — de leste als een man met een krispijnskop uitgeteekend — is in den jare 1785 door Fokke Simonsz gehandeld, berispende deze dat Vosmeer vroeger niet alleen boersch doch ook komiek is uit-

gevoerd worden, helpende de toehoorders met zijne boersche uitspraak aan het lachen. Sedert echter, verklaart hij, gedraagt Vosmeer zich als een welopgevoed, doorschrander en edelmoedig edelman, die zich alleenlijk tegenover die van Amsterdam en Gijsbreght als een Gooisch landman vertoont. Of die verandering lang in zwang gebleven zij, mag echter met rede worden betwijfeld, daar sedert Vosmeer gestadig door den komieke — Rombach, Rosenveldt, Stoete, Albregt —, hoewel dan niet altijd in het lage gespeeld is geworden. Stoete was een listig verraderlijk man, Rosenveldt deed lachen; Albregt hield het midden, doch na zijnen dood zijn de mindere speelders weer in het lachverwekkende en overdrevene vervallen. ✕

✕ XXV ✕ NOG * VAN * HETZELFDE * EN * DE * VERTOONING
* TOT * AAN * DEZE * DAGEN ✕ * ✕ * ✕ * ✕ * ✕ * ✕ * ✕ * ✕

AGAANDE het lot van *Gijsbreght* op het Amsterdamsch- en Haagsch-tooneel sedert het begin dezer eeuw, zoo zien wij nog aanvankelijk dit spel wat in eere gehouden, zoolang Andreas Snoek en Jelgerhuis; na dezen Rombach, Majofski met mej. Grevelink d'oude overleveringen van het deftige treurspel niet deden vergeten, schoon Andries Snoek gezegd wordt den Gijsbreght meest afgebroddeld te hebben, daarbij als een dolle heen en weer loopend. Van hem is nochtans de traditie herkomstig, dat de Bode, bij het verhalen van de gruwelijke schennis, jegens Klaeris van Velzen gepleegd, om het teeder oor van Badeloch niet te kwetsen, Gijsbreght wat ter zijde trekt en hem die regels toefluistert, wekkende daarmee evenwel te krachtiger d'aandacht des toeschouwers op. Jelgerhuis, wèlbekend om zijne kunstkunde en zijne studie van het gebaardenspel, wordt als de beste Gijsbreght geroemd, een man van waardigheid en kracht; houdende Majofski meer dan dertig jaren achtereen met veel waardigheid de rol van den Bisschop, daar mej. Grevelink zich eene goede navolgstster van mej. Wattier betoonde. Doch naarmate alle dezen ouder wierden of het tooneel begaven en den nakomenden min talenten en kunstzin eigen waren, alsook het spreken op maat en rijm voor t' onnatuurlijk gehouden werd en de treurspelen in verzen slapper vielen, wierd ook de „Gijsbreght van Aemstel” met min eerbied en toewijding ten tooneele gebracht. De meesten der speelders konden nauwelijks een vers spreken noch navoelen; het schreeuwen had het werk van den hartstocht, en het jammeren van d'ontroering. Liefhebbers, die zoo juist den eersten voet op het tooneel gezet hadden, wierden tot het zeggen van eenen reizang, of Rafaels voorspelling, zelfs tot de treurrolle van Badeloch toegelaten en d'enkelden, die wat naarstiger de kunst dienden, stonden als bloemen op een dor veld. — Eén derzulken, Peters, die als jongeling (1832) voor Arend speelde, wierd na ettelijke jaren met de rol van den Bode belast en kweet zich daarin tot tevredenheid der kenners en konstvrienden, schoon hij op ouder leeftijd door te sterke ingenomenheid met zijn eigen aan het braveeren en hollen sloeg.

Van de speelsters, die Badeloch herleven deden, wonnen alleenlijk de juffrouwen Muller, van Ollefen—da Silva, en ten Hoedt den lof der kenners als makende eene Nederlandsche, teedere, schoon heldhaftige gemalin, daar juffrouw Engelman

wierd nagehouden, dat zij te zeer eene Spaansche geleek. Sedert wierd zonderling door de sedert overledene juffrouw Kleine—Gartman als Badeloch en den nog in leven zijnden Heer Veltman, als Gijsbreght of Bode; de eer van Vondel en zijn treurspel bij hunnen ernst, toewijding en talenten opgehouden, daar voor het overige het proze des alledaagschen levens, in stug en onzuiver Nederlandsch, of opgeblazen versregels, d'aloude, statige en welige poezye van den grooten dichter met kunsteloosheid beduimelde of de leden van dit welgemaakte werkstuk vanéens rukte. Immers was, om de blaaskakerye en onnatuurlijkheid der rederijkerije te ontgaan, de goe gemeente in eenen anderen pool, die van de nuchtere verstandelijkheid, gesprongen, zonder daar meer van d'echte kunst de bloemen te plukken, die niet in moerassen en vlakten doch op de hoogten bloeien.

Wel scheen het, alsof in den jare 1876, na de formeering van het genootschap: „Het Nederlandsch Tooneel” de kunst daar zou gevierd worden, waar zij alleenlijk wonen kan, doch de klachten der kunstkundigen, schoon dezen wat meer eerbieds en zorgs te waardeeren vonden, klonken niet zwakker. Er wierd wel geciteerd, d. i. gegalmd en gezongen, doch al te velen vermochten niet te *spreken*, als Corver gevorderd had, op maat en rijm; noch door d'ouden vorm en woorden den stroom der bewegnisse na te voelen en dien in hunne voordracht te doen uitvloeien. Daar was te zeer valsche natuurlijkheid en kille nuchterheid, verstijvende aldus de figuren tot mummiën, de poezij tot redekunst, latende beide den toehoorder ongevoelig voor de barning der tochten en d'ontroering der harten, als in het verleden de toeschouwers bewogen en tot tranen verweekt hadden. Enkel mochten onbezweken in ijver en toewijding staan, — zoolang niet voor alle de speelders het vertoonen van dit glorieijke en statige, gewijde en bewegelijke treurspel als een jaarlijksche pelgrimstocht naar de hoogten en den tempel der Heerlijkheid is, daar zij zich toe hebben voor te bereiden als tot eene plechtige avondmaalsviering de vrome Christenzielen of tot den heiligen verzoendag de geloovige Joden, zoolang zullen zij niet waardig zijn, des alouden Dichters werkstuk den volke voor oogen te brengen. ✧ ✧ ✧ ✧

✧ XXVI ✧ VAN ✧ DEN ✧ TOESTEL ✧ BIJ ✧ HET ✧ VERTOONEN ✧
DES ✧ TREURSPELS ✧ ZOO ✧ IN ✧ DE ✧ ZEVENTIENDE ✧ ALS ✧
IN ✧ DE ✧ ACHTTIENDE ✧ EEUWE ✧ GEBRUIKT ✧ ✧ ✧ ✧

OO luttel is in prentverbeelding, beschrijvingen of anderszins van vroegere vertooningen des tooneelspels en den daartoe aangewenden toestel voor ons bewaard gebleven, dat wij de gordijn van het verleden niet kunnen openschuiven, of zien eene schier holle en leege ruimte vóór onze oogen. In den schouwburg, tot welks stichtelijke inwijding Vondel zijn treurspel gedicht had, stond het tooneel vast en onwrikbaar, met eenen troon voor vorsten, en poortalen, galderijen, kolommen en diergelijke toerustigen opgemaakt. Of daar losse schermen, tot aanduiding der plaatse, gebruikelijk waren, die alsdan tegen de galderijen gezet wierden, kan alleenlijk vermoed worden. Dat niet alle toestel

ontbroken heeft, leeren wij alderceerst uit het stuk zelve, daar wij vermeld vinden het kloppen van Diederik op de poort van het Kathuizer klooster, alsmede uit de woorden van Gozewijn, daar hij op een autaar duidt — gelijk zulks mede in eene lijst van verkochte stukken van Costers academie in den jare 1622 voorkomt — en de nonnen uitnoodt, zich tot zingen „neer te zetten”. In diezelfde lijst vinden wij vermeld: „eenige geschilderde doeken, op het tooneel zijnde, benevens het dalende hemelwerk met zijne kaapstangen”.

Het bovengemelde handschrift, beschrijvende al den toestel tot de vertooning van *De Gebroeders*, bevat mede eene aanduiding, vermoedelijk het jaar 1641 betreffende, van eene rots of berg aan de zijde van het tooneel gesteld en waar de hoogepriester van afdaalt. Voorts vinden wij in de „zes vertooningen, die op den schouwburg den 23 Juny 1648 vertoont zijn, door A. Boelens t'Amsterdam geteekent door Isaac Isaacz en Salomon Savrij geëttst” zulk eene verscheidenheid en natuurlijkheid in het nabootsen van natuurtooneelen, als niet anders dan door middel van losse doeken, die heel het vaststaande tooneel verbergen, kon zijn teweeggebracht. Ook spreekt Dapper, in zijne ten jare 1663 uitgegeven historie van Amsterdam van „schielijke veranderingen, als een Proteus gezwind, na gelegenheid met kleene moeite op dit oude tooneel voltooid”. En ten leste vinden wij, hoe na het openen van den nieuwen schouwburg in den jare 1665, d'eerstkomende vertooningen van den Gijsbreght van Aemstel niet meer dan een drietal beloopt hebben, waartegens in het leste jaar in d'ouden schouwburg een zevental keeren ditzelve stuk vertoond was geworden, uitwijzende dat dit spel in den nieuwen, schoon daar naar het voorbeeld der Italiaanders veel konst- en vliegwerks mogelijk gemaakt was, met niet meer luister van geschilderde doeken en veranderingen dan voorheen moet zijn uitgedost. Want in het toekomende is steeds, na elke vernieuwing der schermen, het volk van Amsterdam in grooter getale ten schouwburg toegestroomd. Uit alle welke overwegingen niet al te stout wordt afgeleid, dat bijaldien bij d'eerste vertooning van den *Gijsbreght* op de werking der poezy alleen, buiten eenig toestel tot behulp der verbeeldinge, gebouwd moge geweest zijn — waaromtrent wij geenszins met zekerheid kunnen spreken — al heel spoedig, immers nog in dezen eersten schouwburg, beschilderde docken gebruikelijk waren, om de verscheidenheid van plaatsen den toeschouwers aan te duiden. De reien werden gezongen — die van d'Amsterdamsche maagden wellicht van de galderijen — zijnde de wijze van „nu stelt het puick van zoete kelen”, in het liedeboek *De vermeerderde Amsterdamsche Vreugdestroom*, en de stemme van: „O kersnacht” in vele andere liedeboeken van die dagen voor ons bewaard.

Van d'opening van den nieuwen schouwburg, op Italiaanschen trant, in den jare 1665, tot het verbranden van denzelfden in het jaar 1772, staat d'histoire der vertooning van den Gijsbreght ons geenszins meer volledig ten dienste, en schoon d'aanwijzingen veelvuldiger worden, zoo vinden wij ze meer tegens het einde als tegens het begin van dat tijdperk. Met zekerheid weten wij dat het spel nu met verscheidenheid van geschilderde zijdoeken en met verandering van tooneelen gespeeld wierd. Aldermceest dat van den eersten handel, niet onwaarschijnlijk reeds

toenmaals overeenkomstig de plaatverbeelding, in den jare 1788 door C. Brouwer gegraveerd, vertoonende aan beide zijden des tooneels achtereen gesteld kale boomen als in den winter, en op den achtergrond lage boschagie, dicht bebladerd, waarvoor een poort met fronton in den 18^e eeuwse-klassieken stijl opgetrokken staat, gevende het geheel, met ter rechter en ter slinker in eene haag opgestelde ry krijgsknechten, den indruk van eene stijve en deftige evenredigheid, als te dien tijde den menschen smakelijk viel. Van den tweeden handel, vóór het Kathuizerklooster en in den nacht afgespeeld, is geen prentverbeelding bewaard; alleenlijk lezen wij in de berichten van een Rotterdamsch heer uit den jare 1773, — vermits na den brand van den Amsterdamschen schouwburg d'akteur Punt daarhenen getogen was, — dat de soldaten het Kathuizerklooster naar behooren introkken, bewijzende dit bericht dat de vertooning van dat klooster en het intrekken van Diederik's krijgsmacht reeds toenmaal in zwang was. Van het Klacrisse-klooster, als hebbende steeds een der meest geliefde schouwspelen opgeleverd, zijn ons twee platen bewaard, gevende d'een het tooneel vóór den brand van den jare 1772, d'andere dat van daarna te zien. In d'eerste is de kapel vrij laag en in tweeën verdeeld, zijnde het koor door eenen muur met kolommen, bogen en middenopening van het vóorgedeelte gescheiden. Deze schermen, die, schoon met andere schutdoeken, ook gebruikt wierden om eene gevangenis uit te beelden — gelijk zulks op den avond en op het oogenblik van den noodlottigen brand plaats vond — waren in eene mengeling van middeleeuwschen en lateren bouwtrant opgetrokken. Op de tweede prent, naar het ontwerp van den konstschilder Barbiers door den graveur Vinckeles in het koper gegraveerd, is de kapel tot eene kerk opgeheven, in den trant der Gothieken, doch wat vermorst, wordende in den achtergrond het veel smaller koor door eene spitsboog-opening zichtbaar en van achteren afgesloten door een koorhek, zijnde het altaar door de spelende personages (Gijsbreght voor den bisschop en de nonnen gekniel) voor het oog bedekt. Wat deel eener katholijksche kerk door den schilder beoogd was, valt ons buiten den gis, daar het geheel, met zijne zonderbare pilasters en deuren, geenszins naar de natuur dezer zaken is uitgebeeld. Zooals de nonnen in hunnen angst en droefenis groepsgewijze voorgesteld zijn, vermisten wij de regelmaat en de strakheid van lijnen als waarmee in het eerste bedrijf de krijgsknechten opgesteld staan, duidende deze onregelmatigheid meer op d'ontsteltenis van dat droevige oogenblik.

Van het tooneel op het kasteel, daar Arend aan Badeloch zijn verhaal doet — welk tooneel het vierde bedrijf opende en met die der verhalen van Gijsbreght en den Bode uit het vijfde aaneengekoppeld was — is ons geen nader bericht, beschrijving of prentverbeelding toegekomen, daar de platen, bij Simon Fokke in 1755 gegraveerd, geenszins voor ware uitbeeldingen van de tooneelvertooningen genomen mogen worden. Niet onwaarschijnlijk is het evenwel, dat ook toenmaals reeds de verhalen van Arend en Gijsbreght zittende, dat van den Bode staande voorgedragen wierden en door Badeloch en Gijsbreght, in eenen stoel gezeten, aangehoord. Met betrekking tot het laatste bedrijf mogen wij aannemen, dat dit, gelijk later, op een open slotplein vertoond wierd, zijnde anders d'afdaling in eene wolk by Rafael niet wel toe te

stellen. Omtrent welke afdaling de Rotterdamsche Heer verhaalt, dat op een der avonden de soldaten eenigszins irrigulier knielden, vlak voor de wolk waarin de Engel als nederdaalde, en niet zonder moeite eenigszins terugschoven. * *

✿ XXVII ✿ VAN ✿ HETZELFDE ✿ EN ✿ WAT ✿ SEDERT ✿ IN ✿ DEZE ✿ EEUWE ✿ GEBRUIKELIJK ✿ WAS ✿ * ✿ * ✿ * ✿ * ✿ * ✿

ADIEN is dit spel een aantal opeenvolgende jaren op gelijke wijze, met schutdoeken en schermen, die de eigenlijke natuur der plaatsen uitbeeldden, vertoond. Wel vernemen wij hoe achtereenvolgens in de jaren 1817, 1837 (ter eere van het tweede eeuwgetij des schouwburgs), 1854 (ten verzoeke eener koninklijke commissie), 1871 en 1877 (na het formeeren van het tooneelgenootschap Het Nederlandsch Tooneel) gansche of gedeeltelijke vernieuwingen der geschilderde doeken plaats vonden, doch alle deze wijzingen hadden allcenlijk ten doel, de uitbeeldingen van plaatsen en gebouwen ietwat meer te doen overeenstemmen met de vermeerderde kennisse der bouwkunstige historie en d'oudheid der zaken, als ook de waarschijnlijkheid der voorstelling of wel, gelijk een beoordeelaar in d'Avondbode van 1838 ter snede doet opmerken, alleenlijk „uit lust tot veranderen zonder te weten wat het gelden moest.” — Zoo heeft de kunstschilder J. E. de Vries voor het eerst in den jare 1838 op de dusgenocmde zetstukken in het eerste bedrijf, de tenten en het wapentuig uitgebeeld daar Gijsbreght van spreekt als zijnde door den vijand achtergelaten; tot het tweede deel van het tweede bedrijf, daar Egmont en Vosmeer elkander ontmoeten, op een achterdoek het bolwerk der stad, heel somber, geschilderd; en de Gothieke zaal van Waldorp, als te luisterrijk voor Gijsbrecht's Huis, door eene achtkantige kamer, zonder venster, en al te kaal, vervangen. Wat de kloosterkerk aangaat, hiervan wierd in den jare 1838 het doorgeslagen schutdoek aan het tweede scherm, dienend om het achterdeel tijdelijk te bedekken, weggelaten en dit is sedert aldus gebleven, schoon in het jaar 1877 het karakter dier kerk veranderd wierd en half als hooge kerk, half als kloosterkapel voorgesteld. Voor het eerst openbaarde zich in datzelfde jaar de zucht om de werkelijkheid tot in kleinigheden te benaderen, door in het tweede deel van het tweede bedrijf in de gracht om den stadswal, daar Vosmeer over kwam zwemmen, schepen te doen heen en weder varen. Eindelijk is ten leste in den jare 1892, na den brand van den Amsterdamschen schouwburg, bij het vertoonen in het Volkspaleis, eene poging gedaan om het gebeurende in dit treurspel op het schilderachtigst en tegelijk plechtig voor te stellen, schoon dit door overdadigen ijver en zucht tot te velerlei nietige bijzonderheden en vertoon, al dewelke den grootschen indruk aan het begin en het einde verstoorden, zoomede door te zwakke kunst van den doekschilder, den kunstkundigen en daaronder hém, op wiens aandrijven dit aldus beproefd was, wat bitter smaakte. Wat aan meerdere plechtigheid en statigheid gewonnen wierd, gold alleenlijk d'uitvoering der reizangen. Van dezen was in den jare 1815 voor d'eerste maal die der Amsterdamsche maagden in het eerste bedrijf, en een zestig jaren later die der Edelingen hersteld, komende

de joffers, die de maagden voorstelden, op het zonderlingst uitgedost, in dubbele rij van den achtergrond haastig naar voren schieten, waarna, op het volzeggen van den zang, Gijsbreght de voorgangster der rei — als ging het op een dansen van eene 18^e-eeuwsche menuet, — op het sierlijkst de hand reikte, en met haar het tooneel afstapte. De Edelingen, sedert het jaar 1876 door mannen en jonkvrouwen voorgesteld, kwamen mede, nadat een schutdoek op den voorgrond voorgelaten was, in der haast het tooneel opwandelen. Bij de vertooning in het laatstgemelde jaar 1892 schreed de Rei der Maagden, met palmtakken in de hand, tot aan het uiterste van de stadspoorte, in plechtigheid voort; terwijl na het omhooghalen van het doek met den stadswal, in het tweede bedrijf, de Rei der Edelingen, op den achtergrond bij een kerkpoort, die licht uitstraalde, zichtbaar wierd en in statige onbewegelijkheid den reizang voordroeg. Ook wierd toen voor d'eerste maal de kerstnachtzang in het klooster, tot besluit van het derde bedrijf, weer voorgedragen. De Rei van Burghtsaten is toen evenwel nog alleenlijk door éene speelster voorgesteld, die gedurende het gansche verhaal van Arend op hare beurt had zitten wachten, alsof haar Reizang eene vooraf bepaalde rede en gecnszins de openbaring van eene oogenblikkelijke aandoening was; min erg evenwel dan gelijk bij vertooningen in de hofstad vroeger en later gebeurd is, daar Badeloch zelf dezen lofzang op haar liefde en trouw voordroeg! — Den leunstoel, daar nog in den jare 1886 Arend op het slotplein in neergeleid was, hebben wij echter voorts gemist, terwijl al sedert het jaar 1877 d'Engel Rafael niet langer in eene wolk neerdaalde, (wat somtijds door het te snel of te laag afdalen in het komieke viel) doch bij het optrekken van de wolken staande gezien werd, met eenen pallemtak in de hand, doch nog zonder zijne vleugels, gevende dit zichtbaar worden in de wolken eenen indruk van meerder plechtigheid en geheimzinnigheid. Doch in het geheel bleef, gelijk jaren lang, de vertooning al te zeer in het tooneelmatige en kijkspelachtige, vermissende die wijding als een schouwspel van zoo godvruchtigen en belangrijken handel vorderde en toekwam. Niet gering beletsel was ook de muziek, vóór den aanvang en tusschen de bedrijven door de speelluiden uitgevoerd. Wel had ter gelegenheid van het tweede eeuwgetijde de muziekmeester A. Berlijn een voorspel, tusschen spelen en koren voor dit treurspel getoonzet, doch al ware deze meer naar de kunst geweest dan de roep des vervaardigers ons vermag te doen gelooven, zoo zijn dezelve toch niet langer dan een viertal jaren achtereen in den schouwburg uitgevoerd. Ook is het voorspel van den meer kunstkundigen Verhulst slechts ettelijke jaren, sedert 1871, door de speellieden ten gehoor gebracht, en sedertdien de zonderbaarste mengeling van onderscheidene stukken vóór den aanvang en tusschen de bedrijven tot ontstichting der kunstkundigen gespeeld. Weshalve het geenszins overvloed van weelde mocht heeten, dat door den nu levenden muziekmeester Bernard Zweers, als eene inleiding tot elk bedrijf en ter opluistering der reizangen, eene aaneengeschakelde reeks van muziekstukken te voorschijn gebracht wierd, makende elk deel eene voorbereiding tot den volgenden handel om den toehoorder in de ware stemming tot het meeleven in denzelfden te brengen, en strekkende de muziekzetting der reien tot verhooging harer diepe innigheid en plechtige statigheid. ✠ (O)(O) ✠

✿ XXVIII ✿ VAN ✿ DE ✿ COSTUUMEN ✿ EN ✿ DE ✿ STOMME ✿
 VERTOONING ✿ EN ✿ HOE ✿ DEZE ✿ MET ✿ GROOTER ✿ LUIDRUCH-
 TIGHEID ✿ OP ✿ DEN ✿ TRANT ✿ VAN ✿ EEN ✿ KIJKSPEL ✿ GING ✿

DOCH behalve het hierboven vermelde waren daar nog drie omstandigheden, dewelke als voorname beletsels tot het wèlgenieten des treurspels als een gewijd en stichtelijk schouwspel samenwerkten. Als d'eerste golden de kostuumen daar de spelers in gestoken waren; als de tweede de vertooning van d'overrompeling des kloosters, in het darde bedrijf, [gelijk het stuk gespeeld wierd,] tot besluit daarvan ingevoegd; en ten derde, of meeste, de verhaspeling van des dichters werk in zijne verskunst en taal. Omtrent die kostuumen hooren wij in het spel enkelen der personagies, als Gijsbreght, Badeloch, Gozewijn, en de Bode gewagen, toonende daardoor hoe reeds van den aanvang d'onderscheidene figuren in passende en somwijlen sierlijke kleedij gestoken waren: Gijsbreght en de krijgers in het harnas, Badeloch in hare pronkkleedren, Gozewijn met de teekenen zijner bisschopswaardigheid. Of deze kleeden toen naar d'histoire getrouw, volgens het tijdstip van de verwoesting van Amsterdam, gekozen waren, mag met reden worden betwijfeld, overmits Vondel zich niet het Amsterdamsche dorp van den jare 1300, doch de stad van twee of drie eeuwen later gedacht heeft en doenmaals ook de kennis van d'oude tijden en zeden wat zwak viel. Veeleer mag worden gegist, dat de krijgers naar den trant van zijne eigen dagen uitgedost waren, makende aldus krachtige en tot den krijg wèl gereede figuren. Maar als in de volgende eeuw de zeden verwijfd en d'edelen in Frankrijk, daar ons volk de les van leerde, tot saletjonkers verworpen waren, moest de kleedij van die dagen voor die middel-euwsche ridders wat in het potsierlijke vallen. Aldus vinden wij op de boven vermelde plaat van het kloostertooneel vóór het jaar 1772 eene uitbeelding van Gijsbreght, daar de volgende komieke beschrijving, door den geleerden Siegenbeek, als herkomstig uit dien tijd gegeven, wèl op past: „Gijsbreght droeg een rok met lange panden, roode voering en breed gouden passement, grooten driekanten hoed, gepoederde paruik en haarzak, witte zijden kousen, schoenen met steengespen, cabretten handschoenen, diamanten ring, en een gouden degen en hellebaard in de hand”. En de meergemelde Rotterdamsche Heer spreekt in bewondering over het „wit satijne kleed met een strook zacht en heerlijk staande bont”, door Badeloch in zijnen tijd gedragen, alsmede van vier grenadiers, met hooge mutsen op en witte slobkousen aan de beenen, dewelken Gijsbreght als hellebaardiers dienden, dragende voor het overige het volk van Egmonds zijde blauwe, en dat aan Gijsbreght's zijde roode sluiers.

Van dien zelve Heer vernemen wij intusschen mede, dat te dien tijde reeds andere stukken, als *Jacoba van Beieren*, in het oud-hollandsche gespeeld wierden, en de prentverbeelding van het kloostertooneel na den brand, alsmede die van het eerste bedrijf, leeren ons, hoe aan het einde der 18^e eeuw dit oud-hollandsch nu eens als uit de 16^e, dan uit de 17^e eeuw genomen wierd, als een Spaansch hop-

man uit den tachtig-jarigen oorlog of met eenen schoudermantel, slappen vilten hoed en half hooge laarzen uit de jaren 1650. Sedert wordt van vernieuwing der kostumen meer bijzonder in de jaren 1803, 1855, 1871, 1877 op d'aankondigingsplakkaten gewaagd, doch de klachten over d'onvoldoendheid ervan daarmee geenszins gesmoord. Badeloch wierd in een veel te vorstelijk hermelijn met kroon, de rij van Amsterdamsche maagden in veelkleurige zijden japonnen en wit glacé handschoenen, de bisschop „als cen Sinterklaasjen” evenzeer met glacé handschoenen uitgedost, en d'edelen en krijgslieden in maliënkolders van zilverstof met papieren schilden gestoken, alles op zijn glimmendst, dermate dat zij meer als aangekleede poppen in een kijkspel dan als strijdbare mannen of plechtig gekleede vrouwen zich vertoonden.

Doch ergst van al stond het met de Vertooning in het klaerissenklooster gesteld. Of deze bij d'opening des schouwburgs in den jare 1638 reeds in zwang zij geweest kan alleenlijk gegist worden, overmits de naam van Floris van Haemstede, op de lijst der personagies, onder de Stommen vermeld staat, leverende dit een vermoeden dat hij onder d'aanranders van het klooster geteld moet geweest zijn. Ook was de lust tot het maken van vertooningen al in 's dichters dagen zonderling krachtig, gelijk onder meer mag blijken uit de stomme vertooning en den dans onder het eten in den *Aran en Titus* en van het hangen in de *Gebroeders* ten beste gegeven. Of bij dit eerste spelen in den jare 1638 echter meer dan het indringen in het klooster vertoond zij, valt buiten den gis. Niet onmogelijk schijnt het, dat, in latere dagen, toen de lust tot stomme vertooningen zoo overmachtig geworden was, tot die in den *Gijsbreght* mede wat toegevoegd zij, in wat geval d'eerste dus zich tot het alleen indringen des vijands bepaald moet hebben. Van dien krachtigen lust tot vertooningen, door den Amsterdamschen dichter en glazenmaker Jan Vos als regent van den schouwburg gevorderd, spreekt niet alleenlijk de vertooning tot Vondel's *Jeftha*, door hem ingericht, doch bovenal de zeer uitvoerige tot den *Facton* van denzelven dichter in den jare 1685, schoon het konstgenootschap *Nil Volentibus Arduum* reeds toenmaals op het heftigst tegens dezulke geijverd en den schouwburg bestuurd hadde. Hoe het met deze vertooning in d'achttiende eeuw gegaan zij, leert ons aldereerst d'eerst besproken plaatverbeelding, daar Gijsbreght met schild en zwaard een soort van dreigement tegens de verschrikte krijgsknechten van den vijand uitvoert, die bij den ingang links opgesteld staan. In hoeverre zulks op het tooneel ook plaats vond, mogen wij met reden betwijfelen, daar in het spel van geen ontmoeten tusschen Gijsbreght en den vijand gewaagd wordt. Dan, schoon daarin mede geen sprake is van eenig vechten in dat klooster anders dan het vermoorden van nonnen en bisschop, zoo is dat toch te dien tijde in zijnen gang gegaan; luidende het verhaal van den Rotterdamschen Heer over de vertooning aldaar op den 31sten Augustus 1773 „dat het innemen van het Klaerissenklooster zeer goed ging”. „De meeste der acteurs grepen elkander met zwaard en „schild geweldig aan, barstende van twee bijzondere deuren tegeneen zeer vinnig „uit”. Dat daarop de gordijn zoo spoedig viel, scheen hem jammer „daar het, wat langer open gebleven zijnde, het gezicht wel waard was”. Dan, de nu volgende Vertooning, bij het wederophalen van de gordijn, voldeed niet minder, „leggende

„de nonnen om en bij den bisschop, in eene akelige gedaante en als dood ter aarde „of als eerstelijk doorboord wordende; en Meneer de Bruin (Hopman) als van nonnen „weerhouden, met kale ooren, gaf een wilde en woeste krijgsman te zien, terwijl „een soort van brandklok al gedurig klepperde, gelijk onder het vechten insgelijks „was geschied”. Als dit spel den 11^{den} September ten derden malen gegeven wierd, „ging het gevegt ook al vrij woest in het werk, gelijkende veel na het ernstige, „en de vertooning van de bisschops en nonnenmoort, gelijk ook het vallen en „leggen der dooden, half dooden en gewonde, gins en herwaards op de voor- en „achtergrond gelegen of al vallende verbeeldt, gaf ook al groot genoeg, zijnde „van voren en achterwaards en rondom aan alle kanten, niet op het tooneel dan „akelige gezichten, doch in zulk eene vertooning voldoende voor de oogen”. — En van de herhaling op 27 en 31 Dec. hooren wij „het uithalen der bisschop Gozewijn „was zeer aandoenlijk en ging brusk en streng in zijn werk”; alsmede: „in de „vertoonning ging blazen of gerucht maken, trommelen en luiden alles op zijn order”. — Van al dit geruchtmaken spreekt ook d'Engelsche d'Israeli in zijne „Wetenswaardigheden betreffende de letterkunde”, daar hij vermeldt „dat het geluid van „oorlogsmuziekwerktuigen met behulp van donderbussen en gedonder d'aanschouwers in het hart greep, durende de geheele vertooning wel tien minuten”. Doch schoon al dit rumoer het gemeene volk behagen mocht, en enkele oordeelaars, als ook de schrijver in *De Tooneelbeschouwer* van 1783, — klagende deze dat niet meer als vroeger, na een goed spiegelgevecht, „bij geopend doek” een fraai tooneel geformeerd wierd — der vertooning welgezind waren, zoo spraken anderen, als d'Engelsche Israeli en de Duitscher Grabner niet dan met kleinachting daarvan en juichte d'Amsterdammer Barbaz over eene groote winste, als bij eene uitvoering in Mei van den jare 1808 deze stomme vertooning ten leste achter gebleven was. Dan, dit afschaffen duurde blijkbaar niet lang, overmits in het jaar 1815 de geleerde van Limburg Brouwer, daar hij de vraag of wij een eigen tooneel bezitten, beantwoordt, spreekt van de stomme vertooning die nog „hedendaagsch” in den *Gijsbreght* de gewoonte is. — Aldus, schoon daartegen in naam van eene geoefende kunstkunde herhaaldelijk in den loop dier tijden geijverd is, heeft de gunst der menigte deze vertooning tot in deze tijden bewaard, wordende bij het uitvoeren van dit treurspel in Amsterdamsche volksschouwburgen van de heeren Grader en Nieuwenhuis zonderling afgekondigd, dat zulks zal worden „opgeluisterd met optochten, gevechten en Bengaalsche verlichting”. Ook zijn deze alsnog, zoo in levende beeldengroepen in het Amsterdamsche Volkspaleis als in eene kermistent in eene groepering van wassenbeelden, den volke afzonderlijk voor oogen gebracht, bewijzende hoezeer zij der burgerije smakelijk waren en het treurspel zelve bij het volk leefde. Eerst na het afbranden van den Stadsschouwburg t'Amsterdam, nu ettelijke jaren geleden gebeurd, is door de troep van dien schouwburg in den jare 1892 dit treurspel ten beste gegeven zonder gevecht en bengaalsche verlichting, en heeft den volke echter niet min behaagd dan dit te voren het geval geweest zij; doende dit ervaren te niet het onbeschofte zeggen van velen, dat d'aantrekking van dit oud-hollandsche treurspel alleenlijk in deze vertooning gelegen zij. * * *

XXIX VAN * DEN * TEKST * DES * TREURSPELS * ZIJNE *
 VERANDERINGEN * DOOR * DEN * DICHTER * EN * VERBROD-
 DELING * DOOR * DEN * NAZAAT * * * * *

LS in den jare 1659 Vondel zich neerzette tot het verbeteren van de feilen, welke hij in zijn dichtstuk bespeurd meende te hebben, zoo heeft hij aldereerst ettelijke woorden, die den Roomschen Godsdienst betroffen, veranderd, als hebbende hij sedert zijnen overgang tot dat oude geloof geleerd, wat verschil er zij tusschen de benaming der onderscheidene geestelijken en gestichten, veranderend aldus *abdy* in klooster, *broer* Peter in Heer Peter; dicns woorden over den gesneefden Arend: „hij is al dood” in „hij is berecht” en inlasschende in Rafaels toespraak vier regels, waarin hij, tegens zijne eerste voorspellingen van het hervormd Amsterdam, de handhaving van het oude geloof voorstond. Voorts veranderde hij meerdere uitdrukkingen, als vallende in d’oorspronkelijke dichtregelen wat slap of gewoon, zoekende hij zelf onder den invloed van de meerdere deftigheid, sedert in d’Amsterdamsche burgerije gedrongen, zijne verzen immer statiger te doen opdraven. In dit vcranderen heeft hij zomwijlen het juiste wit getroffen, vervangende de navolgende slappe, of kleur- en klanklooze gedeelten door andere, die steviger en glanzender in het harnas der verzen voegden, zooals in deze gelijkenis van oorspronkelijke en latere zetting te zien is:

vs. 228	Het wintert fel, <i>wanneer 't een ondieer 't andre eet</i>	<i>Wanneer een wolf den andre eet.</i>
vs. 454	't Is tijd, zij wisten garen <i>Wat hiervan wezen mag</i>	<i>Wat heimlijk bij ons broeit.</i>
vs. 77	O adelijke spruit van 't huis — <i>weleer te Woerden.</i>	<i>Van 't hooge huis te Woerden.</i>
vs. 799	<i>De stad die staat in brand</i>	<i>De zeestad staat in brand.</i>
vs. 868	Wat stormen <i>zijn mij niet gewaaid al over 't hoofd.</i>	Wat stormen <i>waaiden mij niet sedert over 't hoofd.</i>
vs. 989	Maar trek me _____	
vs. 990	Eerst aan dit <i>lamme lijf mijn prachtigste gewaad.</i>	Eerst aan dit <i>stramme lijf mijn statigste gewaad.</i>
vs. 1128	De kennis van den weg _____	
vs. 1130	<i>Die kwam ons vrij te baat.</i>	<i>Kwam dapper ons te baat.</i>
vs. 1190	De winden buldren zóo, <i>aleer het weer bedaart</i>	— eer 't <i>bijster weer bedaart.</i>
vs. 1542	Hij is <i>met vollen roem</i> in 't harrenas gestorven	Hij is met <i>krijgsmanseer</i> in 't harrenas gestorven.
vs. 1548	En draven voor het heir <i>op eenig brieschend paard.</i>	— op een <i>luid brieschend paard.</i>

In andere regels evenwel heeft Vondel de natuurlijke of vloeiende uitdrukking door zijne zucht tot het meer deftige bedorven, gelijk de hovelingen tegens de gevoeligheid en kinderlijke ongedwongenheid ingaande:

vs. 752	<i>Wel liefste wat is dit? Hoe ziet gij zoo beschreid? Wat nevel van verdriet bezwalkt uw blinkende oogen? Sta stil, mijn lief, sta stil, uw Gijsbreght zal ze drogen. Nu kus hem eens, en zeg, wat is het dat u smart?</i>	<i>Mijn halve ziel wat is dit? Wat ziet gij zoo beschreid? Wat nevel van verdriet bezwalkt uw blinkende oogen En heeft den Hemel van uw aanschijn zoo betogen! — Nu zijt gerust en zeg, wat is het dat u smart?</i>
vs. 803	<i>Op, op, berg Gozewijn! vooral mijn eenig pand, Klaeris, mijn zoete zorg.</i>	<i>Klaeris, mijn eigen hart.</i>
vs. 919	<i>Aleer ze nauwlijks zijn geboren,</i>	<i>Vergaan, die nauwlijks zijn geboren,</i>
vs. 958	<i>Maar gij mijn dochterkens, dien nog het leven lust,</i>	<i>Mijn dochter wien het leven beter lust,</i>
vs. 991	<i>Aleer zij ons verrassen.</i>	<i>Eer krijgslieën ons verrassen.</i>
vs. 1081	<i>In 't onweer daar het schip in zee drijft zonder roer.</i>	<i>In 't onweer, dat de staat in zee drijft zonder roer.</i>

Doch deze veranderingen waren kleinheden bij de verknoeiingen, dewelke door het schrappen van gansche gedeelten uit den tekst; door het vervangen, in heel het spel, van de woorden: GOD en JEZUS, als niet passende op het tooneel; door slordigheid in het leeren en oneerbiedigheid en ongevoeligheid in het spreken bij de speelders, in den loop der jaren, sedert d'eerste vertooring, de kunstkundigen gestoken hebben. Eene klacht over deze verknoeiingen en veranderingen vinden wij bij den schrijver Witsen Gijsbeek in den jare 1827 en wierd sedert herhaald en bevestigd bij het onderzoeken van d'onderscheidene tooneeluitgaven van het spel, daar enkele der zonderlingste veranderingen in gedrukt staan, zoomede door schrijvers, die van hunne ervaringen in den schouwburg aantekeningen gehouden hadden. Van d'eerste, uit de geprinte werkjes van de jaren 1825 en 1868, mogen hier dan om te beginnen eenige voorbeelden staan:

vs. 134	<i>Daar ik eerst God alleen en anders geene heeren En kende in mijn gebied;</i>	<i>Daar ik eerst niemand diende en nimmer een'ge heeren Erkende in mijn gebied.</i>
vs. 163	<i>Mijn welgeboren Heer! de zoete Jezus zij Met u en uwe stad</i>	<i>de goede hemel zij Met u en uwe stad!</i>
vs. 262	<i>Manhafte Hopliën! God wil't leger lange sparen In onderlingen peis!</i>	<i>Manhafte hopliën, wilt het leger langer sparen In onderlinge vree.</i>

Aldus in dat eerste bedrijf; erger wierd het in de volgende:

vs. 546	Maar 't <i>Godshuis</i> op te doen baldadigen soldaten Of ruitren, 'k lij het niet; 'k vermag 't met geen gemoed: <i>Het klooster is Gods erf en Jezus eigen goed.</i> Wie kloosters raakt, die raakt den appel van <i>Gods</i> oogen	Maar 't <i>klooster</i> op te doen baldadigen soldaten Of ruitren, 'k lij het niet; 'k vermag 't met geen gemoed. <i>Ja eer ik zulks gedooge ik stort veeleer mijn bloed!</i> Wie 't klooster raakt, die raakt den appel van <i>onze</i> oogen.
vs. 831	<i>God lof</i> , dat ik de troepen Des vijands ben ontvlood;	<i>Ik ben blij!</i> dat ik de troepen Des vijands ben ontvlood;
vs. 873	Geduld, mevrouw! geduld. <i>God proeft zijn uitverkoren.</i>	— <i>Zoo proeft men d' uitverkoren!</i>
vs. 902	<i>Vrouw zuster!</i> ik beloof, 'k zal zonder hem niet keeren	<i>Mevrouw, betrouw me vrij,</i> 'k zal zonder hem niet keeren!
vs. 1033	Dat werde nimmer waar, <i>o Goddelijk</i> geslacht!	— <i>O deugdelijk</i> geslacht!
vs. 1052	Zoo neem ik <i>God</i> en al zijn engelen tot getuigen	Zoo neem ik <i>U</i> en al dees nonnen tot getuigen
vs. 1055	<i>Gij hebt godvruchtig, neef!</i> u neffens ons gekweten. <i>Wij zullen 't noch voor God noch Engelen vergeten.</i> <i>Den grooten God alleen zij eere in 't hemelrijk.</i>	<i>Gij hebt u, van uw plicht, mijn waarde neef gekweten.</i> <i>Wij zullen 't ook noch hier noch namaals ooit vergeten</i> <i>Van Uw oprechte trouw dit allerleste blijk.</i>
vs. 1228	De helsche Grobber stichtte Met een gewijden toorts den brand in 't heilig dak. <i>Hoe leed het God</i> , dat hem de moord niet eer en stak!	<hr/> <hr/> <i>Is 't mogelijk</i> dat hem (?) de moord niet eer en stak! —
vs. 1237	En hoop <i>de goede God</i> zal mijn Heer broeder sparen	En hoop <i>het goed geluk</i> zal mijn heer broeder sparen
vs. 1408	In't midden van de rei, die even vierig bad, <i>En door een vast geloof op God</i> zoo moedig steunde	<hr/> <hr/> En op haar eigen deugd, zoo stout, zoo moedig steunde!
vs. 1667	<i>Getroost u daar een wijl te wachten tot dat God</i> <i>Ons weer te zamen breng</i> en gun een beter lot.	<i>Nu ga, getroost u daar een wijl te wachten tot</i> <i>De Hemel ons weer pare en schenk een beter lot.</i>
vs. 1851	<i>Dus geef u haastig sloop;</i> 'tis tijd, want zonder <i>God</i> <i>En onze hulp,</i> 't was omgekomen met uw slot!	<i>Dus geef u haastig sloop; de vijand, die vast raast,</i> <i>Zal straks hier binnen zijn,</i> 't is tijd dat gij uw haast!

Deze beide laatste proeven van veranderingen vallen alvast wat nader den-
zulkten, die de speelders zichzelve in het verslappen en verhandelen van den tekst
te veroorloven plachten, weglatende halve regels, zeggende *legt* voor het zoet-
vloeiender *leit*, en andere, als dezulke:

✠ „Een krijgsman laat zich *door niemand* ringelooren” — ✠

✠ „t Is geen *deugdzaam* mensch, die brand in kloosters sticht.” ✠

✠ „Ga hene, Basterdzoon of *u 't noodlot u* wou gehengen.” — ✠

✠ „Al d' andere starretjes, die met vreugd *uit rijden* gaan.” — ✠

verbrokkelend niet alleen den zin doch ook de rythmiek en den klank der verzen.
Onderscheidene weglatingen zijn mede in zwang geweest, als uit Gijsbreght's voor-
afpraak, Willebord's bejegening tot Gijsbreght en zijn gekijf met Diederick,
Gijsbreght's verhaal tot Badeloch, het verhaal van den Bode, Gijsbreght's twist-
gesprek met Badeloch, Heer Peters gebed en toespraak tot Rafael, beloopende
te zamen een tweehonderd verzen van de negentienhonderd, en hebbende meest
betrekking tot ontboezemingen over verleden gebeurtenissen en godsdienstige
zaken, latende evenwel de vier regels in Rafaels toespraak, dewelke op d' opening
van den schouwburg wijzen, hoewel slechts gelegenhedswoorden en dus in latere
tijden wat zonderling, ongerept. Ook heeft men mede eene verouderde uitdruk-
king, dewelke nu misverstand verwekken moest en den lachlust gaande maken:
„O Jezus, sta ons bij dit is een *mislijk* teeken”, behouden, duidelijk óm daar-
mee den lach van het klootjesvolk te verdienen. De beide eerste reizangen zijn
in d' achttiende eeuw gebannen geweest, daar het spreken of zingen van deze
reien buiten den Franschen smaak in het treurspel viel, en d' eerste in den jare
1815, de tweede eerst zestig jaren later, in 1877, voor goed hersteld. Eveneens
wierd de Kerstnacht, die het derde bedrijf besluit, weggelaten, doch het tooneel in
het Klacrissekklooster, als het tweede deel van dat bedrijf, ten volle opgevoerd, ope-
nend met het zingen door de nonnen, onder begeleiding van een orgel, van een
in die dagen door een rijmelaar geschreven zang, in drie coupletten, waarin de
nonnekens zoo wat brabbelen van „bij deez gewijde altaaren zich zelf voor strui-
kelen te bewaaren” en meer zulk geknutsel. In stee van het lied van d' ouden
Simeon werd mede eene rijmelarij van denzelfden 18e eeuwschen verzenmaker
gezongen, aanvangende met de woorden: „O Bethlehem, hoe klein gij waart” —
weshalve Gozewijn, in stee van de nonnekens uit te nooden den lofzang van
d'ouden Simeon aan te heffen, hen aldus bejegende:

✠ Nu kinders zet u hier, verheft voor 't lest uw stem

En zingt benevens mij den lof van Bethlehem. ✠

Zonderling treurig is het om den tekst van dit treurspel in de jaren 1840—75
gesteld geweest, daar toenmaals d' eerbied voor Vondels treurspel op het laagst
gedaald was, schoon in den jare 1845 vermeld wierd, dat bij de derde opvoering
op den 5en Januari van dat jaar op verlangen der koninklijke commissie voor het
nationaal tooneel de oorspronkelijke tekst „zooveel mogelijk” gevolgd zou worden.
Daar toen evenwel de meeste speelders d' ouden, verhaspelden tekst nog in het
hoofd hadden, wierd met dit pogen weinig gewonnen, al evenmin bij eene her-

haling daarvan in dat jaar 1877, daar toenmaals de hooggeleerde Heer Alberdingk Thijm, den dichter zonderling toegenegen, met het toezicht op de tekstverbetering belast wierd. Enkele gedeelten bleven achterwege en drie jaren later ging het van nieuws op een besnoeien en broddelen. ✧ ( ) ✧ ( ) ✧

✧ XXX ✧ VAN ✧ DE ✧ BEGINSELEN ✧ DIE ✧ DE ✧ VERTOONING ✧
✧ VAN ✧ PLECHTIGE ✧ TREURSPLEN ✧ MOETEN ✧ LEIDEN ✧
✧ EN ✧ HUNNE ✧ TOEPASSING ✧ IN ✧ TOONEELVORMEN ✧ ✧ ✧

EN Berechters van deze keuruitgave van Vondels roemruchtig treurspel heeft het gedocht, dat hunne arbeid geenszins voltooid zou wezen, bijaldien niet het overzicht van de vertooning des spels, gelijk deze in den loop der eeuwen gebeurd is, besloten wierd met eene schilderij van wat zij zou kunnen en moeten zijn.

Bij den aanvang, mèt de openstelling van den nieuwen schouwburg, was daar, gelijk hierboven uitvoerig is opgemerkt, wellicht op het tooneel niets dan eene enkele aanduiding van de plaatselijke gesteldheid daar d' onderscheidene tooneelen gedacht waren voor te vallen.

Doch indien al niet vroeger, zoo is sedert de hernieuwing des schouwburgs, in den Italiaanschen trant, regelmatig gepoogd met behulp van veranderlijke doeken en schermen den aanschouwer de plaats der handeling zelve voor te stellen, makende elk tooneel eene afzonderlijke schilderij, naar d' optiek der schilderkunst opgebouwd. — En zoozeer werd hierdoor de lust des publieks tot aanschouwen gewakkerd, dat deze tafereelen van doek en schermen gaandeweg om haar zelve wierden gezocht en niet langer alleen strekten tot rustigen achtergrond van het spel en de vertooning. — Gelijk ook in de versieringskunst gaandeweg niet langer de vormen, van de natuur afgezien, dusdanig veranderd wierden, dat zij alleenlijk als deel van de geheele versiering strekten, doch wierden naargevolgd om haar zelve, en de bewondering des toeschouwers voor de nauwkeurigheid der nabootsing gevraagd.

Maar niet de schilderachtigheid der schouwtooneelen om hen zelve moet het doel der vertooning in den schouwburg zijn, zoo min als het spelen der vertooners en hunne kunstige manier van nabootsing der hartstochten aldaar vóór alles te zoeken zij. Die nabootsing der passieën en uitbeelding der plaatse dient te gebeuren tot verdieping van den indruk des tooneelspels en zijne vertooning aan den toeschouwer, gelijk het den dichter mag hebben voorgezweefd.

Om te beter tot dit doel te geraken, heeft voor ettelijke jaren de Duitsche kunstrechtter Rudolf Genéc, sprekende over het ten tooneele brengen van den Engelschen Shakespeare, voorgesteld dat daar, ter plaatse van de tweede koulissenrij, zou worden opgeslagen een door gansch het spel vaststaande, en ter hoogte van geheel het tooneel uit hout opgetrokken bouw, latende eene wijde opening in het midden, door wegschuivende doeken van zware stof bedekt; dermate, dat deze doeken, ter zijde getrokken zijnde, zouden zichtbaar laten een kleiner too-

neel, liggende twee of drie traptreden hooger en van achteren afgesloten door een beschilderd doek, daar de plaats der handeling op afgebeeld zoude zijn. En aan weerszijden van het wijdere voortooncel als van het kleinere op het midden, tot afsluiting van uit- en ingangen, elk een draaiend zijscherm van tapijt ofte fluweel, makende eene rustige omlijsting van het tooneel, die, alnaar de behoeften, meer of minder in het vizier kost geschoven worden. Aldus zou den toeschouwer op het achterdoek des middentooneels de plaatse der handeling worden aangeduid, doch niet onder zijne oogen geduwd, en bij elke verandering van die plaatse de vaststaande bouw d' onderscheidene deelen des spels aanéénverbinden.

Naar d' aanwijzing van dezen kunstkenner heeft daarop het voormalig hoofd des Koninklijken Schouwburgs te München, Vrijheer van Perfall, dusdanige tooneelrichting tot vertooning van de spelen des Engelschen Shakespeare en des Duitschen Goethe door den tooneelwerktuigkundige Lautenschläger doen bouwen. Doch deze, niet al te dooroeffend in kunstkunde, begreep niet hoe die vaststaande bouw des tooneels zou moeten wezen in overeenstemming met den aard en als de verzinne-king der stemming en gedachte van gansch het spel; makende hij een toestel dat den kenner der edele bouwkunste om gebreken in den samenstel en gemis aan eigenaard mishagen moest, en dat met de schilderingen op het achterdoek niet samenging, nochte den toezinder in de stemming en voorstelling des dichters inwijdde. Weshalve de indruk van deze vernieuwing dus weinig voldeed, dat d'ontwerper alras tot wijzigingen van de oorspronkelijke gedachte komen moest en de vaststaande bouwstellingen door stijllooze blad-schildering bedekken ging, verdonkerende daarmee inéenen de hoofdgedachte dezer vernieuwing. * *

⊗ XXXI ⊗ VAN * DE * VERTOONING * VAN * DEN * GIJBREGHT
* VAN * AEMSTEL * NAAR * DE * LEERSTELLING * EENER *
STRENGE * KUNSTKUNDE ⊗ * ⊗ * ⊗ * ⊗ * ⊗ * ⊗ * ⊗ * ⊗

ELIJK Vondels treurspel in onze eerste beschouwing van het werkstuk en zijn samenstel den lezer vertoond is, moet het nu staan voor zijne verbeelding als eene versmelting van twee beginselen: Beweging en Rust; Beweging in Rust.

In het toepassen van deze beginselen bij het uitbeelden van dit werkstuk als eene levende schilderij moeten aldus de Bouwkunst, die de Rust; en het veranderlijk geschilderd doek, dat de Beweging aanduidt, samenwerken tot één.

Vondels treurspel toont: *de verwoesting van Amsterdam.*

Wat daarbuiten of daarbinne gebeure: de Stad blijft onwrikbaar de Hoofdfiguur van zijne schilderij.

Als Zinnebeeld van die Stad stichte derhalve de Bouwkunst — in navolging en verbetering van den Duitschen kunstkenner — één vaststaande stuk van Muur en Poort, dat gedurende gansch het spel den toeschouwer vóór oogen blijft en alle onderscheidene tooneelen, zóo daarbuiten als daarbinnen gespeeld, in éenen groep of omlijsting vereenigt. Daarbuiten: — de stadspoort er tegen aange-

bouwd — houdt Gijsbreght zijne voorrede en spreekt tot Willebord, Arend en Vosmeer.

Van daarbinnen — de krijgsknechten van Gijsbreght en zijne burgerij aan weerszijden van de poort als eene levende haag tegen den muur geschaard — treedt, tot aan het einde der poort, de vroolijke Maagdenrij om hem te begroeten, toonend zich mede op het bolwerk der stad.

Daarbuiten, in den nacht, — de kloosterpoort voor den vasten muur gesteld — konkelen Egmont en Diederik en bedreigt deze den vromen vader der Kathuizers. Daarbuiten — een blauw doek er vóór schemerend — gemoeten Egmont en den sluwen Vosmeer elkander.

Daarbinnen — als voor eene openstaande kerk in feestkleedij — zingt de Rei der Edelingen haar lied van de kleinheid en den ootmoed.

Daarbinnen — op die verhoogde stellage, alleen nu omlijst door poortopening en muur — klaagt in haar vertrek Badeloch hare onrust om hare droomen uit. Van buiten roept Heer Peter zijnen onheilskreet en stormen de bondgenooten makender na, door Gijsbreght ten strijde voorgeleid.

Daarbinnen — in d' enge kloosterkapel — zingt, d' oogen naar het altaar gewend, de rei van nonnen haar droeve Kernsnachtlied en toont Gozewijn zich doodsgewijd. Van buiten stort Gijsbreght aan en na hem de vijand, wien, na het binnenstormen, de middengordijn bedekt.

Daarbinnen in haar vertrek zit Badeloch, om haren Heer beangst, en doet Arend zijn verhaal; daarbuiten, staande tusschen den toeschouwer en bezwijmde Badeloch, zingt de Rei van Burghtzaten haar lied van den Huwelijksrouw. Van buiten naderen Gijsbreght en de Bode, en toont de Bode, op den drempel, het uitgemoorde klooster en jammerende stad.

Buiten en binnen één, als twee deelen van één groot slotplein, ontzegt Gijsbreght den heer van Vooren zijne bede en ijvert met Badeloch.

Daarboven, in d' omstraalde nis, verschijnt, op het bidden van Heer Peter, d' Engel Rafael, en toont, op zijne twijfelvragen, zich ten tweeden en ten derden male, opdat Heer Peter en Gijsbreght wél weten zullen dat Hij is eene Goddelijke verschijning en geen Alfsgedrocht.

Daarbinnen, in droeven druk naar achteren wijkend, verlaten allen, in de gestalte als van Gijsbreght's woorden, het fél bedreigde slot, gedekt door Rafaels mist en nevel, die het langzaam ochtendgrauwen dooden. ✧ ( ) ✧

✿ VAN ✿ DE ✿ BOEKEN ✿ GESCHRIFTEN ✿ EN ✿ LOOPMAREN ✿
DEWELKE ✿ TOT ✿ DE ✿ SAMENSTELLING ✿ DER ✿ VOORAF-
GAANDE ✿ HISTORIE ✿ VAN ✿ DES ✿ DICHTERS ✿ SPEL ✿ GE-
STREKT ✿ HEBBEN ✿

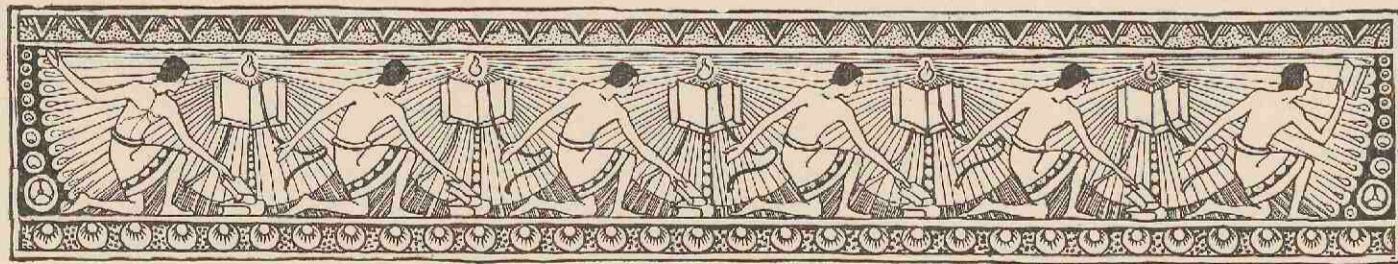

AARDIEN het den schrijvers voegt voor hunne lezers te belijden, uit welke grondstoffen zij het gebouw hunner redeneeringen hebben opgetrokken, gevende zij daardoor dien lezers de gelegenheid hunne beweringen en verzekeringen na te pluizen en te toetsen, zoo volgt hiermede eene lijst van de boeken, geschriften en loopmaren, daar de voorgaande historie van den Gijsbreght van Aemstel de nagalm van is. Doch niet kan de schrijver deze den keurigen lezer overgeven zonder allereerst ten aanhoore van eenen iegelijk betuigd te hebben, hoezeer zijn arbeid in het bijeenbrengen hem verlicht is door de vriendelijkheid van twee mannen, zijnde de heer A. Th. Hartkamp, die zijne weidsche verzameling van boeken, plaatwerken en schrifturen, als een spiegel der eeuwen, tot beschikking van den verzamelaar gesteld heeft, en de heer K. Z. Mehler, doormaals ter Boekerye van die stad van Amsterdam, dewelke zich vele moeite getroost heeft om de bescheiden, in deze boekerye verspreid, voor den schrijver bijeen te zoeken.

Hier nu volgt de gansche lijst in eenige regelmaat:

- UITGAVEN DES TREURSPELS: in de jaren 1637, 1638, 1638, 1641, 1650, 1655, 1659 (3 maal), 1661, 1662, 1682, 1690, 1699, 1704, 1706, 1709, 1716, 1717, 1726.
- TOONEELUITGAVEN: 1729, 1745, 1781, 1792, 1825, 1845, 1860, 1868, 1877.
- UITGAVEN met Inleiding en voorlichting door: SCHRANT, HEREMANS, VAN VLOTEN, ALLARD, VAN LENNEP, UNGER, ALBERDINGK THIJM, TERWEY en VERWEY.
- VERTALINGEN in het Fransch, in proza in de Collection des Chef-d'oeuvres des Théâtres étrangers 1832 en in het Duitsch door G. H. DE WILDE 1867.
- VERHANDELINGEN OVER HET TREURSPEL, (zelfstandige studies) bij:
- MAQUET in zijne «Proeven van Dichtkundige Letteroefeningen» (1783—86);
- BARBAZ in «Amstels schouwtooneel» (1808);
- JACOBUS KONING: Redevoering over Gijsbreght van Aemstel (Apollineum 1824);
- BUSKEN HUET (Litterarische Fantaisien, dl. I, 1868);
- Prof. JORISSEN (Nederland);
- Prof. ALBERDINGK THIJM (Gids 1879);
- J. J. v. D. STOK (Proeven eener ontleding van Gijsbreght van Aemstel 1867).
- Voorts in de bovenvermelde inleidingen tot het spel in hunne uitgaven van datzelve bij SCHRANT, VAN VLOTEN, VAN LENNEP, UNGER, TERWEY en VERWEY.
- Ook is meer of minder uitvoerig daarover gehandeld in gedeelten van werken, zoo tooneelkundig als algemeen historiek, als:
- A. S. KOK, Vondel in eenige van zijn vrouwenkarakters;
- Dr. A. HENDRIKS, J. v. d. Vondel en G. du Bartas (Proefschrift);
- «HET SCHOUWBURGNIEUWS ofte merkwaardige berichten betreffende tooneelvoorstellingen» (1743 en 1765);
- DE HOLLANDSCHE TOONEELBESCHOUWER (1762 en 1763);
- COMPLETE VERZAMELING der vijftig brieven van een Rotterdamsch Heer (1774);
- DE TOONEELKIJKER (1816 en 1819);
- WITSEN GIJSBEEK, Biliographisch Woordenboek (1827);
- DE NAPRATER (Jan. 1826);
- HET KRITISCH LAMPJE (1823);
- PANDORA IN HET BEZIT VAN HET TOONEELKLOKJE (1826/26);
- DE AVONDBODE, Algemeen nieuwsblad (19 Dec. 1837);
- DE SPECTATOR DES TOONEELS (1843 en 1844);
- HET ZONDAGSBLAD van het NIEUWS VAN DEN DAG (door dr. JAN TEN BRINK, 17 Jan. 1875);
- DE AMSTERDAMSCH COURANT (door J. DE BRIEDER, 7 Jan. 1877);
- HET NEDERLANDSCH TOONEEL, orgaan van Het Nederlandsch Tooneelverbond (door A. C. LOFFELT, 1877);

- HET WEEKBLAD DE AMSTERDAMMER (door Prof. ALB. THIJM, Jan. 1886);
- DE NIEUWE ROTTERDAMSCHÉ COURANT (door H. L. BERCKENHOFF, 8 Jan. 1889);
- HET NIEUWS v. d. DAG (door J. H. RÖSSING, 8 Jan. 1889 en Jan. 1892);
- DE OPRECHTE HAARLEMSCHÉ COURANT (door L. SIMONS, Jan. 1889 en 1892); — —
- Zoomede uitvoeriger in: dr. JONCKBLOET'S «Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde» (1869 vlg.);
- BAUMGARTNER, «Joost v. d. Vondel, sein Leben und seine Werke» (1882);
- L'ABBÉ CAMILLE LOOTEN, Etude historique sur le poète Neerlandais Vondel (Lille 1889).
- Terwijl in onderscheidene dezer vermelde geschriften, bizonders tijdschriften en loopmaren, almede van de vertooning gehandeld wordt, zoo vinden wij daarover, en over den algemeenen toestand des tooneels aan den Amsterdamschen Schouwburg meer nog alleenlijk of in het bizondere gewag gemaakt in de navolgende bescheiden:
- GEBRAEDT BRANDT, Leven van Vondel;
- GANSNEB-TENGNAGEL, De geest van Tegnagel (1660);
- FOKKENS, Beschrijvinge van Amsterdam (2e dr. 1662);
- DAPPER, Beschrijvingen van Amsterdam (1663);
- PELS, Gebruik ende misbruik des Tooneels (1681);
- DE HOLLANDSCHE SPECTATOR (CVII en CXLIV);
- 'T LEVEN VAN JAN PUNT;
- CORVER, Tooneelaanteekeningen (1786);
- PROEVEN van Tooneel oefening met aanmerkingen over de Tooneelspeelkunst (uitgegeven bij Arend Fokke Simonsz 1786, 1e deel);
- GESCHIEDENIS van den Amsterdamschen Schouwburg (gedeeltelijk in handschrift ± 1785);
- REPERTORIUM van den Amsterdamschen schouwburg (over de jaren 1760—1772);
- REKENBOEK van id. 1737;
- PROGRAMMA'S van id. (1774—1795; 1800—1820; 1825—1842; 1844—1860; 1864—1892, deze laatste in het bezit van de heeren W. G. Nieuwenkamp en A. Th. Hartkamp);
- TOONEELAANTEKENINGEN van eenen tijdgenoot van door hem bijgewoonde tooneelvoorstellingen (handschrift 1777—78, auteur onbekend);
- SCHOUWBURGSALMANACK voor den jaare 1786;
- DICHT- EN TOONEELKUNDIGE ALMANAK voor de jaren 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1796;
- DE ARKE NOACHS (1799 pag. 435)
- J. GRABNER, Brieven over de Verecnigde Nederlanden (1792);
- HAUG, Tooneelkundige Brieven (1808);
- P. VAN LIMBURG BROUWER, Verhandeling over de vraag: Bezitten de Nederlanders een nationaal Tooneel met betrekking tot het Treurspel? (1815?);
- D'ISRAELI, Curiosities of Literature (1821);
- SIEGENBEEK, Over de middelen tot vorming van een nationaal tooneel (1823);
- DE AMSTERDAMSCHÉ COURANT (5 Jan. 1854 en 4 Jan. 1859);
- AANKONDIGINGEN in dezelve (Dec. 1850—Jan. 1863);
- NEDERLANDSCH MAGAZIJN (1861, 1860, 1864 Januari);
- PROGRAMMA eener Duitsche voorstelling in het Salon des Varietés (1868);
- PROGRAMMA'S van vertooningen in het Grand Salon van Grader, Schans; in Frascati onder Nieuwenhuis, J. Eduard de Vries (1860); van Levende Beeldgroepen in het Paleis voor Volksvlijt (1871); van groepen in Rustma's diorama (1860?) en Pigis' Koninklijke Nederlandsche historische gallery op de Amsterdamsche kermis (1864) [de eerstgenoemde zonder data, — verzameling Hartkamp];
- HILMAN, Geschiedenis van den Amsterdamschen Schouwburg;
- J. H. RÖSSING, Geschiedenis der opening van den Amsterdamschen Schouwburg (Tijdspiegel 1874);
- C. N. WIJBRANDTS, Opgaven der vertooningen van Vondels spelen tijdens zijn leven (Dietsche Warande X);
- AANKONDIGINGEN in het Algemeen Handelsblad van Amsterdam (Dec. 1868—Jan. 1892);
- HET NEDERLANDSCH TOONEEL, orgaan van het Nederlandsch Tooneelverbond (1874, 1877/78 en 1881/82);
- DE PORTEFEUILLE (Jan. 1880, 1886, 1887);
- WEEKBLAD DE AMSTERDAMMER (Jan. 1879, 1883 en 1886);
- DAGBLAD DE AMSTERDAMMER (F. v. d. Goes Jan. 1883 en 1884);
- HANDELSBLAD (10 Jan. 1884);
- NIEUWE ROTTERD. COURANT (November 1888);
- Prof. ACQUOY, Over de Reizangen in Gijsbreght (Tijdschrift voor Muziekgeschiedenis, April 1894);
- L. SIMONS, Gijsbreghtiana (Nederlandsche Spectator 1893, n°. 9, 1894, n°. 16 en 22);
- Dr. J. GENÉE, Die Entwicklung des scenischen Theaters (Stuttgart 1889);
- GOETHE'S Goetz von Berlichingen auf das scenische Theater in München (1891).

HET TREURSPEL
GYSBRECHT VAN
AEMSTEL · · ·

IVSTVS FIDE VIVIT

DEN HEERE HVI6H DE GROOT BEZANT DER
 KONINGINNE EN KROONE VAN ZWEDEN BY
 DEN ALDERCHRISTELYXTEN KONING
 LVIDEWYCK VAN BOVRBON KONING VAN
 VRANCKRYCK EN NAVARRE

MYN HEER

Het rijzen van onzen nieuwen Schouwburgh, gevordert door de heeren Weefvaders, en inzonderheid door den yver des Raedfheeren Nikolaes van Kampen, niet onbedreven in Bouwkunst, en liefhebber van alle fraeie geesten en wetenschappen, dede onzen lust rijzen, om dit aenzienlijk gebouw in te wijen met eenigh werck, dat deze stad en burgerije moght behaegen: waerom wy voor onze stoffe uitkoozen de jammerlijke verwoesting van Aemstelredam, en ballingschap van Gijfbrecht van Aemstel, doenmaels heer der zelve stede:

Genus a quo principe nostrum:
 De rechte stam van Amsterdam.

Het is kennelijk dat d'aeloude dichters pooghden de ghedichten den volcke smaeckelijck te maccken met zaecken te ververschen, die hunne vorsten en voorouderen betroffen. Homeer verhief de daeden en rampen der Griecken, zijne landlieden, en trompette wat geduurende en na het beleg van Troje gebeurde. Maro geleide Aeneas, na Priams ondergang, van Xanthus aen den Tiber, en huwde het Latijnsche aan het Trojaensche geslacht, waeruit de Romers zich roemen gesproten te zijn. Silius voert den Punischen, Lukaen den burgerlijcken oorlogh. De poeten onzer eeuwe volgen der aelouden voetstappen. Taffo doet

der Christenen ooren na hem luisteren, terwijl hy Buljons Christelijcke dapperheid voor Jerufalem zingt. Ronfard kittelt de Vrancken met zijnen Francus, Hektors oir, den stam der Fransche koningen: en Hooft de Drost van Muiden streelt d'Amsterlanders en zijn geboortestad, in Velzen's treurspel, met zijnen Baeto, der Katten vorst, waer van de Baethouwers, nu Hollanders genoemt, hunnen oirsprong rekenen: en onder de Grieksche tooneeldichters hangen Sofokles, Euripidus en Æschylus doorgaens om Ilium, en wat daer aen vast is, gelijk wolcken om het gebergte, en bouwen hunne bloedige tooneelen te Thebe, t' Argos, en elders, en smelten tot traenen van droefheid, of raecken aen 't hollen van dolligheid, en ydele inbeeldingen:

Gelijk het Pentheus docht, wanneer zijn brein aen 't glijen
Geraeckte, dat hy zagh ontelbre Razerijen,
Twee Thebens in de lucht, twee zonnen klaer van srael:
Of Agamemnons zoon Orestes, t'eickemael
Op 't hoogh tooneel gejaeght, terwijl met schrick bevangen
Hij vlood voor 's moeders geest, verzien met zwarte slangen
En tortzen, daer de Wraeck den drempel dicht bezet.

Het en is oock de reden niet ongelijck, dat onze eige zaecken ons meer ter harten gaen, dan die van vreemden en uitheemschen. Beneffens dit inzicht prickelde ons hiertoe de genegentheid, om eens (waer het mogelijk) den schoonen brand van Troje t' Amsterdam, in het gezicht zijner ingezetenen, te stichten, na het voorbeeld des goddelijcken Mantuaens, die een vier ontstack, dat geuriger en heerlijcker blaecht dan de hemelsche vlam, die den fenix verteert; gelijk hij d'eenige fenix is, in wiens schaduwe het ons lust (zijn wy des waerdigh) laegh by der aerde te zweven: en uit wiens affche, eens om de honderd jaeren, een fenix te voorschijn koomt, dien ick nu met den vinger niet en hoef te wijzen, nadien de glans van zijn pennen alle de wereld in d'oogen schittert. Wy bouwden dit treurspel op de gedachtenis, ons by de schrijvers en de faem daer van naegelaeten; en stoffeerden en bekleedden de zaeck na de wetten, regelen en vrijheid der poëzije; oock na de tooneelwetten, waer tegens wy wetende niet en misdeden, 't en waer misschien in talrijckheid van personagiën, dat wij qualijck konden vermijden, zonder het werck zijnen eisch te weigeren. Of eenige Amsterdammers moghten walgen van den zwaeren val hunner muuren, en 't verstroyen der voorouderen te hooren; zoo word die bittere nasmaeck verzoet, door Rafaëls voorspelling van de heerlijcke verrijzenisse der verdelgde vesten en verstroyelingen; dat wy nu op 't allergeluckighste beleven, onder de wijze regeering der tegenwoordige burgemeesteren, die het gemeen beste boven hun eigen behartigen, en geenen oorloogh prijzen, dan die om vrede gevoerd word. Ick vermat my verwaendelijck dit uwe Exc. op te draegen, en dat te vrijpostiger, overmits uwe Exc. van den treurigen tooneelstijl, die de hooghdraevenste, onder allerley slag

van schrijven de kroon spant, niet afkeerigh en schijnt; gelijk blijkt by den gekruisten Christus, eertijds in vrijheid, zedert bij de Thebaensche dochter in gevangenis, en onlangs by den degelijcken Jofef in ballingschap geteelt, en van ons, zoo wy best konden, op het Nederduitsche tooneel gebragt, tot stichtelijck vermaeck dezer loflijke burgerije, en van alle eerlijcke lieden. Wij vertrouwen dat dit uwe Exc. te min zal mishaegen, aengezien hier, onder de oudste en trefelijxste edelen en bondgenooten, niet oneerlijck in 't harnas sneuvelt de ridder Heemkerck, een adelijcke en manhaftige ranck, uit dat bloed, waer van uwe Exc. zijn braeve afkomst telt. Ick offer dan uwe Exc. in zijn ballingschap mijnen Gijfbrecht van Aemstel, den godvruchtigen en dapperen balling. Omhels hem uit medoogen, die eer medoogen dan gramfchap waerdigh is, en leef lang ter eere van uw Vaderland.

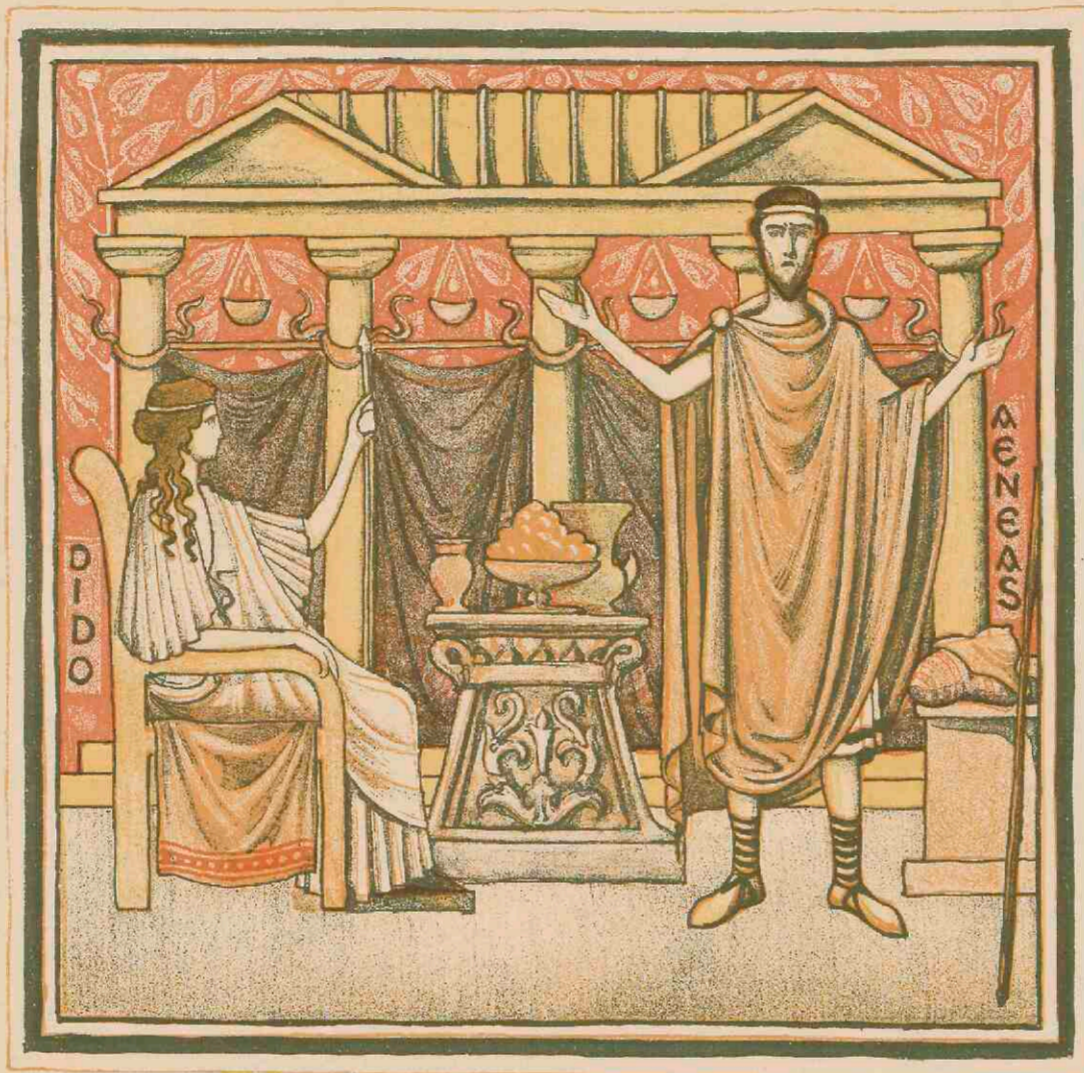
T' Amsterdam cto id cxxxvii,
den xvien van Wijmaend.

Uwe Exc. ootmoedige dienaar,
JOOST VAN DEN VONDEL.

VOORSPEL VAN GYSBRECHT
VAN AEMSTEL AEN SCHOVT
BURGHMEESTERS SCHEPENS
EN RAED VAN AMSTERDAM

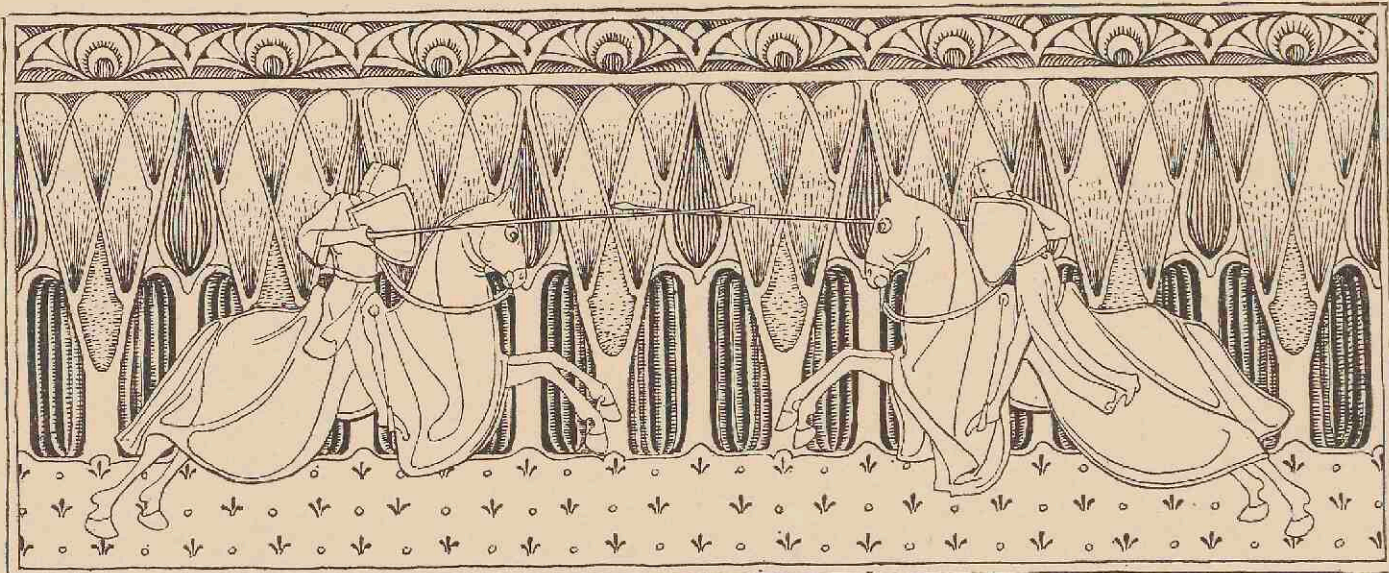
De trotze Schouwburgh heft zijn spitze kap
Nu op, en gaet de starren naderen,
En wellekoomt met dartel handgeklap
Al 't Raedhuis, en ons wijze Vaderen.
Het heiligh Raedhuis wijd den Schouwburgh in,
En wacht met zijn aendachtighe ooren,
Zoo vierigh, als Karthagoos koningin,
Beluft het droef verflagh te hooren,
Hoe Ilium van Argos werd verplet,
En door de torts in d' affche raeckte:
Dat zoeter dan al 't Afrikaensch bancket

De tong, haer leckre zinnen fmaeckte.
Het nieuw tooneel drie eeuwen springt te rugh,
Om Aemstels vesten te verstooren,
En bouwt de wreedheid eene breede brugh.
't Aeloude Troje word herboren,
En gaet te gronde in 't gloeiende Amsterdam.
Ons Amstel zal een Xanthus strecken,
Geverwt van bloed: de Kermerlandsche vlam,
Als 't Griexsche vier, de daecken lecken.
't Bestormt stadhuis dat zweemt na Priaems hof.
Hoe kort kan 't werelds pracht verandren!
Hoe stuiftze wech voor wind in roock en stof!
Kristijnen strecken hier Kassandraen,
By 't hair geseurt. De bisschop Gozewijn
Besprenckelt als Priaem d' outaeren:
Daer Pyrrhus woed en moord, in Haemstees schijn,
En geen Klaeris noch grijze hairen
Verfchoont. De helfche en goddeloofse Vries
Geen snoode Ulyffes wijckt in boofheyd.
Noit leê Heleen door 't schaeken dit verlies,
Dat door des schenners trouweloofheid
Vrouw Machtelt deê. De schalcke Voffemeer
Bootst Sinons aerd na in 't stoffeeren.
Het zwanger paerd van Troje baert 'er weer
De krijghslien, die de kans doen keeren.
Heer Gijfbrecht draeght zich als Anchises zoon,
En word door tegenspoed niet slapper:
Zijn deughden staen in top voor elck ten toon,
Niet min godvruchtelyck als dapper.
Prooft Willem stort in 't priesterlijck gewaed,
Als Panthus, Phebus priester, neder.
Vrouw Badeloch, die op Kreûze flaet,
Verbeeld ons, hoe getrouw en teder

Oprechte liefde in rampen is belae
Met haer beminde wedergade.
In Veenerick herleeft de kleine Afkaen,
Waarmeê de held op Gods genade
Zich fcheep begeeft, en op een beter wacht:
Dat wy ter goeder uur beleven,
Nu Amsterdam en 't Aemftelers gheslacht
Zijn kroon ten hemel heeft geheven.
Zoo eens de vree ons fcheeprijck Y beftrael,
En 't oorlooghs onweer ruft van ruiſſchen,
Kieft gans Euroop dees ftad tot Amirael:
En 'k zie eer lang ons zilvre kruiffen
Bezait met goud van ftarren eerft ontdeckt,
En 't wapen, tot een hemelfch teecken,
Om hoogh, van miſt noch aerdfchen damp bevleckt,
Den zeeheld hart en moed in ſpreecken,
Daer hy, beducht door 't gieren van de naeld,
In d' yfzee drijft en dwaelt.

KORT BEGRYP

GYSBREGHT van Aemstel, heer van Aemstelredam en Aemsterland, met meer treffelicke heeren en edelen, om het vangen van Graef Floris, die den ouden adel verdruckte, en vrouw Machtelt van Velzen, zijn zusters dochter, schendigh verkrachte, lang in ballingschap omgezworven hebbende, quam, na de dood van 's graeven erfgenaem, weder t'Aemstelredam: maer de graeffgezinden (waeronder Kennemers en Waterlanders de verbittersten waren) belegerden hem in zijn stad een rond jaer lang, en om die te vermeesteren, verzierden ten leste eenen aenslagh, en gelieten zich ofze afrocken. Die van de stad vervolghden hen een stuk weeghs, en brogten Vosmeer, den doortrapten spie, uitgemaect om d'Aemstelredammers te bedriegen, gevangen. Dezen, van Gijfbrecht ondervraeght, werd het leven geschoncken, en belast het rijfchip, genaemt het Zeepaerd, (waer in het puick van ridders en knaepen, en de bloem der krijgsliden met den reus verborgen lagen) te helpen inhaelen. Ter middernacht, zijnde Kerfnacht, cer de maen op, en terwijl de burgery zonder achterdencken ter kercke in haeren yver opgetrocken was, overweldighde de verborge laege de Haerlemer poort, en Vosmeer stichte brand in 't rijfchip en door al de stad; waerop Diedrik van Haerlem met zijn kryghsvolck, dat zich heimelijck in 't Katuizers klooster onthiel, en voort Willem van Egmond met het gantsche leger, 't welck spade in den avond weder keerde, binnen ruckten. Broer Peter, deken van de groote kerck, bragt d' eerste tijding op het huis, zoo mevrouw van Aemstel over haeren droom en gezicht vast becommert was; dies de heer van Aemstel, gevolghd van de reedste bloedverwanten en bondgenooten, na den Dam vloogh, en daer en elders orden zocht te stellen, en kerck en marckt te beschermen, doch al vergeefs: waer van Badeloch bescheid kreegh door zijnen broeder Arend. Het raedhuis middelerwijl bestormt en vermeestert zijnde,

raeckte Gijfbrecht van daer in het Klaeriffeklooster, begeerigh om bisschop Gozewijn van Aemstel, zijnen oom, en d'abdis Klaeris van Velzen, zijn nicht, te berghen; het welck zy weigerden. De vianden op d' abdy aenvallende, dwongen den heer over den binnen-Aemstel te vluchten. Hy aldaer de nieuwe zijde verloren, en d' oude mede in brand ziende, en hoorende de ruitery de Doelebrugh over trecken, weeck na den burgh met eenen hoop vlughtelingen, en verhaelde zijn gemaelin het overige van zijn wedervaeren; gelijk oock de bode kort daer op hem verflagh dede, hoe het met d' abdije en al de stad voort afgeloopen was. Terstond dede men van 't slot eenen uitval en werd binnen gedreven, met verlies van Arend van Aemstel, dien de broeder doodlijck gewond boven brogt, daer hy daetelijck den geest gaf. Stracx quam de heer van Vooren het huis opeiffchen, het welck Gijfbrecht hem rustigh affloegh. Maer terwijl hy ijverde om gemaelin en kinders met allen den gevlughten sloop te doen gaen, en voor had zelf het huis te verdedigen, verscheen' er Rafael, een der zeven engelen, die hem vermaende zich met allen den zijnen te water en na Pruisfen te begeven, en daer een stad, die noch Holland heet, te stichten, en vertroofte den godvruchtigen held, met de voorspelling der toekomstige grootheid van Aemstelredam, en 't geluck zijner nakomelingen: en daer op verliet Gijfbrecht het slot. * * * * *

HET tooneel is voor en in de stad en op het huis. Gijfbrecht van Aemstel doct de voorrede. De Reien bestaen uit Amsterdamsche maeghden, edelingen, klaeriffen en burghzaten. Het treurspel begint na middagh ten drie uren, en eindigt in den morgenstond. * * * * *

SPREEKENDE PERSONAGIEN	
AEMSTEL	TROJE
GYSBREGHT VAN AEMSTEL.	
WILLEBORD, <i>Vader van 't Kathuyzers klooster.</i>	
AREND VAN AEMSTEL, <i>Gysbreghts broeder.</i>	
VOSMEER, <i>de Spie.</i>	
REY VAN AMSTERDAMSCHER MAEGHDEN.	
WILLEM VAN EGMOND, <i>Veldheer.</i>	
DIEDRICK VAN HAERLEM, <i>Maerschalc.</i>	
HOPLIEDEN.	
POORTIER VAN 'T KLOOSTER.	
REY VAN EDELINGEN.	
BADELOCH, <i>Vrouw van Aemstel.</i>	
HEER PETER, <i>Deken.</i>	
BONDGTENOOTEN.	
REY VAN KLAERISSEN.	
GOZEWYN VAN AEMSTEL, <i>Bisschop van Utrecht.</i>	
KLAERIS VAN VELZEN, <i>Abdis.</i>	
BODE.	
REY VAN BURGHZATEN.	
VLUCHTELINGEN.	
DE HEER VAN VOOREN, <i>met den Trompetter.</i>	
ADELGUND, <i>Gysbreghts dochter.</i>	
VEENERICK, <i>Gysbreghts zontje.</i>	
RAFAEL, <i>een der Zeven Engelen.</i>	
STOMME	
KATUYZER.	
EGMONT'S SOLDAETEN.	
GYSBREGHT VAN AEMSTEL'S DIENAERS.	
WITTE VAN HAEMSTEE, <i>Graef Floris onechte zoon.</i>	

GYSBRECHT VAN AEMSTEL

Het hemelsche gerecht heeft zich ten lange lesten
 Erbarremt over my, en mijn benaeuwde vesten,
 En arme burgery; en op mijn volcx gebed
 En dagelix geschrey, de bange stad ontzet.
 De vyand, zonder dat wy uytkomst durfden hopen,
 Is, zonder slagh of stoot, van zelf het veld verlopen.
 Mijn broeder jaeght hem na. Zy neemen vast de wijck,
 En vlughten haestigh langhs den Haerelemmer dijck.
 Zoo stuift de zee voor wind met haer gedreve golven.
Zoo zaghmen menighmael een kudde wreede wolven,

En felle tigers vlien, voor 't yffelijck geschreeuw
Van aller dieren vorst, den hungerigen leeuw,
Om niet al levendigh en versch te zijn verflonden
Van hem, die op zijn jaght geen aes en had gevonden.
Hoe snel, hoe onverziens is deze kans gedraeyt!
Ahier, daer 't leger lagh, is 't veld alfins bezaeyt
Met wapens en geweer, verbaest van 't lijf gereten
Van ingebeelden schrick, en uyt der hand gesmeeten,
Om zonder hindernis te vlieden langs den wegh.
Ja, op 't verjaeren zelf van 't jaerige beleggh,
Word d' afgestrede muur van 't lang beleggh ontslaegen. —
Hoe zal het gansche land van ons verloffing waegen!

De Kermerlander had met Waterlander dier
 Gezwoeren duyzendwerf, dat hy met zwaerd en vier
 Vernielen zou eerlang de menschen en de daecken,
En tot een kerreckhof en asch en puinhoop maecken
Mijn oud, mijn wettigh erf, en delven al mijn eer
In eenen poel, tot wraeck van Floris, hunnen heer:
Om wiens vervloecte dood ick lijde zoo onschuldigh,
Als yemant lijden magh; doch draegh mijn kruys geduldigh:
Of, zoo ick schuldigh ben, en heeft het my gemist,
 't Is uyt onnozelheid, en zonder argh of list.

Neef Velzen, lang geterght, van eige wraeck geprickelt,
En Woerden hebben my hier listigh in gewickelt,
En 't schoonste voorgestelt, en eerst de zaeck verbloemt
Met wonderbaeren glimp: maer 'k heb hun wit verdoemt,
Zoo dra, als ick verstondt, hoe grof zy zich vergreepen,
Met den gevangen graef op Engeland te scheepen,
En floegh dien voorslaggh af, ten beste van 't gemeen,
En ried de ridderschap en al de groote steên
Te roepen, om den vorst zijn' moedwil te besnoeyen,
En geen uitheemsche maght noch koningen te moeyen,
Noch overzees geweld te haelen in het land;
Veel min het hoofd des lands te helpen aen een kant:

Waer uit een springvloed is van zwaerigheên gesproten,
 Die over steden ging en vastgebouwde sloten,
 En dorpen zonder end, en menschen zonder tal,
 Van allerhande staet, dien 't eeuwigh smarten zal.

Noch hiel de wraeck geen' stand, en gaf zich noyt te vrede;
 Al had zy uytgeroyt, ten negensten gelede,
 Wat Velzens stam bestond, of van zijn maeghschap schein.
 De nieuwe ridderschap en steden in 't gemeen
 Verbonden zich wel streng, met diergezwooren eeden,
 Handtasting en geschrift, dat zy bezeeglen deden,
 Van nu in eeuwigheyd, met onverzoebren haet,
 Aen Woerden, Velzens bloed, en Aemstel, dezen smaed
 Te wreecken, en van zoen te reppen noch te roeren.
 Ons maeghschap zit verdruckt, durf schild noch wapen voeren,
 En geeft gewilligh s'hot en lot, om zoo geruyst
 Te leven, en de glans des adels blijft gebluscht.

Hier help geen tusschenspraeck van koningen en heeren.
 Men wou mijn trouwe stad noch 't onderst boven keeren,
 Met Burgery, met al, wat my is hou en trouw.
 De hoop was, dat de tijd allengskens slijten zou
 De bitterheyd des volx, en d' oude wrock verfterven:
 Waerom ik my getrooste in ballingschap te fwerven
 Veel jaeren achter een. Of ymmers doen de zoon
 Van Floris werd gehaelt in aller zielen troon,
 Verhoopte ick, zonder last van deze burgerije,
 Te keeren in 't bezit en d' erref-heerschappije
 Van Vecht en Aemsteltroom: Dan laes! 't is al om niet!

En was 't om my alleen, het was een klein verdriet.
 Ick liet my-zelf van lidt tot lidt in stucken zaegen,
 En nam op my alleen de gruwelixste plaegen,
 Die oit tyran bedacht; was dan de schuld geboet,
 En sprack men daer mée vry mijn al t' onnozel bloed,
 Mijn lieve gemaelin en willige onderzaeten.
 Ick wou, om hunnent wil alleen, mijn leven laeten,

Of springen in een' poel, en stoppen deze wel,
 En dempen met één' sprong de nimmerzatte hel.
 Dat weet hy, die het al bezichtigt uit den hoogen,
 En wat in duyster schuilt met zijn alzienden oogen
 Ontdekt tot op den grond, en alle harten kent.
 Waerom hy oock myn Recht gehandhaeft heeft in 't end,
 En met den zegekrans my heerlijk begenaedicht,
 En tegens al de maght der vyanden verdaedicht;
 Die licht slaen in den wind van ouds genote deughd,
 Waer aen wy volck en vorst verplichten van ons jeughd,
 Zoo yvrigh, zonder oyt van trouwe te veranderen:

— **M**ijn vader heeft gestreect een hoofd van Waterlander
 En Kennemers in 't veld, en met geweld alom
 (Hoewel door nood gearst) vervolght den adeldom,
 En aller vyandschap op zijnen hals geladen.
 De koning Willem zou getuigen van zijn daeden,
 Indien hy eenmael moght verrijzen uit het graf.
 — **I**ck zelf heb Floris trouw gehandhaeft by zijn staf,
 Zoo langh hy zat verwooght, en niet een woord kon spreecken.
'k Heb hem zijn vaders dood rechtvaardigh helpen wreecken:
 Het koningklyck gebeent ontdeekt, den Vries getemt,
 En, als geheimen raed, in al zijn heil gestemt:
 Met Brêrô voor de vuist het Vlaemsche heir geslaegen,
 En in Kazant met kracht den standerd weghgedraegen;
 Doen Guido nijdigh was, dat Floris, al t' uitheemsch
 Gezint, zijn' erfgenaem wou huwen aen den Teems,
 En Vlaendren Walchren zocht te trappen met zijn rotten.
Oock voer ick over zee, om hem de kroon der Schotten
 Te zetten op het hoofd, hoewel het anders viel.
 Ick stond den graef en 't volck ten dienste met lijf en ziel,
 En noch verzaemelt men in 't harnas zoo veel troepen,
 Die over Amsterdam en Aemstel wraecke roepen,
 En brullen nacht en dagh, en zien niet, hoe de vlam
 Van dezen fellen brand haer' eersten oirsprong nam

Vit Floris geile borst, en 't schandelijck omhelzen,
 En schennen van mijn nicht, die schoone bloem van Velzen;
 't Verongelijcken van den adel, in zijn Recht,
 Bezwoeren met zijn' mond. Verblinde menschen, zeght,
 Indien geen wrock en wraeck uw oogen en verblinden,
 Zoud ghy niet stofs genoegh tot Aemstels onschuld vinden?

Hoe zocht men hem van ouds te maecken tot een' slaef!

Wat leed hy niet al leeds van Bisschop en van graef!
 Men wou zijn lofslijck bloed in 't bisdom niet gedoogen.
 D' Aertsbisschop aen den Rijn kon met zijn nijdige oogen
 Niet aenzien ons geluck, gaf Gozewijn de schop,
 En zette zijnen neef den hoogen myter op.

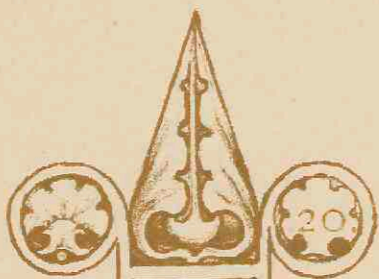
Wy streden om den staf, tot datze my en Woerden,
 Aen weërzy van zijn paerd, tot een triomfe voerden
 In Uytrecht, met veel smaeds, van yeder aengehoort.

Men heeft my 't Vrèlandsch slot ontweldight, hem Montfoort.

'k Beken het slot was my met voorwaerde opgedraegen;
 Maer nergens om gebouwt, dan om mijn land te plaegen.
 'k Heb 's graeven vangenis wel zeven jaeren lang
 Bezuurt, en Zwaenenburgh noch afgestaen door dwang.
 Mijn erf in leen verkeert, en manschap moeten zweeren;
 Daer ick eerst God alleen, en anders geene heeren
 En kende in mijn gebied, noch rekeninge gaf.
 Noch dringtmen evenwel op my zoo stijf en straf.
 Doch Haerlem draeght met recht de grootste schuld van allen,
 Dat om zijn voordeel wrockt, en wenscht mijn stercke wallen
 Te slechten tot den grond, in schijn van 'f graeven zaeck,
 En weet zijn baatzucht loos te decken met de wraeck,
 Misbruyckt hiertoe den Zeeuw, de Hollanders en Vriezen,
 Om door mijn grootheid niet aen eere te verliezen.

Zoo leit de zaeck by my, en daer op ga ick aen,
 En heb in 't zwaer beleggh de stormen uitgestaen,
 En dagh en nacht voor aen geworstelt op de wallen:
 't Vermoeide volck gesterckt, en rustig uitgevallen:

Mijn' broeder Ot gequetst zien sterven in mijn schoot,
 Krackeelen neer geleit: in brand, in hongersnood,
 Ghelijck een vader my voor 't algemeen gedraegen.
 En nooit bezweeck mijn moed in droeve nederlaegen:
 Noch 'k blies my zelve op in voorspoed, noch zocht roem
 In 'fvyands ondergang: hoe noode ick vyand noem,
 Die onverzoenelijck zich tegens my verzetten,
 En wenschen met mijn bloed hun blanck geweer te smetten.
 'k Vergeef hun dese feil, en die onwetenheid,
 En stel my in zijn hand, die Recht van onrecht scheid,
 En streckt in 'f hemels stoel der onderdruckten trooster.
 Maer 'k zie den vader daer van ons Katuyzers klooster
 Genaecken van ter zij, op dat hy my begroet.
 Hy schijnt om ons geluck verheughd en wel gemoed.
 'k Zal best verstaan uit hem, die noit en was besproken,
 Waerom het leger zij dus schichtig opgebroken.

ST. BRVD

WILLBORD + GYSBRECHT • VAN
 AEMSTEL

WILLBORD

Mijn welgeboren heer, de zoete Jesus zy
 Met u en uwe stadt, en sta u eeuwich by,
 In allerhande nood! De Broeders van ons orden,
 En ick, zijn zoo verblijd, als ofwe levend worden
 Getrocken in den troon van Gods volmaeckte vreughd.
 Ons klooster zingt, en klinckt, en is niet meer verheughd
 Op 't allerhooghste feest en heylich jaergetye,
 Het welck de kercke viert ter eere van Marye,
 Die zuivre moedermaeghd, of Christus haeren zoon,
 Die ons verlosste aen 't kruis, en droegh een doorne kroon,
 Als nu, om uwent wil, die van de wreede plaegen

WILLB

Des goddeloozen krijghs verlost zijt en ontslaegen:
 Nu al uw vyanden verbaest zijn doorgedaen,
 En laeten tenten, tuigh, en hunne hutten staen,
 En alles, wat zy meer uw volck ten beste geven.
 'k Geloof, Gods engel zelf die heeftze weghgedreven,
 Als 't heir des Affyriers, die zijn vermeete stem
 Hiskia hooren liet, tot voor Jeruzalem:
 Het welck in eenen nacht zoo wonderlijck verkeerde,
 Doen een, die 't al regeert, dat stoffen hem verleerde.

Hoe menigh dreigement, en vloeck heb ick gehoort?
 Wat heeftmen gift en gal gebraeckt, en brand en moord
 Getiert, en 't gansche jaer gescholden en gekreten,
 Niet anders, of zy u met tanden wouden eten?
 d' Een zette u levend, en geketent, op een radt:
 Een ander rolde u naect in Velzens spijckervat:
 Een ander wou uw hoofd, uw beckeneel, vergulden,
 En vatten in fijn goud. 't Was byster hoeze brulden,
 En deelden bloed voor wijn, uw vleesch voor voedzel uyt,
 En keven om 't geraemt, en dongen na uw huyl,
 En wouden die getouwt op eenen ketel spannen,
 Tot endeloozen schrick van schelmen en tyrannen.
 Maer God zy eeuwich danck, die hunne boosheid schut.

GYSBRECKT·VAN·AEMSTEL ·

Dien d' opperste beschermt, die heeft een vaste stut.
 Godvruchte vader, dat u God en Christus loonen,
 Nadien die broeders zich met uw zoo gunstigh toonen
 Te mywaert. Ick vertrouw uw vierige gebeên
 Die hebben dagh en nacht voor mijne stad gestreên,
 De stormen afgekeert, en 't vier van onze daecken;
 Want wapens zijn onut, zoo d' englen niet en waecken,
 En 'tyverigh gebed van 't geestelijcke volck.

Wat hing u over 't hoofd een droeve en donkre wolck
 Van zwaerigheên; terwijl hier 't leger heeft gelegen?
 Ghy zijt niet misgedeelt in 's oorlooghs milden zegen.

WILLEBORD

Geen hair is ons gekrenckt, geen overlast gebeurt.
Men heeft het klooster noyt in zijnen dienst gesteurt.
Wy hebben staegh volhard in onzen ouden yver.
De boomgaerd leed geen scha aen vruchten, noch de vyver
Aen visschen, noch de kerck aen d' allerkleefte ruit.

GYSBRECHT VAN AEMSTEL

Wie heeft dan des soldaets baldaedigheid gestuit?
Wat hiel zoo kort in dwang die breidelooze gasten?

WILLEBORD

Met geen inlegering wou Egmond ons belasten:
Behalven dat hy zelf en zijne lijfwacht meê
(Die altijd tuchtigh is) hier nam zijn legersteê,
En boven onze poort liet aenslaen 's graeven waepen,
Daer wy in zekerheid geruft op moghten slaepen.

GYSBRECHT VAN AEMSTEL

Dat doet my wel, gelijk een liefelijcke lucht.
Ick zelf en al de stadt was meest om u beducht,
En vreesden ofghe lang verjaeght waert, en geplondert.

Maer vader, zegh my eens: een yeder is verwondert,
Waerom 't verbittert heir zoo onverziens vertrock,
En liever niet volharde in 't opzet van zijn wrock.

WILLEBORD

Verwonder u niet eens, de nood heeft hen gedrongen.

GYSBRECHT VAN AEMSTEL

Mijn burgers lagen stil, en 't leger onbesprongen.

WILLEBORD

Van buiten wel, maer niet van binnen, dat gy 't weet.
Het wintert fel, wanneer 't een ondieer 't ander eet:
Zoo ging 't in 't leger toe. Belieft het u te hooren,
Al 't geen ick heb gehoort met dees mijn eigen ooren,
En met mijn oogen zelf gezien noch dezen dagh?

GYSBRECHT VAN AEMSTEL

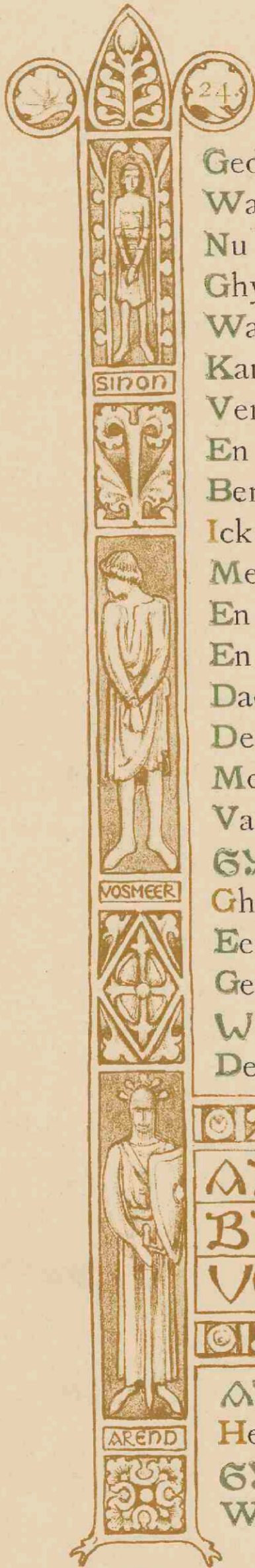
Godvruchte vader, spreek, ick luister na'et verflagh.

WILLEBORD.

Na dat ick de oversten een wijl had hooren mompelen
 Van Amsterdam, al stil, by duister t'overrompelen,
 Rees tusschen Diederick en Egmond een krackeel,
 Dat uitborst meer en meer, en yeder trock een deel
 Van 't krijgsvolck op zijn zy, en zocht het stuck te stijven,
 En na zijn eigen hoofd den aenslagh door te drijven.
 Veel hoplien yverden te sliffen het geschil.
 Maer Diedrick stijf van kop, die nimmer luistren wil
 Na reden, noch bescheid, en 't veld behoud met kryten,
 Werd trotzer, overmits de lange Klaes van Kyten,
 De Sparewouwer reus, zoo onbeschoft als groot,
 In alles wat hy dreef hem hulp en bystand bood,
 En Egmond met zijn klock, en grove stem vervaerde,
 En dreef hem met een vuist, dat hy een wijl ter aerde
 In zwijm lagh en voor dood. Die moedwil en die hoon,
 Den veldheer aengedaen, ging veelen aen hun kroon,
 En zonder het ontzagh des reuzen fel gebeten,
 Men had malkanderen terstond in 't hair gezeten,
 En onder een banier wraeckgierig aengerand.

Men raefde een heele weeck. De haet, het misverstand,
 En misvertrouwen wies. Daer sporrelden de zinnen.
 Men vreesde min de stad, en meer verraed van binnen:
 Tot dat al d'oversten verzaemelden heel stil
 In 't klooster, dezen dagh, tot slechting van 't geschil:
 Doch al vergeefs: men was veel eer gezint te vechten,
 En dees oneffenheid met degens te beslechten,
 Dan recklijck, en bedaert, te luistren na verdragh.

Ick trad'er in den hoop, gelijk ik zomwijl plagh,
 En sprak hen toc, en brogt aldus hen aen 't bedaeren;
 Manhafte hoplien, God wil 't leger lange spaeren,
 In onderlingen peis, het eenigh dat'er magh
 Uw vyand, wie 't oock zy, gedyen tot ontzagh.
 De tweedraght is een pest, die allen staet te schroomen.

Gedenckt dat u de stad, die 't rieckt, op lijf zal koomen.
Wat middel is'er, om den Aemstel 't hoofd te bien,
Nu elck, wantrouwich, d'een na d'ander om moet zien?
Ghy zijt, aleer men 't gift, geslaegen of gevangen.
Wanneer de harder dwaelt, wat pad, wat rechte gangen
Kan d'arme kudde gaen? dus maeckt een kort besluit:
Verdraeght het sheel, of s'hort den krijgh, en scheidt'er uit,
En keert van waer ghy quaemt. Waer toe veel wercks begonnen?
Berockent zooveel spels, als 't niet wordt afgesponnen?
Ick merckte dat mijn raed niet weinigh en vermoght.
Men nam mijn woorden in. Zy kregen achterdocht,
En zorge voor gevaer van uw verfteurde wallen,
En dat de burgery en landzaet uit moght vallen.
Daer liep een klein gerucht, ghy waert al op de been.
De doodschrick quam'er in. Men ruckte 't heir byeen.
Men brack al heimlijck op, en zonder eenigh teecken
Van horen en trompet, of hut in brand te stecken.
GYSBRECHT VAN AEMSTEL
Ghy hebt de stad, en my, geen kleinen dienst gedaen:
Een deughd, die nimmer zal uit mijn gedachten gaen.
Gedenck my in 't gebed, vóor uw autaer, ten goede.
WILLEBORD
De lieve Jesus neem u eeuwich in zijn hoede.

AREND VAN AEMSTEL ✽ **GYS**
BRECHT VAN AEMSTEL ✽
VOSMEER

AREND VAN AEMSTEL
Heer broeder zijt geruft, en luyd van vreughd de klokken.
GYSBRECHT VAN AEMSTEL
Waer is het heir? hoe veer waert ghy hen nagetrocken?

AREND·VAN·AEMSTEL ·

Ontrent een booghscheut weeghs aen geen zy Slooterdijck.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Hoe ging 'tu op den toght?

AREND·VAN·AEMSTEL ·

Zy stoven algelijck

Voor uit, als voor den wolf een kudde onnoofle schaepen.

Mijn volck hoefde op dien toght geweer noch eenigh waepen,

En keert met rijcken buit. De Kermers scheenen stom:

Want hoemen 't vechten zocht, zy zagen niet eens om,

En reckten vast hun pad, van doodzen schrik bezeten.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Noit kraeide haen, als hem de kam was afgebeten.

Een dogh en baste noit, maer droop, als hy 't verloor,

Met ingetrocken staert, en hangende ooren, door.

Wat vogel brengtghe dus geknevelt en gevleugelt?

AREND·VAN·AEMSTEL ·

't Is eener uit de vlucht van 't vluchtige gevleugelt,

Gegrepen buiten dijk, alwaer hy stack in 't slick.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Hoe beeft hy! 't Aengezicht ziet doods en bleeck van schrick.

AREND·VAN·AEMSTEL ·

Hy is gesleept, gesleurt, en heeft veel smaeds geleden.

Een woedende gemeent en staet in recht nog reden,

Wenze yemant over magh.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Men breng hem hier voor my.

Wie zijtghe? waer van daen?

VOSMEER ·

Heer Gyfbrecht, strafme vry.

Ick ben van 's vyands volck, en waerdigh om te sterven.

k Heb meê gezocht uw stad en burgers te bederven,

En duizendmael verdient een schandelijcke dood.

Ick geef my in uw hand, geparst door hoogen nood.

Mijn ramp wil Kennemer en Waterland behaegen:
 Maer 'k zal de dood van u met minder pijn verdraegen
 Dan van mijn eigen volck, dat zich ondanckbaer toont,
 En mijn getrouwen dienst zoo onrechtvaerdigh loont.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL

Wat zijt ghe voor een gasts? of in wat land geboren?

VOSMEER

Ick ben een Goyers kind, vervallen in Gods toren,
 Te Haerlem opgevoed. 'k Ontliep mijn' oudren vroegh.
 Mijn vader vielme hard, want ickme passijck droegh.
 'k Heb al mijn leven lang gevolleght vreemde Heeren,
 En buiten moeten 't geen ick t'huis niet woude leeren.
 De bittere armoe heeft mijn herffenen gewet.
 'k Heb menigh stuck verziert, en 't lijf daer na gezet,
 Om door een braeve daed of aenflagh op te raecken,
 En door een anders scha eens mijn fortuin te maecken:
 Maer altijd heeftze my den rugge toegewent;
 Doch noit zoo dwars als lest. Het nootlot, ick beken 't,
 Is stercker dan de mensch, of zijn geboortestarre.
 En of ons brein yet bouwt, zy stoot het al om verre,
 Met eenen dartlen voet. Met wat een listigheid,
 Met wat een' rijpen raed was d'aenflagh aengeleit,
 Om te vermeersteren uw lang bestormde muuren.
 Zoo Vosmeer na zijn' zin dat schip had mogen stuuren,
 Gelijck het by hem lagh, zy hadden, het is waer,
 Gewonnen in een uur door list, dat in een jaer
 Door uiterlijck geweld noch stormen werd veroverd.
 Het schijnt dat de oversten verblind zijn en betovert.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL

Sta op, en heel my niets van alles wat ghy weet.

VOSMEER

Nu ben ick ymmers vry van Hollands dieren eed,
 En Egmond kan my hier niet heeten of verbieden?
 Hy dreightme met de dood, en parstme hier te vlieden.

Mijn aenflagh is verbrod en ydel en onut.

Heer Gyzelbreght, gena. Ick geef my in uw schut.
 Ghy kuntme, wiltghe slechts, een vriend en vader strecken,
 Nadien ick u 't verraed volkomen wil ontdecken,
 En hoe 't geschoren lagh in 'fkrijghs geheimen raed,
 Tot ondergang van u, en uwen heelen Staet.

GYSBREGHT·VAN·AEMSTEL.

Ontbind den knecht, zoo magh hy onverhindert spreecken.

VOSMEER.

De hoplien wenschten dick het leger op te breecken,
 Nadien met storm op storm, en endeloos gevecht,
 Het heele ronde jaer, niet meer was uitgerecht
 Dan moeite en volck gespilt, en tijd onnut versleten:
 Het welck zoo menighmael den veldheer werd verweten;
 Een smaed die lastig viel: en hiel hem niet verplicht
 Zijn eer en eed, hy had zijn ancker lang gelicht:
 En och, of 't waer gebeurt een goede wijl te voren,
 My waer dit ongeluck, noch onheil niet beschoren:
 Want 't is een maend geleen, dat ick hem heimlijck ried
 Te maecken, op mijn woord, een ende van 't verdriet,
 En zoo hy was gezint een luttel volx te waegen,
 Ick wou hem in de stad op bey mijn handen draegen,
 En stappen zelf voor aen, en maecken hem het spoor.

Ick opende mijn wit, en floegh het middel voor.

'k Had zomwijl door de graft, by duyfter nacht, gezwommen,
 En al de wacht bespied, en 't groot rondeel beklommen,
 Dat aen den hoeck van 't Y uw stercke stad bewaert.

Hier lagen blijden in, en ander krijghsgevaert.

'k Nam aen, en 't kon geschien, door muur, door al te booren
 Recht waterpas, zoo stil, dat niemand my zou hooren.

Wanneer nu door de breuck een krijgsman heenen moght,
 Zou 't braeffste puick, hier toe geloot en uitgezocht,
 De graft, daerze ondiepft is, met rijs op Kersnacht dammen,
 En kruipen in 't rondeel, om d'eerste poort te rammen,

Als d' afgewaecte wacht gevelt lagh en vermoort.
 Het heir dan over dam, en door geramde poort,
 Aen 't nederhouwen, wat op s'raet zich openbaerde,
 Terwijl de burglary kappel en kerck bewaerde.
 En 't was te nacht de tijd, en vraeghtghe na bewijs?

— **G**hy ziet, hoe daer een schip, het Zeepaerd, leit, vol rijs;
 Het welck men door de vlught verzuimt heeft en vergeten.
 Wat werdt'er niet al tijds met kibbelen versleten!
 De hoofden laegen vast ellendigh overhoop.
 Men schoof de schuld op my. 'k Had menschen vleesch goed koop:
 Noch wist niet wat ick dreef: zy zouden 't niet gehengen,
 Dat ick het volck zoo licht zou op de vleeschbanck brengen,
 En jagen in hun dood. Dus ging 't aen d' eene zy:
 Aen d' andre stemdemen eendraghtelijck met my:
 Terwijl verliep de kans, en d' aenslag die bleef steecken.
 Doen zochtender een deel hun leed aen my te wrecken.
 Daer quamen, zonder flot, veel klaghten t' mijnen last.
 Ick was een tovenaer, en daer op raeckte ick vast,
 En most, door pijn geparft, al 't opgedichte melden.
 Men doemde my ter dood, en heden zou 't my gelden:

— **M**aer giften avond brack een vriend mijn boeien los.
 Ick vlughte langs den dijck, gelijk een hollend ros,
 Doch hielt'er niet, uit angst van 't leven te verliezen.
 Ick floegh ter zijen af, en schoot'er in de biezen,
 En stack in diep moerasch al den verleden nacht.
 Zy trocken my voorby. Ick hielme stil, en zagh't;
 Tot dat uw burger quam de Kermers na gevlogen.
 Ick riep om hulp, en werd uit het moerasch getogen:
 Want anders was ick daer gebleven en verfmoot.

— **D**och zoo ick sterven moet, 'k wil liever voor uw poort,
 Aen wie ick 't heb verdient, dit lastigh leven laeten,
 Dan by mijn eigen volck, die my met onrecht haeten.

GYSBRECHT VAN AEMSTEL.

— **G**a heen, ick schenck u 't lijf. 'T en is geen straffens tijd.

Wy zijn van onsen hals de groote vyand quyt,
 'k Ontfang u in mijn dienst, en zal u wel betaelen.
 Ga help terstond het rijs en 't Zeepaerd binnen haelen.
 De kou begint, en is noch veer van haer vertreck.
 In 't wachthuis en op 't flot is hout en brand gebreck:
 Men maghze stracx verzien, en barnen 't rijs tot affchen,
 Zoo kunnen zy hier meê de vesten niet verrasschen.
 Ick hoor de Goyer doet de waerheid niet te kort,
 Want zijn vertelling stemt met vader Willebord.

REY·VAN·AMSTERDAM
 SCHE·MAECHDEN

Nu stelt het puick van zoete keelen,
 Om daer gezangen op te speelen,
 * Tot lof van God, die op zijn' troon
 Gezeten is, zoo hoogh en heerlijk,
 Van waer hy zien kon, hoe begeerlijck
 * Het Sparen stack na Aemstels kroon.

Hoe wraeck met zwaerden en met speeren
 De torenkroon van 't hoofd wou scheeren
 * Der schoone en wijdvermaerde stad,
 En rucken door geweld van benden
 Der vesten gordel van haer lenden,
 * En plondren haer kleenood en schat;

En schenden d'edele en getrouwe,
 Gelijk de schender Velzens vrouwe,
 * Wel ruim zoo waardigh als Heleen
 Den brand van een herboren Troje,
 En krijgh, die 't overschot verstroje,
 * Na datmen jaeren heb gestreên.

Waer is de reus met al zijn stoffen,
 Die Gyfbreghts stad ter neer wou ploffen,
 ✦ En om haer' muur zijn armen slaen?
 Wat ydle schrick heeft hem geslagen?
 Wat ydle vreeze magh hen jaegen,
 ✦ Die nu met schande strijcken gaen?

't Is tijd de kercken te stoffeeren,
 Te danffen, en te bancketteeren,
 ✦ En met een' uitgelaeten geest
 Dees blijfchap aen de vreughd te huwen,
 Die vrolijcke englen ons vernuwen
 ✦ Met zang, op Gods geboortefeest.

Treck in, o Aemstel, treck nu binnen,
 Die zonder slagkunt overwinnen.
 ✦ Treck in, o braeve burglary,
 Die u zoo moedigh hebt gequeten.
 Geen eeuw en zal uw eer vergeten.
 ✦ De hemel sta u eeuwich by.

WILLEM · VAN · ESMOND · DIE
 DRICK · VAN · HAERLEM · HOP
 LIEDEN

WILLEM · VAN · ESMOND ·

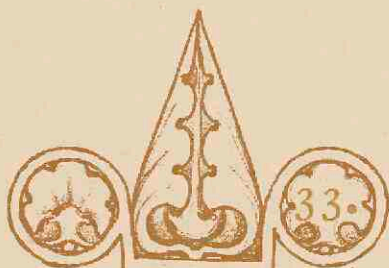
Wy zijn by 't klooster weer, daer Willebord in vree
 Met al de broeders woont, en stort zijn avondbeê.
 't Zal noodigh zijn dat wy den hoplien openbaeren
 Het geen op handen is.

DIEDRICK · VAN · HAERLEM ·

't Is tijd, zy wisten gaeren,
 Wat heimlyck by ons broeit. Verlos hen van die pijn.

WILLEM·VAN·ESMOND .

Manhafte hopen, hoort; wy hebben, onder schijn
 Van onderling krackeel, een' aenflagh voorgenomen,
 Om beter tot ons wit op eenen sprong te komen.
Men heeft daer op het heir van daegh te rugh gevoert;
Maer dat en is het niet, waer op de veldheer loert,
Noch 't geen men onder 't volck veel dagen hoorde mompelen.
Ons wit is, desen nacht den vyand t' overrompelen,
Nu hy zich veilig acht, en buiten krijghs gevaer.
Voor 't opgaen van de maen, (ten duncke niemant zwaer)
Zal 't leger meester zijn van poorten en van vesten.
Wat is 'er dan voor u een rijcke buyt ten besten!
Hoe zultghe weiden gaen op 't slot en in de stad!
Zoo yemant streeft na eer, ick toon hem 't rechte pad,
De heirbaen van de deughd, om moedigh op te steigeren.
Zy offert u den prijs, 't en zy 't uw handen weigeren.
Wie rustigh is die spreek, en hou de wapens reê.
Wie zich flaeuwhertigh vind, dat die te ruggen treê.
Ick heb my op dit stuck met weinigen beraden,
En 't Zeepaerd, 't welck eerst lagh aen 't Y, met rijs doen laeden,
Op dat'er de soldaet geruft in schuilen moght.
De Sparewouwer reus, met yver aengezocht,
Ging met de bloem des volx en 't puick van al de grooten
Te nacht grootmoedigh scheep, op 't noemen van de loten:
Mijn broeder Wouter zelf, Vianen, met de zorgh
En hope van zijn huis: Abkou en Ryzenborgh,
Put, Grobber, Kuilenburgh, met Arckel, Borfflen, Vooren,
En 's graven zoonen beide: en 't schip, na dat wy hooren
Uit ons doortrapten spie, is al in stad gehaelt,
Door Voffemeers beleit. Zoo dat'er niets en faelt
Dan nu te nacht, zoo ras zy poort en sloten breecken,
En Zwaenenburregh viert, te letten op dat teecken,
En voort met alle maght te volgen, op het licht
Des schrickelijcken brands, dien Vosmeer binnen sticht.

KOPLIEDEN.

De veldheer geef slechts last, aen ons zal 't niet gebreecken.

WILLEM·VAN·ESMOND.

Waer zalmen best een deel van 't oorloghsvolck versteecken?

DIEDRICK·VAN·HAERLEM.

't Katuizers klooster is ons 't reedst, het leit hier by.

WILLEM·VAN·ESMOND.

Dat volck is lieft verfoont, en van inlegring vry.

KOPLIEDEN.

't Is voor een korte wyl.

WILLEM·VAN·ESMOND.

Een Godshuis zoo t'ontwien:

Ick heb het lang verfoont.

DIEDRICK·VAN·HAERLEM.

Laet my daer meè betien.

Ghy hoplien, voert terwijl den voortoght herwaert aen:

Wanneer ghy kooft, zoo zal het klooster open staen,

Of 't most my aen de maght, dat zweer ick hen, ontbreecken.

WILLEM·VAN·ESMOND.

Ick gae terwijl na stad, om Vosmeer noch te spreecken,

Die ter gezette tijd kooft zwemmen door den boom.

Verfteur de broeders niet, maer hou u wat in toom,

Noch roept niet luid, men moght uw stem te verre hooren.

DIEDRICK·VAN·HAERLEM.

Een krijgsman laet zich van geen paepen ringelooren.

**POORTIER * DIEDRICK·VAN·
HAERLEM * WILLEBORD**

POORTIER·VAN·T·KLOOSTER.

Wie klopt'er?

DIEDRICK·VAN·HAERLEM.

Doe vry op, en vrees niet. 't Is uw vriend.

POORTIER·VAN·T·KLOOSTER ·

't Is avond, en een tijd daer ons geen vriendschap dient.
Koom morgen vroegh by daegh.

DIEDRICK·VAN·HAERLEM ·

Wat zal ons hier gebeuren?

'k Zegh anderwerf, doe op.

POORTIER·VAN·T·KLOOSTER ·

Men opent hier geen deuren
Zoo spade, ga uw gang. Koom morgen tijdigh weer.

DIEDRICK·VAN·HAERLEM ·

Ick zegh voor 't lest, doe op, en doet ghy 't niet, ick zweer...

POORTIER·VAN·T·KLOOSTER ·

Wie zijt ghe, die dus raeft, als wild en uitgelaeten?

Wy dochten langer niet om ruiters en foldaeten.

 Heer maerschalck, wel hoe dus? Wat jaeght u hier zoo spa?

Men sloegh u 't heiligh kruis, doen 't leger optrock, na.

'k Geloof niet dat ghy ons al weder zoekt te quellen.

En koomt ghe dus alleen? waer zijn uw rotgezellen?

DIEDRICK·VAN·HAERLEM ·

Ick koom alleen. Waer is uw meester Willebord?

POORTIER·VAN·T·KLOOSTER ·

Ter kercke, daer hy vast, en zijn gebeden stort.

DIEDRICK·VAN·HAERLEM ·

Ga roep hem, want ick moet dien goeden vader spreecken.

POORTIER·VAN·T·KLOOSTER ·

O Jesus, sta ons by, dit is een mislijck tecken.

Ick heb gebelt. Hy koomt. Ga roep den vader, flux.

 Soldaeten brengen ons heel zelden veel gelux.

Wy zienze noo van voor, en allerliefft van achter.

DIEDRICK·VAN·HAERLEM ·

Al wie een hopman huift, die heeft een' trouwen wachter,

En ridderlijck beschut, en hoeft geen poort noch slot.

POORTIER·VAN·T·KLOOSTER ·

De beste wachter is de stercke en groote God,

Die nimmermeer en slaept, en luifert na ons zuchten.
 Wy bidden staegh om peis, en haeten krijgsgeruchten,
 En hooren met verdriet het kraeien van dien haen.
 In oorlogh houden eerft abdy en klooster aen.

DIEDRICK·VAN·HAERLEM ·

Ghy zat hier in 't beleggh voor allen moedwil veiligh.

POORTIER·VAN·T·KLOOSTER ·

Wy weeten 't Egmond danck, en houden hem voor heiligh.

Daer is de vader zelf, zoo bleeck en afgevaft.

WILLEBORD ·

Heer maerschalck, wel, wat nu?

DIEDRICK·VAN·HAERLEM ·

Ick koom by u te gaste.

WILLEBORD ·

Ghy zijt my wellekoom, al koomt ghy ongebeden.

'k Verwachte u t' avond niet, en luister na de reden

Dat ghy dus schichtigh keert: daer is wat meer aen vast.

DIEDRICK·VAN·HAERLEM ·

'k Verzoeck alleen aen u, en dat door Egmonds last,

Of ick wat krijgsvolck magh te nacht in 't klooster leggen.

Het is een krijgsmans beê, ghy mooghtze niet ontzeggen.

WILLEBORD ·

'k Geloof, ghy deunt met my.

DIEDRICK·VAN·HAERLEM ·

't Is errenst, en geen spel,

En Egmonds eigen last. Hy gafme dit bevel.

WILLEBORD ·

Hoe zalmen dit verstaen? Heeft Egmond dat bevolen?

Hy stack noit Godshuis aen, noch zocht zich by de kolen

Te warmen van dat vier. 't Is enkel misverstand.

Ghy zijt my wellekoom, mijn heer, daer is mijn hand.

'k Zal u en uwen stoet gewilligh innelaeten.

Maer 't Godshuis op te doen baldaedigen foldaeten

Of ruitren, 'k ly het niet, 'k vermagh 't met geen gemoed.

Het klooster is Gods erf, en Jesus eigen goed.

Wie kloosters raeckt, die raeckt den appel van Gods oogen.
Heer overste, geloof 't is buiten ons vermogen.

DIEDRICK·VAN·HAERLEM ·

't Is om een uur of twee te doen, ten hooghsten dry.
Ick blijf u borgh, en hou uw kerck en klooster vry
Van overlafst en fcha, en zal de boofheid ftraffen.

WILLEBORD ·

Met krijghsmans borreghtoght en heb ick niet te fchaffen,
Al was 't de veldheer zelf, ick zey 't hem in 't gezicht.

Dit is een overoud, en vorftelijck geficht,
Verzorgt in vreë en krijgh met zegelen en brieven,
Dat wie het quetft, gedenck een' vorft des Rijx te grieven,
Die zeit: hy raeckt mijn kroon wie 't Godshuis yet misdoet.
Sint Andries is 't gewijd. 'T en pafst geen krijghsmans voet.
't Zy veer dat Diedrick nu 's Katuizers vyand werde.
Twee Alexanders zelfs, de vierde en oock de derde,
Gelijck de tweede Urbaen bevestighden dit flagh
Van Godsdienft, daermen Bruin wel d'eer van geven magh.
Ja op dat geen gerucht zou fteuren ons gemoeden,
Magh niemant deze plaets, beneden honderd roeden,
Betimmeren, veel min bezwaeren met den laft,
Dien d'oorloogh na zich sleept, of eenigh oorloghfgaft.
Wy ftaen op keizerlijcke en pazelijcke wetten.

DIEDRICK·VAN·HAERLEM ·

De wetten zwijgen ftijl voor wapens en trompetten.
De nood breeckt wet: ghy mooght op geene wetten ftaen.

WILLEBORD ·

Ontwijd ghy dan 't gewijde?

DIEDRICK·VAN·HAERLEM ·

Als David heeft gedaen,
Doen hy voor Sauls zwaerd te Nobe quam gevloten,
En zijnen honger boete aen priesterlijcke brooden,
Dat niemant en vermoght, 't en waer 't gezalfde hoofd.

WILLEBORD.

De stoute Ufia werd rechtvaardelijck berooft
 Van zijn gezondheid, doen hy 't heilighdom ontwijde.
 De priesters hebben God en d'englen op hun zijde.
 Dat is het errefdeel dat ons te beurte viel.
 Hy laed des graeven vloeck rampzalig op zijn ziel,
 Die 't Godshuis in zijn Recht en vrydom wil verdrucken.
 Hebt ghy een' aenflag voor, 't en kan u niet gelucken.

DIEDRICK VAN HAERLEM.

Hoe luid des graeven vloeck, dat ick u wel versta?

WILLEBORD.

Dat aller heiligen toorne en eeuwige ongena
 Alleen niet treffen zal den kindren en den vader,
 O gruwel! maer hy moet met Judas, Gods verraeder,
 Met Lucifer en al zijn engelen vergaen,
 En schacmrood en verdoemt voor Jesus vierfchaer staen.
 't Is schrickelijck. Begint uw hart noch niet te beven?

DIEDRICK VAN HAERLEM.

Ja 't klooster heeft dien vloeck den landfheer voorgeschreven.

WILLEBORD.

Het zy daer meè zoo 't wil, men opent nu geen poort.
 't Is Kerfmis, 't klooster viert Gods vrolijke geboort,
 De hooghste feest van 't jaer; dus laet dit werreck steecken.

DIEDRICK VAN HAERLEM.

Katuizer broer, hier geld geen prevelen, noch preecken.
 Bewilligh mijn verzoeck, en sta mijn bede toe,
 Of anders ly dat ick het ongebeden doe.
 De tijd verloopt, 't is spa: daer komen mijn foldacten.

WILLEBORD.

'k Getrooft my eer de dood, dan ick dit toe zal laeten.
 Wat, wilt ghy 't Helfche vier op uwe halzen laen?

DIEDRICK VAN HAERLEM.

T'sa mannen, vaert vry voort, en steeckt het klooster aen,
 't Is koud, zoo mogen wy ons by de kolen warmen.

WILLEBORD.

Och maerschalck, hou gemack, en wil u doch erbarmen:
 't En is geen Kristen mensch, die brand in kloosters sticht.
 Al wat het Godshuis heeft, huisvesting, vier en licht,
 En spijs en dranck, het is voor 't krijgsvolck al ten beste.

DIEDRICK VAN HAERLEM.

Nu mannen, treckt vry in, treckt voor, ick blijf de leste.

**VOSMEER & WILLEM VAN
 EGMOND &**

VOSMEER.

Ick koom al heimelijck gezwommen door de grachten.
 Waer sammelt Egmond nu? hy zou my hier verwachten.
 't Is doncker. Ick ben nat, en klippertand van kou.

WILLEM VAN EGMOND:

Wel waer of Vosmeer blijft? ons affcheid was, hy zou
 Verzeker op deef uur alhier zich laeten vinden.

VOSMEER.

Hier is de man al zelf. Die zich durf onderwinden
 Een aenlagh vol gevaers, moet passen op zijn tijd.

WILLEM VAN EGMOND.

Weest welkoom, braeve borst. Nu blijkt het, datghe zijt
 Een krijgsmann, op wiens woord men wel een kerck magh bouwen.
 Hoe hebt ghy 't met den heer van Aemstel al gebrouwen?

VOSMEER.

Zoo geestigh, dat'er niets aen dezen aenlagh faelt.
 De burgery heeft zelf het Zeepaerd ingehaelt,
 Met zangen en triomf, als die van Troje deden.
 Ick stuurde en hiel het roer: maer 't oorloghsvolck beneden
 En liep geen klein gevaer. De bodem slorppte 't nat,
 Door 't stooten op een' pael, waer door een yeder zat
 In 't water tot de knie, en vreesde te verstickten.

Het ongemack was groot, noch durfde niemant kicken:

Doch 't leck geraeckte dicht, en stopte wonderbaer

Van zelf: doen brogt de hoeft ons weder in gevaer;

Vermits men 't schor geluid bescheidenlijck kon hooren.

Zoo God niet had verdooft des Amsterdammers ooren,

Wy waren van ons stem en eige keel verraen.

Ick gaf my zelve moed, en hief eens lustigh aen

Te zingen, dat het klonck, schoon hart en nieren krompen.

Dan trantelde ick van kou: dan viel ick cens aan 't pompen.

Zoo raecten wy in stad, daer als een waterval

Al 't volleck schoot na'et schip, van straet en burreghwal.

De geeft van oud en jong door een scheen uitgespannen.

Men brogt het Vosmeer toe met kroezen en met kannen.

Maer 't zagh'er deerlijck uit, doen Gysbreght liet gebien,

Men zou de naeste poort en 't slot van rijs verzien:

Want door het lang belegh, en door de koude dagen

Was al de turf verbrand. Ick holpze rustigh draegen,

En scheen de gauwt van al, in 't bangste van dien nood:

Want had het lang geduurt, de zolder waer ontbloot,

Waeronder 't krijghsvolck lagh gedoken in zijn laegen:

Doch d'avond viel heel kort, en ick begon te klaegen,

En hielme gansch vermoeit, en riep: van daegh genoegh

Geslaeft, men staeck het werck, en valle'r morgen vroegh

Met nieuwe kracht op aen. Het is nu tijd van vicren,

Nadien ghy van den schrick der Hollandsche banieren

Genadigh zijt verloft, en ick'er 't lijf afbrogt.

Ick schonckze vry gelagh, en gafze geld, en zocht

Geveinst den arrebeid tot 'f morgens uit te stellen.

De tijd en lijd nu niet u alles te vertellen:

Hoe slecht het in het schip en onder 't krijghsvolck stond,

En elck verscheelde, en wat een yeder raedzaemst vond:

Hoe ickze menighmael door dreigement deê zwijgen,

En konze, om 't leven zelf, niet aen 't bedaeren krijgen:

Hoe Arkel, zeer verkoud, zijn' eigen ponjaerd bloot

Gezet had op den strot, en troofte zich de dood,
 Om al zijn mackers niet door 't hoeften te verklicken.
 Nu s'hort'er dat wy elck ons werreck voort beschicken.
Het Zeepaard, zwanger van gewapenden, zal gaen
 In arbeid, en van vracht, voor 't opgaen van de maen,
 Ontrent te middernacht, verlossen, als de kercken
 Op 't hooghtijd zijn gepropt van menschen, die 't niet mercken.
 Dan zal de laegh in twee gedeelt, eer 't yemant hoort,
 Terftond vermeestren gaen de Haerelemmer poort,
 En rammenze met kracht: en ick, om u te lichten
 Van veer, zal daedlijck brand in 't holle Zeepaerd stichten,
 Dat midden in de stad by d' andre schepen leit.

WILLEM·VAN·ESMOND ·

De maerschalcck wacht op u in 't klooster, al bereit
 Terftond met duizend man de muuren in te trecken,
 En 't leger leit niet veer. Ick ga het hen ontdecken.

VOSMEER ·

En ick alweer na stad. Nu veldheer, pas op 't stuck.

WILLEM·VAN·ESMOND ·

God geef, dat u en my dees aenflagh wel geluck.

	REY·VAN·EDELINGH	
	EN	
	✦ Wy edelighen, bly van geeft, ✦ Ter kerke gaen op 't hooge feest Den eerst geboren Heiland groeten, En knielen voor de kleene voeten ✦ Van 't kind, waer voor Herodes vrees:	

* **H**et kind waer voor een starre rijft,
* **D**ie Wijzen met haer straelen wijft
De donkre plaets van zijn geboorte,
En leit hen binnen Davids poorte,
* **D**aer d'allerhooghste 't laeghste prijft,

* **H**et Oosten offert wierooock, goud
* **E**n myr, tot 's levens onderhoud
Van hem, die, neergedaelt van boven,
In 't arme Bethlem leit verschoven,
* **H**oewel hy alles heeft gebouwt.

* **'t** **G**evogelt, dat op wiecken zweeft,
* **Z**ijn nest, de vos zijn holen heeft,
En woont in bergen en in bosschen:
Een stal van ezelen en offen
* **D**en Schepper naulix herbergh geeft.

* **D**e kribbe hem een wiegh verstreckt,
* **D**ie 't aerdriek met den hemel deekt,
En elleck dier bestelt zijn voeder.
O kind, ghy zijt, gelijk uw moeder,
* **M**et pracht noch hoovaerdy bevleekt.

* **H**ier voert de neergedaelde God
* **D**e trotze weerd om met spot
In zijn triomf, tot smaed der hoven:
Hier voert hy 't nedrigh harte boven
* **M**et hem, in 't onverwinbre slot.

* Hier schuilt dat godlijk aengezicht,
* Waer uit de zonne schept haer licht,
En alle starren glans en luister.
Hier leit hy zonder glans in 't duister,
* Die englen tot zijn dienft verplicht.

* Des hemels reien wiegen hem
* In slaep met hunne zoete stem,
Die noit van vaeck en was beschoten,
En weckt het hoofd van alle grooten,
* In 't koningklijck Jerufalem.

* Augustus Rijck verliest zijn eer:
* De Roomsche scepter reickt niet veer:
Het Ooft versmaed Latijnsche naemen:
Maer dees beheerscht het al te zaemen,
* Oock daer de zonne neemt haer' keer.

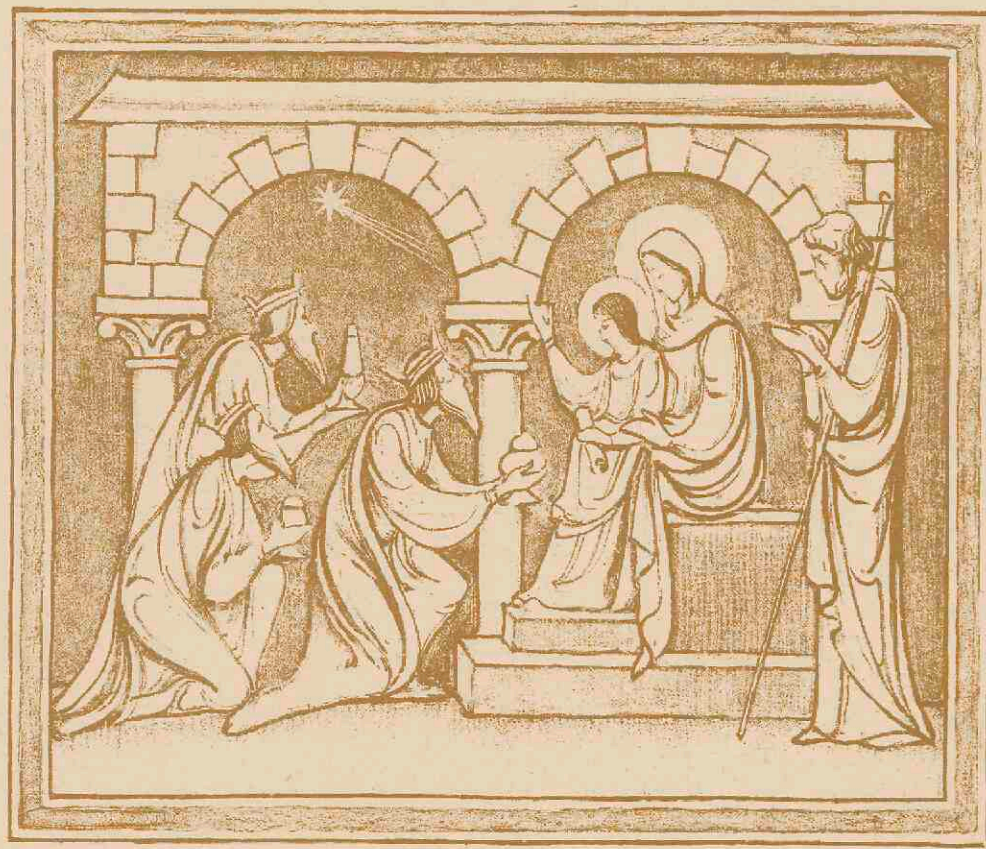
* De hemel, 't aardrijck en de hel
* Die luistren scharp na zijn bevel,
En ziddren voor de zuivre wetten,
Die hy door visschers laet trompetten,
* En blaezen over duin en del.

* De doecken daer dit kint in leit
* Is 't purper van zijn majesteit,
Waer in de harders hem aenschouwen,
Dien God de zielen komt vertrouwen,
* Gelijck van ouds was toegezeit:

✦ **D**at God zijn kudde weiden zal,
✦ **E**n hoên voor ramp en ongeval,
En na'et verdwaelde schaepken vraegen,
En dat op zijne schouders draegen
✦ **M**et vreughd by 't overigh getal.

✦ **H**ier is de wijsheid ongeacht:
✦ **H**ier geld geen adel, staet noch pracht.
De hemel heeft het klein verkoren.
Al wie door ootmoed word herboren,
✦ **D**ie is van 't hemelsche geslacht.

✦ **G**hy die der vorsten harten leit,
✦ **G**elijck een beeck, en schift en scheid
Het licht van dicke duisternissen:
Laet den tyran zijn' aenflagh missen,
✦ **D**ie den onnooslen laegen leit.

BADELOCH · GYSBREGHT · VAN ·
 AEMSTEL · HEER · PETER ·
 BONDGENOOTEN · AREND · VAN ·
 AEMSTEL

BADELOCH ·

Ick trock zoodra niet aen mijn pronck en hooghtijcleeren,
 Om in de Kerck met al de stadt te triomfeeren
 Voor God, die 't leger dreef van d'aengevochten wal,
 En zich vernedren quam in Bethlems armen stal;
 Of 'k raeckte in eenen stoel aen 't sluimren en aen 't droomen,
 En ben benauwt en bang uit mijnen slaep gekomen,

Gelijck de dauw getuight, die op mijn kaecken leit.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL.

Mijn liefste, wat is dit? hoe zietghe zoo beschreit?

Wat nevel van verdriet bezwalckt uw blinckende oogen?

Sta stil, mijn lief, sta stil; uw Gijfbrecht zalze droogen.

Nu kus hem eens, en zegh, wat is het dat u smart?

BADLOCH.

My leit, 'k en weet niet wat, een zwaerigheid op 't hart.

Ick heb in mijnen slaep yet schrickelijx vernomen.

Een droom bezwaert mijn hart. Gezichten doenme schroomen.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL.

De droomen zijn bedrogh. Ghy vreesst uit misverstand.

BADLOCH.

Nicht Machtelt, dochtme, stond voor mijne ledekant,

Bedrukt, en in dien schijn, waer in zy, by haer leven,

My dick haer hartewee te kennen plagh te geven,

Wenze in haer traenen zwom, en van geduld berooft

De handen deerlijck wrong, en 't hair trock uit heur hoofd,

De blancke borsten krabde, en scheurde 't kleed aen flarden,

En zagh begruift van stof, zoo dat ick 't nau kon harden,

Noch hooren al 't gekarm, en jammerlijck misbaer,

Noch 't schelden op den graef, voor schelm, geweldenaer,

Verkrachter van een vrouw, zoo kuifsch, zoo welgeboren.

Belaes! zy quam my niet in die gestalt te voren,

Waer meê haer zuivre ziel, van droefheid afgepijnt

In 't leven, nu voor God en d' engelen verschijnt,

Met eenen pallem tack in haer sneeuwite handen,

En in het sneeuwit kleed, en oogen, die nu branden

In 't hemelsch paradijs, als starren aen de lucht.

Ick sprackze al schreiende aen, na eenen diepen zucht:

O adelijcke spruit van 't hooge huis te Woerden,

Om welcker ongelijck, de helden oorloogh voerden,

Dat oorloogh, 't welck, na dat ghy in den hemel trockt,

Zoo onverzoenelijck tot noch toe smoockt en wrockt:

Wat oirzaeck drijft u hier op ongeruste paden?

Of koomtghe om onzent wil, met zwaerigheid beladen,
 Om d' uwen by te staen, in t kommerlijck beleg?
 Nicht Maghtelt, 't is vergeefs: de vyanden zijn wegh.
 Wat treurtghe? wy zijn vry van laegen, van bespringen:
 Dus help ons nu om hoogh by God triomfe zingen.
 Omring uw pruick met licht, in steê van lauwerkrans,
 En ley der englen rey met vrolijkheid ten dans.

Zy schudde 't hoofd en schein van gramfchap te veranderen
 In 't aengezicht, en floeg de handen van malkanderen,
 En steende, en zuchte zwaer, en borst in 't end dus uit,
 Maer met een heefche keel en dof en fchor geluid:
 Onnoofle, zijtghe nu van vyanden ontfloghen?
 En flaeptghe zoo gheruft? en vreeftghe niemants laegen?
 Daer ghy, om mijnent wil, op 't alderuiterft zijt,
 En naeft aen uwcn val? Op op, 't en is geen tijd
 Van flaeppen, het is tijd na andere gewesten
 Te vlieden van dit huis. De vyand heeft de vesten.
 De stad die staet in brand, het is met haer gedaen.
 Oom Gyfbrecht heeft vergeefs zijn burgers voorgestaen.
 Geen tegenworstelen noch strijden magh u baeten.
 Gods heilgen hebben kerck en outers lang verlaeten.
 Op op, bergh Gozewijn, voor al mijn eenigh pand,
 Klaeris, mijn zoete zorgh, aler d' abdije brand,
 Of eenigh boofwicht haer mishandel en misbruycke,
 Na zijn' vervloecten lust, en zy haer oogen luycke.

Al zijn de straeten dicht bezet en naeuw bewaert;
 'k Zal Gyfbrecht, ongequetft van spiets of eenigh zwaerd,
 En zonder eene nop van 't kleed door 't vier te zengen,
 Geleien, en gezond op dezen drempel brengen.
 Verlaet dan flux dit slot: steeck af, op Gods gena,
 En geef u zcwaert in, aler het word te spa.
 Al d' englen zullen u voor stormen en voor stranden
 Behoeden, en de vloot behouden doen belanden.

Gedenck eens, welck een fchrick mijn flaeprigh hart beving.

Mijn hair dat rees te bergh, en aen een yeder hing,
 Een druppel nats: het zweet begon my uit te breecken.
 Mijn lijf werd kil als ys. Ick wou, en kon niet spreecken,
 En schoot uit mijnen droom, al bevende en bevreest,
 Greep toe, en zocht vergeefs t'omhelzen haeren geest,
 Die door mijn armen droop, en wegh vloogh uit mijn oogen,
 En liet my heel verbaest, en van het spook bedrogen.

Dit is het datme steurt, en in de zinnen speelt.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

't Is louter ydelheid, die zich het brein verbeeld.

BADELOCH ·

Och of het ydel waer! ick heb mijn uur verflaepen,

Om na de kerck te gaen. 't Is spade.

HEER·PETER ·

Wapen, wapen.

BADELOCH ·

Bescherm ons, goede God, behoe ons voor gevaer.

'k Hoor onraed. Och ick zorgh mijn droom is al te waer.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Broer Peter, wel hoe dus? wat port u zoo te roepen?

Wat jaeght u hier by nacht?

HEER·PETER ·

God lof, dat ick de troepen

Des vyands ben ontvloon, ter dood toe afgemat.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Wat vyand? hoe? ghy raeft.

HEER·PETER ·

De vyandt is in stad.

Het is met Amsterdam en met zijn hooge wallen

Gedaen, zy is de wraeck in 't end te buit gevallen.

De gruwelijcke reus heeft eene poort vermant.

Het Zeepaard lost zijn vracht, en Vosmeer sticht den brand,

In 't midden van 't gevecht, met schimpen en braeveeren.

De wachters vechten flaeuw, en zien hen niet te keeren.

Het leger treckt vast in met duizenden, een magt
 Zoo groot als Waterland noch oit te velde bragt,
 En Kennemer en Vries, en Zee- en Holland t'zaemen,
 Met allen die, op ons gebeeten, herwaert quamen.
 De Kerfnacht heeft gedient tot dit verraeders werck,
 Bestaen voor maeneschijn, doen 't volleck in de kerck
 Met offren bezigh was, en zingen in de kooren;
 Vermits de stad vol vreughd, als Christus schein herboren;
 Wy weder uit den muil der bleecke dood verloft.

Vergeefs heeft dit beleggh u zoo veel zweet gekost,
 En bloed en arrebeid, nu alles loopt verloren.

GYSBRECHT VAN AEMSTEL.

Ick zal terstond om hoogh gaen zien van Schreiers toren.
 Ghy dienaers, brengt mijn' helm en harnas by der hand.

BADLOCH.

Helas wat gaet my aen, in dezen droeven stand!
 Is dat triomf? heet dat zijn vyanden verjaegen?
 Nu kentmen Haerlem eerst: nu blijcken Egmonds laegen.
 Nu lachenze om mijn stad, zoo lang van hen benijd.
 Mijn goede vrome man gaet quijnen, en verbijt
 Zijn leet des daeghs, en brengt de nachten door met waecken,
 Ick vind hem menighmael met traenen op de kaecken:
 En vraegh ick, wat hem deert? hy zucht, en antwoord niet.
 En kropt zijn hartewee, en dubbelt mijn verdriet.

Hoe veel geluckiger zijn arme en slechte dorpen,
 En hutten laegh gebouwt, min stormen onderworpen
 Dan eenigh heeren huis, dat door 't geboomte steekt.
 En daer het bulderen des winds zijn kracht op breeckt,
 Weet hier van eenigh mensch, ick weet 'er van te spreecken.

Als ick den ganschen tijd mijns levens overreken,
 Van mijne bruiloft af, van dat ick zat verlooft:
 Wat stormen waaiden my niet zedert over 't hoofd?
 Wat toren is zoo hoogh, van waer ick deze baeren
 En zee kan over zien, van al mijn wedervaeren?

En wie zagh noch het end van dien begonnen strijd?

Hier meê ga ick mijn' man, naest God mijn toevlucht, quijt.

HEER PETER .

Geduld, mevrouw, geduld. God proeft zijn uitverkoren.

GYSBRECHT VAN AEMSTEL .

Ick kan bescheielijck en klaer 't geklicklack hooren,
En 't rammelen van 't stael: 't geluid kooft dichter by.

De fchepen branden al, en fchitteren in 't Y,

En in de Diemer meer en alle burreghwallen.

Ick zagh het groot gebouw, Jan Witten gevels, vallen.

En 't naefte huis daer aen dat ftaet in lichten brand.

De klokken kleppen vaft. De heele waterkant

Die is in rep en roer. Het bloedigh zwaerd gaet weien.

Men fteeckt'er de trompet. Men hoort de menfchen fchreien.

Brengt hier mijn harrenas. T'fa dienaars, fchaft geweer,

Al wie in 't harnas fterft, die fterft met krijgsmans eer.

Waer vrienden in den nood? Waer zijn ons bongenooten?

HEER PETER .

Voor 't huis vergaren vaft de beften van de grooten.

Heer Heemskerck, die vol viers om uwe zufter quam,

Oudfhooren, en Polaen, hoe grijs hy is en ftram,

En Zwieten, Teilingen, en Waermond en uw broeder,

En Kuyck en Kraaienhofst. Geen tigers zijn verwoeder,

Om aen te gaen op roof.

GYSBRECHT VAN AEMSTEL .

Men roep hen voor den dagh.

BONDGENOOTEN .

Mijn heer, 't is vechtens tijd, zoo vechten helpen magh.

Wy zijn getrooft met u te leven en te fterven.

GYSBRECHT VAN AEMSTEL .

Ghy zult in eeuwigheid by God uw loon verwerven,

Voor dezen trouwen dienst, in mijnen lesten nood.

Ghy ziet hier anders niet voor oogen dan de dood:

Doch zooghe zijt gezint den vyand te verletten,
Zoo veel als mooghlijck is, en 't leven op te zetten
By stad en burgery, zoo volghtme, dat 's u voor!

BONDGENOOTEN.

Wy volgen algelijck, en houden 't zelve spoor.

BADLOCH.

Beschermt mijn lieven man, dat bid ick, vroomen heeren.

AREND·VAN·AEMSTEL.

Vrouw zufter, ick beloof, 'k zal zonder hem niet keeren.

**REY · VAN · KLAERIS
SEN**

O Kerfnacht, schooner dan de daegen,
Hoe kan Herodes 't licht verdragen,
* Dat in uw duifterniffe blinckt,
En word geviert en aengebden?
Zijn hooghmoed luifert na geen reden,
* Hoe fchel die in zijn ooren klinckt.

Hy pooght d'onnoofle te vernielen,
Door 't moorden van onnoofle zielen,
* En weckt een ftad en landgefchrey,
In Bethlehem en op den acker,
En maeckt den geest van Rachel wacker,
* Die waeren gaet door beemd en wey.

Dan na het weften, dan na'et ooften.
Wie zal die droeve moeder trooften,
* Nu zy haer lieve kinders derft?
Nu zy die ziet in 't bloed verfmooeren.
Alerze naulix zijn geboren,
* En zoo veel zwaerden rood geverft?

Zy ziet de melleck op de tippen
Van die bestorve en bleecke lippen,
 * **G**eruckt noch versch van moeders borst.
Zy ziet de teere traentjes hangen,
Als dauw, aen druppels op de wangen:
 * **Z**ij zietze vuil van bloed bemorst.

De winckbraeuw deekt nu met zijn booghjes
Geloken en geen lachende oogghes
 * **D**ie straelden tot in 't moeders hart.
Als starren, die met haer gewemel
Het aenschijn schiepen tot een' hemel,
 * **E**er 't met een' mist betrocken werd.

Wie kan d' ellende en 't jammer noemen,
En tellen zoo veel jonge bloemen,
 * **D**ie doen verwelckten, eerze noch
Haer frissche bladeren ontloken,
En liefelyck voor yder roken,
 * **E**n 's morgens droncken 't eerste zogh?

Zoo velt de zein de korenaiaren.
Zoo schud een buy de groenc blaeren,
 * **W**anneer het stormt in 't wilde woud.
Wat kan de blinde staetzucht brouwen,
Wanneerze raest uit misvertrouwen!
 * **W**at luid zoo schendig dat haer rouwt!

Bedruckte Rachel, schort dit waeren:
Uw kinders sterven martelaeren,
 * **E**n eerstelingen van het zaed,
Dat uit uw bloed begint te groeien,
En heerlijk tot Gods eer zal bloeien,
 * **E**n door geen wreedheid en vergaet.

GOSEWYN · VAN · AEMSTEL †
 KLAERIS · VAN · VELSEN †
 REY · VAN · KLAERISSEN †
 GYSBRECHT · VAN · AEMSTEL ·

GOSEWYN · VAN · AEMSTEL ·

Het loopt met Amsterdam, gelijk ghy hoort, ten ende,
 En wy verwachten deel aen d' algemeene ellende,
 't En zy dat elck van ons zich daetelijck verzie.
 Voor my, 'k ben oud en traegh: my voeght niet dat ick vlic,
 Zoo veele moeite en is het leven my niet waardigh.
 Belief het God, hy koom, zijn dienaer staet al vaerdigh.

Hy hael my in zijn' troon en aengenaeme rust.

Maer ghy, mijn dochterkens, dien noch het leven lust,
En in het bloeienft zijt van uwe jonge jaeren;
Zet ghy 't op vlughten aen, of Jesus u wou spaeren,
En helpen in der noot. Klaeriffe, reine maeghd,
Die t' onrecht noch den haet van vader Velzen draeght;
Begeef u op de vlught al d'andren zullen volgen.
De vyand, blind van wraeck, is bitter en verbolgen,
En allermeeft op u. O moeder, vlught voor heen.
Ick zal u byftand doen met traenen en gebeên,
En volgen met mijn hart, daer my geen voeten brengen.
Ga henen, Machtels kind, of God het wou gehengen
Dat ghy geborgen werd: 'k ben meeft met u begaen.

KLAERIS · VAN · VELSEN ·

Och vader Gozewijn! waer zietghe my voor aen?
Zoo ick u dus begaf, hoe zou dat my betaemen?
Ghy zijt mijn maeghschap doch, na vleesch en geest te zaemen.
Zou ick u hier alleen verlaeten tot een' roof,
Die my een vader streckt, en 't Christelijck geloof
My in het herte prent, van kinds been af herbaerde,
Den geeft versterckte, en 't lijf in reinigheid bewaerde?
'k Verlaet u nimmermeer,

REY · VAN · KLAERISSEN ·

Dit outer is ons wijck.

GOSEWYN · VAN · AEMSTEL ·

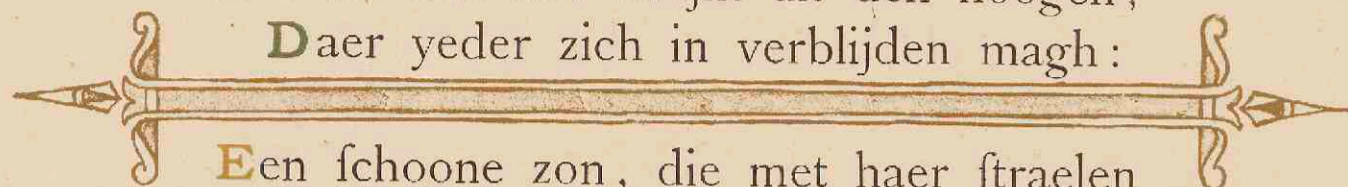
O edel maeghdeken, hoe zijtghe zoo gelijk
Van aerd die Klaere zelf, na wie ghy heet Klaeriffe!
Waer vind ick onderscheid in dees gelijckenisse?
Doen 't Sarazijnsche heir vermeersterde al de stad,
Daer sinte Klaere was, hoe droegh ze zich? zy trad
Grootmoedigh in de poort van 't klooster, daerze woonde,
En zagh den vyand wegh, zoo ras hy zich vertoonde:
Haer moed, haer sterck geloof, en yverigh gebed
Verstreckte haer een zwaerd, en harnas, en helmet.

Ghy mooght dan, nu ghy hebt die zelleve gedachten,
 Met my, voor dit autær, de vyanden verwachten.
Maer treckme (dat mijn dood zy veer van fchande en fmaed)
Eerst aen dit lamme lijf mijn ftatigfte gewaed,
Gelijck een Biffchop voeght, aleer zy ons verrafichen.
Zet my den mijter op: hy zal niet qualijck paffen
Op mijn gezalfde kruin. Breng hier den gouden ring,
En fteeck aen deze hand, die beeft, den vingerling,
Daer ick de bruid van 't Sticht, de Roomsche kerck meê trouwde.
Geef my den harderftaf, tot fteunffel van mijn oude,
Daer ick Gods kudde meê gehoed heb en gewcit.
'k Heb noit de teecken en van 't Bifdom afgeleit
Met wil, maer door bedwang: al leef ick als gebannen;
Al maeckte ick Henrick plaets, en Willem, en twee Jannen.
En 't waer een klein verlies, al hadmen my verkort
In naem en cer, was flechts geen Chriften bloed gefort,
En zoo veel zaeds vertreen van mensche- en paerdevoeten.
Most niet 't onfchuldigh volck de fchuld der heeren boeten.
Nu kinders zet u hier, en dat een yeder non
Met my den lofzang zing van oude Simeon.

Nadien ick met mijn eigen oogen
Den algemeenen Heiland zagh,
Die als een zon schijnt uit den hoogen;
Daer yeder zich in verblijden magh:

Een schoone zon, die met haer straelen
Het blinde heidendom verlicht,
En Jacobs huis en Ifrels paelen
Verheerlijckt, en noch veel vaster sticht.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Dat God u allen spaer! is't hier noch tijd van zingen!
De vyand zackt vast neer, om 't klooster te bespringen.
Oom Gozewijn, koom hier; ghy zijdt stock oud en traegh,
Gedoogh dat ick u op mijn beide schouders draegh.
Klaerisse nicht, ghy zult my volgen met dees' reien,
Waer God of 't goed geluck ons allen wil geleien.
Nu vader, volgh mijn' raed. De vyand woed en raeft.
Wie 't leven bergen wil, die bergh het in der haeft.

GOSEWYN·VAN·AEMSTEL ·

Gemack, mijn trouwe neef, ghy mooght dees moeite derven.

KLACRIS·VAN·VELSEN ·

Wy zijn aleens gezint, en wel getroost te sterven.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

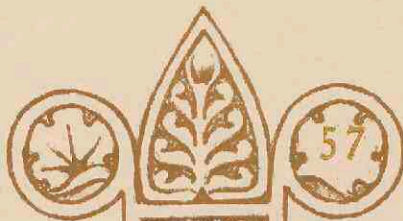
Hoe nu? heeft God my dan, door water en door vier,
Door spiets en zwaerd, gered, en menigh blanck rappier,
Dat ick den Biffchop noch voor 't outer zou zien slaghten,
En in het laeuwe bloed de nonnekens verkrachten?
Dat werde nimmer waer. ô Goddelijck geflaght!

Nicht Machtels geeft verscheen mijn lieffte dezen nacht,
 En my belaste een stem haer kind en oom te bergen.
 Haer schimme waert om u, en moet ick 't u noch vergen?
 En maectghe zelf uw ziel noch schuldigh aen dien moord?
 De krijgsliezen zijn niet veer van deze kloosterpoort;
 Die leit met eenen slag ter aerde neer geworpen.
 Dees godgewijde vloer zal 't kuische bloed haest sloepen.
 Het krijgsvolck nadert vast: ick hoor het aen 't gedruis.

Ick bid om zijnent wil, die levendigh aen 't kruis
 Om ons genagelt hing, voor Sions wreede muuren:
 Ick bid u om zijn hand- en voet- en hartquetzuuren,
 En om de doorne kroon, die 't hoofd verplette en brack,
 En om de scharpe spiets, die in zijn zijde stack;
 Vergunme dezen troost, in zoo veel zwaerigheden,
 Dat ick uw leven berg: ô vader, dat ick heden
 Onschuldigh blijven magh aen uwer aller bloed.
 Dit ecnige is mijn wensch: en kan ick uw gemoed
 Door smeecken noch gebeên noch bittere traenen buigen;
 Zoo roep ick God en al zijn heilgen tot getuigen,
 Dat geenerley gevaer, noch zelf de felle dood
 My hinderden uw lijf te bergen in den nood.

GOSEWYN · VAN · AEMSTEL ·

Ghy hebt godvruchtigh, neef, u neffens ons gequeten.
 Wy zullen 't noch voor God noch engelen vergeten.
 Den grooten God alleen zy eere in 't hemelrijck.
 Wy bidden u, sta op. Ghy doet ons ongelijck,
 Dat ghy ter aerde knielt voor sterffelijcke menschen.
 Hoe zou ick schooner dood na'et lange leven wenschen,
 Dan hier voor martelaer, op deze heilge steê,
 Te offeren mijn bloed, in 't vierighst van mijn beê:
 Op 't allerhoogste feest van Gods geboortenisse.
 Waer of de dood vertreckt? ick heb een rein gewisse,
 En haecte lang te gaen na aller zielen bed;
 Al zedert dat ick uit mijn' zetel werd gezet,

Doen Utrecht, dat den vorst, gelijk zijn' vader, eerde,
 Door staetzucht opgeruit, my wars den neck toekeerde:
 Van die tijd was ick al dit lastigh leven moe.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Daer is de vyand zelf. Ick vliegh na boven toe,
 En zal zoo lang ick magh, de kloosterpoort beschutten,
 Of mijne hulp noch kon uw leven onderstutten.

**BADELOCH · AREND · VAN
 AEMSTEL** ·

BADELOCH ·

Heer Broeder, wel wat's dit? hoe keertghe dus alleen?
 O God, waer blijft mijn heer? is hy gebleven?

AREND·VAN·AEMSTEL ·

Neen.

BADELOCH ·

Wat tijding brengtghe dan? zegh op, is hy gebleven?

AREND·VAN·AEMSTEL ·

Ick liet hem voor 't Stadhuis gezond en noch in 't leven.

BADELOCH ·

Helaes! waer magh hy zijn? mijn troost, mijn hoop, mijn hoofd.
 En keertghe zonder hem? dat hadghe niet belooft.

AREND·VAN·AEMSTEL ·

Versta u niet, maer toef. Ghy zult hem haest aenschouwen.

BADELOCH ·

Dat toeven valtme bang. Och was hy slechts behouwen,
 In 'tonweer, daer het schip in zee drijft zonder roer. —
 Ick bid, verhaelme doch al 't geen u wedervoer.

AREND·VAN·AEMSTEL ·

Ghy eifcht een' zwaeren eyfch. Wie zou daer niet voor gruwen?
 Het zal ons hartewee en droefheid slechts vernuwen.

Wie hoort dit treurspel aen, die niet zijn traenen laet?

Al stond hier Grobber zelf, of 't heiloos basterdzaed,

Het waer onmogelijk dat hy dit hooren konde.

Het is een nieuwe slag in mijne versche wonde.

Oock steeckenwe alle bey noch midden in den druck,

En wachten op den slag van 't uiterste ongeluck,

Ten zy het God verzie, en zet de wraecke paelen:

Doch nu ghy 't zoo begeert, hoor toe, ick zal 't verhaelen.

Wy quamen niet zoo haest ontrent den Middeldam,

Daer wat vergaering was van burgren, men vernam,

Hoe 't ingetrocken heir de nieuwe zy alreede

Vermeestert had en 't volck onnutten weerstand dede;

Dies Gyfbrecht liet gebien, men zou in vaerdigheid

De bruggen, daer de stad zich recht in 't midden scheid,

Verbranden, en voor al den Middeldam bezetten;

Om 'fvyands overkomst daer mede te beletten,

En datmen d'oude zy moght vrijen voor gevaer,

Schoon of het krijgsvolck van de nieuwe meester waer.

Hey zellef was de voorste, om elleck moed te geven.

En ging daer op met ons na merckt en raedhuis streven,

En brogt met al zijn maght de burgers op de been,

Die ruckten hier en daer van allesins by een.

Men spande ketenen, voor 't haestige verrasschen.

Men stopt den toegang dicht met zacken, kisten, kassen,

En alles watmen reedst kon vinden by der hand.

Doen vlogen wy met hem te zaemen na den brand,

Om, waer het mogelijk, daer orden op te stellen:

Maer laes! het was te spa. Wat mond kan u vertellen

De zuuren arrebeid van dezen naeren nacht,

En met hoe groot een' moord die over word gebragt?

De dooden lagen vast langs burreghwal en straeten.

Geen kruifwegh die niet dicht bezet werd van soldaeten.

Men ziet'er allesins verbaestheid, en men hoort

Zich mengen onder een bloedstorting, brand en moord.

De groote aeloude stad, vermaert in oorelogen,
Zoo scheeprijck, en voor wie zich zee en stroomen bogen,
Den vreemde en nagebuur, en rijcken tot ontzagh,
Gaet plotzelyck te gronde, en zinckt met eenen flagh.
Wy worden niet te min door wanhoop aangedreven,
Dat menigh graefsgezinde en Kermer kost zijn leven:
En 't Amsterdamsche bloed en sneuvelt niet alleen.
De lijcken groeien aen, en leggen onder een,
Met 't aenzicht na de straet gekeert of op hun ruggen.
De kennis van den wegh, van stegen, sfraceten, bruggen,
En stads gelegenheid, by 't schijnffel van de maen,
Quam dapper ons te baet, en hiel de drommen staen
Der vyanden, die dick het zetten op een looppen.
Dan ging er eens een deur, en dan een venster open.
Wy groeiden in getal en moed, en ruckten voort,
Of 't mooghlijck had geweest de Haerelemmer poort,
Die overweldicht was, met dooden te verkroppen,
En weer met kracht al wat in steê was uit te kloppen;
Maer quamen veel te spa. De naeuw ontslipte wacht
Verhaelde ons, hoe alree de voortoght met de kracht
Der ruitren binnen was: wie zou daer tegens mogen?
En ofmen hier en daer een brug had opgetogen,
Men rechte weinigh uit. De brand nam ymmer toe.
d' Ontsteltheid was te groot. Men wift niet waer, of hoe.
Mijn broer, prooft Willem, quam, geladen onder d' armen
Met overschot van 't kruis des Heilands: helpt bescharmnen
Ons hoofkerck, rijck gebouwt ter eere van Katrijn,
En Jesus moeder zelf. ô Burgers, berght Kristijn,
Heer Gyfbreghts zufter doch; en naulix kon hy spreecken.
Ick hebze in 't vrouwe koor al bevende versteecken,
En raecte naulix uit. De reus die is'er veur.
Men hoort zijn stem. Hy loopt met boomen op de deur.
Om Gods wil, gaet de kerck op 't hooge feest ontzetten.
Wy schieten derwaert aen, om 't onheil te beletten,

Als beeren, die, by nacht van honger uitgejaeght,
 Gebeten zijn op roof. Wy vliegen onverfaeght
 Door vier en zwaerden heen, om 't al voor God te waegen:
 Maer vinden voor ons komt de kerckdeur opgeslaegen,
 En hooren eenen galm, die uitbarst over sraet,
 En over al de stad, en God voor 't voorhoofd slaet,
 In zijnen hoogen troon, als eer de kerck der Joden.
 d'Autaeren en het koor zijn opgehoopt met dooden.
 Wat bleef'er ongeschent! wat kreegh'er niet een' krack!
 't Gevlughte volleck zit op trans, gewelf, en dack,
 En bied noch tegenweer, en quetst ons zelfs met steenen
 En hout, uit misverstand. Men hoort de vrouwen weenen
 En kindren, die vol schrick krioelen hier en daer,
 De binnetranssen langs. De kaerffen op 't autaeer
 Zijn zommigen geblufcht, en zommigen die blaecken.
 De kerreckschenners woën, en passen wat te raecken,
 En vechten om den buit, en plondren 't al, oock zelf
 Het Marianum, dat te pronck hing van 't gewelf,
 Word afgeruckt. Men zet in 't glibbrigh bloed zijn stappen.
 Men torst'er kelcken uit, kassuiffelen en kappen,
 Die stijf staen van gesteent, van parlen en rood goud,
 Om 't heerelijckst, als 't plagh, wannermen hooghtijd houd,
 En koor en outerkleen. De Kerfnacht lagh in stucken.

BADLOCKH.
 Hoe ging 't u met Kristijn? Hoe moest dit Gyfbrecht drucken.
AREND·VAN·AEMSTEL.
 En my, bedenck dat eens. Hoe staet my 't schoufpel voor!
 Men sleepteze by 't hair uit ons Lievrrouwe koor,
 Om d'armen dun en teer met koorden stijf gebonden.
 Hoe diep ging dit in 't hart, die na haer huwlijck stonden:
 Doch Heemskerck meest, die dol dit langer niet verdroegh,
 Doen zy na 'shemels troon haer blaeckende oogen floegh.
 Wy sloten ons wel dicht, en volgden hem altzaemen,
 En rucktenze uit de maght des knevlers. Daer op quaemen

De Gelderschen, de Zeeuw, de Vries en Kennemaer
 Van allesins te hoop, vol spijs, op 't groot misbaer,
 En om d'ontruckte maeghd. Men zagh'er 'f graeven zoonen,
 Men zagh'er d'Egmonds zelfs en Diedrick meê zich toonen
 Om 't moedighste, elck om 't zeerft, met Grobber helfch van aerd,

De winden buldren zoo, eer 't bijster weer bedaert,
 Des winters tegens een, en weten van geen strijcken,
 En zetten in gevaer de dammen en de dijcken,
 Door 't parssen van den vloed. De vyand werd te sterck,
 En groeide, en deê met kracht ons deizen uit de kerck,
 En wijcken na den Dam, om versch te zijn gesteven.
 Neef Heemskerck had by 't koor alreê den geeft gegeven,
 De ridderlijke held en eere van zijn' stam.
 Polaenen viel'er by, die hem te hulpe quam,
 En niemant weeck in moed noch billijckheid van oordeel,
 En Kuyck hem zeer gelijk. De deughd en had geen voordeel.
 Het heilighdom van 't kruis den Prooft deê weinigh nuts.
 Geen stool beschutte hem, noch geen vierkante muts,
 Noch geen godvruchtigheid kon Jesus priester helpen,
 Doen wy, ô Willem broer, uw bloed niet moghten stelpen,
 Daer ghy te sneuven quaemt, recht over 't hoogh autaer.

BADLOCK.

Wat hoor ick hier al leeds! hoe voel ick my zoo naer!
 Verhael my evenwel al d'overige ellende.
 't Begin vernoeghtme niet. 'k Verlang met schrick na'et ende.
 Hoe kon mijn droeve man zoo scheiden van zijn bloed?

AREND·VAN·AEMSTEL.

An zoo veel rampen hiel hy al den zelven moed,
 En yverde om den Dam te houden onbezweecken,
 Waer langs de vyand zocht geweldigh in te breecken:
 Gelijk een waterstroom geweld doet op een sluis,
 En elx gehoor verdooft met yffelijck geruis.
 De deuren van de sluis zich kanten tegens 't wringen
 Des springvloeds, voor een wijl, tot dat zy open springen,

En geven 't water ruimt, den vloed den vrijen toom:
Die wint dan veld, en ruckt de wortels met den boom,
En huis en hof om veer, en zet de laege landen
In eene baere zee, met groene en nieuwe stranden.
Dus ging 't na datmen wel een heel uur lang den Dam
Verdadigt had, zoo dra de burgerij de vlam
Ten daecke van de kerck ten hemel uitgeslaegen,
En 't heerlijck gebouw zag branden lichter laegen,
En hoorde 't moordgeschrei des volx, dat oud en jong
Van boven, om het vier t'ontgaen, te barsten sprong,
Of in de spietfen viel ter aerde. Dit gezichte
Benam hen al den moed. De helsche Grobber stichte
Met een gewijde torts den brand in 't heiligh dack.
Hoe leed het God, dat hem de moord niet eer en stack!
Doen was het elck voor zich, een yeder bergh zijn leven.
Mijn broeder riep, ick zou my flux op 't slot begeven,
En zijne gemaclin en kindren gade slaen.
Hy zelf weeck op 't stadhuis, en bleef de leste staen.
Ick werd op wegh verlet, en koom den burgh bewaren,
En hoop de goede God zal mijn' heer broeder spaeren.

BADLOCH ·

Een hoopelooze hoop. Och Gyfbrecht, lieve heer,
Ick reken hem al dood, en zie hem nimmer weer.

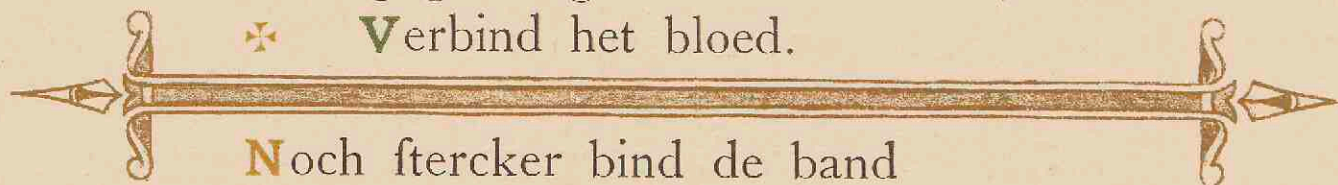
REY · VAN · EDELINGHEN & BADLOCH

REY · VAN · EDELINGHEN ·

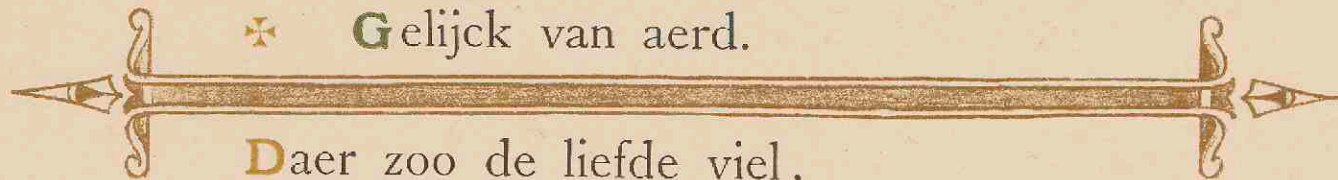
Waer werd oprechter trouw
Dan tusschen man en vrouw
 ✦ **T**er weereld oit gevonden?
Twee zielen gloende aen een gesmeed,
Of vast geschakelt en verbonden
 ✦ **I**n lief en leedt.

De band, die 't harte bind
Der moeder aen het kind,
✦ **G**ebaert met wee en smarte,
Aen haere borst met melck gevoed,
Zoo lang gedraegen onder 't harte,
✦ **V**erbind het bloed.

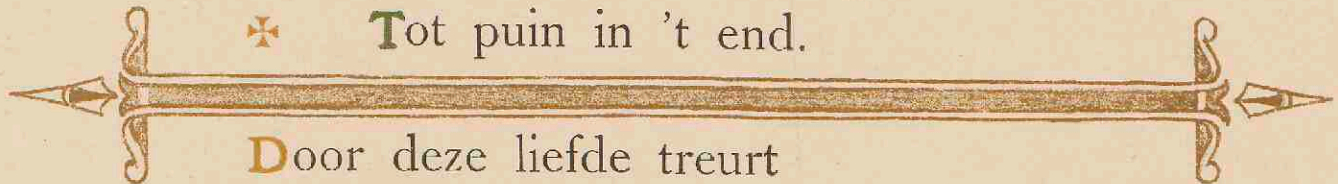
Noch stercker bind de band
Van 't paer, door hand aen hand
✦ **V**erknocht, om niet te scheiden,
Na datze jaeren lang gepaert
Een kuisch en vreedzaam leven leidden,
✦ **G**elijck van aerd.

Daer zoo de liefde viel,
Smolte liefde ziel met ziel,
✦ **E**n hart met hart te gader.
Die liefde is stercker dan de dood.
Geen liefde koopt Gods liefde nader,
✦ **N**och is zoo groot.

Geen water bluscht dit vuur,
Het edelst dat natuur
✦ **T**er weereld heeft ontfteecken.
Dit is het krachtigste ciment,
Dat harten bind, als muuren breecken
✦ **T**ot puin in 't end.

Door deze liefde treurt
De tortelduif, gescheurt
✦ **V**an haer beminde tortel.
Zy jammert op de dorre ranck
Van eenen boom, verdrooght van wortel,
✦ **H**aer leven langk.

Zoo treurt nu Aemstels vrouw,
 En smelt als sneeuw van rouw
 ✦ Tot water en tot traenen.
 Zy rekent Gyfbrecht nu al dood,
 Die, om zijn stad en onderdaenen,
 ✦ Zich geeft te bloot.

O God, verlicht haer kruis,
 Dat zy den held op 't huis
 ✦ Met blijfchap magh ontfangen,
 Die tuffchen hoop en vreeze drijft,
 En zucht, en uitziet met verlangen
 ✦ Waer Aemstel blijft.

BADLOCH

My dunckt ick hoor gerucht. Daer roept een aen de poort.
 God lof, het is mijn heer. Ick heb zijn stem gehoord.

GYSBRECHT VAN AEMSTEL
 BADELOCH BODE

GYSBRECHT VAN AEMSTEL

Myn lief, hoe hebtghe dus uw oogen uitgekreten?

BADELOCH

Nu ghy behouden zijt, is al mijn leet vergeten,
 Mijn trouwe bruidegom, mijn hoofd, mijn trooft, mijn schat:
 Nu ghy behouden zijt, wat geef ick om de stad,
 Om al des weerlds goed! hoe zijt ghe hier gekomen?

GYSBRECHT VAN AEMSTEL

Na dat de vyand nu den Dam had ingenomen,
 Nam ick en 't overschot na'et raedhuis toe de wijck,
 En hiel hem staen met kracht, als water voor den dijck,
 Wen 't landvolck, opgeklept, zich zoekt by nacht te redden,
 En brengt vast zoden aen, en steenen, paelen, bedden
 En bulfters, en al 't geen den zeedijck stutten kan,
 Daer die is doorgeweect; en zweet met alle man.

Dat speet den grooten Reus, die liet zich vreeslijk hooren,
 En stack met hals en hoofd, gelijk een steile toren
 En spitze, boven 't volck en alle hoofden uit,
 En scheen een olyfant, die omsnoft met zijn' snuit.
 Zijn spietze was een mast in zijne grove vingeren.
 Ick zag hem man op man gelijk konijnen slingeren
 Wel driemaal om zijn hoofd, gevat by 't eene been,
 En kneuzen dan den kop op stoepen of op steen.
 Hy kan met zijnen pols een' burghwal over springen.
 Hy proeft op grendelen de deughd der staele klingen,
 En houwt met eenen slag door yzer en door stael,
 En proeft zijn beckeneel op poorten van metael.
 Hy scheen een Polyfeem, het krijghsvolck scheen zijn kudde.
 De toren van 't stadhuis beweeghde zich en schudde,
 Zoo dick hy op een' post, of op den gevel stiet.
 Hy vreesde Herkles knods noch Samsons vuisten niet.
 De Kermers volgen hem, en Noorderlandsche knechten.
 Men voert den stormbock aen: men gaet de ladders rechten,
 En klimt, met d'eene hand ten gevel uitgestreckt,
 In d'ander met den schild, die hals en hooft bedeckt
 Voor eene hagelbuy van steenen, hout en pijlen.
 Ons jeughd, daer tegens aen, die wentelt heele stijen
 En eicke balleken, en uitgelesen hout,
 En wat'er is van ouds tot pracht en prael gebouwt,
 Van boven in den hoop; en ofze luttel hoopen,
 Zoo dient het om hun huid ten diersten te verkoopen,
 En Burgemeesteren en Raeden voor te staen,

Tot quyting van den eed haer overheid gedaen.
Men ziet'er zelf het bloed der overheid verhitten,
En stijven de gemeent: behalven die hier zitten
Blootshoofd en half gekleed, en zonder weer te bien,
Van zwacken ouderdom; en durreven wel zien
Zoo eereijck een dood kloekhartigh onder oogen;
En vechten met hun hart, nu handen niet en mogen.
Een deel der burgery beneen met hellebaerd
En fabelen en spiets de poort en muur bewaert.

Jck steegh den toren op, die boven 't dack kooft rijzen,
In 't midden van 't stadhuis, van waer men u kon wijzen
De tenten om de stad, en hoe al 't leger lagh,
En van wiens trans men slaeuw den Dom van Utrecht zagh,
By klaer en helder weer. 'k Zagh hier uit hoeze streden,
En met den storrembock de poort geweld aen deden,
En ramden reis op reis, verdadight door een dack
Van schilden dicht gevoeght. De deur gaf krack op krack.
Wy stelden flux in 't werck de dissels en de bijlen,
En hieuwen in het rond in stucken alle stijlen,
En stieten spitze en al 't gevaert van boven af;
Het welck een' slagh en roock de marrecks overgaf,
En maecte een vreeslijck loch in zoo veel yfre koppen;
Dat anderen terstond, gevoeght in orden, stoppen.
Terwile stack de kerck de naefte huizen aen.
Van daer begon de vlam in 't leien dack te slaen
Van 't Raedhuis, en de roock en smoock verblinde ons oogen.
De poort bezweeck. Het volck quam raezende ingevlogen.
'k Was al mijn vrienden quijt, en stond verbaest en stom.

BADLOCK.

En zagtghe doen noch niet na vrouw en kinders om?

GYSBRECHT VAN AEMSTEL.

In die verbaestheid scheen een wolcken uit den hoogen
En goddelijcke glans te blincken voor mijn oogen,
En uit die heldre wolck quam eene stemme voort.

Ick heb het licht gezien, en zelf de stem gehoord:
O Gyfbrecht, laetghe nu Klacris uw nicht verlegen?
Magh u oom Gozewijn, die grijze, niet bewegen?
En steltghe huis en vrouw en kindren in gevaer?
Doen schrickte ick, en steegh af, en packte my van daer,
Door een' verholen gang, die uitkoomt in een' kelder.
'k Aenbad het heiligh licht, dat voor my ging zoo helder.
Ick raecte op straet, en quam gevaerlijck in d' abdy.
Maer niemant gaf gehoor, noch luisterde na my,
Die tegens 't noodlot aen noch reuckeloos wou wrijten,
En boven op het dack my in het uiterst quijten:
Want eer ick boven quam, lagh poort en post om veer:
Dies gleê ick by een touw in 't kloosterschuitjen neer,
Dat juist noch achter lagh, en 'k voer den Aemstel over.
Daer klom ick op een' boom, nu dor en zonder lover,
En luisterde, en zagh toe, hoe 't met d' abdy verging.
My docht dat ick 't misbaer met bey mijn ooren ving,
En zagh, doen ick een poos verbaest had zitten proncken,
Een' dicken roock en smoock, en na den roock de voncken.
Ick hoorde paerdevolck, dat langs de Doelebrugh
Quam trapplen na ons toe. Mijn voeten werden vlugh.
Men had, o groot verzuim, dees brugh niet afgesmeten.
Ick vloogh'er heen, en zocht te stillen die vast kreeten,
En gaf hen moed, en wou de ruiters houden staen:
Zy zouden achter my de brugh in stucken slaen,
Of steecken die in brand: maer niemant durfde 't waegen.
Oock zagh ick d' oude zy nu branden lichter laegen;
Een voorbo van het geen was naderhand gebeurt,
En dat de Middeldam alreê most zijn gescheurt:
Dies gaf ick 't op, en voort de gansche stad ten besten,
En waerschuwde yeder een, en gafme langs de vesten
Na'et slot toe, met een' sleep van menschen arm en rijck,
Een' troosteloozen hoop, die herwaert neemt de wijck.

BODE ·

Moest ick den Bisschop noch zien sterven en d'abdisse?

Och vader Gozewijn! och reine maeghd Klaerisse!

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL

Hoe is het mogelijk dat ghy 't hebt kunnen zien?

BODE

't Is mooghlijk, gunghe my dat ick u daer op dien.

Doen Heemskerck Borsselen gevelt had voor uw oogen,
Lagh 't lijck ter zijden 't koor, in eenen hocck getogen,
Na dat ick in den drang des vyands my verstack,
Mits ghy te rugge weeck, en viel dat pas te zwack.
Zoo dra men, om den brand, de groote kerck most ruimen,
Ontwapende ick den doode, en zette helm en pluimen
Van Borsselen op 't hoofd, en toogh zijn rusting aen,
En bond het zwaerd op zy; om in dien schijn te gaen
Oms vyanden bespien, en letten hoe men 't maecte.
Ick volghde Haemsteê na, doen hy in 't klooster raecte,
En vloogh de kerckdeur in, daer Gozewijn noch zat,
In 't midden van den rey, die even vierigh bad,
En door een vast geloof op God zoo moedigh steunde,
Dat niemant zich het woên der vyanden en kreunde.

Hey scheen een zon gelijk, en zy de klaere maen;
Al d'andren starretjes, die bly ten reye gaen,
En juichen om dees twee, daer zy haer' glans uit scheppen.
Men zaghe naulix yet dan kuifche lippen reppen.
Maer Haemsteê vaert hem toe met opgestroopten arm,
Beklad en rood, en van Kristijnes bloed noch warm,
En vat hem by den baerd met d'eene, met den degen
Gerecd in d'ander hand, bebloed en bloot. Mit stegen
De nonnen op, en geen, hoe liefslijck van gemoed,
Die geen leeuwin geleeck, wanneerze brult en woed,
Vermits de jaeger 't nest wil plondren en berooven.

Zoo quam oprechte trouw en eedle gramschap boven.
Zy worstelen een wijl. Klaeris zet voet by voet,
Omarremt Gozewijn, omringt van haeren stoet.

Wie zou 't godvruchtigh hoofd een hair bezeeren konnen,
Omheint met eenen muur van godverloofde nonnen,
Gestrengelt arm in arm? ô Christelijcken knoop!
Ick zie de deughden zelfs; Geloof, en Liefde, en Hoop,
Met haere zusteren, die tegens Ondeughd strijden,
En na den zege staen door kruis en medelijden.
De vyand stond versuft, en deisde om deze zacck:
Maer 't aenzien van Klaeris beweeghde 't hart tot wraeck,
En bracht hem in den zin den moord van zijnen vader,
En dat zy d'afkomst was van Velzen den verraeder.
Hy blaecte, en kreeg een koorts, en door de koortze dorst
Na haer en Amstels bloed, en stiet eerst door de borst
Met zijn bemorste poock dan d'eene non dan d'ander.
Zy vielen overhoop, en lagen by malkander
In 't rond, gelijk een krans van roozen wit en rood.
Doen stond Klaerisse daer by Gozewijn, ontbloot
Van menschelijke hulp. Ghy zoudze bey zien proncken,
Als bloemen op haer' steel, in eenen beemd, verdroncken
Van eenen rooden plas. d'Een zuchte noch, en d'een
Vertrock het hoofd, die d'arm, en deze noch haer been.
Een ander had den geest zoo dactelijck gegeven.
De Bisschop, schoon hy stond op d'oever van zijn leven,
En toomde zich niet in, van gramschap en van rouw:
Uw vader ley de hand wel eerloos aen een vrouw,
Maer zoop noit vrouwenbloed, of is daer om gelastert.
Dus blijkt het, datghe zijt een overwonnen basterd,
Na lichaem en na geest, nu ghy uw' aerd betoont
Aen nonnen, die altijd in 't woeden zijn verschoont.
En d'ander antwoord hem: ghy zult die eedle Reien
Als basterdbisschop dan gaen volgen en gelcien.
Hardneckige, legh nu den valschen mijter neer.
Zoo sprack de basterdzoon, en ruckte hem om veer
Met stoel met al in 't bloed: de mijter viel er mede.
Klaerisse viel'er by, doen zy haer beste dede,

En hiel hem even sterck om zijnen hals gevat,
En schein gevormt albast, met purper overspat.
Hy duwde 't bloedigh zwaerd in 'fgrijzen loome zyde,
Tot aen 't verguld gevest. Zoo zaghen eer, ten tijde
Van 't blinde heidendom, voor 't aengefteken vier,
Met 's priesters mes gekeelt een' witten offerstier
Wiens gladde hoornen goud, wiens lenden kranffen decken.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

 Hoe droegh Klaeriffe zich?

BODE ·

Zy help den degen trecken

Uit 's ooms gewonde zy, en zette hem terftond
Den mijter op het hoofd, en kuft den bleecken mond.
Hy opent pijnlijck zijn half-geloken oogen,
En zietze noch eens aen, en schijnt met haer bewogen,
Die hem zijn oogen luickt. Hy geeft den lesten zucht.
Zy vangt den veegen geest, en die benaeuwde lucht,
En zwijmt een poos van druck. Maer Haemsteê, eerze weder
Bekoomt, die worrept haer op 't doode lichaem neder,
En boet'er schendigh meê zijn' godvergeten lust.
Z'Ontwaeckt in 't ende, en word van 't schellemstuck bewuft,
En roept: mijn bruidegom, zie neder hoe ik lije,
En hoemen my schoffeert. O zuivre maeghd Marije!
O Klaere, aenschouwtghe dit? vrouw Machtelt, zie uw kind.
De boofwicht slaet heur klaght en woorden in den wind.
Gelijck een vogel grijp 't gepiep der simple duiven,
Wen hy'er uit de vlught een vast krijght in zijn kluiven.
Ga henen, zeit hy, klaegh uw moeder uwe smart.
Hy trappeltze op den buick, en op 't benaeuwde hart,
Dat haer het bloed ten neus en monde uit quam gevlogen.
En zy den doodsnick gaf, en sloot die hemelsche oogen,
En uitging ofze sliiep, in 's Bisschops open arm.

BADLOCK ·

 Hoort God dan langer niet na'et jammerlijck gekarm

Van zijn verkore schaer? Of lust het hem de boosheid
Te stijven in haer quaed, door zijne straffeloosheid?

GYSBRECHT VAN AEMSTEL .

Was doen zijn moed gekoelt van alle schendery,
En d' oude wrock gepaet?

BODE .

't En bleef 'er noch niet by.

Niet verre van 't autaeer, vereert met rijke gaven,
Stond een albaste tombe: in deze lagh begraven
Het kostelijck gebeente en d'overheilige asch
Van een, die om 't geloof aen God gemartelt was;
Daer most de snoode schelm zich zelve noch aen wrecken.
't Is wonder, als God zwijght, dat dooden niet en spreeken.
Hy schon en floegh'er aen zijn klacuwen vuil van bloed,
En brackze toornigh op met grooten overmoed.
Terstond quam hem een geur en yet wat lieflijcks tegen,
Maer die verwaten mensch, wat zou zijn hart bewegen?
Hy vaert al voort, en stroit de beenders hier en daer,
En smijt de tombe in twee, en breekt 't gewijde autaeer,
En doet terstond den brand in 't dack van 't klooster steecken.

Het vier nam d' overhand, waer voor de plondraers weecken.
Ick quam ontrent de Beurs, te water uitgebouwt,
Nu half gebrand, en zagh al 't zilverwerck en goud,
Geplondert heilighdom, tapijten en schildrijen,
Schaerlaken en fluweel, langs heen de gaerlijen
Geworpen overhoop, daer Grobber hiel de wacht.

De vlamme speelde in 't goud, en schitterde by nacht.
Men zagh'er by een schaer van weduwen en weezen,
Bekreten en bedrukt, en die noch arger vreezen.
Zoo raecte ick onbekent door 't krijghsvolck heen by 't slot,
Tot berging van mijn lijf. 'k Vertrouw my u en God.
De wind steeckt op, men hoort hem in de vlammen bruizen.
Een zee van gloed verdrinckt al d'overige huizen.
De burgh lijd last. 't Waer best dat ghy een' uitval deed,

En dan de brugh afbraeckt.

GYSBREGHT·VAN·AEMSTEL ·

Mijn broeder staet gereed.

BADELOCH·AREND·VAN·AEM=

STEL·GYSBREGHT·VAN·AEM=

STEL·HEER·PETER·VLUGH

TELINGEN ·

BADELOCH ·

Wat zienwe te gemoet? de burghzaet kooft gevloten.

Mijn man loopt weer te rug, en zoekt vast by de dooden

Zijn' broeder, dien hy mist, en al te trouw bemint,

En niet verlaeten zal, 't en zy dat hy hem vind,

En levendigh of dood magh torssen op den rugge,

In 't uiterste gevaer. Daer sloopenze de brugge.

Helaes! wat gaet my aen! waer vinde ick mijnen heer?

AREND·VAN·AEMSTEL ·

Och broeder, laetme los.

GYSBREGHT·VAN·AEMSTEL ·

Hoe ist?

AREND·VAN·AEMSTEL ·

'k En kan niet meer.

BADELOCH ·

Hoe is het, Arend broer?

HEER·PETER ·

Nu doe ons eenigh teecken.

AREND·VAN·AEMSTEL ·

Ick ben den adem quijt. Ick kan niet langer spreecken.

Mijn hart bezwijckt door 't bloën. Ick heb mijn' plicht voldaan,

Mijn vaderlijke stad ten ende voor gestaen,

Na dat ick had zoo lang in ballingschap gezworven.

Heer broeder, 'k neem verlot, en als ick ben gestorven
 Zoo voer, indienghe moet verlaeten deze plaets,
 Mijn lijck met u, op dat de wraeckluft des soldaets
 Het niet onteer, en gun het een gewijde stede.
Gedenck mijn ziel voor God, ô priester, in uw bede.
 Ick schey, ick zwijm, ick sterf. Mijn tijd is hier geweest.
 Och vrienden, bid voor my, ô God, ontfang mijn' geest.

HEER·PETER

Hy is al dood, en heeft gena by God verworven.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL

Hy is met krijghsmans eer in 't harrenas gestorven,
 En volght zijn' broeder Ot in 't hemelfch vaderland,
 En triomfeert by God.

BADLOCH

Ghy mist uw rechte hand.

VLUCHTELINGEN

Nu zal hy zich voortaan ten uitval niet beledigen,
 Noch 't Vrelandsch slot noch dit met zulck een' moed verdedigen,
 Noch 't Amsterdamsche Recht beschutten met zijn zwaerd,
 En draeven voor het heir op een luid brieschend paerd,
 Om prijs en eer in 't stof door zweet en bloed te winnen.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL

Men treck het lichaem uit, men draegh den doode binnen.

**DE·HEER·VAN·VOOREN·MET
 DEN·TROMPETTER
 GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL·**

DE·HEER·VAN·VOOREN

Myn Heer, uw ongeluck is ons van harte leet.
 Wy staen voor deze graft tot storremen gereed.
 't Waer tijd en meer dan tijd, dat ghy u kort berade,

En gaeft het huis voort op, met hope van genade,
 En schutte d' ongena. Ick eifch 't in 'f Graeven naem,
 En dat door Egmonds laft.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Ghy eifcht dat ick 't my fchaem.

'k En fchey 'er zoo niet af, als met mijn eigen leven,
 En eer ick fterref zal noch menigh met my sneven.

DE·HEER·VAN·VOOREN ·

Is 'teere dat een held zich zelf verreuckeloos?

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Men houd de plaets op hoop.

DE·HEER·VAN·VOOREN ·

Hier is geen hoop altoos.

Met houden is hier niet met allen uit te rechten.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Dat maghmen dan bezien. Wy zullen'er om vechten.

DE·HEER·VAN·VOOREN ·

't Was vechtens tijd, alear de vyand uwe ftad,

De poorten en de veft noch heel vermeestert had:

Doen alle klokken brand en moord en onraed klepten,

En burger en foldaet om 't zeerft hun handen repten:

Nu die verweldight zijn, het Raedhuis afgebrand,

En wat in 't harnas blonck, gefneuvelt en vermant,

Is 't al vergeefs het flot en overfchot verdaedight.

Bera u kort, ghy word noch mooghlijck begenaedight.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

't Is mijn gewoonte niet te bidden om gena.

DE·HEER·VAN·VOOREN ·

't Is wijfheid dat men zich uit nood te buiten ga,

En zijn gewoonte ftaeck, en ftel 't gevaer voor oogen.

Zy kiezen 't beft van twee, die beter niet en mogen.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

'k Verwacht een uitkomst dan, en geef het op aen God.

DE·HEER·VAN·VOOREN ·

Wat uitkomt wachtghe toch? ghy zult terstond dit flot
Van alle kanten zien beladden en bespringen.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL

Men zalme van het Y zoo lichtelijk niet dwingen.
Ick heb noch hier en daer veel vrienden op mijn hand.
Mijn toeverlaet, naest God, is Y en waterkant.

DE·HEER·VAN·VOOREN

Geloofme, 'k zoek u niet met woorden te verfaegen,
Ghy zult het van dien kant zoo heerlijk op zien daegen,
Met schuiten zonder tal, eer u de zon beschijn.
Wat riemen voert of zeil heeft d' amiracl Persijn
Beslaegen in zijn' dienst by Vries en Waterlanderen.
Al 't omgelegē volck ruckt haestigh by malkanderen,
En treckt vast op den brand van kerck en toorens aen.
Hoe is het mogelijk die maght te wederstaen,
Met zoo een hand vol volx, dat door de nederlaegen
Der versch vernielde stad vol schrix is en verslaegen?
Ghy vielt, 't is waer, van 't flot op uwen vyand uit:
Wat help't? men dreef u in. Ghy waert zoo kort gestuit,
En keerde op uwen burgh met roo bebloede koppen,
Van vreeze datmen u den toegang toe moght stoppen.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL

'k Ontfing geen lecdt, alleen mijn boezem zagħ bemorft
Van bloed, vermits een kay, gellingert langs mijn borst,
Het vel had afgeschuurt, en effen 't vleesch gewreven.

Geen angst en dreef ons meer dan wy ons zelve dreven.

DE·HEER·VAN·VOOREN

Daer niet gewonnen word is 't ydel datmen strijd.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL

Een krijghsman wint genoegh, al wint hy niet dan tijd.

DE·HEER·VAN·VOOREN

't Was raedzaczest by verdragh, en niet uit nood gegeven.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL

Mijn moeder leerde my, dat ick geen' raed zou leven

Met vyanden, waer van men 't argfte moet vermoen.

Mijn heer, ick heb uw' raed voor dees tijd niet van doen.

DE HEER VAN VOOREN

Mijn meesters harte treckt na alle braeve helden,

Die voor hun eere en erf zich vroom ter weere stelden.

d'Onmaetigheid van wraeck, gepleeght na Velzens dood,

En heeft hy noit bestemt, noch yemants schuld vergroot.

Ick ken hem, als my zelf: hy mint u in 't byzonder.

GYSBRECKT VAN AEMSTEL

Hy mint my, als het blijkt, en keert het bovenste onder.

Hy mint my averechts. Zijn liefde staet ons dier.

Wie heeft de stad vernielt, verwoest met zwaerd en vier,

En al den nacht gewoed, als wild en uitgelaeten?

Wie stopt den Aemstel toe met dooden? wie de straeten?

Waer zietmen niet de vlam van dien gestigten brand?

Wat graffteè, wat autae, wat kerck heeft 's roovers hand

Verschoont? wat heilighdom, kappellen, kloofsters, nonnen

Zijn van die klauwen niet geschandvleckt en geschonnen?

Op dat ick niet en rep, hoe gruwlijck de soldaet

Na'et schennen martlen durf den godgewijden staet;

Daer al de volgende eeuw met laster van zal spreecken,

En dat Gods streng gerecht te zijner tijd wil wreecken.

DE HEER VAN VOOREN

Dit, leider! was een nacht vol ramps vol ongevals:

Maer datmen d'oversten wil schuiven op den hals

Al wat'er is misdaen by krijghlien zonder orden,

En die door geen gezagh in toom gehouden worden,

By die gelegenheid; dat lijd de reden niet,

Noch leert d'ervaerenheid, en is wel meer geschied;

Byzonder daer het hart van wraecklust was bezeten.

Wie keert een' dollen leeuw, na'et breecken van zijn keten?

Hy volght zijn' wreedden aerd, en vlieght met eenen loop,

En grabbelt blindeling den reedsten uit den hoop.

Wanneer 't verbolgen zwaerd eens raeckt uit 's krijghsmans scheede,

Het keert'er langfaem in, en acht gebod noch bede,
 Ziet vorst noch veldheer aen. Het zwaerd, geterght van wraeck
 En gramfchap, vind in 't bloed des vyands zoeten fmaeck.
 De duifternis des nachts maectt alle ding oock gruwelijck:
 Dan fchijnt het, watmen daeghs zich fchaemen zou, min fchuwelijck,
 In dees bloeddronckenfchap, en blinde en dartle luft,
 Die tot een vonxken toe al 't licht van reden blufcht,
 Van tamme menfchen maectt onredelijcke dieren.
 Men moet, men wil of niet, dan 't heir den teugel vieren.
 Mijn meefter, doen hy eerft voor uwe veften quam,
 Wou wel bemaghtigen den muur van Amfterdam,
 Maer dien tot in den grond zoo fchendigh te verdelgen
 Was noit zijn wit, en 't valt hem bitter te verzwelgen:
 Hoewel het krijghfrecht hem verfchoont, hy verreght niet
 Het uiterft van zijn Recht, en ftraft noch met verdriet:
 Is tot verzachting en verfchooning meer genegen,
 Dan al te ftijf te ftaen op 't punt van zijnen degen.
 Verfchoon uw leven doch, en gun dees eere aen my.
GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL
 Ick ben met eenen dood voor al mijn leven vry.
 Vertreck, en wacht u my meer tijdingen te brengen.
 'k Getrooft my al wat God u toelaet te gehengen.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL
 Wy gaven Vooren kort en duidelijck befcheed.
 Ghy hoort, hoe 't krijghfvolck ftaet tot ftorremen gereed:
 Waerom het noodigh waer, aeler zy 't huis befluiten

Van achter met een vloot van schepen en van schuiten,
 My van onnut gezin, en die geen weer en biën,
 t'Ontlaen en met de bloem der mannen te voorzien,
 Die maghtigh zij 't geweld des vyands af te keeren,
 Het welck ons kooft aen boord met storrembrugh en leeren.

Mijn lieffte, geef u sloop, al is het scheiden pijn,
 't Is noodigh, Peter zelf die zal uw leidsman zijn,
 En dit gevlugte volck en u en uwe kinderen
 Vervoeren na een plaets, daer niemant u kan hinderen.
 Getrooft u daer een wijl te wachten, tot dat God
 Ons weer te zaemen breng, en gun een beter lot.

BADLOCH ·

Heelaes, wat ga ick aen? wat kooft my weder over?
 Waer zendghe my? mijn lief, Persijn den grooten roover
 Uw' vyand in den mond, die op ons vlamt en loert
 Uit Zwaenenburgh, daer hy des Graeven vlagge voert?
 't Verdriet hem zulck een slot en vasten burgh te derven,
 Die ongerechte gift. Uw zaed, uw wettige erven
 Te bluffchen in haer bloed, is al zijn wensch en wit,
 Op dat hy onverlet volharde in 't nieuw bezit.

HEER · PETER ·

Mevrouw, zijt wel getrooft, ick zal u zelf geleiden.

GYSBRECHT · VAN · AEMSTEL ·

'k Neem oorlof met een' kus.

BADLOCH ·

'k En sal van 't huis niet scheiden
 Noch sloop gaen zonder u, mijn heer, mijn waerde man.

GYSBRECHT · VAN · AEMSTEL ·

Ick volgh u eer ghy 't weet.

BADLOCH ·

Daer weetghe luttel van.

GYSBRECHT · VAN · AEMSTEL ·

De stroom is wijd genoegh, al stoptmen deze haven,
 Een schuit ontslipt het licht.

BADLOCH ·

Men zal u hier begraeven,
Bestulpen onder 't puin. Ick zie dit huis in brand.

HEER·PETER ·

d'Onsterfelijcke God heeft alles in zijn hand.

BADLOCH ·

Och of de goede God zich mijner wou erbarmen.

HEER·PETER ·

Mevrouw, betrouw op hem, hy kan ons wel bescharmē,
En voert zijn eigendom door water vier en vlam.

BADLOCH ·

Gelijck de brand getuight van 't gloeiende Amsterdam.

HEER·PETER ·

't Is zijn gehengenis, wie durf zich daer in mengen?

BADLOCH ·

Wanneer ons leed geschiedt, dan zal hy 't oock gehengen.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

ijn lieve gemaelin, ghy stelt u 't zwaerfte voor.

HEER·PETER ·

Uw droefheid houd geen maet, 't benevelt brein geen spoor.

VLUGHTELINGEN ·

Nu volleggh raed, mevrouw, en laet u doch gezeggen.

ADELGOND ·

Och moeder lief, wat raed? zy komen 't huis beleggen.

Bewaer mijn reinigheit, mijn' maeghdelijcken staet.

BADLOCH ·

Och dochter, moeders troost is krancke toeverlaet.

De klokken dectt vergeefs het zidderende kiecken

Voor den doortrapten vos met schaduw van haer wiecken:

Hy grijptze beide, en stroit de pluimen in den wind,

En koelt zijn' lust, en ruckt de moeder van het kind.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Zult ghy dan oirzaeck zijn dat beide uw kinders sneven?

BADLOCH ·

⸫ck zou om eenen man wel bey mijn kinders geven.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Beweeght uw krooft u niet, dit jongfken klein en teer?

BADELOCH ·

Niet luttel, maer mijn man beweeghtme noch al meer.

VEENERICK ·

Wat fchreitghe moeder lief? zijt ghy bedroeft om vader?

BADELOCH ·

Om vader fchrei ick, kind, en u en ons te gader.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

Uw moeder keert zich niet aen u noch uwe smart.

BADELOCH ·

Met smarte baerde ick 't kind, en droegh het onder 't hart.

⸫ijn man is 't harte zelf. 'k Heb zonder hem geen leven.

'k Zal u, om lief noch leedt, bezwijcken noch begeven.

'k Beloofde u hou en trouw te blijven tot de dood.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

't Is oock getrouwigheid, wanneer men fcheid uit nood.

HEER·PETER ·

Men fcheid om beters wil, om weder te verzaemen.

BADELOCH ·

Indien ick van hem fchey, wy komen nimmer t' zaemen.

HEER·PETER ·

Ghy fcheide menighmael, en zaeght hem weer gezond.

BADELOCH ·

'k En fcheide noit, daer 't zoo bedroeft gefchapen ftond.

HEER·PETER ·

De weerhaen van de kans zeer lichtelijck kan keeren.

BADELOCH ·

't Verkeerde noit zoo snel, of 't was om my te deeren.

HEER·PETER ·

't Was beft de kinders dan in zekerheid gebrogt.

BADELOCH ·

't Was beft, en hielme niet de band des echts verknocht.

HEER · PETER ·

Een vrouw gedijt tot last: zy weet niet uit te rechten.

BADELOCH ·

Bestelme slechts een zwaerd, ick ben bereid te vechten,
Te sterven aen de zy van mijnen vromen man.

GYSBRECHT · VAN · AEMSTEL ·

Ghy hebt een vrouwen hart.

BADELOCH ·

Neem eens de proef daer van.

Heldinnen stonden eer als onbeweeghde posten.

De faem van vrouwen roemt die stad en volck verloften.

Uw moeder Baerte toont hoe veel een vrouw vermagh,

Wanneer zy Yffelstein verdadigt jaer en dagh.

BODE ·

Ick waerschuw u, mijn heer, eerwe overrompelt worden.

De triomfeerder stelt zijn vendels in slaghorden,

En d'eer van d'eersten storm vergunt men aen den Vries,

Die groote reedschap maect: ons dient geen tijdverlies.

Men voert de stormbrugh aen: men steect'er de trompetten.

't Is over tijd den muur en torens te bezetten.

GYSBRECHT · VAN · AEMSTEL ·

Al lang genoegh gemart: voort, voort, de nood die preft.

Gehoorzaam uwen heer, en kus hem eens voor 't lef.

BADELOCH ·

Zeer gaerne, braeve held, vergunme slechts een bede,

En ruck, het is mijn wil, dit lemmer uit der scheede,

En stoot het door dees borst, en doop het in dit bloed.

't Is beter dat ghy 't zelf dan Vries of Kermer doet.

Als ick u heb den geest zien geven door uw wonden,

Mijn zoontje zonder hoofd, mijn dochterken geschonden,

En hoor al 't huis vervult met brand-, met moordgeschreeuw:

Zoo sterf ick noch uw vrouw, geen kinderlooze weeuw.

Zoo magh mijn kind of ghy noch bey dees oogen luicken.

Nadien ick 'flebens licht niet langer kan gebruicken.

GYSBRECHT·VAN·AEMSTEL ·

O gruwel, Badeloch, ben ick van zulck een' aerd,
Dat ick een vrouw, en noch mijn eige, met mijn zwaerd,
Zoo eerelijck voor haer, voor kinderen, en magen,
En deze goe gemeent, mijn leven lang, gedraegen,
Vermoorden zou, gelijk een gruwelijck tyran?
Zoo ben ick langer niet uw bedgenoot, uw man:
Zoo hebt ghij onbekent dus lange my versleten,
En ick mijn Christendom verzaeckt, mijn plicht vergeten.
Hoe laetghe zulck een woord uw' kuischen mond ontgaen?
Of wiltghe, dat ick u altzaemen zal verraen,
En my aen uwe dood en schennis schuldigh maecken?
't Is tijd om weer te biën. De vyanden genaecken.

Het godloos hasterdzaed, beweeght door geen misbaer,
Dat onze nicht Klaeris van Velzen, voor 't autae
En 't kruifbeeld, in 't gezicht haers bruidegoms, verkrachte,
En trappelde op den buick, en om den doodsnick lachte,
Zal daetlijck dezen burgh verovren al verwoed.
Ick zal mijn vrouw, mijn zaed, zien in malkanders bloed
Verfticken. Haemsteê zal 't in eenen beker schincken,
En dat, zoo laeuw als 't is, den vader op doen drincken:
Op dat d'ontrufte geeft doorwaer het ingewand
En pijnigh voor zijn dood het los en vlot verftand.

Waer zijt ghe dienaers? waer mijn lijfwacht, waer mijn knaepen?
Brengt herwaert mijn geweer. Op mannen, wapen, wapen.
Het is de jongste dagh, en met dit huis gedaen.
Noch zal het wraeckeloos zoo niet te gronde gaen:
Daer moet een groot getal met ons ten hemel vaeren.
Koomt volghme, daerwe flus in 't harnas bezigh waren,
In 't midden van den moord. 'k Gevoel een nieuwe kracht.

BADELOCH ·

Waer wiltghe heen? U zelf verdrincken in de gracht?
De brugge brand vast af. Of hebtghe voor te sterven,
Zoo neem ons t'zaemen meê: hier zijn uw wettige erven,

De huwbaere Adelgund, d'onnoosle Veenerick.

Mijn hairen staen te bergh; mijn harte klopt van schrick.

Och vader, 't is mijn schuld, en weest zoo niet verbolgen.

Bedaer wat. Ick ga scheep. Ick zal den Deken volgen,

Te water en te land: hy voerme waer 't hem lust,

Of na den wilden Yr, of aen de Noordsche kust.

Nu vrees ick geen gevaer, noch geen uitheemsche stranden.

Ick neem verlof. Ick ga: ick kus voor 't lest uw handen.

'k Gehoorfaem u, gelijk een Christe vrouwe past.

Ick schrey en klaegh vergeefs. Och mannen, houd hem vast.

VLVGHTELINGEN .

Mijn heer, erbarrem u, om uw bedruckte vrouwe;

Zy luistert na uw' raed. Zy zwijmt, zy sterft van rouwe.

ADELGUND .

Och vader, moeder sterft. Wat leider gaet my aen?

VLVGHTELINGEN .

't En zy ghy u bedaert, het is met haer gedaen.

HEER PETER .

Om Gods wil, geef gehoor. Ghy ziet hoe zy u minnen.

GYSBRECHT VAN AEMSTEL .

Wat razerij is dit! wat onverzette zinnen!

Men recht met jammeren noch jancken hier niet uit:

De traenen doen 't hem niet. De wreedheid word gestuit

Met dapperheid en moed. Waer laet ghy u vervoeren!

Al 't kermen is onnut: men moet de handen roeren.

Scheep, schein. Nu zijt getroost, mijn lief, de tijd is kort.

BADELOCH .

Voor 't scheiden, laetme toe dat ick mijn bede stort.

Broer Peter, bid voor my, dat God deef arme schaere

Door zijnen engel stuure, en mijnen heer bewaere.

HEER PETER

Ghy die der vromen schild en wisse toevlugt zijt,
En van den hemel af den jammerlijcken strijd
Der menschen gade slaet, en ziet de steden daelen,
En wentelen, en zet de heerschappijen paelen;
Erbarm u over dit bedruckt belegert slot;
Bescherm 't rechtvaerdigh hoofd, en bergh het overschot
Der uitgeroeide stad, genoodzaeckt door de baeren
In lange ballingschap, op Gods gena, te vaeren.
Ghy hebt het huisgezin van Noah wel behoed,
Dat op de baeren dreef en hoogen watervloed;
Doen 't water ymmer wies, tot daer de starren bloncken;
Doen 't hemelhoogh geberghte en alle spitzen zoncken,
En al de weereld lagh in eene baere zee
Gedompelt over 't hoofd, en kende strand noch rec.
Ghy troofte door de duif die overbleve zielen.
d'Olijftack zey haer aen, hoe alle watren vielen.
Vertrooft ons desgelijx in droeve ballingschap,
Ghy weet daer van de maet, en kent den lesten stap.
Uw geeft die blaeze in 't zeil: uw heilige engel ftiere
Het roer, en zette ons op, daer elck u vrolijk viere.

RAFAEL

O Gyfbrecht, zet getrooft uw schouders onder 't kruis
U opgeleit van God. 't Is al vergeefs dit huis
Verdaedight; hadden wy 't in ons behoed genomen,
't En waer met Amsterdam zoo verre noit gekomen:
Dus wederstreef niet meer uw trouwe gemaelin.
Verlaet uw wettigh erf, en quel u nergens in.

Al leit de stad verwoest, en wil daer van niet yzen:

Zy zal met grooter glans uit afch en stof verrijzen:

Want d'opperste beleit zijn zaecken wonderbaer.

De Hollandsche gemeent zal, eer drie honderd jaer

Verloopen, zich met maght van bondgenooten stercken,

En schoppen 't Roomsch autaeer met kracht uit alle kercken,

Verklaeren 't graeflijck hoofd vervallen van zijn Recht,

En heerschen staetsgewijs; het welck een bits gevecht,

En endeloozen krijgh en onweer zal verwecken,

Dat zich gansch Christenrijk te bloedigh aen wil trecken.

In 't midden van den twist, en 't woeden nimmer moe,

Verheft uw stad haer kroon tot aen den hemel toe,

En gaet door vier en ys een andre weereid vinden,

En dondert met geschut op alle vier de winden.

Uw afkomst midlerwijl en zal niet onder gaen,

Maer eeuwich adelijck en eerelijck bestaen,

Op floten en in steèn, en loffelijck regeeren,

En Aemstels oude naem en zal geen' roem ontbeeren;

Als uw naemhaste stad haer' Schouwburgh open doet,

En voert op 't hoogh tooneel uw daeden te gemoet

Den Burgemeesteren, en driemaal twalef Raeden,

Gezeten op uw' schild, van kruiffen overlaeden.

Dus geef u haestigh schein: 't is tijd, want zonder God

En onze hulp, 't was omgekomen met dit slot.

Ick zal u met een' mist en dicken nevel decken,

En voorgaen met mijn' glans, en 't volck een leidstar strecken,

In 't midden van den stroom. Schep moed, en wanhoop niet,

Maer volgh gehoorzaam na het geen u God gebied.

Zijn wil is, dat ghy treckt na'et vette land van Pruißen,

Daer uit het Poolsch geberght de Wijsselftroom kooft ruißen,

Die d'oeveren rijck van vrucht genoeghelijck bespoelt.

Verhou u daer, en wacht tot dat de wraeck verkoelt.

Ghy zult in dit gewest een stad, Nieuw Holland, bouwen,

En in gezonde lucht, en weelige landouwen,

Vergeten al uw leet, en overbrogten druck;
 Waer door uw naezaet klimt den bergh op van 't geluck.

HEER · PETER ·

Zijt ghy dat Rafaël? Zijt ghy dat zelf, die beide,
 Tobias en zijn bruid zoo veiligh t'huis geleide?
 Of liever die gezant des hemels, die zoo klaer
 Voor Mofes trock, gelijk een vierige pilaer?
 Of die den vromen Loth noch berghde, eer 't vier van boven
 De steden stack in brand? of die den gloenden oven
 Verkoelde, en brogt'er gaef drie jongelingen uit?
 Wy volgen op uw licht. Wy zien 't is Gods besluit.

GYSBRECHT · VAN · AEMSTEL ·

Nu buigh ick my voor God, mijn lief, mijn uitverkoren:
 Nu weiger ick geensins na uwen raed te hooren,
 En legh hier 't harnas af. Hier baet geen tegenweer:
 Nu God dit huis verlaet, en geldt'er zwaerd noch speer.
 Al 't volck ga voor, dan 't lijck, en niemant hoef te vreezen;
 Ik zelf met mijn gezin zal d'allerleste wezen.
 Broer Peter, 'k bid u, taft dit heiligh kruisbeeld aen,
 Dat voor mijn' oudren lang heeft op 't aut aer gestaen,
 En my is aenge-erft. Ick storte in tijd van vrede
 En oorloogh menighmael hier voor mijn vierge bede,
 Zoo wel des nachts als daeghs. Hoort mannen, hoort na my.
 Wanneermen uit den stroom en Pampus raeckt voorby,
 Zoo doet ter slincke hand in zee zich op wat weiland,
 Dat Marcken heet van ouds, een laegh en visschers eiland,

Het welck een klooster draecht genoemt Mariengaerd,
 Een rijke en oude abdy: wy zullen derrewaert
 Ons spoen, voor wind voor stroom, met riemen en met zeilen,
 En daer de vloot voorzien, en voorraed ommedeilen,
 En leven wijder raed. Gaet scheep, in die gestalt,
 Gelijck ick heb belaft.

VLVGHTELINGEN.

Helaes! hoe bitter valt
 Het scheiden van zijn land, daer alles loopt verloren!

HEER PETER.

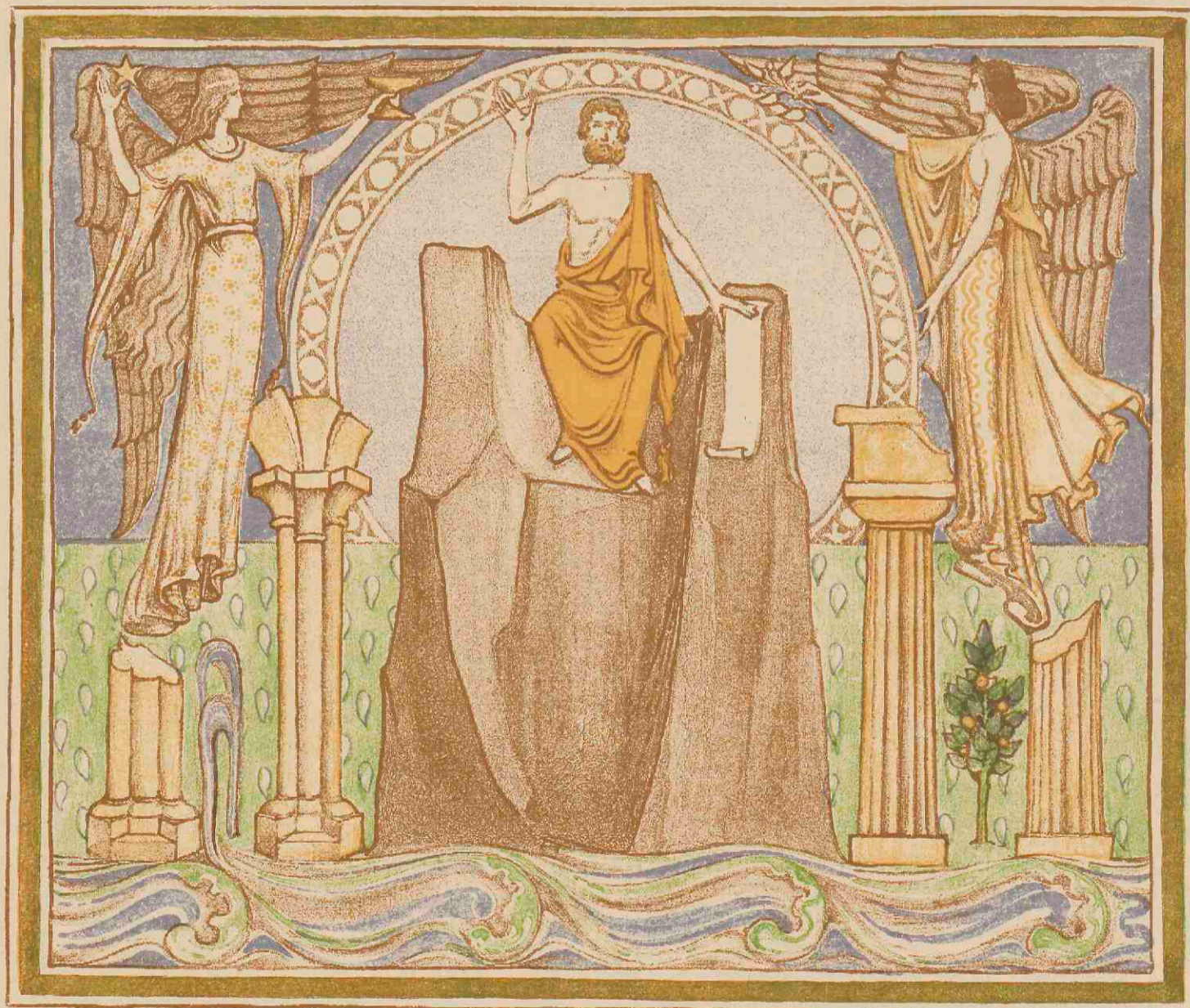
De liefde tot zijn land is yeder aengeboren.

BADELOCH.

Verdelghde stad, wy gaen, en komen nimmer weer.

GYSBRECHT VAN AEMSTEL.

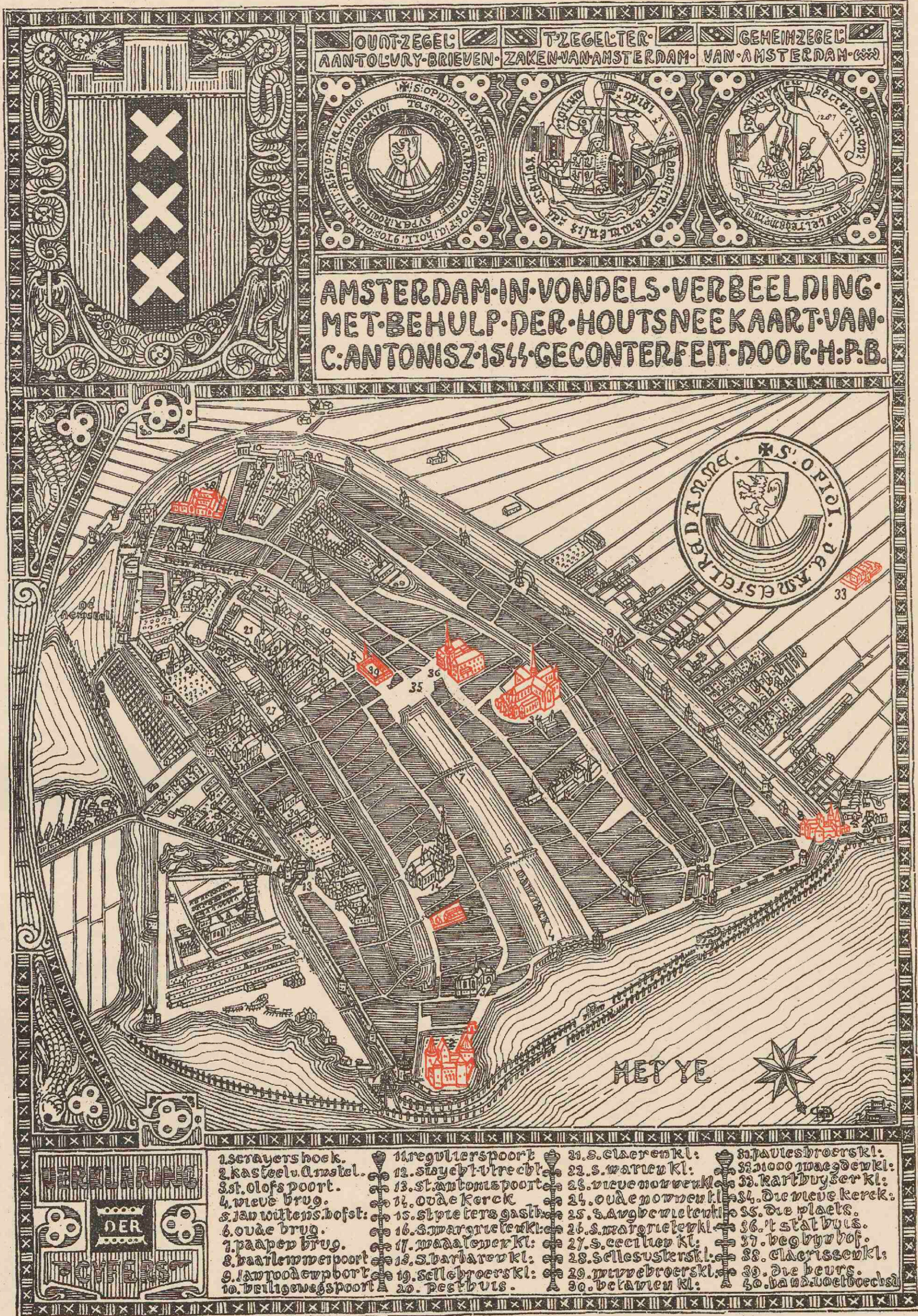
Vaer wel, mijn Aemsterland: verwacht een' andren heer.

ONTWERPEN
VOOR TOONEEL
STOFFAGE · · ·

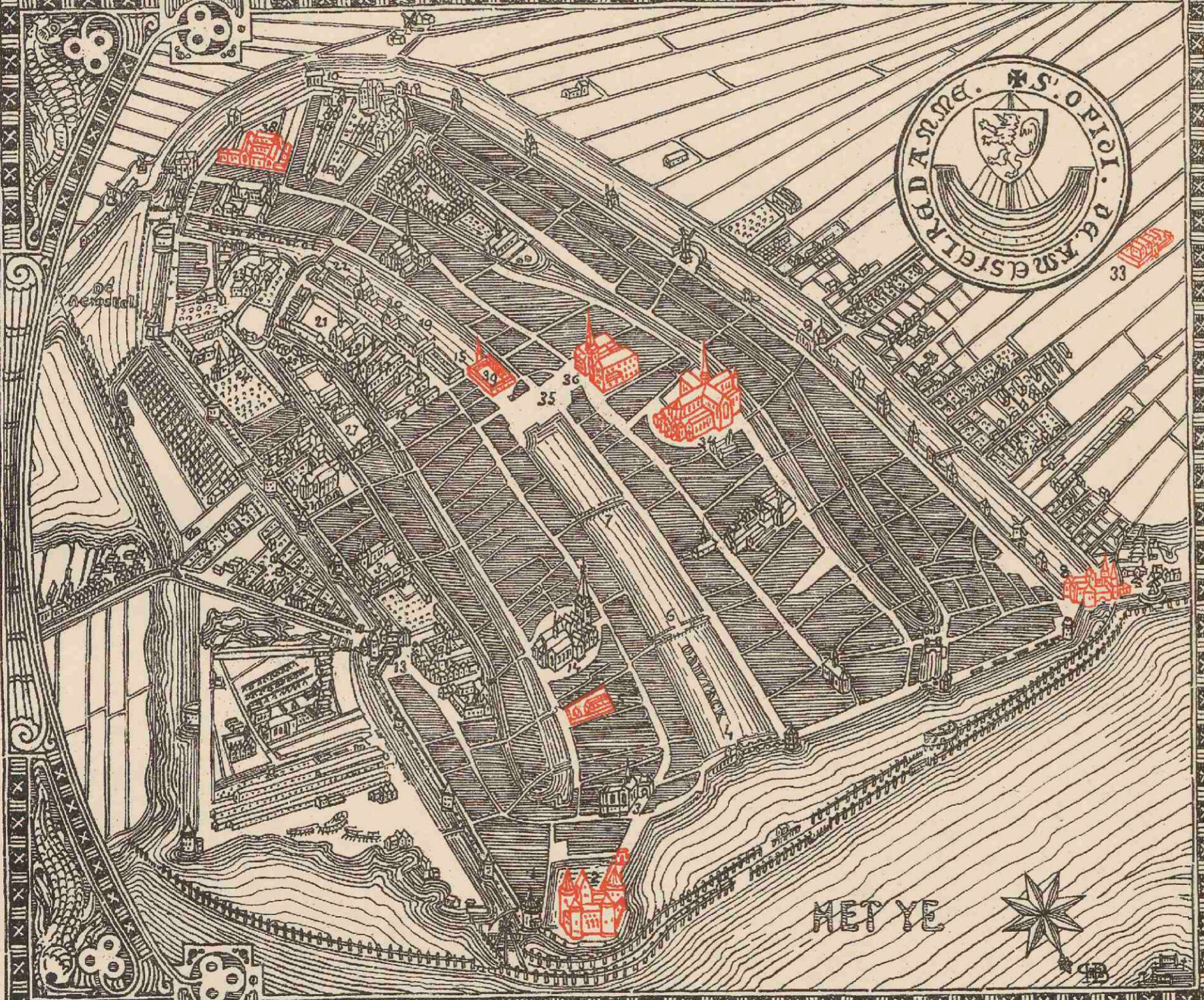

GHEINZEGEL
 AANTOLVRY-BRIEVEN-ZAKEN-VAN-AMSTERDAM-VAN-AMSTERDAM-1544

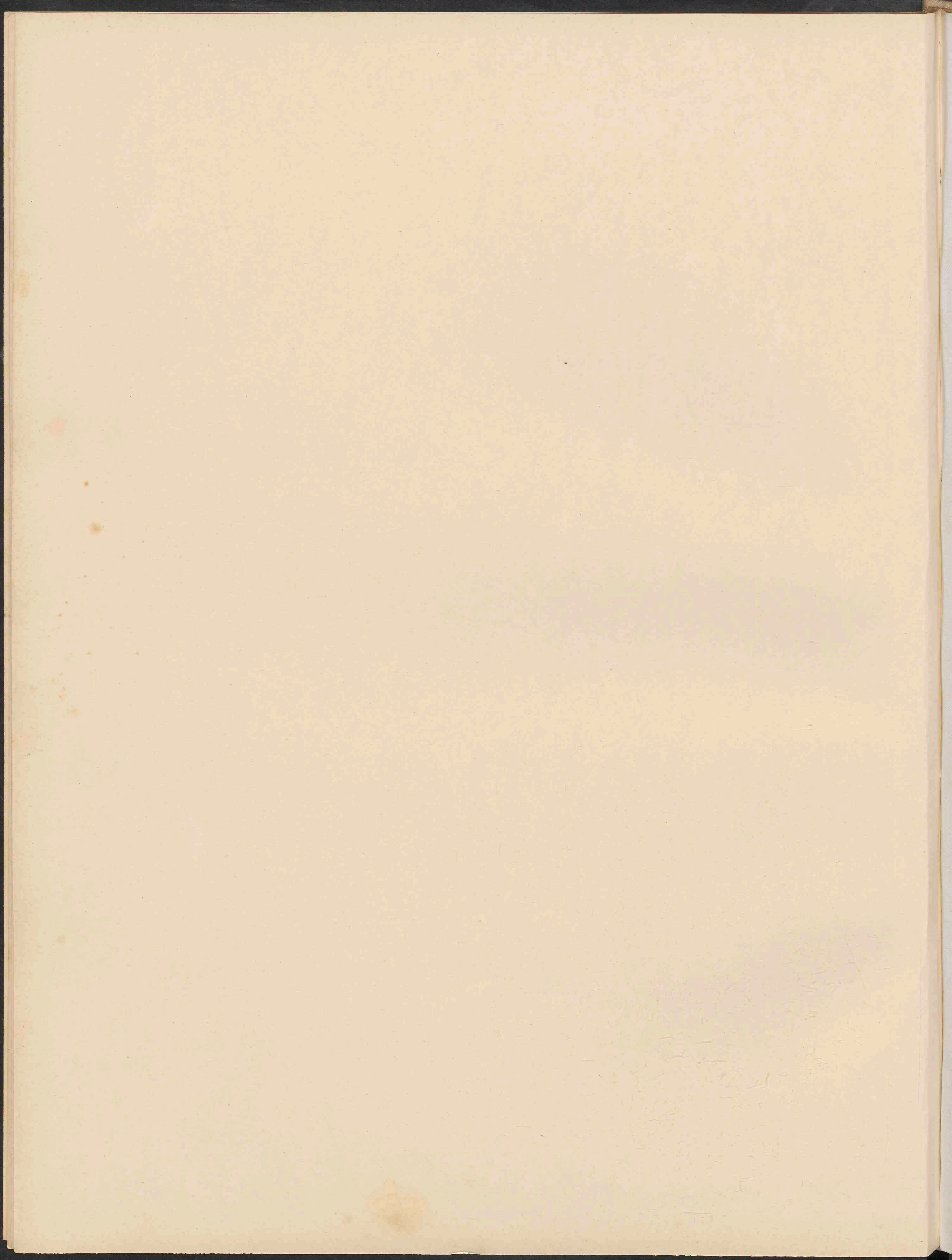
AMSTERDAM IN VONDELS VERBEELDING
 MET BEHULP DER HOUTSNEEKAART VAN
 C. ANTONISZ 1544 GECONTERFEIT DOOR H. P. B.

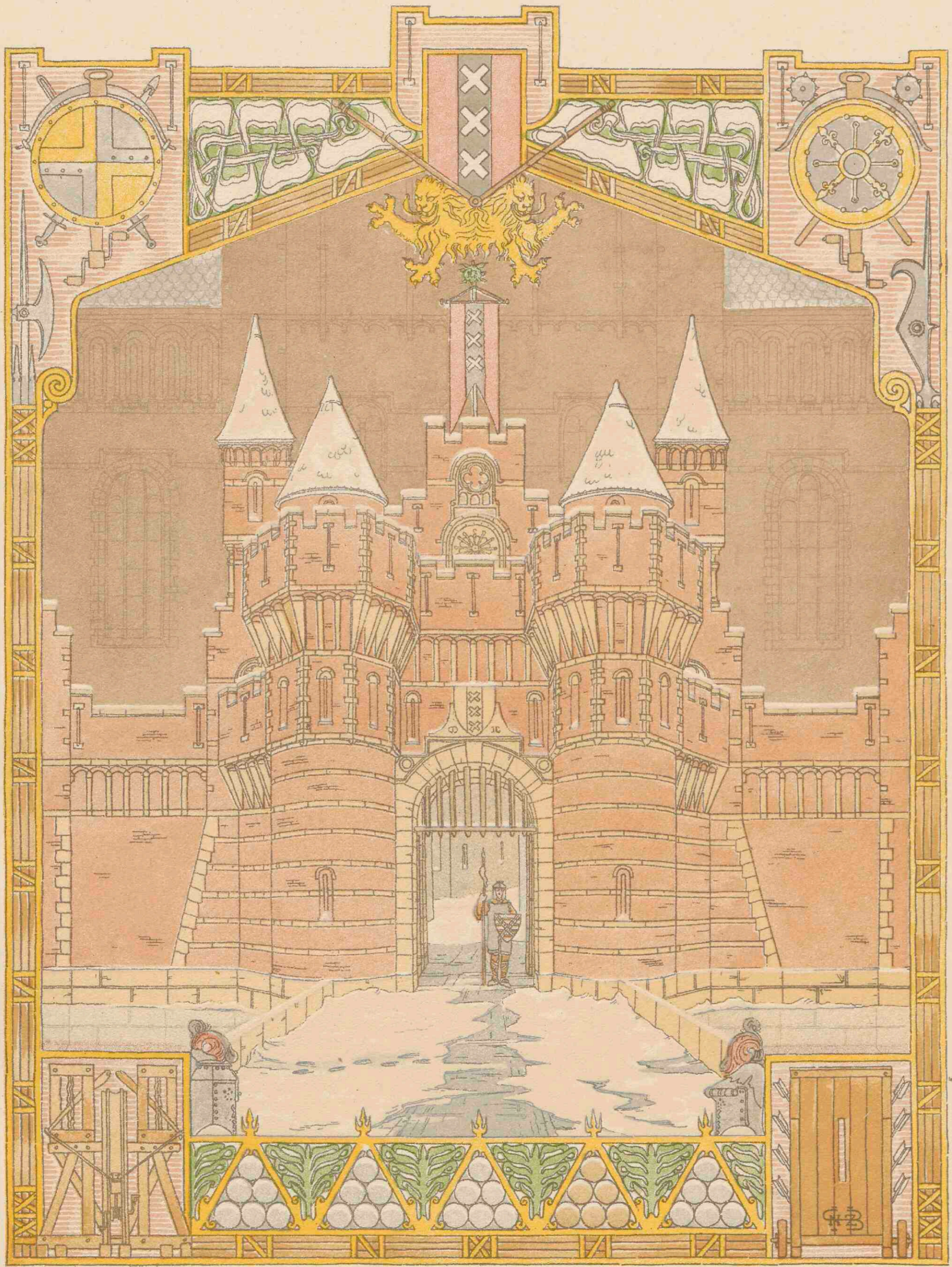

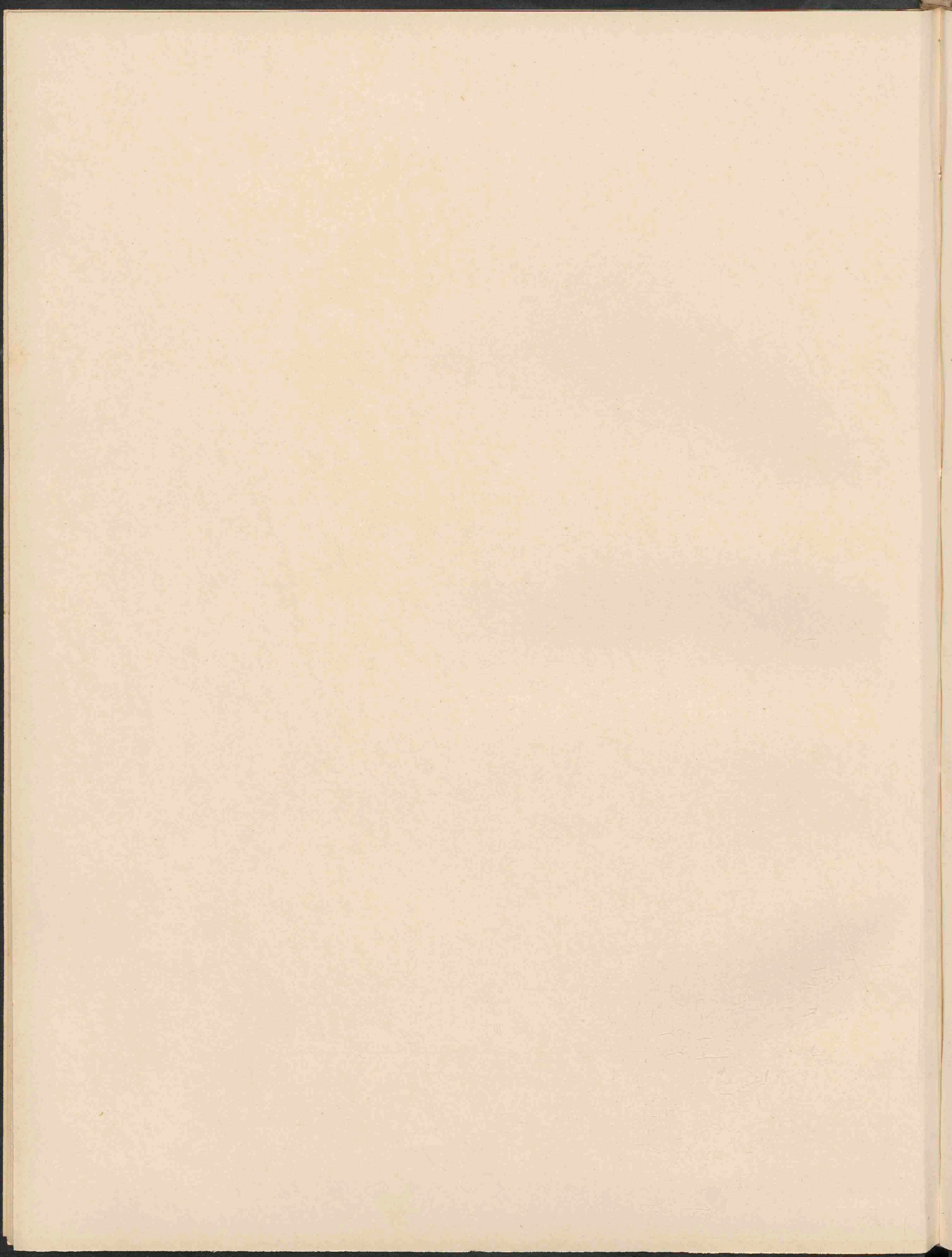
VERKLARING
 DER
 NOMEENEN

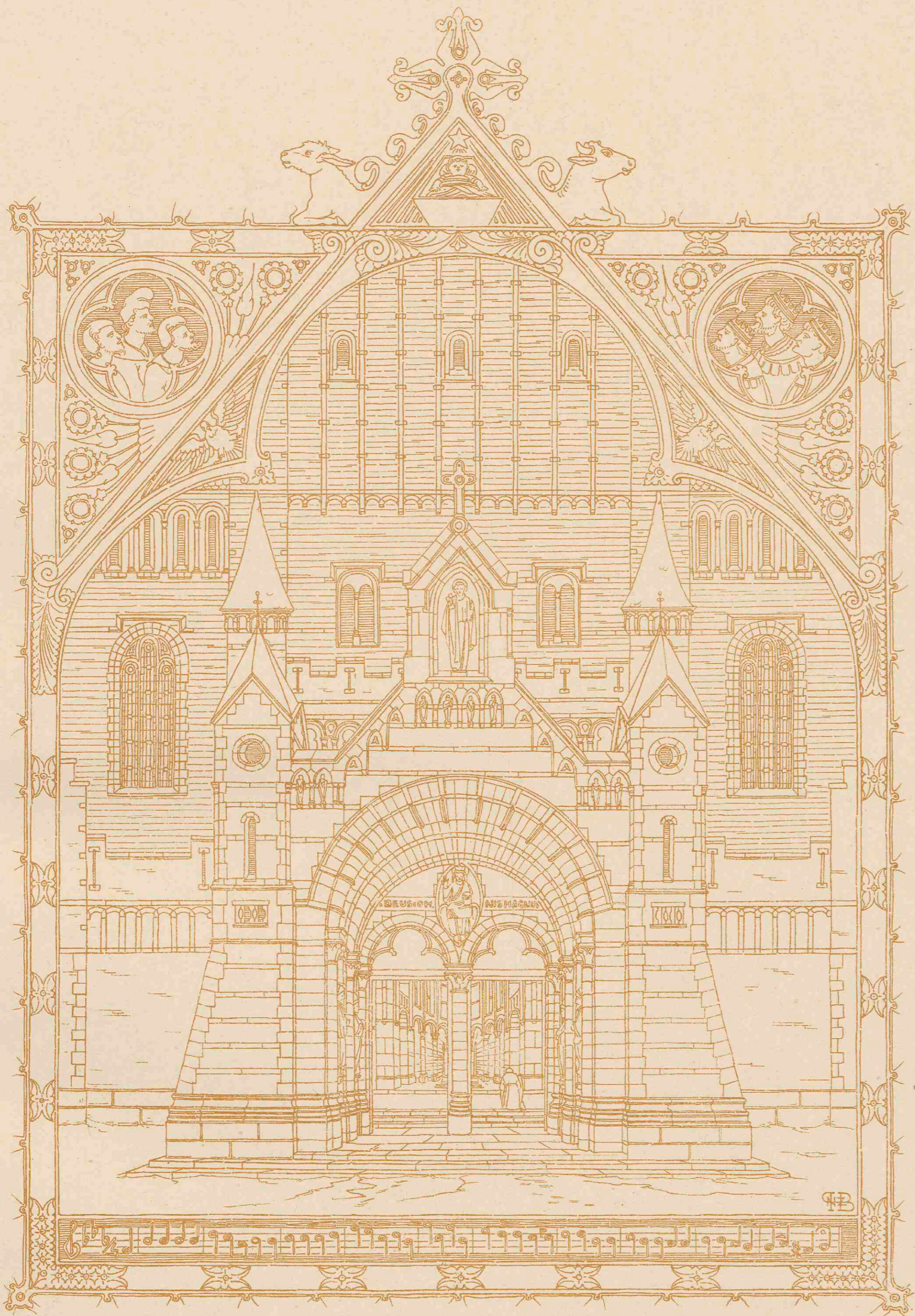
1. crayers hoek.	11. regulierspoort	21. s. clarenkl.	31. pavlesbroerskl.
2. kasteel Amstel.	12. s. iacob v. trecht	22. s. warrenkl.	32. acoo waegdenkl.
3. st. olofs poort.	13. st. antonis poort	23. v. nye morvenkl.	33. kartbuyserskl.
4. v. nye brug.	14. v. oude kerck	24. v. oude nomenkl.	34. die v. nye kerck.
5. jan wittens bofst.	15. s. pieters gasthu.	25. s. aug. be. wietekl.	35. die plaets.
6. v. oude brug.	16. s. margrietekl.	26. s. margrietekl.	36. t. stat. hu. s.
7. paapen brug.	17. wada. ley. kl.	27. s. cecili. kl.	37. beg. by. v. of.
8. v. aarlem. we. poort	18. s. barbare. kl.	28. sellesusterskl.	38. claris. senkl.
9. v. w. o. d. ew. poort	19. selles. broerskl.	29. v. v. v. broerskl.	39. die beurs.
10. v. heiligens. poort	20. pesthu. s.	30. v. betavien kl.	40. v. v. d. o. e. t. d. e. ch. s.

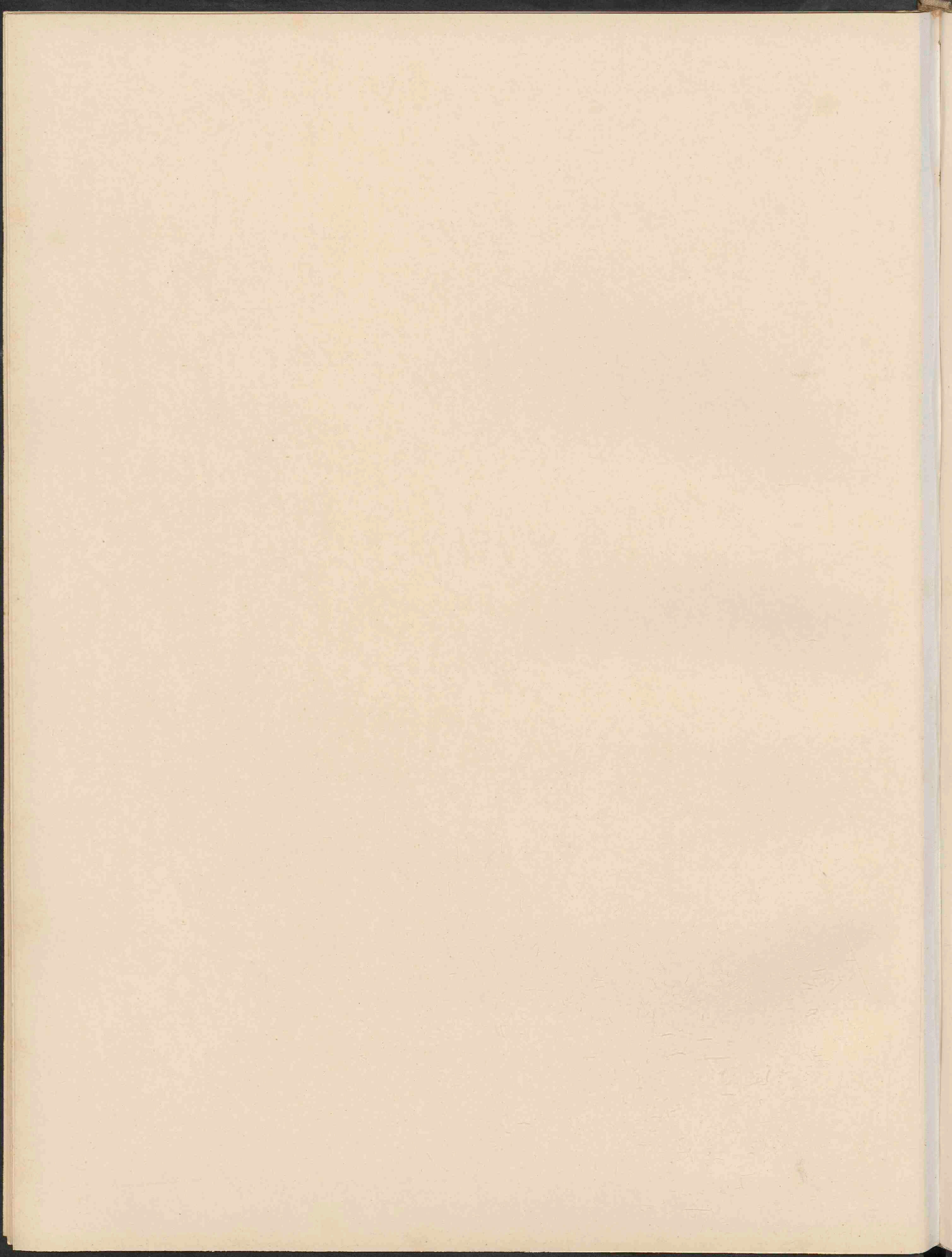

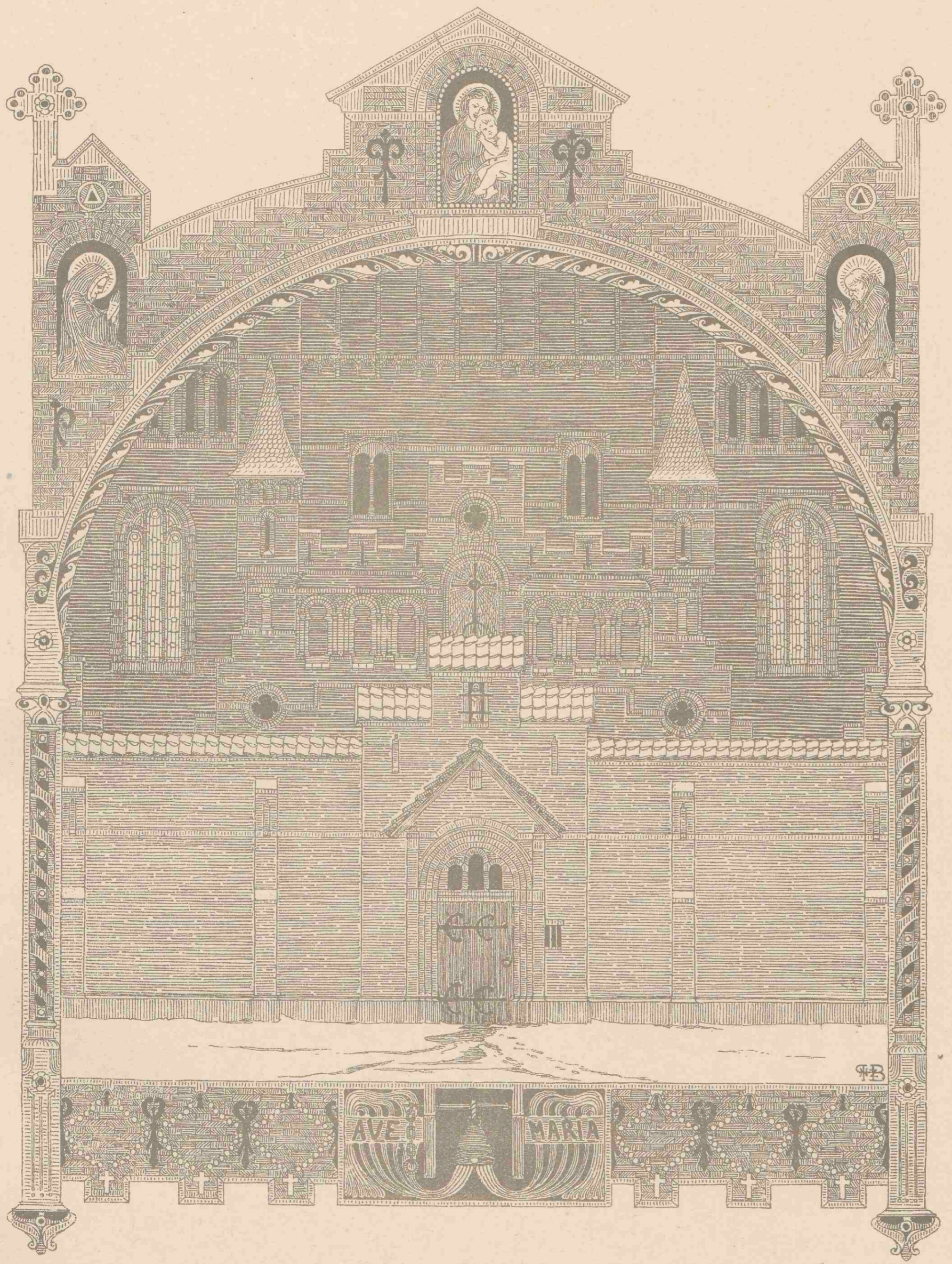

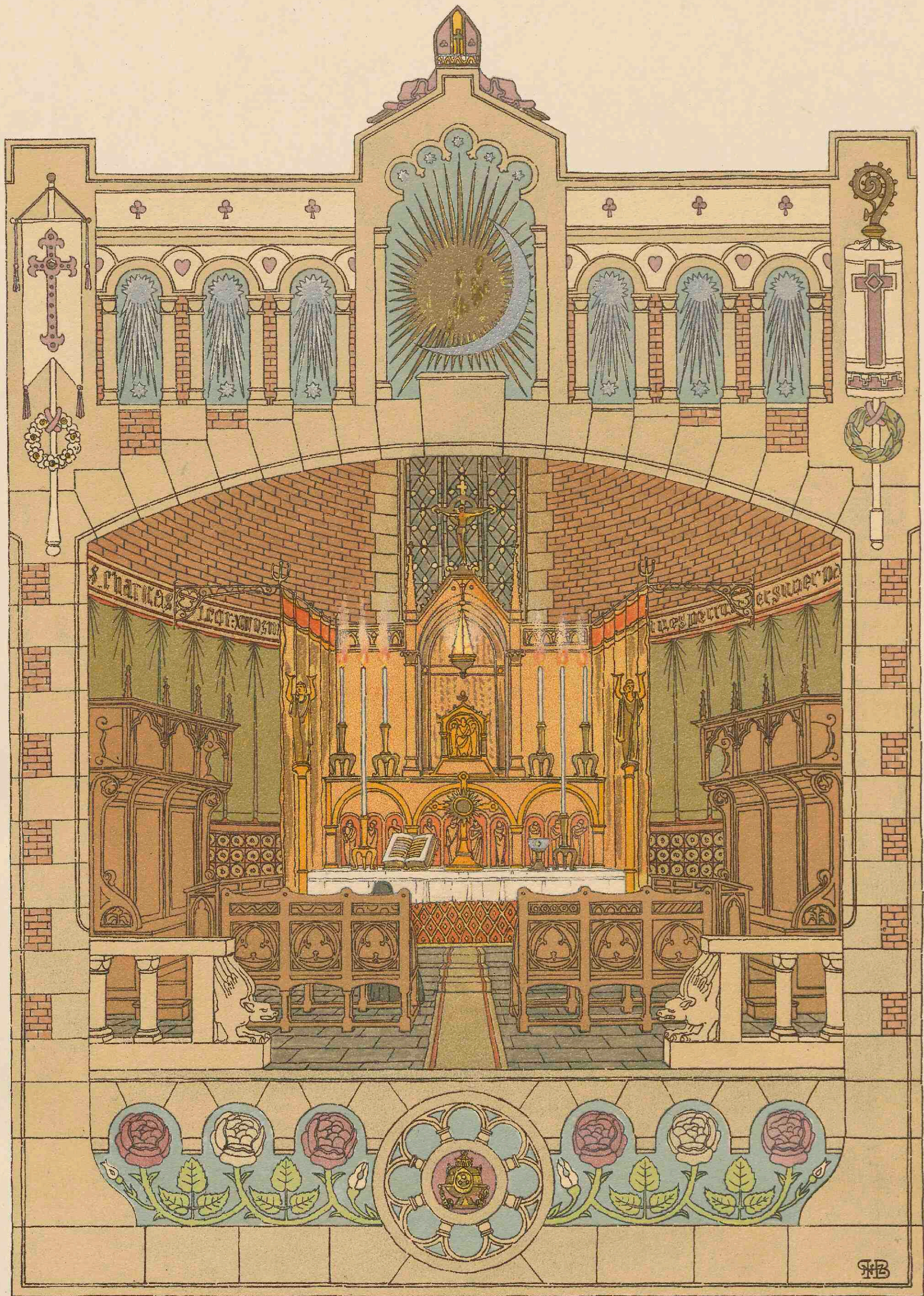

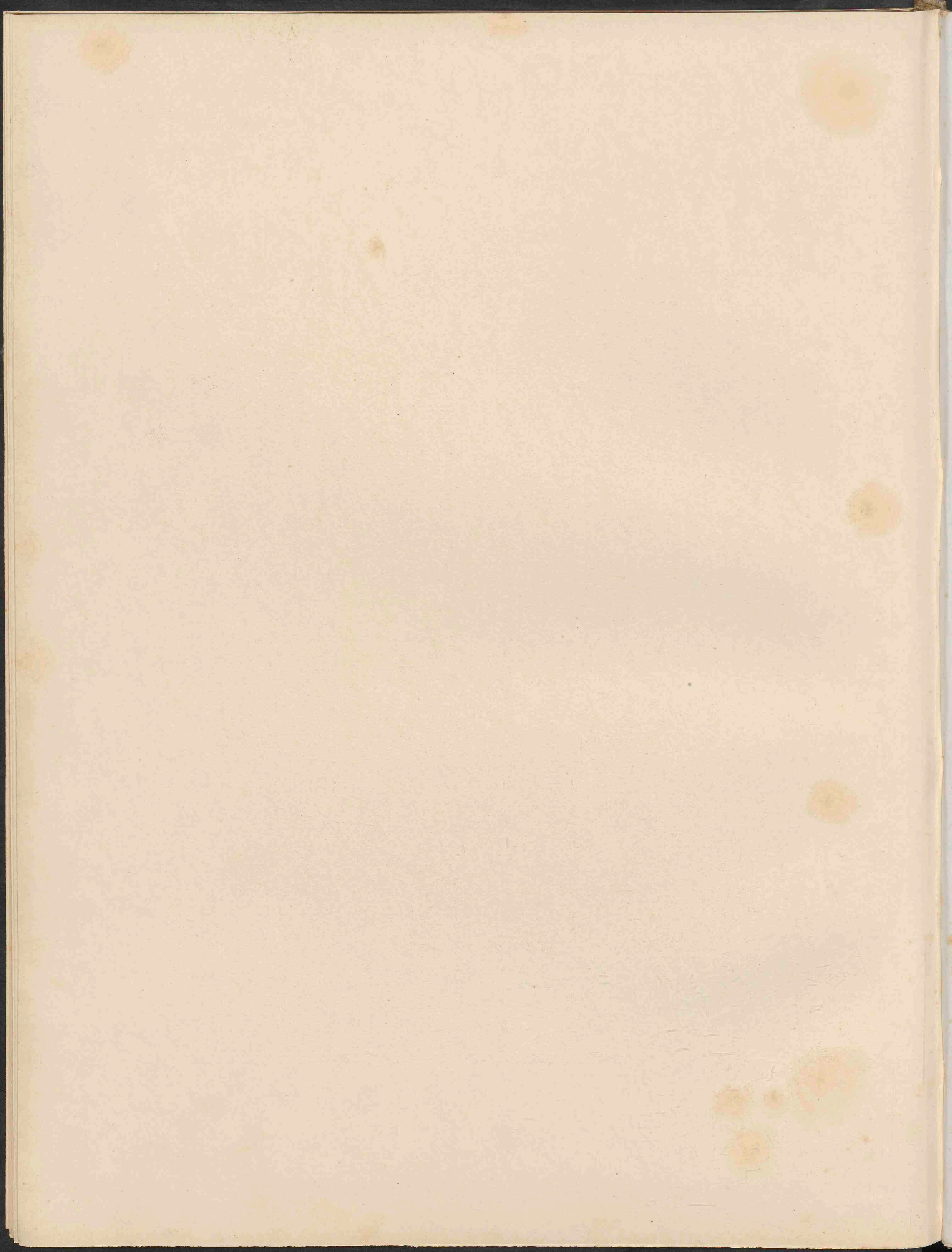

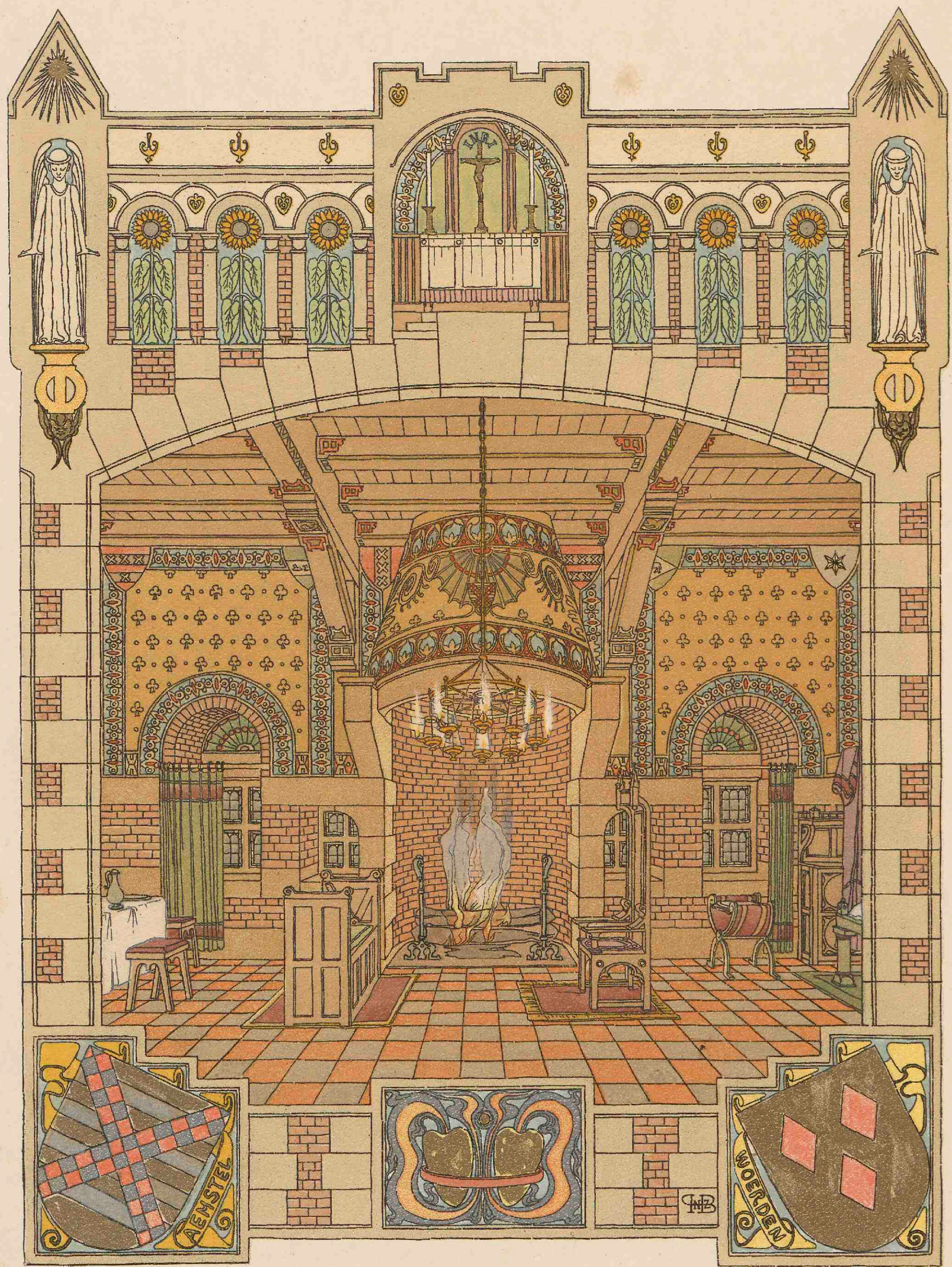

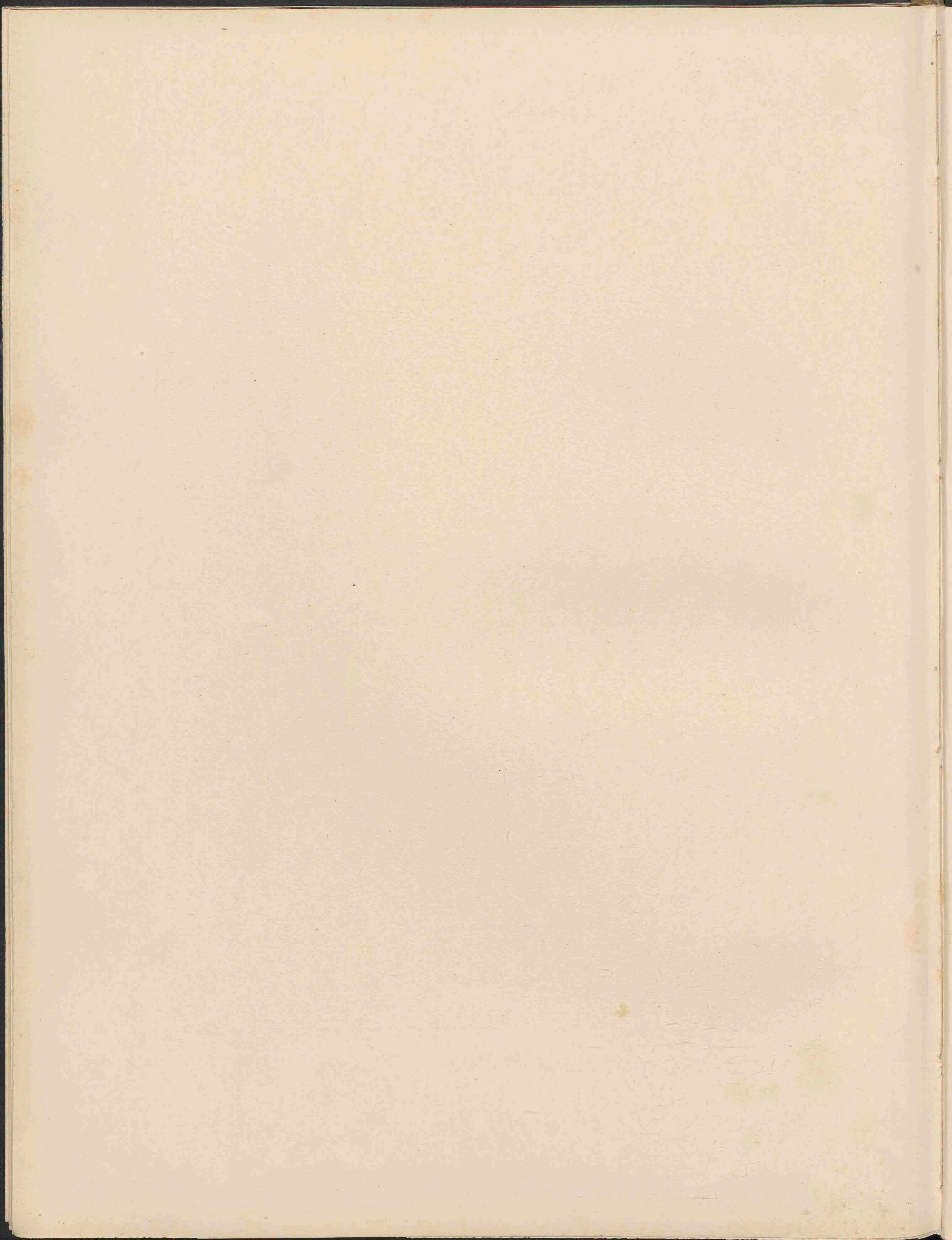

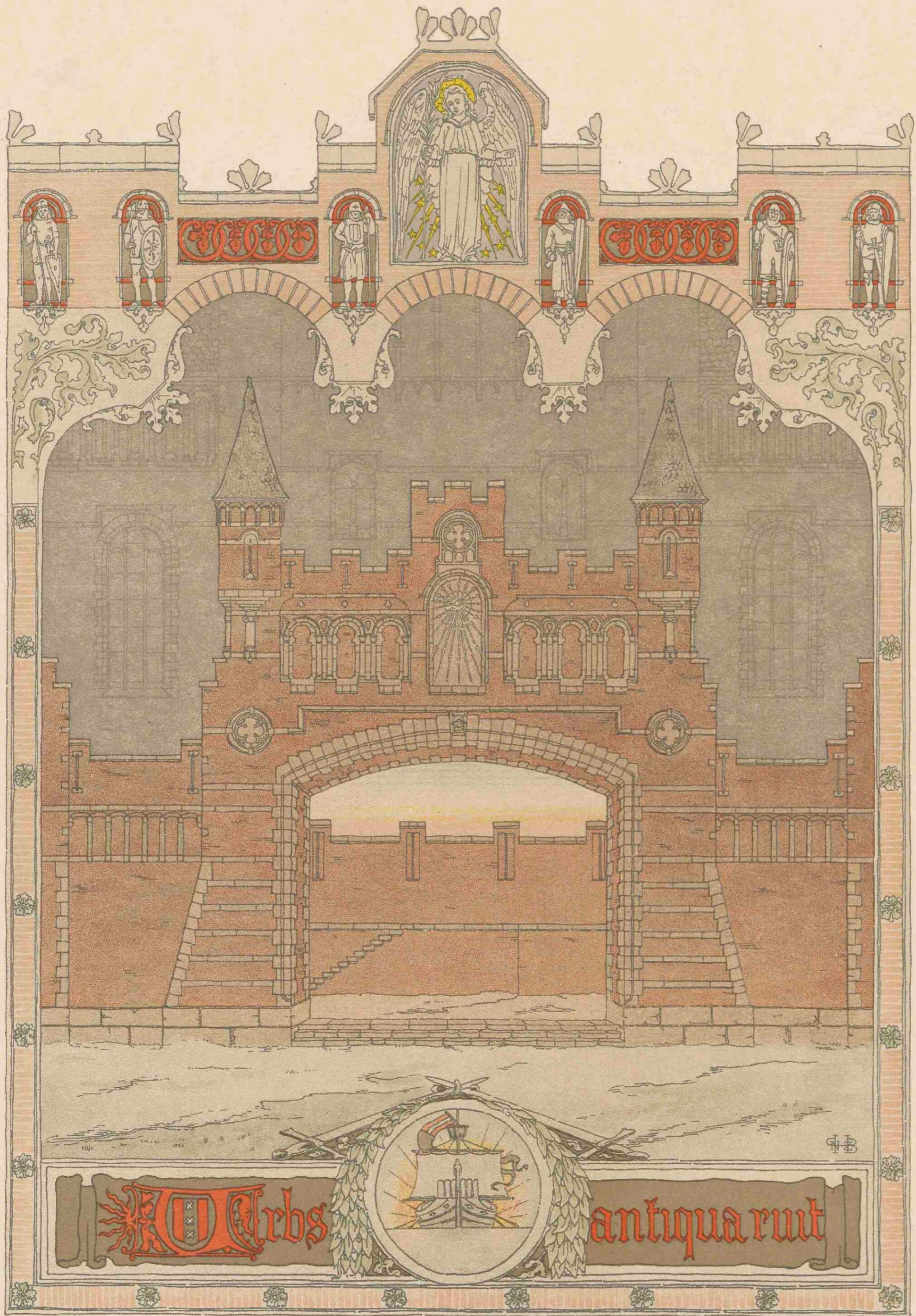

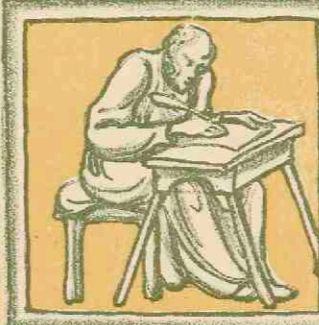
Urbs

antiqua ruit

INHOUD VAN
HET EERSTE
DEEL

VIGNET	I
ALGEMEENE TITEL	III
OPDRACHT AAN BURGEMEESTER, WETHOUDERS EN RADEN VAN AMSTERDAM.	V
INLEIDING (VOORHANDSCHE TITEL)	I
INLEIDING	3
TREURSPEL (VOORHANDSCHE TITEL)	I
OPDRACHT AAN HUIGH DE GROOT	3
HET VOORSPEL VAN GYSBREGHT VAN AEMSTEL AEN SCHOUT, BURGHE- MEESTERS, SCHEPENS EN RAED VAN AMSTERDAM	7
KORT BEGRIP	11
SPREEKENDE EN STOMME PERSONAGIËN	13
HET EERSTE BEDRIJF	15
HET TWEEDE BEDRIJF	31
HET DERDE BEDRIJF	44
HET VIERDE BEDRIJF	52
HET VIJFDE BEDRIJF	65
TOONEEL-DECORATIËN (VOORHANDSCHE TITEL)	89
OUDE KAERT VAN AMSTERDAM, DOOR H. P. BERLAGE N ^o .	91
TOONEEL-DECORATIËN, DOOR H. P. BERLAGE N ^o .	93

✻ DIT WERK IS GEDRUCKT TER BOEKDRUCKERYE VAN ✻
✻ DE FIRMA DE ERVEN F. BOHN TE HAARLEM, DE STEEN- ✻

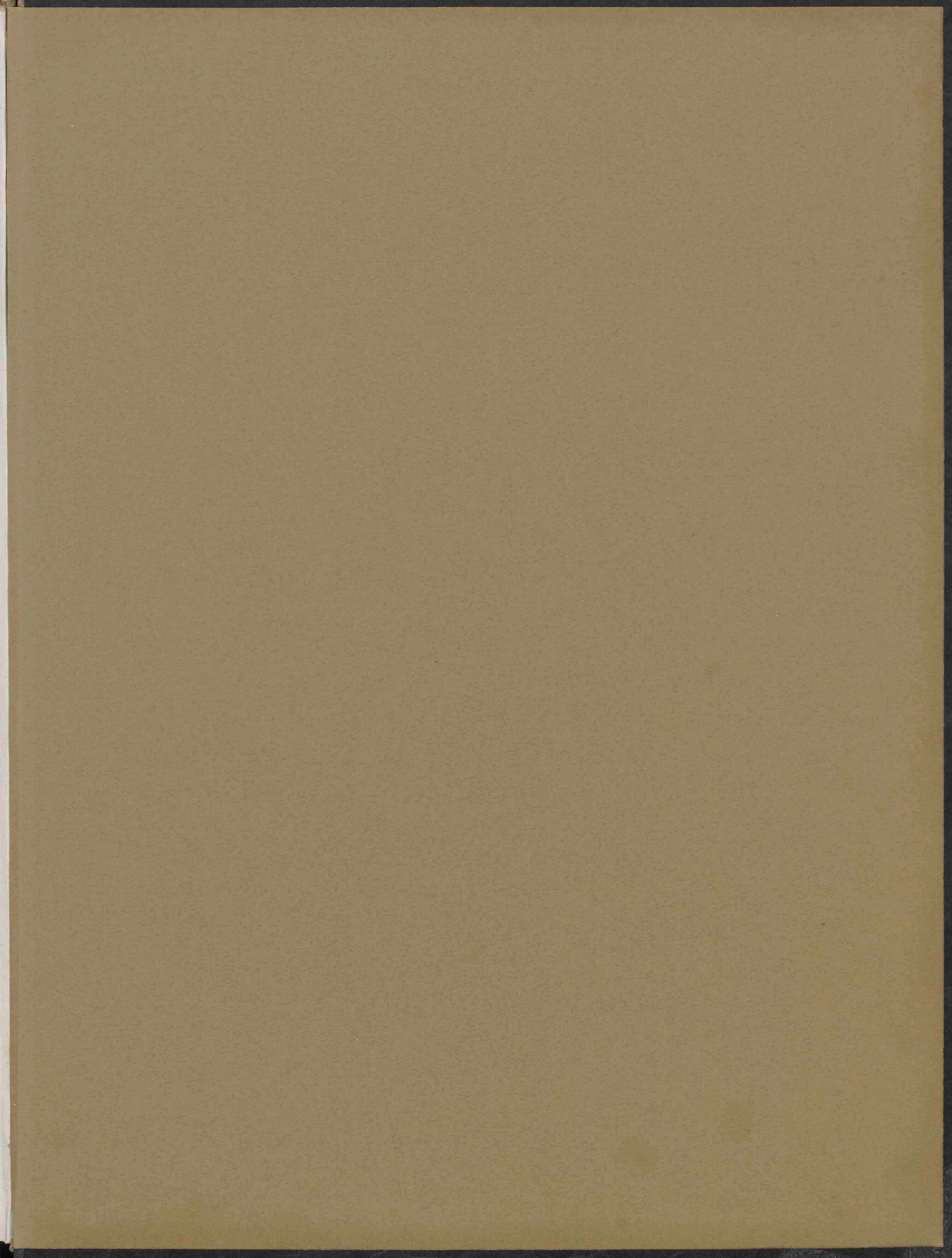

✻ DRUK IS GEDAAN TER ✻
✻ DRUCKERYE VAN TRESLING ✻
✻ & Co. TE AMSTERDAM, DE ✻
✻ ZINKBLOKKEN ZIJN VER- ✻
✻ VAARDIGD BIJ JOHANNES ✻
✻ ENSCHEDÉ & ZONEN TE ✻
✻ HAARLEM. ✻ ✻ ✻ ✻ ✻

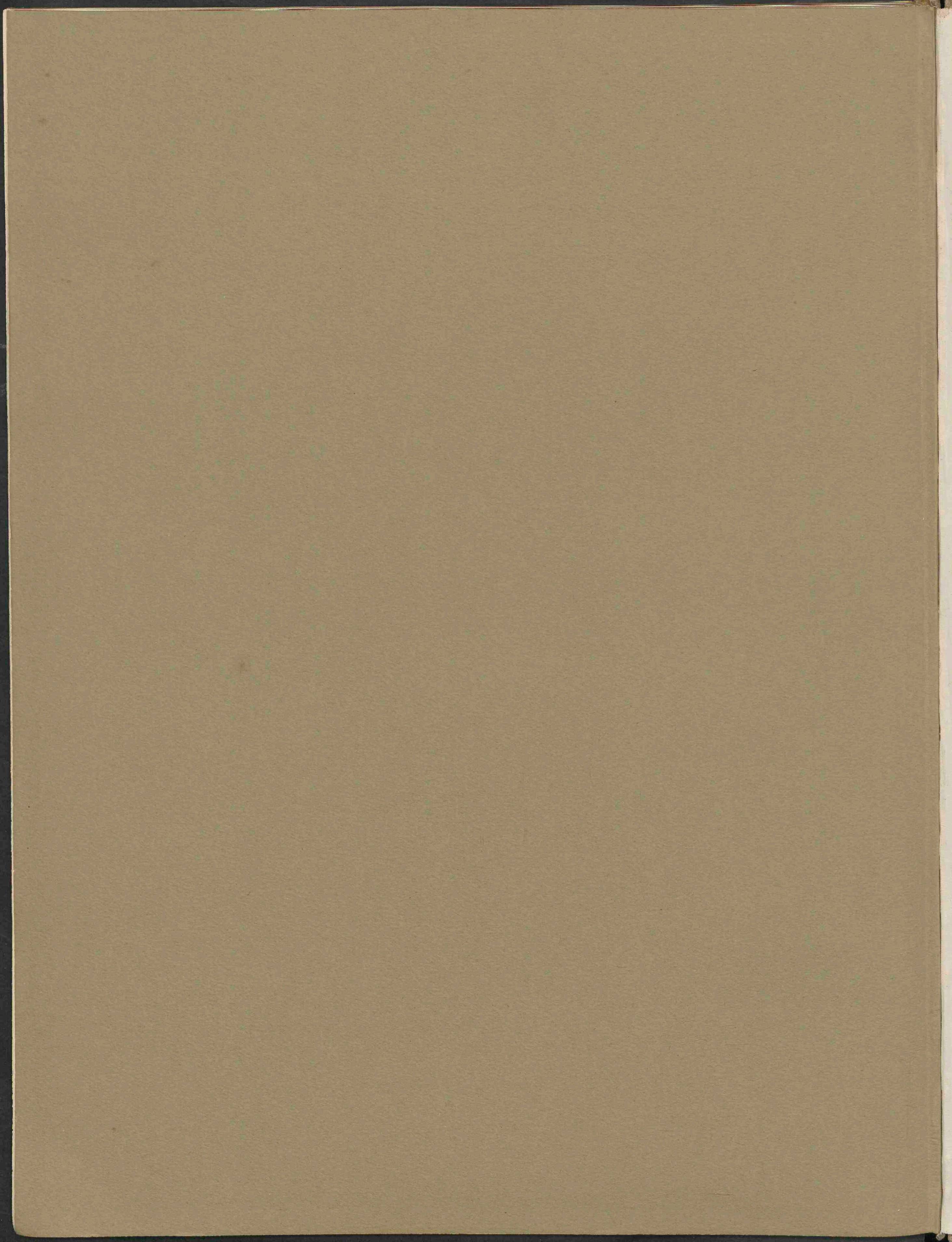

E 9708.F

ab 7749

175

I / II

LAN

650-

